

หอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องสืบ ในเขตพื้นที่ภาคกลาง



นางสาวภักติมา วรศิริ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาสถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2553

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE ARCHITECTURE OF THE WOODEN BUDDHIST SCRIPTURE HALL
IN THE REGION OF THAILAND



Miss Phakthima Varasiri

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Architecture Program in Architecture

Department of Architecture

Faculty of Architecture

Chulalongkorn University

Academic Year 2010

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

หอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องลับในเขตพื้นที่ภาคกลาง

โดย

นางสาว ภัคธิมา วรศิริ

สาขาวิชา

สถาปัตยกรรม


อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

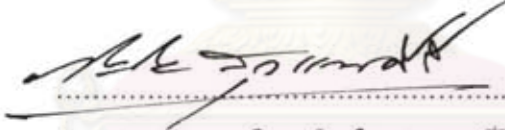
รองศาสตราจารย์ ดร. ภิญโญ สุวรรณศิริ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต


..... คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร. บันทิต จุลาลัย)

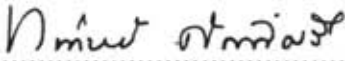
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์


..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ กิตติคุณ ผุสดี ทิพทัส)


..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร. ภิญโญ สุวรรณศิริ)


..... กรรมการ
(อาจารย์ พลอากาศตรี อาวุธ เงินชูกลิ่น)


..... กรรมการ
(อาจารย์ เฒ่า สุวรรณศักดิ์ศรี)


..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ กิตติคุณ หม่อมราชวงศ์ แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี)

ภคิมา วรศิริ : หอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องสับ ในเขตพื้นที่ภาคกลาง. (The architecture of the wooden Buddhist scripture hall in the central region of Thailand) อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : รศ.ดร.ภิญโญ สุวรรณคีรี, 263 หน้า.

หอพระไตรปิฎกเป็นอาคารเนื่องในพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าสถาปัตยกรรมอื่นๆ มีหน้าที่สำคัญโดยเฉพาะเพื่อเก็บรักษาพระไตรปิฎก ซึ่งมีรูปแบบต่างกันไป 3 รูปแบบ คือ หอพระไตรปิฎกแบบเครื่องสับที่สร้างด้วยไม้ทั้งหลัง หอพระไตรปิฎกแบบกึ่งเครื่องสับกึ่งเครื่องก่อคือสร้างด้วยไม้เฉพาะตัวเรือนข้างบนส่วนข้างล่างก่ออิฐถือปูน และหอพระไตรปิฎกแบบก่ออิฐถือปูนทั้งหลัง วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เน้นศึกษาหอพระไตรปิฎกแบบเครื่องสับในพื้นที่ภาคกลางเนื่องด้วยมีรูปแบบที่เป็นลักษณะเฉพาะตัว และที่พบเหลืออยู่ มีรูปแบบปลายอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์เท่านั้น การศึกษานี้ใช้วิธีการค้นคว้าเอกสารและสำรวจร่วมกัน พบว่าที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกมีอยู่ทั้งในเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาสและระหว่างเขตทั้งสอง ผังพื้นจำแนกได้เป็น 2 กลุ่มคือ ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าและสี่เหลี่ยมจัตุรัส ซึ่งรูปแบบของผังพื้นนี้มีความสัมพันธ์กับรูปแบบสถาปัตยกรรมโดยตรง โดยเฉพาะรูปทรงของหลังคาที่พบเห็นได้แก่ หลังคาทรงโรงและหลังคาจตุรมุข หอพระไตรปิฎกกลางน้ำนี้เรียกได้ว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะเฉพาะตอบสนองการใช้งานอย่างตรงไป ตรงมาไม่ว่าจะเป็นที่ตั้งกลางน้ำเพื่อประโยชน์ในการเก็บรักษาพระไตรปิฎกโบราณ และรูปแบบของผังพื้นที่ตอบสนองการใช้งานหลัก รวมทั้งรูปแบบสถาปัตยกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญในฐานะของอาคารที่ใช้เก็บรักษาพระไตรปิฎก รูปแบบโครงสร้างด้วยไม้สำหรับอาคารขนาดเล็กซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาเฉพาะ หอพระไตรปิฎกไม้กลางน้ำนี้ในปัจจุบันได้ถูกลดความสำคัญลงไปมากเนื่องจากพระไตรปิฎกโบราณได้เปลี่ยนไปเป็นหนังสือแทน หอพระไตรปิฎกจึงถูกทิ้งร้างอย่างน่าเสียดาย ทั้งที่ครั้งหนึ่งอาคารหอพระไตรปิฎกนี้เคยมีความ สำคัญอย่างมากไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าอาคารเนื่องในพระพุทธศาสนาอื่น แม้ว่าในปัจจุบันจะไม่มีการใช้สอยอาคารหอพระไตรปิฎกแล้วก็ตามแต่ก็เห็นสมควรร่วมกันอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่คู่กับพระพุทธศาสนาสืบไป

ภาควิชา สถาปัตยกรรม.....ลายมือชื่อนิสิต.....ภคิมา วรศิริ
สาขาวิชา สถาปัตยกรรม.....ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....
ปีการศึกษา 2553.....

507 41420 25 : MAJOR ARCHITECTURE

KEYWORDS : BUDDHIST SCRIPT HALL / WOOD ARCHITECTURE

PHAKIHIMA VARASIRI : THE ARCHITECTURE OF THE WOODEN BUDDHIST
SCRIPTURE HALL IN THE REGION OF THAILAND. THESIS ADVISOR :
ASSOC PROF. PINYO SUWANKIRI.SIS, 263 pp.

The Buddhist Scripture Hall or "Tripitaka Hall" is the Buddhist architecture which is important no less than the others. It uses for keeping the Buddhist palm-leaf scripture. The Hall can be classified into three architectural formats. The first one is the wooden hall made of wood and the second one is made of wood on upper part and brick as well as lime on lower part. The last one is made of brick and lime. Because the first format halls have outstanding style, this thesis is focusing on them by studying through the documents and surveying. These focused ones were built in the last period of Ayutthaya and the beginning period of Rattanakosin and located, nowadays, in central of Thailand. These halls can be found in both shrine and monastery and also area between them. The plan can be classified into two types; the rectangle one and the square one. These types of plan directly relate to the architectural style, especially the well-known roof forms which are the gable roof and the four-gable-end roof. These Tripitaka Hall's unique style can respond to its function. For instance, its position which is located on the central of pond can protect the palm-leaf scripture from termites, its plan format which responds to its main function indicates its significance as Tripitaka Hall and also its wooden structure for constructing small hall which is one of Thai's wisdom. These days, Tripitaka Hall has been depreciated and deserted owing to changing of palm-leaf manuscript form into made-of-paper book form. Although, nowadays, not used anymore, Tripitaka Hall should be significantly conserved along with the essential Buddhism.

Department : Architecture.....

Student's Signature

Field of Study : Architecture.....

Advisor's Signature

Academic Year : 2010.....

[Handwritten signatures]

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความช่วยเหลือคำแนะนำด้วยความเมตตา
 อย่างดียิ่งจากรองศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สุวรรณคีรี อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และ
 คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ศาสตราจารย์กิตติคุณ มรว. แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี พลอากาศตรีอาวุธ
 เงินชูกลิ่น อาจารย์เฝ้า สุวรรณศักดิ์ศรี ซึ่งได้กรุณาให้คำปรึกษาชี้แนะรวมทั้งอดทนต่อข้าพเจ้า
 ตลอดมา ศาสตราจารย์กิตติคุณ ผุสดี ทิพทัส ซึ่งได้กรุณาสละเวลาร่วมเป็นประธานกรรมการตรวจ
 วิทยานิพนธ์ ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ ที่นี้ด้วย

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประชา แสงสายัณห์ อาจารย์ที่ปรึกษาและ
 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พงศกร ยิ้มสวัสดิ์ ผู้ให้คำแนะนำและชี้แนะแนวทางการทำวิทยานิพนธ์ตั้งแต่
 ต้นจนจบเป็นอย่างดีเสมอมา ดร.พร วิรุฬห์รักษ์ ผู้เป็นกำลังใจที่ดี

นอกจากนั้น การทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ยังได้รับความอนุเคราะห์จากบุคคลและ
 หน่วยงานหลายฝ่ายในการเอื้อเฟื้อข้อมูลตลอดจนอำนวยความสะดวกในการหาข้อมูล วัสดุและ
 ถ่ายภาพ ซึ่งข้าพเจ้าใคร่ขอกราบนมัสการและขอขอบพระคุณหน่วยงานและบุคคล ดังนี้

เจ้าอาวาสวัดสิงห์ จ.นนทบุรี เจ้าอาวาสวัดใต้ต้นลาน จ.ชลบุรี เจ้าอาวาสและรองเจ้า
 อาวาสวัดอัมพรสวรรค์ กรุงเทพมหานคร และพระทุกรูปในทุกวัดที่ข้าพเจ้าได้เข้าไปเก็บข้อมูล

คุณสุทิน เจริญสวัสดิ์ ผู้อำนวยการกองสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร กทม. ,คุณ
 ประทีป เพ็งตะโก ผู้อำนวยการ และคุณอิทธิ ภาธรรัตน์ นักวิชาการช่างศิลป์ สำนักงานศิลปากรที่
 2 สุพรรณบุรี,สถาปนิก สำนักสถาปัตยกรรมที่ 5 ปราณบุรี

นอกจากนั้น ข้าพเจ้าใคร่ขอขอบพระคุณผู้ที่ได้กรุณาให้ความช่วยเหลือทั้งทางด้าน
 กำลังกาย กำลังใจตลอดมา ดังนี้

คุณพ่อไธมาส วรศิริ,คุณแม่ดวงใจ วรศิริ ,น้องสาวคุณปฐมภรณ์ วรศิริผู้ซึ่งเป็นทั้ง
 แรงกายและแรงใจที่สำคัญยิ่ง คุณลุง สีหนาท ทองบริดา และคุณลุง กาญจน์สมภาพ ชันฉวีวิทย์

รุ่นพี่สถาปัตยกรรมไทยทุกคนผู้เป็นกำลังใจที่ดีเสมอมาและ รุ่นน้องสถาปัตยกรรม
 ไทยทุกคน คุณไพลิน ต้นสวัสดิ์ ,คุณอลิสสา ชิม ,คุณณัฐพงษ์ สิริสมพรคง และเพื่อน

เพื่อนร่วมรุ่นผู้ให้ความช่วยเหลือในการทำงาน คุณฉวีรินทรา ศิริสวัสดิ์,คุณธนวรรณ
 เสนีย์วงศ์ ณ อยุธยา ,คุณเสนีย์ ผันเชียร ,คุณเจษฎา เจียรระวานิช ,คุณคณิน นิติวงศ์ โดยเฉพา
 อย่างยิ่ง คุณพิมพ์พร ไชยพร เพื่อนร่วมชะตากรรม และให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดีเสมอมา

เพื่อนร่วมรุ่น โรงเรียนชลกันยานุกูลทุกคน ผู้เป็นกำลังใจที่ดีเสมอมา

บุคคลที่ไม่ได้เอ่ยนาม ผู้ซึ่งเคยช่วยเหลือและคอยให้กำลังใจข้าพเจ้าตลอดมา จึงใคร่
 ขอขอบคุณทุกคนมา ณ ที่นี้ด้วย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ
สารบัญภาพลายเส้น.....	ด
บทที่ 1 บทนำ	
1.1. ความเป็นมาและความสำคัญ.....	1
1.2. วัตถุประสงค์.....	3
1.3. Literature review.....	3
1.4. ขอบเขตการศึกษา.....	4
1.5. ระเบียบวิธีการศึกษา.....	4
1.6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
บทที่ 2 ข้อมูลเบื้องต้น	
2.1. พระไตรปิฎก.....	6
2.1.1. ความเป็นมาของพระไตรปิฎก.....	6
2.1.2. รูปแบบของพระไตรปิฎกและการใช้สอย.....	16
2.1.3. ความสำคัญของพระไตรปิฎก.....	18
2.2. หอพระไตรปิฎก.....	19
2.2.1. ความเป็นมาของหอพระไตรปิฎก.....	19
2.2.2. รูปแบบของหอพระไตรปิฎกในประเทศไทย.....	28
2.2.3. ความสำคัญของหอพระไตรปิฎก.....	30

2.3. หอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องลับในเขตพื้นที่ภาคกลาง.....	31
2.3.1. ตำแหน่งที่ตั้ง.....	32
2.3.2. ผังพื้น.....	33
2.3.3. รูปแบบทางสถาปัตยกรรม.....	39
บทที่ 3 หอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องลับที่ได้ทำการสำรวจ	
3.1. หอพระไตรปิฎกที่ได้ทำการสำรวจพบในเขตพื้นที่ภาคกลางและเขตปริมณฑล...	44
3.1.1.. หอพระไตรปิฎก จ.กรุงเทพมหานคร.....	47
3.1.2. หอพระไตรปิฎก จ.นนทบุรี.....	69
3.1.3. หอพระไตรปิฎก จ.สมุทรสงคราม.....	78
3.1.4. หอพระไตรปิฎก จ.นครปฐม.....	81
3.1.5. หอพระไตรปิฎก จ.ลพบุรี.....	86
3.1.6. หอพระไตรปิฎก จ.ชัยนาท.....	88
3.1.7. หอพระไตรปิฎก จ.สุพรรณบุรี.....	90
3.1.8. หอพระไตรปิฎก จ.พระนครศรีอยุธยา.....	91
3.1.9. หอพระไตรปิฎก จ.เพชรบุรี.....	93
3.1.10. หอพระไตรปิฎก จ.ชลบุรี.....	101
3.1. ผลที่ได้จากการสำรวจ.....	104
3.2.1. ที่ตั้งและผังบริเวณ.....	104
3.2.2. ผังพื้นของหอพระไตรปิฎกที่ทำการสำรวจ.....	112
3.2.3. รูปแบบสถาปัตยกรรม.....	117
บทที่ 4 บทวิเคราะห์	
4.1. หอพระไตรปิฎกประเภทผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส	
: อาคารกรณีศึกษา วัดใต้ต้นลาน จ.ชลบุรี.....	132
4.1.1. ที่ตั้งและผังบริเวณของหอพระไตรปิฎก.....	134
4.1.2.. ผังพื้น.....	138
4.1.3. รูปแบบสถาปัตยกรรม.....	140
4.1.4. โครงสร้าง.....	158

4.2. หอพระไตรปิฎกประเภทผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า	
: อาคารกรณีศึกษา วัดสิงห์ จ.นนทบุรี.....	190
4.2.1. ที่ตั้งและผังบริเวณของหอพระไตรปิฎก.....	192
4.2.2. ผังพื้น.....	195
4.2.3. รูปแบบสถาปัตยกรรม.....	196
4.2.4. โครงสร้าง.....	210
บทที่ 5 บทสรุป	
5.1. ที่ตั้งและผังบริเวณ.....	250
5.2. ผังพื้น.....	252
5.3. รูปแบบสถาปัตยกรรม.....	253
5.4. โครงสร้าง.....	256
รายการอ้างอิง.....	260
ประวัติผู้เขียน.....	263

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
ตารางที่ 2.1	หอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องสับ ในเขตพื้นที่ภาคกลาง.....	32
ตารางที่ 3.1	รายชื่อพระอารามที่ทำการสำรวจ.....	45
ตารางที่ 3.2	แสดงการเปรียบเทียบสัดส่วนของผังพื้นของหอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องไม้.....	116
ตารางที่ 3.3	เปรียบเทียบคะแนนสำหรับคัดเลือกอาคารกรณีศึกษาหอพระไตรปิฎกที่มีผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส.....	127



ศูนย์วิทยพัทยาการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
ภาพที่ 2.1	ขนาดของโบลาน.....	17
ภาพที่ 2.2	การใช้ไม้ประกบคัมภีร์.....	17
ภาพที่ 2.3	การผูกเก็บคัมภีร์.....	17
ภาพที่ 2.4	ผ้าที่ใช้ในการห่อคัมภีร์.....	17
ภาพที่ 2.5	กระดาษเย็บสำหรับวางคัมภีร์โบลานเพื่อการอ่าน.....	17
ภาพที่ 2.6	การจารอักษรบนโบลาน.....	17
ภาพที่ 2.7	พระไตรปิฎกห่อด้วยผ้าขาวในสมัยหลัง และเขียนชื่อกำกับไว้ที่วัดสิงห์ จ.นนทบุรี.....	18
ภาพที่ 2.8	พระไตรปิฎกห่อด้วยผ้าเก็บใส่ตู้พระไตรปิฎก วัดประยูรวงศาวาส.....	18
ภาพที่ 2.9	พระไตรปิฎกห่อด้วยลายผ้าพื้นถิ่นเก็บใส่หีบวัดอัมพวนาราม จ.ร้อยเอ็ด.....	18
ภาพที่ 2.10	ตัวอย่างตู้พระไตรปิฎก.....	20
ภาพที่ 2.11	หีบพระธรรมรูปแบบที่มักพบในภาคกลาง.....	20
ภาพที่ 2.12	หีบพระธรรมรูปแบบที่มักพบในภาคเหนือ.....	20
ภาพที่ 2.13	ห่อพระไตรปิฎกลักษณะเครื่องก่อในสมัยอยุธยา.....	22
ภาพที่ 2.14	ห่อพระไตรปิฎกลักษณะเครื่องสับในสมัยอยุธยา.....	23
ภาพที่ 2.15	พระมณฑป.....	24
ภาพที่ 2.16	ห่อพระมณฑป.....	24
ภาพที่ 2.17	ตัวอย่างห่อพระไตรปิฎกในสมัยรัชกาลที่ 1-2.....	25
ภาพที่ 2.18	ตัวอย่างห่อพระไตรปิฎก ในสมัยรัชกาลที่ 3 (แบบอาคารก่ออิฐถือปูน).....	25
ภาพที่ 2.19	ตัวอย่างห่อพระไตรปิฎก ในสมัยรัชกาลที่ 3 (แบบอาคารเครื่องไม้ หรือเครื่องตีเครื่องไม้)....	26
ภาพที่ 2.20	ตัวอย่างห่อพระไตรปิฎก ในสมัยรัชกาลที่ 4.....	26
ภาพที่ 2.21	ตัวอย่างห่อพระไตรปิฎก ในสมัยรัชกาลที่ 5.....	26
ภาพที่ 2.22	ตัวอย่างห่อพระไตรปิฎก ในสมัยรัชกาลที่ 6 วัดราชประดิษฐ์.....	27
ภาพที่ 2.23	หอสมุดแห่งชาติในปัจจุบัน.....	27
ภาพที่ 2.24	ตัวอย่างห่อพระไตรปิฎก ประเภทเครื่องสับ.....	28
ภาพที่ 2.25	ตัวอย่างห่อพระไตรปิฎก ประเภทเครื่องสับ.....	29
ภาพที่ 2.26	ตัวอย่างห่อพระไตรปิฎก ประเภทเครื่องตีเครื่องไม้.....	29
ภาพที่ 2.27	ตัวอย่างห่อพระไตรปิฎก ประเภทก่ออิฐถือปูน.....	29
ภาพที่ 2.28	ตัวอย่างห่อพระไตรปิฎก ประเภทก่ออิฐถือปูนแบบต่างๆ.....	30
ภาพที่ 2.29	ห่อพระไตรปิฎกประเภท หลังคาทรงโรง มีระเบียงเปิด ส่วนหลังคาประกอบด้วยหลังคา เอกและหลังคากันสาดโดยรอบ.....	39

ภาพที่ 2.30	หอพระไตรปิฎกประเภท หลังคาทรงโรง มีระเบียงเปิด ส่วนหลังคาประกอบด้วยหลังคาเอกซ้อนสองชั้นและหลังคากันสาดโดยรอบ.....	39
ภาพที่ 2.31	หอพระไตรปิฎก ประเภทหลังคาทรงโรง มีระเบียงเปิด ส่วนหลังคาประกอบด้วยหลังคาเอกและหลังคากันสาดสองชั้น.....	39
ภาพที่ 2.32	วัดปากน้ำ จ.กทม. หอพระไตรปิฎก ประเภทหลังคาทรงโรง มีระเบียงเปิด ส่วนหลังคาประกอบด้วยหลังคาเอกซ้อนชั้นและหลังคากันสาดสองชั้น.....	40
ภาพที่ 2.33	พระไตรปิฎก ประเภทหลังคาทรงโรง มีระเบียงปิด ส่วนหลังคาประกอบด้วยหลังคาเอกและหลังคากันสาดโดยรอบ.....	40
ภาพที่ 2.34	หอพระไตรปิฎก ประเภทหลังคาทรงโรง มีระเบียงปิด ส่วนหลังคาประกอบด้วยหลังคาเอกและหลังคากันสาดโดยรอบ หลังคาเอกมีลักษณะเป็นมุขประเจ็ด.....	40
ภาพที่ 2.35	หอพระไตรปิฎก ประเภทหลังคาทรงโรง ไม่มีระเบียง ส่วนหลังคาประกอบด้วยหลังคาเอกและไม่มีหลังคากันสาดรอบโดยที่วัดคูยางนั้น มีหลังคากันสาดเพิ่มมาด้านหน้า.....	41
ภาพที่ 2.36	วัดท่าแค จ.ลพบุรี หอพระไตรปิฎก ประเภทหลังคาจัตุรมุข มีระเบียงเปิด.....	41
ภาพที่ 2.37	หอพระไตรปิฎก ประเภทหลังคาจัตุรมุข แบบระเบียงปิด ส่วนหลังคาประกอบด้วยหลังคาจัตุรมุขซ้อนชั้นและหลังคากันสาด.....	41
ภาพที่ 2.38	วัดวังแดงใต้ จ.อยุธยา หอพระไตรปิฎก ประเภทหลังคาทรงยอดมณฑปซ้อนชั้นกัน 5 ชั้น	41
ภาพที่ 2.39	รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบครึ่งตึกครึ่งไม้ หลังคาทรงโรง มีระเบียงเปิด ประกอบด้วยหลังคาเอกซ้อนชั้นและหลังคากันสาดรอบ.....	42
ภาพที่ 2.40	รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบครึ่งตึกครึ่งไม้ หลังคาทรงโรง มีระเบียงปิด ส่วนหลังคาประกอบด้วยหลังคาเอกและหลังคากันสาดรอบ.....	42
ภาพที่ 2.41	หอพระไตรปิฎก ประเภทเรือนหมู่และหอพระไตรปิฎกแบบร่วมกับศาลาการเปรียญ.....	43
ภาพที่ 3.1	หอพระไตรปิฎกที่ได้มีการดัดแปลงจากอาคารหลังเดิมเพื่อใช้เป็นหอพระไตรปิฎก.....	45
ภาพที่ 3.2	หอพระไตรปิฎกที่มีสภาพเปลี่ยนไปจากเดิม.....	46
ภาพที่ 3.3	ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎกวัดสระเกศ.....	49
ภาพที่ 3.4	ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎก วัดระฆังโฆสิตาราม (หลังที่ 1).....	52
ภาพที่ 3.5	ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎกวัดดุสิตาราม.....	54
ภาพที่ 3.6	ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎกวัดหงส์รัตนาราม.....	56
ภาพที่ 3.7	ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎกวัดทองธรรมชาติ.....	58
ภาพที่ 3.8	ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎกวัดสังเวชวิทยาราม.....	60
ภาพที่ 3.9	ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎกวัดนรนาถสุนทริการาม.....	62
ภาพที่ 3.10	ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎกวัดราชาธิวาสวิหาร.....	64
ภาพที่ 3.11	ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎกวัดปากน้ำ.....	66
ภาพที่ 3.12	ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎกวัดอัปสรสวรรค์.....	68
ภาพที่ 3.13	ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎก วัดอัมพวัน.....	70

ภาพที่ 3.14	ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎก วัดพระเงิน.....	72
ภาพที่ 3.15	ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎกวัดสิงห์.....	74
ภาพที่ 3.16	ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎก วัดละมุดใน.....	75
ภาพที่ 3.17	ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎกวัดบางขุน.....	77
ภาพที่ 3.18	ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎก วัดช้างเผือก.....	79
ภาพที่ 3.19	ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎก วัดปราโมทย์.....	81
ภาพที่ 3.20	ชุดภาพถ่าย หอพระไตรปิฎกวัดกลางบางแก้ว.....	83
ภาพที่ 3.21	ชุดภาพถ่าย หอพระไตรปิฎกวัดท่าพูด.....	85
ภาพที่ 3.22	ชุดภาพถ่าย หอพระไตรปิฎกวัดท่าแค.....	87
ภาพที่ 3.23	ชุดภาพถ่าย หอพระไตรปิฎกวัดอินทราราม (วัดตลุก).....	89
ภาพที่ 3.24	ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎก วัดพร้าว.....	91
ภาพที่ 3.25	ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎก วัดวังแดงใต้.....	93
ภาพที่ 3.26	ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎก วัดใหญ่สุวรรณาราม (หลังที่ 1).....	95
ภาพที่ 3.27	ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎก วัดใหญ่สุวรรณาราม (หลังที่ 2).....	96
ภาพที่ 3.28	ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎก วัดพระพุทธไสยาสน์.....	99
ภาพที่ 3.29	ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎก วัดยาง.....	101
ภาพที่ 3.30	ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎก วัดใต้ต้นลาน.....	103
ภาพที่ 3.31	หอพระไตรปิฎกและสระน้ำขนาดเล็ก.....	109
ภาพที่ 3.32	หอพระไตรปิฎกและสระน้ำขนาดกลาง.....	110
ภาพที่ 3.33	หอพระไตรปิฎกและสระน้ำขนาดใหญ่.....	110
ภาพที่ 3.34	แสดงทางเข้าสู่หอพระไตรปิฎก.....	113
ภาพที่ 3.35	แสดงทางเข้าสู่หอพระไตรปิฎก.....	113
ภาพที่ 3.36	เปรียบเทียบระยะความสูงเดี่ยกลางของหอพระไตรปิฎก.....	117
ภาพที่ 3.37	แสดงความสัมพันธ์ของรูปแบบหลังคาและรูปแบบผังพื้น.....	118
ภาพที่ 3.38	เครื่องประดับหลังคาแบบปั้นลม.....	119
ภาพที่ 3.39	ตัวอย่างลวดลายหน้าบันแบบต่างๆ.....	119
ภาพที่ 3.40	อาคารที่มีชายคายื่นยาวและมีคันทวยรับ.....	120
ภาพที่ 3.41	อาคารที่มีชายคายื่นและไม่คันทวยรับ.....	120
ภาพที่ 3.42	อาคารที่มีชายคายื่นยาวและมีคันทวยรับ.....	120
ภาพที่ 3.43	แสดงฝาผนังห้องเก็บพระไตรปิฎก ที่เป็นฝาปะกนแบบต่างๆ.....	121
ภาพที่ 3.44	แสดงการตกแต่งฝาผนังห้องเก็บพระไตรปิฎกด้วยวิธีต่างๆ.....	121
ภาพที่ 3.45	แสดงฝาผนังภายในห้องเก็บพระไตรปิฎก.....	122
ภาพที่ 3.46	แผงฝาผนังที่มีการตกแต่งที่ลูกฟุ้งด้วยไม้ล็กนุ่นดำและเขียนสี วัดสระเกศ กรุงเทพฯ....	122
ภาพที่ 3.47	แสดงแผงฝาผนังระเบียง รูปแบบฝาสายบัว.....	122

ภาพที่ 3.48	แสดงแผนผังพระเบ็ญจรูปแบบต่างๆ.....	123
ภาพที่ 3.49	ประตูและหน้าต่างของหอพระไตรปิฎกรูปแบบต่างๆ.....	123
ภาพที่ 3.50	ประตูและหน้าต่างของหอพระไตรปิฎกรูปแบบต่างๆ.....	122
ภาพที่ 3.51	ตัวอย่างหอพระไตรปิฎกในจ.นนทบุรี.....	122
ภาพที่ 3.52	ตัวอย่างองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม หอพระไตรปิฎกในจ.นนทบุรี : ประตูหุ้ม.....	124
	ตัวอย่างองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม หอพระไตรปิฎกในจ.นนทบุรี : หน้าต่าง.....	124
ภาพที่ 3.53	หอพระไตรปิฎกที่มีลักษณะของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น.....	125
ภาพที่ 3.54	หอพระไตรปิฎกที่มีส่วนฐานเป็นเสาไม้คองเดิม.....	125
ภาพที่ 3.55	หอพระไตรปิฎกที่มีส่วนฐานเป็นสาคสล.....	125
ภาพที่ 3.56	หอพระไตรปิฎกที่มีส่วนฐานเป็นผนังก่ออิฐถือปูน.....	125
ภาพที่ 4.1	ภาพถ่ายทางอากาศ บริเวณวัดใต้ต้นลาน.....	132
ภาพที่ 4.2	สถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมภายในวัด.....	133
ภาพที่ 4.3	ต้นลานภายในบริเวณวัดในปัจจุบัน.....	134
ภาพที่ 4.4	ทิศเหนือของหอพระไตรปิฎกอณาเขตของวัดกับวัดกลางคลองหลวง.....	136
ภาพที่ 4.5	ทางเข้าด้านหน้ากุฏิสงฆ์จากลานด้านหน้าวัด.....	136
ภาพที่ 4.6	ทิศตะวันออกของหอพระไตรปิฎก.....	136
ภาพที่ 4.7	ทิศตะวันตกของหอพระไตรปิฎกทางขึ้นลงของกุฏิพระภิกษุสงฆ์.....	136
ภาพที่ 4.8	หอพระไตรปิฎกกลางน้ำ.....	137
ภาพที่ 4.9	ร่องรอยของสะพานของเดิม.....	139
ภาพที่ 4.10	หอพระไตรปิฎกวัดใต้ต้นลานในมุมต่างๆ.....	140
ภาพที่ 4.11	หลังคาจตุรมุขซ้อนชั้น.....	144
ภาพที่ 4.12	หน้าบันไม้สลักรูปเทพพนม.....	144
ภาพที่ 4.13	ฝาผนังภายนอกของฝาผนังระเบียง.....	144
ภาพที่ 4.14	ช่องลม.....	147
ภาพที่ 4.15	ร่องดินข้าง.....	147
ภาพที่ 4.16	บานหน้าต่างภายนอก.....	147
ภาพที่ 4.17	บานหน้าต่างภายใน.....	147
ภาพที่ 4.18	บานประตูภายนอก.....	147
ภาพที่ 4.19	ลักษณะการเปิดประตู.....	147
ภาพที่ 4.20	รูปแบบของฝาผนังและช่องเปิดแบบที่ 1 ของหอพระไตรปิฎกแบบมีระเบียงปิด.....	150
ภาพที่ 4.21	รูปแบบของฝาผนังและช่องเปิดแบบที่ 2 ของหอพระไตรปิฎกแบบมีระเบียงปิด.....	150
ภาพที่ 4.22	ฝาผนังภายนอก ของฝาผนังห้องเก็บพระไตรปิฎก ตกแต่งด้วยลายฉลุปิดทองบนพื้นสีดำ.....	151
ภาพที่ 4.23	ฝาผนังภายในของฝาผนังห้องเก็บพระไตรปิฎกทาสีแดงชาด.....	151
ภาพที่ 4.24	ตอนล่างของฝาผนัง เห็นไม้กระดาน และพริ้งรับแผงฝาผนัง.....	151

ภาพที่ 4.25	ประตูบานเปิด บานกรอบทาสีแดงชาดลูกพักตกแต่งลายฉลุปิดทองบนพื้นสีดำ.....	151
ภาพที่ 4.26	ฝาผนังห้องเก็บพระไตรปิฎกและประตูทางเข้า.....	151
ภาพที่ 4.27	หอพระไตรปิฎกตั้งอยู่อย่างเป็นเอกเทศ.....	155
ภาพที่ 4.28	น้ำท่วมบริเวณพื้นที่รอบสระน้ำ.....	155
ภาพที่ 4.29	อาคารทางซ้ายในภาพ คือหอพระไตรปิฎก ตั้งอยู่ใกล้กับกุฏิสงฆ์.....	156
ภาพที่ 4.30	กุฏิสงฆ์ยกใต้ถุนสูง.....	156
ภาพที่ 4.31	วัสดุและการตกแต่งหอพระไตรปิฎกภายนอก.....	157
ภาพที่ 4.32	การตกแต่งฝาผนังภายนอกของห้องเก็บพระไตรปิฎก.....	157
ภาพที่ 4.33	ไม่มีการตกแต่งฝาผนังภายในของห้องเก็บพระไตรปิฎก.....	157
ภาพที่ 4.34	หลังคาหน้าจั่ว.....	160
ภาพที่ 4.35	ช่อเอก.....	160
ภาพที่ 4.36	โครงสร้างหลังคากันสาด.....	172
ภาพที่ 4.37	โครงสร้างบริเวณมุมหลังคากันสาด.....	172
ภาพที่ 4.38	การยึดเชิงกลอนด้วยเดือยหางเหยี่ยว.....	173
ภาพที่ 4.39	การบากเสารับตะเข้สัน.....	173
ภาพที่ 4.40	สภาพในปัจจุบัน การยึดแผงฝาผนังและพริ้งด้วยตะปู.....	179
ภาพที่ 4.41	การฝากรอด.....	180
ภาพที่ 4.42	รอดรับพื้นระเบียง.....	180
ภาพที่ 4.43	แสดงรอดและเสาตุ๊กตา.....	183
ภาพที่ 4.44	ภาพด้านหน้าบันไดทางขึ้น.....	189
ภาพที่ 4.45	บันไดทางขึ้นหอพระไตรปิฎก.....	189
ภาพที่ 4.46	อาคารภายในวัดที่ได้รับการขึ้นทะเบียนโบราณสถาน.....	190
ภาพที่ 4.47	อาคารภายในวัด.....	191
ภาพที่ 4.48	อาคารภายในวัดที่มีการสร้างขึ้นใหม่ในสมัยหลัง.....	191
ภาพที่ 4.49	ภาพหอพระไตรปิฎกก่อนและหลังบูรณะ.....	192
ภาพที่ 4.50	การขึ้นชั้นหลังคา.....	201
ภาพที่ 4.51	หลังคากันสาดรอบ.....	201
ภาพที่ 4.52	หน้าบันไม้สลักรูปนารายณ์ทรงครุฑ.....	201
ภาพที่ 4.53	คันทวย.....	201
ภาพที่ 4.54	ผนังห้องเก็บพระไตรปิฎก.....	202
ภาพที่ 4.55	บานหน้าต่าง.....	202
ภาพที่ 4.56	บานประตู.....	202
ภาพที่ 4.57	ฝาผนังก่อนการบูรณะ.....	202
ภาพที่ 4.58	ฝาผนังหลังการบูรณะ.....	202

ภาพที่ 4.59	พนักระเบียงด้านใน.....	205
ภาพที่ 4.60	พนักระเบียงด้านนอก.....	205
ภาพที่ 4.61	เสาหัวเม็ด.....	205
ภาพที่ 4.62	ฐานอาคาร ยกได้ถุนสูง.....	205
ภาพที่ 4.63	ภายนอกห้องเก็บพระไตรปิฎก.....	209
ภาพที่ 4.64	ภายในห้องเก็บพระไตรปิฎก.....	209
ภาพที่ 4.65	โครงสร้างหลังคาจั่ว.....	210
ภาพที่ 4.66	โครงสร้างหลังคากันสาด.....	210
ภาพที่ 4.67	โครงสร้างพื้น.....	210
ภาพที่ 4.68	ภาพโครงสร้างอกไก่ กลอน และใบตั้ง.....	215
ภาพที่ 4.69	ภาพโครงสร้างอกไก่ กลอน จันทัน และใบตั้งของหลังคาชั้นซ้อน.....	215
ภาพที่ 4.70	การติดตั้งหน้ากระดานฐานพระ.....	222
ภาพที่ 4.71	โครงสร้างบริเวณผนังหน้าจั่ว.....	222
ภาพที่ 4.72	แผงหน้าจั่ว เข้าประกบกับแปหัวเสา.....	222
ภาพที่ 4.73	การติดตั้งหน้าบัน.....	222
ภาพที่ 4.74	เดือยระหว่งหางหงส์และรอยระกา.....	225
ภาพที่ 4.75	รอยระกา.....	225
ภาพที่ 4.76	โครงสร้างคอสอง.....	228
ภาพที่ 4.77	อะเสรับหลังคากันสาด.....	233
ภาพที่ 4.78	แปหัวเสาและซื่อ.....	233
ภาพที่ 4.79	โครงสร้างหลังคากันสาด.....	233
ภาพที่ 4.80	โครงสร้างหลังคากันสาดบริเวณตะเข้สัน.....	235
ภาพที่ 4.81	จันทันบริเวณมุมอาคาร.....	235
ภาพที่ 4.82	โครงสร้างหลังคากันสาดบริเวณมุมอาคาร.....	237
ภาพที่ 4.83	การต่อไม้ตะเข้สัน.....	238
ภาพที่ 4.84	อะเสและจันทันบริเวณหัวเสา.....	239
ภาพที่ 4.85	คันทวยขณะกำลังถอดออก.....	239
ภาพที่ 4.86	เสาหัวเม็ดยึดติดกับพื้ง.....	245
ภาพที่ 4.87	เสาหัวเม็ด.....	245
ภาพที่ 4.88	องค์ประกอบของพนักระเบียง.....	245
ภาพที่ 4.89	รอดและเสา.....	248
ภาพที่ 4.90	โครงสร้างพื้นและเสา.....	250

สารบัญญภาพลายเส้น

ภาพที่		หน้า
ภาพลายเส้นที่ 2.1	ผังพื้นหอพระไตรปิฎก : ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าแบบระเบียงปิด.....	33
ภาพลายเส้นที่ 2.2	เปรียบเทียบผังพื้นหอพระไตรปิฎก : ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า แบบระเบียงปิด...	34
ภาพลายเส้นที่ 2.3	เปรียบเทียบผังพื้นหอพระไตรปิฎก : ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า แบบระเบียงปิด...	35
ภาพลายเส้นที่ 2.4	เปรียบเทียบผังพื้นหอพระไตรปิฎก : ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า แบบระเบียงปิด...	36
ภาพลายเส้นที่ 2.5	ผังพื้นหอพระไตรปิฎก : ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า แบบไม่มีระเบียง	36
ภาพลายเส้นที่ 2.6	เปรียบเทียบผังพื้นหอพระไตรปิฎก: ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า แบบไม่มีระเบียง	37
ภาพลายเส้นที่ 2.7	ผังพื้นหอพระไตรปิฎก : ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส แบบระเบียงเปิด.....	37
ภาพลายเส้นที่ 2.8	เปรียบเทียบผังพื้นหอพระไตรปิฎก : ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส แบบมีระเบียงเปิด	37
ภาพลายเส้นที่ 2.9	ผังพื้นหอพระไตรปิฎก : ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส แบบระเบียงปิด.....	38
ภาพลายเส้นที่ 2.10	ผังพื้นหอพระไตรปิฎก : ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส แบบระเบียงเปิด.....	38
ภาพลายเส้นที่ 2.11	ผังพื้นแบบอื่นๆของหอพระไตรปิฎก.....	38
ภาพลายเส้นที่ 3.1	แผนภาพและแผนผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกวัดสระเกศ..	48
ภาพลายเส้นที่ 3.2	แผนภาพและแผนผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกวัด ระซังโฆษิตาราม.....	50
ภาพลายเส้นที่ 3.3	แผนภาพและแผนผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎก วัดดุสิตารามวรวิหาร.....	53
ภาพลายเส้นที่ 3.4	แผนภาพและแผนผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎก วัดหงส์รัตนาราม.....	55
ภาพลายเส้นที่ 3.5	แผนภาพและแผนผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกวัด ทองธรรมชาติ.....	57
ภาพลายเส้นที่ 3.6	แผนภาพและแผนผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎก วัดสังเวช วิทยาราม.....	59
ภาพลายเส้นที่ 3.7	แผนภาพและแผนผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกวัด คนรนาทรสุนทริการาม.....	61
ภาพลายเส้นที่ 3.8	แผนภาพและแผนผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎก วัดราชาธิวาส.....	63
ภาพลายเส้นที่ 3.9	แผนภาพและแผนผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกวัดปากน้ำ...	65
ภาพลายเส้นที่ 3.10	แผนภาพและแผนผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎก วัดอัปสรสวรรค์.....	67
ภาพลายเส้นที่ 3.11	แผนภาพและแผนผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกวัดอัมพวัน...	69
ภาพลายเส้นที่ 3.12	แผนภาพและแผนผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกวัดพระเงิน...	71

ภาพลายเส้นที่ 3.38	ตัวอย่างของหอพระไตรปิฎกที่ตั้งอยู่บนพื้นดิน.....	111
ภาพลายเส้นที่ 3.39	ผังพื้นของหอพระไตรปิฎกแบบมีระเบียงแบบเปิด.....	114
ภาพลายเส้นที่ 3.40	ผังพื้นของหอพระไตรปิฎกแบบมีระเบียงแบบปิด.....	114
ภาพลายเส้นที่ 3.41	ผังพื้นของหอพระไตรปิฎกแบบไม่มีระเบียง.....	114
ภาพลายเส้นที่ 4.1	ผังบริเวณวัดใต้ต้นลาน จ.ชลบุรี.....	135
ภาพลายเส้นที่ 4.2	แสดงการเข้าถึงอาคารต่างๆในบริเวณวัด.....	136
ภาพลายเส้นที่ 4.3	ภาพแสดงการเข้าถึงหอพระไตรปิฎก.....	136
ภาพลายเส้นที่ 4.4	บ่อน้ำที่ตั้งหอพระไตรปิฎก วัดใต้ต้นลาน.....	137
ภาพลายเส้นที่ 4.5	ผังพื้นหอพระไตรปิฎกวัดใต้ต้นลาน.....	138
ภาพลายเส้นที่ 4.6	แผนผังของหอพระไตรปิฎกที่มีผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส.....	139
ภาพลายเส้นที่ 4.7	สัดส่วนความกว้างของระยະช่วงพาด.....	140
ภาพลายเส้นที่ 4.8	สัดส่วนของพื้นที่.....	140
ภาพลายเส้นที่ 4.9	รูปด้านทิศตะวันตก : รูปด้านหน้าหอพระไตรปิฎก.....	141
ภาพลายเส้นที่ 4.10	รูปด้านทิศตะวันออก : รูปด้านหลังหอพระไตรปิฎก.....	142
ภาพลายเส้นที่ 4.11	รูปด้านทิศใต้.....	143
ภาพลายเส้นที่ 4.12	รูปแบบฝ้าผนังและหน้าต่าง 1 กระเบาะ.....	145
ภาพลายเส้นที่ 4.13	รูปแบบฝ้าผนังและประตู 1 กระเบาะ.....	146
ภาพลายเส้นที่ 4.14	แสดงแผงฝ้าผนังภายนอก ของฝ้าผนังระเบียง ทั้ง 8 กระเบาะ.....	148
ภาพลายเส้นที่ 4.15	แสดงแผงฝ้าผนังภายใน ของฝ้าผนังระเบียง.....	149
ภาพลายเส้นที่ 4.16	แสดงแผงฝ้าผนังภายนอก ของฝ้าผนังห้องเก็บพระไตรปิฎก.....	152
ภาพลายเส้นที่ 4.17	แสดงแผงฝ้าผนังภายใน ของฝ้าผนังห้องเก็บพระไตรปิฎก.....	153
ภาพลายเส้นที่ 4.18	แสดงความสัมพันธ์ของบริเวณที่ใช้สอยตู้พระไตรปิฎก และช่องเปิดรับแสง.....	154
ภาพลายเส้นที่ 4.19	แสดงสัดส่วนเดี่ยวนบนและเดี่ยวล่างของอาคาร.....	156
ภาพลายเส้นที่ 4.20	รูปตัดอาคารหอพระไตรปิฎก.....	158
ภาพลายเส้นที่ 4.21	รูปตัดหลังคา.....	161
ภาพลายเส้นที่ 4.22	แผนผังหลังคาปีกนกหน้าจั่ว.....	162
ภาพลายเส้นที่ 4.23	แสดงการวางชื่อเอก.....	163
ภาพลายเส้นที่ 4.24	แสดงการวางชื่อเอกและเชิงกลอน.....	164
ภาพลายเส้นที่ 4.25	แผนผังหลังคาปีกนกหน้าจั่ว แสดงการวางแปหัวเสา.....	164
ภาพลายเส้นที่ 4.26	แสดงการวางเสาตุ๊กตา ชื่อโทและแปหัวเสา.....	165
ภาพลายเส้นที่ 4.27	แสดงการวางดั่งและจันทันที่ชื่อเอก.....	166
ภาพลายเส้นที่ 4.28	แสดงการวางจันทันและแผนหน้าจั่ว.....	167
ภาพลายเส้นที่ 4.29	แผนผังหลังคา แสดงการวางตะเข้ราง.....	168
ภาพลายเส้นที่ 4.30	แผนผังหลังคา แสดงการวางเสาตุ๊กตารับอกไก่ของหลังคาบน.....	169

ภาพลายเส้นที่ 4.31	แผนผังหลังคา แสดงโครงสร้างของหลังคาจตุรมุขซ้อนบน.....	170
ภาพลายเส้นที่ 4.32	แสดงการวางเสาตึกตารับคอกโก่งของหลังคาจตุรมุขซ้อนบน.....	171
ภาพลายเส้นที่ 4.33	แสดงโครงสร้างหลังคากันสาด ที่ทำการรังวัดได้.....	172
ภาพลายเส้นที่ 4.34	โครงสร้างหลังคาแบบที่มีการเพิ่มแปลาน กลอนและระแนงเพื่อรับกระเบื้อง.....	173
ภาพลายเส้นที่ 4.35	แผนผังแสดงโครงสร้างหลังคากันสาด.....	174
ภาพลายเส้นที่ 4.36	แสดงการวางจันทันและเชิงกลอนกลอน.....	175
ภาพลายเส้นที่ 4.37	แสดงการวางอะเสและจันทัน.....	176
ภาพลายเส้นที่ 4.38	แผนผังแสดงโครงสร้างหลังคากันสาด.....	177
ภาพลายเส้นที่ 4.39	ผังแสดงโครงสร้างรับพื้นระเบียง.....	181
ภาพลายเส้นที่ 4.40	การวางพื้นระเบียง.....	182
ภาพลายเส้นที่ 4.41	ผังโครงสร้างพื้นห้องเก็บพระไตรปิฎก.....	183
ภาพลายเส้นที่ 4.42	การวางพื้นห้องเก็บพระไตรปิฎก.....	184
ภาพลายเส้นที่ 4.43	ปาร์บรอด.....	185
ภาพลายเส้นที่ 4.44	แสดงโครงสร้างรับพื้นห้องเก็บพระไตรปิฎกและพริ้ง.....	186
ภาพลายเส้นที่ 4.45	แผนผังและรูปตัดแสดงบันไดทางขึ้นหอพระไตรปิฎก.....	187
ภาพลายเส้นที่ 4.46	แบบขยายบันได.....	188
ภาพลายเส้นที่ 4.47	แสดงโครงสร้างบันได.....	189
ภาพลายเส้นที่ 4.48	ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณวัดสิงห์.....	192
ภาพลายเส้นที่ 4.49	ผังบริเวณวัดสิงห์.....	193
ภาพลายเส้นที่ 4.50	แสดงแผนผังเส้นทางสัญจรภายใน.....	193
ภาพลายเส้นที่ 4.51	บ่อน้ำที่ตั้งหอพระไตรปิฎก วัดสิงห์.....	194
ภาพลายเส้นที่ 4.52	ผังพื้นหอพระไตรปิฎก วัดสิงห์.....	195
ภาพลายเส้นที่ 4.53	รูปด้านทิศเหนือ.....	197
ภาพลายเส้นที่ 4.54	รูปด้านทิศเหนือ.....	198
ภาพลายเส้นที่ 4.55	รูปด้านทิศตะวันตก.....	199
ภาพลายเส้นที่ 4.56	รูปด้านสกัด.....	200
ภาพลายเส้นที่ 4.57	รูปด้านยาว.....	200
ภาพลายเส้นที่ 4.58	ฝานั่งภายนอกของห้องเก็บพระไตรปิฎก.....	203
ภาพลายเส้นที่ 4.59	ฝานั่งภายในของห้องเก็บพระไตรปิฎก.....	204
ภาพลายเส้นที่ 4.60	พนักระเบียง : แบบแสดงรูปด้านภายนอกของพนักระเบียง.....	206
ภาพลายเส้นที่ 4.61	รูปแบบพนักระเบียง.....	207
ภาพลายเส้นที่ 4.62	สัดส่วนของเดี่ยวอาคาร.....	208
ภาพลายเส้นที่ 4.63	สัดส่วนของอาคารเมื่อมองจากระยะไกล.....	208
ภาพลายเส้นที่ 4.64	รูปตัดตามขวางขอหอพระไตรปิฎกวัดสิงห์.....	211

ภาพลายเส้นที่ 4.65	รูปตัดตามยาวของหอพระไตรปิฎกวัดสิงห์.....	212
ภาพลายเส้นที่ 4.66	การวางโครงสร้างของหลังคา.....	213
ภาพลายเส้นที่ 4.67	การวางโครงสร้างของหลังคา.....	214
ภาพลายเส้นที่ 4.68	การวางโครงสร้างของหลังคาซ้อนชั้น.....	216
ภาพลายเส้นที่ 4.69	การวางโครงสร้างของหลังคาชั้นซ้อน.....	217
ภาพลายเส้นที่ 4.70	ข้อฟ้าและหลบสันหลังคา.....	218
ภาพลายเส้นที่ 4.71	การยึดข้อฟ้าและหลบสันหลังคาด้วยคันทวย ตามแบบแผนเดิม.....	218
ภาพลายเส้นที่ 4.72	รูปแบบกลอนและการมุงกระเบื้องที่ถูกต้องตามแบบแผนเดิม.....	218
ภาพลายเส้นที่ 4.73	ผังหลังคา บริเวณหน้าจั่ว.....	220
ภาพลายเส้นที่ 4.74	โครงสร้างบริเวณหน้าจั่ว.....	221
ภาพลายเส้นที่ 4.75	โครงสร้างบริเวณช่อคัต แสดงแผงคอสองและตั้ง.....	223
ภาพลายเส้นที่ 4.76	หน้าจั่ว.....	224
ภาพลายเส้นที่ 4.77	หน้ากระดานฐานพระ.....	224
ภาพลายเส้นที่ 4.78	แผงหน้าบัน.....	224
ภาพลายเส้นที่ 4.79	การยึดรอยระกา.....	226
ภาพลายเส้นที่ 4.80	โครงสร้างบริเวณหน้าจั่ว.....	227
ภาพลายเส้นที่ 4.81	โครงสร้างบริเวณคอสอง.....	229
ภาพลายเส้นที่ 4.82	การเข้าไม้โครงสร้างบริเวณเสาตึกตา.....	230
ภาพลายเส้นที่ 4.83	เดือยหางเหยี่ยวที่หัวช่อ.....	230
ภาพลายเส้นที่ 4.84	การวางช่อ แปหัวเสาและจันทัน.....	231
ภาพลายเส้นที่ 4.85	โครงสร้าง บริเวณหัวเสา สำหรับรับหลังคากันสาด.....	232
ภาพลายเส้นที่ 4.86	ผังโครงสร้างหลังคากันสาด.....	234
ภาพลายเส้นที่ 4.87	โครงสร้างหลังคากันสาด.....	235
ภาพลายเส้นที่ 4.88	โครงสร้างหลังคากันสาด บริเวณตะเข้สัน.....	236
ภาพลายเส้นที่ 4.89	โครงสร้างบริเวณอะเสและใต้รุม.....	237
ภาพลายเส้นที่ 4.90	การยึดคันทวยกับเสาตามวิธีโบราณ.....	238
ภาพลายเส้นที่ 4.91	ตัวอย่างการต่อไม้.....	238
ภาพลายเส้นที่ 4.92	การวางอะเสบนหัวเสา.....	239
ภาพลายเส้นที่ 4.93	โครงสร้างหลังคากันสาด.....	240
ภาพลายเส้นที่ 4.94	รูปตัดแผงฝาผนังและประตูทางเข้า.....	243
ภาพลายเส้นที่ 4.95	รูปตัดแผงฝาผนังและหน้าต่าง.....	243
ภาพลายเส้นที่ 4.96	ตัวอย่างผนังกระเบื้อง.....	244
ภาพลายเส้นที่ 4.97	แบบขยายบริเวณเสาหัวเม็ด.....	245
ภาพลายเส้นที่ 4.98	โครงสร้างแผงผนังกระเบื้อง.....	246

ภาพลายเส้นที่ 4.99	ผังโครงสร้างพื้นระเบียง.....	247
ภาพลายเส้นที่ 4.100	โครงสร้างพื้นระเบียง.....	248
ภาพลายเส้นที่ 4.101	ผังโครงสร้างพื้นห้องเก็บพระไตรปิฎก.....	249
ภาพลายเส้นที่ 4.102	การต่อเสาอาคารระหว่างเสาไม้และเสาคอนกรีตเสริมเหล็ก.....	250



ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1. ความเป็นมาและความสำคัญ

ในสมัยพุทธกาล สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงใช้วิธีเดินทางเผยแผ่พระธรรมคำสอน ด้วยการสวดปาฏิโมกข์เกิดพุทธวจนะมากมาย โดยมีได้มีการจารึกคำสอนของพระองค์เป็นลายลักษณ์อักษรหรือจัดเป็นหมวดหมู่อย่างเช่นในปัจจุบัน โดยสมัยแรกนั้นมีเพียงคำเรียกคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ว่า *พระธรรมพระวินัย* เท่านั้น ต่อมาหลังจากที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว จึงได้เริ่มมีการสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นเพื่อทำการรวบรวมพระธรรมคำสอนของพระองค์ไว้ โดยในครั้งแรกๆยังไม่ได้มีการจารึกลงเป็นลายลักษณ์อักษรแต่ใช้วิธีการท่องจำกันจนเกิดเป็นประเพณีสวดมนต์ การท่องจำและการบอกเล่าต่อๆ กันมา เช่นนี้ เรียกว่าระบบมุขปาฐะ พระไตรปิฎกถูกเก็บรักษาและถ่ายทอดต่อๆ กันมาด้วยระบบการศึกษาแบบมุขปาฐะนี้จนกระทั่งได้รับการจารึกเป็นลายลักษณ์อักษรลงในใบลานในการสังคายนาครั้งที่ 4 ซึ่งจัดขึ้นที่ประเทศลังกาใน พ.ศ. 450 สำหรับการสังคายนาพระไตรปิฎกในประเทศไทยนั้น เกิดขึ้นครั้งแรก โดยพระเจ้าติโลกราชแห่งเชียงใหม่ ในวัดโพธาราม เมื่อ พ.ศ. 2020 ถือเป็นครั้งแรกในการรับพระไตรปิฎกเข้ามาสู่ประเทศไทย และได้มีการทำสังคายนาพระไตรปิฎกอีกหลายครั้ง

เมื่อกล่าวถึงพระไตรปิฎกซึ่งถือได้ว่าเป็นคัมภีร์สำคัญในพระพุทธศาสนา ตามความหมาย พระไตรปิฎก หมายถึง 3 คัมภีร์ จัดแบ่งออกเป็นสามหมวด คือพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก แต่ตามรากศัพท์พระไตรปิฎก หมายถึง ตระกร้าสามใบ¹ ซึ่งแสดงถึงการรวบรวมพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไว้เป็นหมวดหมู่ไม่กระจัดกระจายคล้ายตะกร้าอันเป็นภาชนะใส่ของพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์เปรียบเสมือนตัวแทนพระพุทธองค์ ดังข้อความตอนหนึ่งที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสกับพระอานนทขณะใกล้ปรินิพพานว่า “...ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่ท่านทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้น จะเป็นศาสดาของท่านทั้งหลายเมื่อเราล่วงลับไป...”² พระไตรปิฎกหรือพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์นั้นจึงถือเป็นของสูงค่ายิ่ง ดังนั้นในเวลาต่อมาที่มีการจารึกพระไตรปิฎกลงบนใบลานแล้วจึงได้เกิดการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมสำหรับเก็บรักษาพระไตรปิฎก เรียกว่า **หอพระไตรปิฎก** ที่มีความสวยงามและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะควรค่าแก่การเก็บรักษาพระไตรปิฎกซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญทางพุทธศาสนาไว้

¹ สุชีพ ปุณฺณานุกาพ. พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2539. หน้า 1

² สุชีพ ปุณฺณานุกาพ. เรื่องเดียวกัน หน้า 1

รูปแบบของหอพระไตรปิฎกที่พบสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 แบบ คือ หอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องสับ หอพระไตรปิฎกประเภทกึ่งเครื่องสับกึ่งเครื่องก่อและหอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องก่อ โดยหอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องสับนั้นพบว่าคงเหลือพบเห็นได้น้อยลงในปัจจุบัน เนื่องด้วยมีการพัฒนารูปแบบกลายเป็นแบบกึ่งตึกกึ่งไม้และแบบตึกหรือก่ออิฐถือปูนทั้งหลาย และไม่นิยมสร้างหอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องสับขึ้นแล้วในสมัยหลังเนื่องจากมีวัสดุที่คงทนกว่าและวิวัฒนาการทางการก่อสร้างที่ทันสมัยขึ้น แต่อย่างไรก็ตามหอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องสับนี้มีถือได้ว่ามีลักษณะเฉพาะที่พบเห็นได้โดยเด่นชัด คือ ตั้งอยู่กลางน้ำเพื่อประโยชน์ในการป้องกันแมลงมิให้มาทำลายพระไตรปิฎกโบราณอันเป็นคัมภีร์สำคัญของพระพุทธศาสนา จากหลักฐานการค้นพบสถาปัตยกรรมหอพระไตรปิฎกในประเทศไทย ปรากฏในศิลาจารึกสมัยสุโขทัยเกี่ยวกับการเก็บรักษาพระไตรปิฎก ในสองลักษณะดังนี้คือ มีการเก็บรักษาพระไตรปิฎกไว้ในพระมณเฑียรสถานของพระมหากษัตริย์เพื่อใช้สำหรับเคารพสักการะ และเก็บรักษาในบริเวณพระอารามสำหรับให้พระสงฆ์ศึกษาปฏิบัติ สืบเนื่องมาจนถึงสมัยอยุธยาก็ยังคงมีการสร้างหอพระไตรปิฎกในทั้งสองสถานที่ เมื่อกล่าวถึงหลักฐานทางสถาปัตยกรรมของหอพระไตรปิฎกในสมัยสุโขทัยนั้น ไม่หลงเหลือหลักฐานให้ศึกษา คงเหลือแต่หอพระไตรปิฎกของสมัยอยุธยาซึ่งก็เป็นในช่วงปลายของอยุธยาหลงเหลือให้พบบเห็นอยู่บ้างโดยพบเห็นเป็นหอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องสับเป็นส่วนมาก สืบเนื่องมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นซึ่งบางแห่งได้ทำการบูรณะซ่อมแซมวัดและหอพระไตรปิฎกของเดิมไว้ จึงยังคงพบเห็นหลักฐานทางสถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้นอยู่ได้บ้าง สำหรับหอพระไตรปิฎกในสมัยรัตนโกสินทร์นั้น ส่วนมากนิยมสร้างในบริเวณพระอารามมากกว่าสร้างในเขตพระราชฐาน³ และมีความนิยมสร้างหอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องสับมากในสมัยรัชกาลที่ 1 -3 ในสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นไปเริ่มมีการสร้างหอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องก่อมากขึ้น จนถึงปัจจุบันพบว่าหอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องสับมีหลงเหลือให้พบเห็นอยู่น้อยเต็มที

ในปัจจุบันพบว่าหอพระไตรปิฎกเริ่มมีความสำคัญลดน้อยลง เนื่องจากวัตถุประสงค์และการใช้สอยที่เปลี่ยนไปจากเดิม เมื่อพระไตรปิฎกได้เปลี่ยนรูปแบบจากการจารึกลงบนใบลานมาเป็นการพิมพ์เป็นหนังสือและมีการเก็บรักษาในหอสมุดขึ้นทดแทน หอพระไตรปิฎกจึงไม่ได้ทำหน้าที่เพื่อเก็บรักษาพระไตรปิฎกอีกต่อไป อาจเหลือเป็นเพียงแค่อัญลักษณ์หรือตัวแทนของพระธรรมวินัยในพระอารามเท่านั้น ซึ่งหากพิจารณาถึงความสำคัญของหอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องสับนั้น ถือได้ว่าเป็นรูปแบบหอพระไตรปิฎกในสมัยเริ่มแรก มีรูปแบบที่เฉพาะที่เป็นต้นแบบของการพัฒนาตั้งแต่ด้านการวางผัง สถานที่ที่ตั้ง รูปแบบสถาปัตยกรรมและโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของอาคารเครื่องสับ รวมทั้งมีประวัติความเป็นมาและความสำคัญที่น่าสนใจ และอาจกล่าวได้อีกว่าหอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องสับนี้มีคุณค่าความงามตาม

³ ปิยนุช สุวรรณศิริ, โครงการหอพระไตรปิฎกและหอสมุดมหาวิทยาลัยมหาลงกรณราชวิทยาลัย,วิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545. หน้า 35-39.

แบบอย่างของหอพระไตรปิฎกที่สืบเนื่องรูปแบบมาแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย จากความตั้งใจสร้างสรรค์อย่าง ประณีตและวิจิตรบรรจงของช่างในสมัยนั้นเพื่อเป็นที่สำหรับเก็บรักษาพระไตรปิฎกซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญใน พระพุทธศาสนา เมื่อก้าวถึงสภาพในปัจจุบัน กลับพบว่าหอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องสับนี้ นับวันจะยิ่ง เสื่อมสภาพลงตามกาลเวลา อาจด้วยเหตุผลด้านอายุการใช้งานของไม้ ซึ่งเป็นที่สังเกตว่า มีสภาพเสื่อมโทรมลง ต้องการการบำรุงรักษาอยู่อย่างสม่ำเสมอ บางแห่งได้ทำการซ่อมแซมตามสภาพเป็นระยะๆตามสมควร แต่บางแห่งก็ละเลย มิได้ซ่อมแซมดูแลและทิ้งร้างไว้ อาจเนื่องมาจากการไม่ได้มีการใช้งานสำหรับเก็บ พระไตรปิฎกอีกต่อไป บางแห่งมีการเปลี่ยนแปลงสภาพจากไม้ไปเป็นการสร้างใหม่ด้วยการก่ออิฐถือปูน เพื่อ ง่ายในการดูแลรักษาหรือเพื่อเพิ่มพื้นที่การใช้งานโดยการเปลี่ยนแปลงก่อผนังขึ้นบริเวณพื้นที่ได้ถูกชั้นล่างเป็น ห้องเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยอื่นในปัจจุบัน ซึ่งเป็นเหตุทำให้หอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องสับนี้ นับวันจะยิ่ง สูญหายและหลงเหลือให้พบเห็นได้น้อยเต็มที จากความสำคัญและปัญหาดังกล่าวข้างต้น เห็นได้ว่าหอ พระไตรปิฎกประเภทเครื่องสับเป็นอาคารที่สมควรอย่างยิ่งในการทำการศึกษาค้นคว้า ทั้งนี้เพื่อให้เห็นและเข้าใจถึง พัฒนาการ รูปแบบทางสถาปัตยกรรมและรูปแบบทางโครงสร้างอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่จะสามารถพบเห็น และศึกษาได้ในหอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องสับนี้ เพื่อเป็นประโยชน์ในงานด้านสถาปัตยกรรมไทยต่อไป

1.2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความเป็นมา ความสำคัญ บทบาทหน้าที่และการใช้สอยของหอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องสับ
2. เพื่อศึกษาที่ตั้ง ผนัง รูปแบบทางสถาปัตยกรรมและโครงสร้างของหอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องสับ

1.3. การทบทวนวรรณกรรม(Literature review)

1. บุปผา เจริญทรัพย์. หอไตร. สารนิพนธ์ปริญญาตรี .คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2516

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นวิทยานิพนธ์ที่เริ่มต้นทำการสำรวจพระไตรปิฎกในประเทศไทยที่สืบค้นได้ มี การศึกษาถึงที่มาของพระไตรปิฎกรวมทั้งวิวัฒนาการของหอพระไตรปิฎกในยุคเริ่มแรก และทำการสำรวจในปี พ.ศ. 2516 มีขอบเขตการสำรวจทั่วประเทศไทย ซึ่งพบว่าหอพระไตรปิฎกยังมีอยู่มากในภาคเหนือ อีสาน และ ภาคกลาง และทำการวิเคราะห์โดยจำแนกรูปแบบของหอพระไตรปิฎกออกเป็น 3 กลุ่ม จนมีการใช้มาจนถึง ปัจจุบันคือ กลุ่มที่สร้างด้วยไม้ทั้งหลัง กลุ่มที่สร้างด้วยกิ่งตึกกิ่งไม้ และกลุ่มที่สร้างด้วยการก่ออิฐถือปูนทั้งหลัง

2. สถาพร อรุณวิลาศ. การศึกษาคติความเชื่อและรูปแบบหอไตรในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย (The study on religious beliefs and artistic style and typology of the Buddhist library in the upper part of Northern) ,วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศิลปากร . 2534.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เน้นศึกษาคติความเชื่อในการสร้างและลวดลายศิลปะที่ใช้ประดับตกแต่งหอ พระไตรปิฎกในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบนจำนวน โดยนำหอพระไตรปิฎกที่ขึ้นทะเบียนโบราณสถานจำนวน 7 หลังมาเปรียบเทียบรูปแบบกับหอพระไตรปิฎกอื่นที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนโบราณสถาน โดยพบว่าสามารถจำแนก รูปแบบได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่นิยมสร้างในท้องถิ่นแบบกิ่งตึกกิ่งไม้ ลวดลายการประดับตกแต่งแบบล้านนาพบ

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-25 กลุ่มที่ได้รับอิทธิพลจากภาคกลางตอนบน อาคราไม้กลางน้ำ ลวดลายประดับ ตกแต่งยังเป็นแบบล้านนาพบในช่วงตั้งแต่ศตวรรษที่ 25 และกลุ่มที่มีลักษณะพิเศษคือหลังคาทรงมณฑปแบบก่ออิฐถือปูน

3.อดุลย์ เบ็ญกาสิทธิ์. การศึกษารูปแบบหอไตรในวัฒนธรรมล้านนา. วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2542.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เน้นศึกษาหอพระไตรปิฎกในล้านนาช่วงพ.ศ. 2350-2496 จำนวน 32 หลัง โดยวิเคราะห์เปรียบเทียบปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลถึงรูปแบบของหอพระไตรปิฎกทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และการรับอิทธิพลจากสกุลข้างอื่น โดยสามารถจำแนกรูปแบบออกเป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มที่มีชั้นเดียว กลุ่มที่มีสองชั้น และกลุ่มที่มีลักษณะพิเศษ

4.ปิยนุช สุวรรณศิริ. โครงการหอพระไตรปิฎกและหอสมุดมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เน้นศึกษาหอพระไตรปิฎกในเขตกรุงเทพมหานคร โดยมีการศึกษาถึงที่มาของหอพระไตรปิฎก รวมทั้งวิวัฒนาการของหอพระไตรปิฎกตั้งแต่ยุคเริ่มจนเปลี่ยนแปลงไปเป็นหอสมุดเนื่องจากหอพระไตรปิฎกได้เปลี่ยนเป็นการพิมพ์หนังสือ และทำการสำรวจและรวบรวมหอพระไตรปิฎกในพื้นที่กรุงเทพฯ และทำการจำแนกรูปแบบตั้งแต่ที่ตั้ง ผังพื้น รูปแบบสถาปัตยกรรม และนำข้อมูลจากการวิเคราะห์ไปใช้ในการออกแบบ หอพระไตรปิฎกและหอสมุดมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

1.4.ขอบเขตการศึกษา

การศึกษานี้มุ่งเน้นศึกษาสถาปัตยกรรมหอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องลับ ในพื้นที่ภาคกลางและปริมณฑลใกล้เคียง โดยจังหวัดที่ได้ทำการสำรวจมีจำนวน 9 จังหวัดคือ กรุงเทพฯ นนทบุรี สมุทรสงคราม สมุทรปราการ นครปฐม สุพรรณบุรี เพชรบุรี อยุธยา ชลบุรี โดยเลือกทำการศึกษาเฉพาะหอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องลับ คือ หอพระไตรปิฎกที่สร้างขึ้นด้วยไม้ทั้งหลังหรือเคยมีประวัติว่าเคยสร้างขึ้นด้วยไม้มาก่อน

1.5.ระเบียบวิธีการศึกษา

1.การเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1.การศึกษาภาคเอกสาร (Documentary studied)

ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิ โดยทำการสำรวจข้อมูลจากเอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนจุลสาร วารสารและบทความทางวิชาการต่างๆ รวมทั้งวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับหอพระไตรปิฎก เพื่อได้ข้อมูลในเชิงทางประวัติศาสตร์หรือในเชิงอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

1.2 .การสำรวจ (survey studied)

ทำการสำรวจหอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องลับ และทำการรังวัดและเขียนแบบอาคารกรณีศึกษา จำนวนหอพระไตรปิฎกที่พบใน 11 จังหวัด ดังนี้คือ

กรุงเทพฯ 12 วัด จำนวน 13 หลัง, นนทบุรี 5 วัด จำนวน 5 หลัง, สมุทรสงคราม 2 วัด จำนวน 2 หลัง, สมุทรปราการ 1 วัด จำนวน 1 หลัง, นครปฐม 2 วัด จำนวน 2 หลัง, ชัยนาท 1วัด จำนวน 1 หลัง
สุพรรณบุรี 1 วัด จำนวน 1 หลัง, ลพบุรี 1 วัด จำนวน 1 หลัง, เพชรบุรี 5 วัด จำนวน 6 หลัง, อโยธยา 1 วัด
จำนวน 1 หลัง, ชลบุรี 1 วัด จำนวน 1 หลัง รวมทั้งหมด 32 หลังใน 30 วัด

2.จำแนกข้อมูลและคัดเลือกอาคารกรณีศึกษา

นำข้อมูลที่ได้จากการทำการสำรวจภาคสนาม รวมถึงการสำรวจภาคเอกสารมาจำแนกกลุ่มข้อมูล
ศึกษาข้อมูลเหมือนและข้อต่างของแต่ละกลุ่มเพื่อทราบถึงลักษณะของหอพระไตรปิฎกโดยภาพรวม และทำการ
คัดเลือกอาคารกรณีศึกษา เพื่อนำมาใช้วิเคราะห์เป็นอาคารกรณีศึกษา

3.การวิเคราะห์ข้อมูล

ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากอาคารกรณีศึกษาที่ได้ทำการคัดเลือก จำนวน 2 หลัง โดยวิเคราะห์ข้อมูลแต่
ละหลังในประเด็นต่างๆ

4.การสรุปข้อมูล

สรุปผลจากข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ ของอาคารกรณีศึกษา 2 หลัง โดยการเปรียบเทียบข้อเหมือน
และข้อต่างของหอพระไตรปิฎกแต่ละหลัง

1.6.ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.ได้รับทราบความเป็นมา ความสำคัญรวมทั้งพัฒนาการโดยสังเขปของหอพระไตรปิฎก
- 2.ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลทางสถาปัตยกรรมของหอพระไตรปิฎกเครื่องสับและทราบถึงสถานภาพ
ปัจจุบันของหอพระไตรปิฎกเครื่องสับเพื่อเป็นประโยชน์ต่อไป
- 3.ได้รับทราบถึงลักษณะทางสถาปัตยกรรม และโครงสร้างของหอพระไตรปิฎกเครื่องสับโดยละเอียด
เพื่อเป็นความรู้ในการอนุรักษ์หรือการออกแบบต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

ข้อมูลเบื้องต้น

2.1. พระไตรปิฎก

ความหมายของพระไตรปิฎก

คำว่า **พระไตรปิฎก**¹ แปลตามรากศัพท์สามคำคือ คำว่า พระ+ไตร +ปิฎก

คำว่า พระ เป็นคำยกย่อง แปลว่า ประเสริฐ

คำว่า ไตร หรือ คำว่า ทิ ในภาษาบาลี แปลว่า สาม

คำว่า ปิฎก แปลได้ 2 นัย คือ

1. แปลว่า กระจาดหรือตะกร้า อันเป็นภาชนะสำหรับใส่รวมของต่างๆ เข้าไว้ นำมาใช้ในความหมายว่าเป็นที่รวบรวมคำสอนในพระพุทธศาสนาที่จัดเป็นหมวดหมู่แล้ว โดยนัยนี้ ไตรปิฎกจึงแปลว่า คัมภีร์ที่บรรจุพุทธพจน์ (และเรื่องราวชั้นเดิมของพระพุทธศาสนา) 3 ชุด หรือ ประมวลคัมภีร์ที่รวบรวมพระธรรมวินัย 3 หมวด

2. หมายถึง คัมภีร์ หรือ ตำรา

ดังนั้น พระไตรปิฎก จึงหมายถึง คัมภีร์ หรือ ตำรา ที่รวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไว้เป็นหมวดเป็นหมู่ ไม่ให้กระจัดกระจายคล้ายกระจาดหรือตะกร้าอันเป็นภาชนะสำหรับ คัมภีร์ทั้งสาม ได้แก่ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า พระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม

2.1.1. ความเป็นมาของพระไตรปิฎก

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้หลักธรรมและแสดงปฐมเทศนา “ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร” เป็นครั้งแรก นับจากนั้นจนถึงวันเสด็จปรินิพพาน เป็นเวลา 45 ปี² พระองค์ทรงเสด็จออกเผยแผ่พระศาสนาโดยตลอด พระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ หรือที่เรียกว่าพุทธวจนะนั้นได้ถูกถ่ายทอดออกไป พระสาวกต่างจดจำและนำออกเผยแผ่ด้วยวิธีท่องจำแบบปากเปล่าต่อกัน (Oral Tradition) เรียกว่า วิธีแบบมุขปาฐะ ไม่ได้มีการจดเป็นลายลักษณ์อักษร ส่วนพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์นั้นยังไม่ได้มีการรวบรวมและจัดเป็นหมวดหมู่ เรียกว่าพระไตรปิฎกอย่างในปัจจุบัน แต่มีคำเรียกว่า พระธรรมวินัย (ธมฺมวินย) หรือ พรหมจรรย์ (พฺรหฺมจฺริย) ³ ดังพุทธวจนะที่ตรัสกับพระอานนท์เมื่อครั้งก่อนพระพุทธองค์ปรินิพพานแสดงให้เห็นคำเรียก ธรรมวินัย ว่า

“โย โว อานนฺท มยารมฺโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺญุตโต โส โว มมจฺเจยน สตถา” แปลว่า “ดูก่อนอานนท์ เมื่อเราล่วงไปแล้ว ธรรมแลวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่ท่านทั้งหลาย” ⁴

¹ สุชีพ ปุณฺณนาถ. พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2539. หน้า 2

² นายพิฑูร มลิวัลย์และนายไสว มาลาทอง,เรียบเรียง. ความรู้เรื่องพระไตรปิฎก. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2535. หน้า 13.

³ เสฐียรพงษ์ วรรณปก. สิ่งแรกในพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : เกษมอนันต์ พรินต์ติ้ง, 2548 หน้า 6.

⁴ สุชีพ ปุณฺณนาถ. พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2539. หน้า 10.

หรือตั้งพุทธวจนที่ตรัสเมื่อครั้งส่งพระสาวก 60 รูป ไปเผยแผ่ศาสนาครั้งแรก แสดงให้เห็นคำเรียก พรหมจรรย์ว่า
 “...ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่พหุชน เพื่อความสุขแก่พหุชน เพื่ออนุเคราะห์
 เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามใน
 ท่ามกลาง งามในที่สุดจงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ อันบริสุทธิ์บริบูรณ์”⁵...

ดังสำนวนที่พบเห็นบ่อยครั้งกล่าวว่า พระองค์ทรงประกาศพระธรรมวินัยบ้าง หรือทรงประกาศ
 พรหมจรรย์บ้าง หรือทรงประกาศพระพุทธศาสนาบ้าง เป็นต้น

การสังคายนาพระไตรปิฎกนั้นเริ่มมีขึ้นครั้งแรกหลังจากที่พระพุทธองค์เสด็จปรินิพพาน มีคำกล่าวของ
 พระพุทธองค์ถึงสาเหตุของการทำสังคายนา ก่อนที่พระองค์จะเสด็จปรินิพพาน ปราภฏหลักฐานในปาสาทิกสูตร
 และสังคีติสูตร ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ความว่า

“...ที่สาวกของนิครนถนาฏบุตรแตกความสามัคคีกันนั้น เพราะคำสอนของเจ้าลัทธินั้นไม่สมบูรณ์และมีความ
 สับสนทั้งพวกสาวกก็ไม่ปฏิบัติตามคำสอน แล้วทรงแนะนำให้รวบรวมพระพุทธวจนะ ให้ทำการสังคายนาไว้
 เพื่อความมั่นคงแห่ง พระพุทธศาสนาสืบไป...”⁶

จากข้อความดังกล่าว กล่าวไว้ถึง พระจุนทะ น้องชายพระสารีบุตรซึ่งเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา
 เห็นศาสนาเซน เกิดแตกแยกกันเองในหมู่ศิษย์ของนิครนถนาฏบุตรเมื่อศาสดาลิ้นชีวิตลง ท่านนำความบอกแก่
 พระอานนทีให้ทูลพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงเห็นการฉกฉวยจึงทรงตรัสให้พุทธโฆวาสไว้ว่า เมื่อพระองค์
 ปรินิพพานแล้ว สาวกควรจะรวบรวมคำสอนของพระองค์ให้เป็นหมวดเป็นหมู่ หรือที่เรียกว่าการทำสังคายนา
 นั้นเอง

ดังนั้นหลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว จึงได้มีการสังคายนาพระธรรมขึ้นตั้งแต่นั้นเป็น
 ต้นมา การสังคายนาเกิดขึ้นหลายครั้ง โดยมีมูลเหตุต่าง ๆ กัน แต่ทั้งนี้ก็มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความถูกต้องและ
 คงไว้ซึ่งพระธรรม คำสอนของพระพุทธองค์ โดยการสังคายนาพระไตรปิฎกนั้น ได้เกิดขึ้นในประเทศอินเดียอัน
 เป็นสถานที่กำเนิดพระพุทธศาสนาเป็นแห่งแรก และเมื่อมีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาออกไปยังประเทศต่าง ๆ
 ส่งผลให้มีการทำสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นในอีกหลายประเทศนั้นๆ ตามมา เช่น ประเทศลังกา พม่า รวมทั้งใน
 ไทยด้วย

การสังคายนาในประเทศอินเดีย

การสังคายนาในประเทศอินเดียเกิดขึ้นครั้งแรกหลังพระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานแล้ว 3 เดือน การ
 สังคายนาครั้งแรก ยังคงใช้วิธีการสังคายนาจัดหมวดพระธรรมวินัยด้วยวิธีมุขปาฐะ คือการบอกเล่าจากปากสู่
 ปาก (Oral Tradition) รวมถึงการสังคายนาครั้งที่ 2 สมัยพระเจ้ากาลาโคกราช และครั้งที่ 3 สมัยพระเจ้าอโศก

⁵ สุชีพ ปุญญานุภาพ. เรื่องเดียวกัน. หน้า 9

⁶ สุชีพ ปุญญานุภาพ. เรื่องเดียวกัน. หน้า 35

มหาราช ก็ยังคงใช้วิธีการสังคายนาแบบมุขปาฐะอยู่ โดยการสังคายนาครั้งที่ 3 นี้ เริ่มมีการจารึกพระธรรมคำสอนของพระองค์ไว้ที่แผ่นศิลาและโปรดให้นำไปตั้งไว้ตามแยกทางเดินด้วย

สำหรับคำเรียกพระไตรปิฎกแทนคำว่าธรรมวินัยหรือพหุมจรยนั้น มิได้มีการระบุไว้แน่ชัดว่าเมื่อใด แต่จากหลักฐานทางเอกสาร ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 2-3 คือหลังสังคายนาครั้งที่ 2 ถึงสังคายนาครั้งที่ 3 สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชนั่นเอง ได้เกิดคำว่า “ปิฎก” ขึ้นสำหรับเรียกพระธรรมวินัย โดย “ธรรม” ได้แตกออกเป็น พระสูตรตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ส่วน “วินัย” เป็น พระวินัยปิฎก หลักฐานที่สนับสนุนข้อสันนิษฐานนี้ก็คือ ใน “จารึกสาญจีสถูป” มีกล่าวถึงพระเถระพระเถรี ว่ามีความเชี่ยวชาญปิฎกต่างๆ นอกจากนี้ เล่าถึงพระเจ้าอโศกมหาราชทรงแนะนำให้พระสงฆ์ศึกษาพระไตรปิฎกให้แจ่มแจ้ง เพื่อนำไปสอนประชาชน มีหลักฐานว่า คัมภีร์กถาวัตถุ ได้แต่งขึ้นในสมัยสังคายนาครั้งที่ 3 โดยพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ และคัมภีร์นี้ได้ถูกผนวกเข้าเป็น 1 ในพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ ทำให้เนื้อหาพระอภิธรรมปิฎกสมบูรณ์ จากหลักฐานเหล่านี้ ชี้ว่าพระธรรมวินัยได้แตกออกเป็น “พระไตรปิฎก” แล้วในช่วงนี้ จึงพอจะกล่าวได้อย่างกว้างๆ ว่า “พระไตรปิฎก” เกิดขึ้นครั้งแรกหลังพุทธปรินิพพาน ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 2 ถึงที่ 3 และไม่หลังสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชแน่นอน

การสังคายนาในประเทศอินเดีย มีรายละเอียดพอสังเขปดังนี้

การสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 1 ในประเทศอินเดีย หลังพระพุทธเจ้าปรินิพพาน 3 เดือน

สถานที่ : ถ้ำสัตบรรณคูหา ข้างเขาเวภารบรรพต ใกล้กรุงราชคฤห์ ประเทศอินเดีย

เมื่อพระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานได้ 7 วัน พระภิกษุสุภัททะมิ ได้ห้ามพระภิกษุเหล่ามิให้เสียใจ โดยชี้ว่า พระพุทธเจ้าได้เสด็จปรินิพพานนั้นดีแล้ว ต่อไปจะทำอะไรได้ตามใจ ไม่มีใครคอยมาชี้ว่าผิดถูกควร อีกต่อไป พระมหากัสสปเถระได้ฟังคำกล่าวเช่นนั้นแล้ว เกิดความสลดใจ หลังจากการถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระเสร็จสิ้นแล้วจึง ได้มีการประชุมสงฆ์เพื่อทำการสังคายนา มีการจัดหมวดหมู่พระธรรมวินัยด้วยวิธี ว่าปากเปล่า หรือ มุขปาฐะ มีพระเจ้าอชาตศัตรู เป็นผู้อุปถัมภ์ มีประธานผู้ซักถามพระธรรมวินัย คือพระมหากัสสปเถระ ผู้ตอบคำถามพระวินัย คือพระอุบาลีเถระ ผู้ตอบคำถามพระธรรม คือ พระอนันทเถระ และพระสงฆ์จำนวน 500 รูป ใช้เวลาทำการสังคายนา 7 เดือนจึงแล้วเสร็จ

การสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 2 ในประเทศอินเดีย พ.ศ.100

สถานที่ : วัดวาฬิการาม เมืองเวสาลี แคว้นวัชชี ประเทศอินเดีย

มูลเหตุของการสังคายนาครั้งนี้เกิดขึ้นเนื่องจาก พระยสะกาทันตทกบุตรได้ปรารภถึงข้อปฏิบัติย่อหย่อน 10 ประการขัดกับพระวินัยพุทธบัญญัติ จึงได้ทำการสังคายนาพระธรรมวินัยเพื่อความมั่นคงพระพุทธศาสนาสืบไป ยังคงใช้วิธีมีการจัดหมวดหมู่พระธรรมวินัยด้วยวิธี ว่าปากเปล่า หรือ มุขปาฐะ มีพระเจ้ากาลาโคกราชเป็นองค์อุปถัมภ์ และมีประธาน คือ พระมหาเถระยสะกาทันตทกบุตร ผู้ซักถามพระธรรมวินัย คือ พระเวตเถระ ผู้ตอบคำถาม คือ พระสัพพกามีเถระ และพระสงฆ์จำนวน 700 รูป ใช้เวลาสังคายนาทั้งสิ้น 8 เดือนจึงแล้วเสร็จ

การสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 3 ในประเทศอินเดีย พ.ศ.235

สถานที่ : วัดโคศคาราม กรุงปาตลีบุตร ประเทศอินเดีย

มูลเหตุของการสังคายนาครั้งนี้เกิดขึ้นเนื่องจาก มีพวกเดียรถีย์หรือพวกนักบวชในศาสนาอื่นมาปลอมบวชในพระพุทธศาสนา ด้วยเห็นแก่ลาภสักการะ และเพื่อบ่อนทำลายพระพุทธศาสนา ได้แสดงลัทธิและความเห็นของตนว่า เป็นพระพุทธศาสนา มีพระเจ้าอโศกมหาราช เป็นผู้อุปถัมภ์ มีประธานการสังคายนา คือ พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระร่วมด้วยพระสงฆ์จำนวน 1,000 รูป มีการจัดหมวดหมู่พระธรรมวินัยด้วยวิธีมุขปาฐะ และจารึกพระธรรมลงบนแผ่นศิลาด้วย ใช้เวลาทำการสังคายนา 9 เดือนจึงแล้วเสร็จ เมื่อเสร็จการสังคายนาแล้วได้มีการส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนต่างๆ 9 สาย มีพระโสณเถระและพระอุตตรเถระ พร้อมด้วยคณะ มาเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนสุวรรณภูมิ

การสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 4 ในประเทศอินเดีย พ.ศ.1643

สถานที่ : ในประเทศอินเดีย เมืองกษมیرهหรือแคชเมียร์ ในอินเดียภาคเหนือ

เป็นการสังคายนาของนิกายสัพพัตติกวาท มีจุดประสงค์เพื่อจะบันทึกคัมภีร์ฝ่ายสัพพัตติกวาทเป็นภาษาสันสกฤต การสังคายนาครั้งนี้มีการรวมความคิดเห็นหลายฝ่ายคือ ทั้งพุทธ ทั้งพราหมณ์ พระสงฆ์ที่เข้าประชุมก็มีทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายานพระเจ้ากนิษกะ ประธานมีประธานการสังคายนา คือ พระปารศวนเถระ และพระพระสงฆ์ กว่า 500 รูปร่วมสังคายนา ในบันทึกจดหมายเหตุของจีน พระภิกษุเหียนจิ่ง กล่าวไว้ว่า มีการจารึกพระธรรมลงในแผ่นทองเหลือง บันทึกจดหมายเหตุของจีนกล่าวว่า เก็บพระธรรมแผ่นทองเหลือง ไว้ในหีบที่ทำด้วยศิลาและเก็บรักษาไว้อย่างดีในพระเจดีย์

การสังคายนาครั้งที่ 4 ในอินเดีย ซึ่งทางฝ่ายเถรวาท คือฝ่ายที่ถือพระพุทธศาสนาแบบที่ไทย ลาว เขมร พม่า ลังกานับถือ มิได้รับรองเข้าอันดับเป็นครั้งที่ 4 เพราะเป็นการสังคายนาของนิกายสัพพัตติกวาท ซึ่งแยกออกไปจากเถรวาททำผสมกับฝ่ายมหายาน และเพราะมีสายแห่งการสืบต่อไม่เกี่ยวข้องกัน จึงไม่มีบันทึกหลักฐาน ฝ่ายเถรวาทใช้ภาษาบาลี แต่เนื่องจากเป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ คือ มีการบันทึกจดหมายเหตุกล่าวไว้ถึงลักษณะของพระไตรปิฎกไว้ว่า มีการจารึกพระธรรมลงบนแผ่นทองเหลือง และได้ทำการเก็บไว้ในหีบที่ทำด้วยศิลาและเก็บรักษาไว้อย่างดีในพระเจดีย์ จึงขอกกล่าวไว้ด้วย และเนื่องจากเป็นช่วงเวลาหลังจากที่มีการจารึกพระไตรปิฎกเป็นลายลักษณ์อักษรแล้วจึงนำมากล่าวต่อจากการสังคายนาในประเทศลังกา

การสังคายนาในประเทศลังกา

หลังจากการสังคายนาครั้งที่ 3 ในประเทศอินเดีย สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์ได้ทรงส่งสมณทูต 9 สาย ออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างแดน โดยได้ส่งพระมหินทเถระ พระราชโอรสของพระองค์ออกเผยแผ่ในลังกาที่ปี และทำให้พระพุทธศาสนาหยั่งรากลงในประเทศลังกา จนมีการสังคายนาขึ้นครั้งที่ 4-7 (ตามหลักการนับสากล) ต่อจากการสังคายนาในประเทศอินเดีย โดยการสังคายนาครั้งที่ 4 สมัยพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ ยังใช้วิธีการสังคายนาแบบมุขปาฐะ ต่อมาถึงการสังคายนาครั้งที่ 5 สมัยพระเจ้าวัญญูคามณีอภัย ได้มีการจารึก

พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าลงบนใบลานเป็นครั้งแรก ถือเป็นต้นแบบของพระไตรปิฎกในยุคต่อมา จนกระทั่งการสังคายนา ครั้งที่ 6 พระเจ้ามหานาม และครั้งที่ 7 สมัยพระเจ้าวิชัยพาทุศิริสังฆโพรธิ จึงได้เริ่มมีการแปลพระไตรปิฎกจากภาษามคธเป็นภาษาบาลี อย่างที่พบเห็นในยุคต่อมา

การสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 1 ในประเทศลังกา พ.ศ.236

สถานที่ : ภูปาราม เมืองอนูราธปุระ ในลังกาทวีป

การทำสังคายนาครั้งนี้ ทำหลังจากการสังคายนาครั้งที่ 3 ในประเทศอินเดียแล้วเสร็จไม่นาน พระมหินทเถระมีประสงค์จะให้พระพุทธศาสนาได้หยั่งรากมั่นคงในลังกาทวีป เป็นการวางรากฐานให้พระสงฆ์ชาวลังกาท้องจำพระพุทธวจนะตามระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมในเวลานั้น มีประธานการสังคายนา คือ พระมหินทเถระ ผู้ตอบคำถามพระวินัย คือ พระอริกฐเถระ และพระอรหันต์ 38 รูป ร่วมกับพระเถระผู้จดจำพระไตรปิฎกอีก 962 รูปร่วมสังคายนา ใช้เวลาทำการสังคายนา 10เดือนจึงแล้วเสร็จ

การสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 2 ในประเทศลังกา พ.ศ.433

สถานที่ : อาโลกเลนสถาน ณ มตเลชนบท

คณะสงฆ์ชาวลังกาและทางราชการบ้านเมืองเห็นกันว่าถ้าจะใช้วิธีท่องจำพระพุทธวจนะต่อไปก็อาจมีข้อผิดพลาดได้ง่าย จึงตกลงจารึกพระพุทธวจนะลงในใบลานด้วยภาษาของชาวลังกา คือ ภาษาสิงหล เกิดมีพระไตรปิฎกใบลานฉบับที่เป็นลายลักษณ์อักษรขึ้นเป็นครั้งแรก มีพระเจ้าวิภูฏคามนีอภัยเป็นผู้อุปถัมภ์ มีประธานการสังคายนา และผู้ถามพระธรรมวินัย คือ พระรักขิตมหาเถระ ผู้ตอบคำถาม คือ พระติสสเถระ และพระสงฆ์จำนวนกว่า 1,000 รูปร่วมสังคายนา ใช้เวลาทำการสังคายนา 1ปีจึงแล้วเสร็จ

การสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 3 ในประเทศลังกา ในพ.ศ.956

สถานที่ : ภูการาม เมืองอนูราธปุระในลังกา

พระพุทธโฆสเถระหรือภาษาไทยเรียกว่า พระพุทธโฆษาจารย์ ซึ่งเป็นพระมหาเถระชาวชมพูทวีปมีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎก เห็นว่าคัมภีร์อรรถกถาแห่งพระไตรปิฎกนั้น เป็นภาษาสิงหลอยู่ในลังกาทวีป ท่านจึงเดินทางไปลังกาทวีป ขอความอุปถัมภ์จากพระเจ้ามหานามเพื่อแปลและเรียบเรียงคัมภีร์อรรถกถาจากภาษา สิงหลเป็นภาษามคธ เพื่อแปลพระไตรปิฎกพร้อมทั้งอรรถกถาจากภาษาสิงหลอันเป็นภาษา ลังกา เป็นภาษาบาลีอีกครั้งหนึ่งเพราะเห็นว่าเป็นภาษาต้นแบบที่พระพุทธเจ้าทรงถ่ายทอดไว้ และหากมีการแปลความไปเป็นภาษาอื่น ๆ จะได้ไม่ผิดไปจากความหมายเดิม ใช้เวลาทำการสังคายนา 1ปีจึงแล้วเสร็จ

การสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 4 ในประเทศลังกา ปี พ.ศ. 1587

สถานที่ : โลหปราสาท เมืองอนูราธปุระในลังกา

มูลเหตุการสังคายนาครั้งนี้ ทางราชการคณะสงฆ์อันมีพระมหากัสสปเถระเป็นประธาน และทางราชการบ้านเมืองอันมีพระเจ้าปรักกมพาทูเป็นประมุข เห็นว่าคัมภีร์พระไตรปิฎก เป็นภาษามคธอักษรบาลี และมีคัมภีร์ส่วนที่ยังไม่ได้แปลเป็นภาษามคธคือ คัมภีร์อธิบายฎีกา เป็นภาษามคธ ให้เหมือนกับ คัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถาที่แปลเป็นภาษามคธแล้ว มีพระเจ้าวิชัยพาทุศิริสังฆโพรธิเป็นผู้อุปถัมภ์ มี

ประธานการสังคายนา คือ พระมหากัสสปเถระ และพระสงฆ์ผู้ทรงพระธรรมวินัย 1,000 กว่ารูปร่วมสังคายนา ใช้เวลาสังคายนา 1 ปีจึงแล้วเสร็จ

การสังคายนาในประเทศพม่า

กล่าวกันว่าหลังการสังคายนาในประเทศลังกาที่เมืองอนูราชปุระแล้ว ไม่นานพระเจ้าอนูรุมหาราช กษัตริย์แห่งพุกามก็ได้เสด็จยังลังกาทวีป และทรงจำลองคัมภีร์พระไตรปิฎกนำมาประดิษฐานเล่าเรียนในประเทศพม่า จากนั้นบรรดาประเทศที่นับถือศาสนาพุทธก็ได้ส่งราชทูตไปจำลองคัมภีร์พระไตรปิฎกมาประดิษฐานที่ประเทศของตนบ้าง โดยประเทศพม่านับการสังคายนาในประเทศตนเป็นครั้งที่ 5 และ 6 โดยนับการสังคายนาในประเทศอินเดีย 3 ครั้งแรก และนับการสังคายนาครั้งที่ 2 ในลังกาทวีป เป็นครั้งที่ 4 โดยการสังคายนาในลังกาทวีปและในประเทศไทยครั้งต่อมาไม่ยอมรับ แต่การสังคายนาในประเทศพม่านั้น ส่งผลถึงการสังคายนาในภาคเหนือของไทยด้วยจึงขอกกล่าวไว้พอสังเขป โดยการสังคายนาในประเทศพม่านั้นใช้วิธีจารึกลงบนใบลานหรือแผ่นหินอ่อน ซึ่งถือว่าการสังคายนาด้วยการจดจารึกพระไตรปิฎกลงเป็นลายลักษณ์อักษร โดยพบสอดคล้องกันว่า มีการสร้างหอพระไตรปิฎกขึ้นในประเทศพม่าแล้วตั้งแต่การสังคายนาครั้งแรกในประเทศพม่าเอง โดยการสังคายนาในประเทศพม่า มีรายละเอียดพอสังเขป ดังนี้

การสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 1 ในประเทศพม่า ปี พ.ศ.2414

สถานที่ : เมืองมัณฑะเลย์ ในประเทศพม่า

มูลเหตุการสังคายนาครั้งนี้คือ ต้องการสร้างความมั่นคงให้แก่พระพุทธศาสนาในประเทศตน มีการรับเอาพระพุทธศานานิกายเถรวาทเข้ามาและ ทำการปฏิรูปสังคายนาในประเทศของตน และใช้วิธีจารึกพระไตรปิฎกลงใบลานและจารึกลงแผ่นหินอ่อน 729 แผ่นด้วย พบว่ามีการสร้างหอพระไตรปิฎกขึ้นซึ่งพม่าเรียกว่า Bitagat taik สร้างขึ้นโดยพระเจ้าอนูรุมหาราช เพื่อเป็นที่เก็บพระไตรปิฎกซึ่งได้มาเมื่อครั้งตีเมืองสะเทิม ผู้อุปถัมภ์ คือ พระเจ้ามินจง และมีพระเถระ 3 รูป ผลัดกันเป็นประธาน คือ พระชาคราภิวัจสะ พระนรินทาภิธชะ และพระสุมังคลสามี ร่วมกับผู้แตกฉานในพระธรรมวินัยกว่า 2,400 ท่าน ใช้เวลาสังคายนา 5 เดือนจึงแล้วเสร็จ

การสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 2 ในประเทศพม่า ปี พ.ศ.2497

สถานที่ : เมืองย่างกุ้ง ในประเทศพม่า

มูลเหตุการสังคายนาครั้งนี้คือ ต้องการพิมพ์พระไตรปิฎกและอรรถกถา เป็นภาษาพม่า มี ก า ร เ ขี ญ ประเทศที่นับถือพุทธศาสนา นิกายเถรวาทไปร่วมประชุมด้วย คือ พม่า ลังกา ไทย ลาว เขมร ซึ่งเป็นประเทศที่ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลีเหมือนกัน นอกจากนี้ยังพบว่ามีการสร้างหอพระไตรปิฎกขึ้นซึ่งพม่าเรียกว่า Bitagat taik ใช้เวลาทำการสังคายนา 5 เดือน จึงแล้วเสร็จ

การสังคายนาพระไตรปิฎกในประเทศไทย

ประวัติการสังคายนา จากหนังสือสังคีตวงศ์โดย สมเด็จพระวันรัต วัดพระเชตุพน ในรัชกาลที่ 1 ได้ลำดับความเป็นมาของการสังคายนาไว้ 9 ครั้ง (นับถึงครั้งของพระองค์เอง) คือ

สังคายนาครั้งที่ 1-3 ทำในอินเดีย

สังคายนาครั้งที่ 4-7 ทำในศรีลังกา

สังคายนาครั้งที่ 8-9 ทำในประเทศไทย โดยหลังจากการสังคายนาครั้งที่ 9 ก็มีการชำระและแปลพระไตรปิฎกอีกหลายครั้ง โดยมีการสังคายนาครั้งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 5 แต่ทั้งนี้ตลอดทุกรัชกาลก็มีการชำระและสร้างพระไตรปิฎกขึ้นใหม่อยู่ตลอดทุกรัชสมัย

การสังคายนาพระไตรปิฎกในสมัยก่อนรัตนโกสินทร์

พระพุทธศาสนาได้เริ่มเข้ามาในประเทศไทยครั้งแรกหลังจากการสังคายนาครั้งที่ 3 ในประเทศอินเดีย สมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงส่งสมณทูตออกเผยแผ่พุทธศาสนา 9 สาย โดยส่งพระโสณะและพระอุตตระเถระมายังดินแดนสุวรรณภูมิ การรับพระพุทธศาสนาและพระธรรมในขั้นแรกนั้นยังคงเป็นใช้การถ่ายทอดพระไตรปิฎกด้วยวิธีมุขปาฐะหรือด้วยปากเปล่าสำหรับการรวบรวมหรือแปลพระไตรปิฎกในประเทศไทย ก็น่าจะมีการทำมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย (พ.ศ.1800-1963) เมื่อพ่อขุนรามคำแหงมหาราชส่งสมณทูตไปสืบศาสนาที่ลังกา ก็รับพุทธศาสนาหลักลังกาวงศ์เข้าสู่กรุงสุโขทัย พร้อมทั้งคัมภีร์พระไตรปิฎกจารึกลงในใบลานด้วย และในปลายสมัยกรุงสุโขทัย สมัยพระยาลิไท พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาก มีการสร้างวัดวาอารามมากมาย และพระองค์ทรงพระราชนิพนธ์วรรณกรรมทางศาสนาที่สำคัญคือ หนังสือเตภูมิกถา หรือไตรภูมิพระร่วง ถือเป็นหนังสือที่ทรงอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อและวิถีปฏิบัติของชาวพุทธในเรื่องนรกสวรรค์จนถึงปัจจุบัน

สมัยล้านนา (ประมาณพ.ศ.1913) ในสมัยของพระเจ้ากือนา ได้ทรงส่งราชทูตไปนิมนต์พระสังฆราชสุมนะต่อพระยาลิไทเพื่อไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา เป็นการเริ่มต้นแห่งพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ในดินแดนแถบนี้ รวมทั้งเกิดการสังคายนาที่เป็นที่ยอมรับอย่างเป็นทางการครั้งแรกในประเทศไทยใน พ.ศ.2020 ที่วัดโพธาราม เมืองนพทิลกร (จ.เชียงใหม่ในปัจจุบัน) สมัยพระเจ้าติโลกราชแห่งเชียงใหม่ พระองค์ทรงอาราธนาพระภิกษุผู้ทรงความรู้เรื่องไตรปิฎกหลายร้อยรูป ให้ชำระอักษรพระไตรปิฎกจารึกเป็นภาษาล้านนา

สมัยอยุธยา (พ.ศ.1839-2310) พระพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์คงรุ่งเรืองอยู่ พระมหากษัตริย์หลายพระองค์ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ในสมัยอยุธยาได้มีการแต่งหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามากมาย เช่น มหาชาติคำหลวง กาพย์มหาชาติ นันทโปชนันทสูตร พระมาลัยคำหลวง ปุณณโณวาทคำฉันท์ เป็นต้น รวมทั้งมีการจารึกพระไตรปิฎกด้วย การจารึกเรื่องราวต่างๆลงบนใบลานจึงแพร่หลายมากขึ้นและได้มีการเก็บรวบรวมคัมภีร์เหล่านี้เพื่อประโยชน์ในการศึกษาเล่าเรียนของพระสงฆ์ และเพื่อเป็นหลักฐานในการเผยแผ่ไปถิ่นอื่นๆและพบหลักฐานว่ามีการสร้างหอพระไตรปิฎกเพื่อเก็บรักษาคัมภีร์ต่างๆไว้ตามวัดวาอารามต่างๆเรื่อยมาในสมัยอยุธยา และรัตนโกสินทร์

สมัยธนบุรี(พ.ศ.พ.ศ. 2310 – 2325) สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงพยายามฟื้นฟูบ้านเมืองพระองค์ได้ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี และโปรดฯให้รวบรวมพระไตรปิฎกจากที่ต่าง ๆ ที่กระจัดกระจายจากการศึกสงครามมาเก็บรักษาไว้แต่ก็ยังไม่ได้มีการทำการสังคายนาอย่างเป็นทางการเนื่องจากเป็นยุคที่มีระยะเวลาเพียงไม่นาน นอกจากนี้ทรงจ้างช่างคัดลอกพระไตรปิฎกหลายฉบับ เพื่อพระราชทานไปยังพระอารามต่างๆในสมัยนั้นด้วย⁷

การสังคายนาพระไตรปิฎกในสมัยรัตนโกสินทร์

เมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ทรงสถาปนากรุณรัตนโกสินทร์ขึ้นเป็นราชธานีของไทย พระองค์ทรงโปรดให้ย้ายราชธานีมาอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา คือ กรุงเทพมหานครในปัจจุบัน นอกจากงานศึกสงครามป้องกันราชอาณาจักรแล้ว ทรงตั้งพระทัยที่จะสร้างกรุงเทพฯ ให้รุ่งเรืองเหมือนครั้งกรุงศรีอยุธยา โปรดให้สร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามในเขตพระราชฐานประดิษฐานพระพุทธรัตนปฏิมากร(พระแก้วมรกต) และบูรณะปฏิสังขรณ์พระอารามอีกหลายวัด และได้ทรงอาราธนาพระสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญพระไตรปิฎก ทำการสังคายนาพระไตรปิฎกอันเป็นรากฐานสำคัญของพระพุทธศาสนาขึ้นที่วัดพระศรีสรรเพชญ์ (วัดมหาธาตุในปัจจุบัน) คัดลอกเป็นพระไตรปิฎกฉบับหลวงขึ้น ปิดทองทั้งปกหน้าและด้านหลัง เรียกว่า พระไตรปิฎกฉบับทองใหญ่ หรือ ฉบับทองทึบ อัญเชิญประดิษฐานไว้ในตู้ประดับมุก หอพระมนเทียรธรรม วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ถือเป็นการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งแรกในสมัยรัตนโกสินทร์ นอกจากนี้ทรงโปรดให้คัดลอกพระไตรปิฎกไปไว้ตามพระอารามหลวงต่างๆเพื่อเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มั่นคงยิ่งขึ้นด้วย

หลังจากการสังคายนาในร. 1 แล้ว ในรัชกาลที่ 2-4 แม้จะไม่มี การสังคายนาเกิดขึ้น แต่พระองค์ทรงทำนุบำรุงและซ่อมแซมพระไตรปิฎกด้วยดีเสมอมา อีกทั้งยังสร้างพระไตรปิฎกฉบับหลวงขึ้นในทุกรัชกาลด้วย

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้มีการทำการสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้น เป็นครั้งที่ 3 ในประเทศไทย โดยในครั้งนี้ได้มี พระไตรปิฎกฉบับพิมพ์ขึ้นเป็นครั้งแรก และมีการพระราชทานออกไปถึงคฤหบดี ยังสถานศึกษาต่างๆ รวมถึงต่างประเทศด้วย ทำให้พระไตรปิฎกฉบับของไทยแพร่หลายขึ้น

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ได้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นอีกครั้ง และได้จัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐถือเป็นพระไตรปิฎกฉบับอักษรบาลีไทยที่พิมพ์ครบถ้วนบริบูรณ์ที่สุด

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 มีการถ่ายทอดแปลลงสู่ภาษาไทยทำให้ประเทศไทยมีพระไตรปิฎกประจำชาติที่สมบูรณ์ขึ้นอีกหนึ่งชุดหนึ่งนั่นคือชุดฉลอง 25 พุทธศตวรรษ 2500 โดยมีการเริ่มดำเนินงานแปลพระไตรปิฎกมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 8 และได้พิมพ์ออกเป็นพระไตรปิฎกอีก 2 ฉบับคือ

1. ฉบับที่แปลความในภาษาบาลีไทยในพระไตรปิฎกสยามรัฐและพิมพ์เป็นเล่ม เรียกว่า พระไตรปิฎกภาษาไทย
2. ฉบับที่แปลโดยสำนวนเทศนา พิมพ์ลงใบลานใช้เป็นคัมภีร์เวลาเทศน์ เรียกว่าพระไตรปิฎกเทศนาฉบับหลวง

⁷ สิริวัฒน์ คำวันสา.ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย.กรุงเทพฯ : บริษัทสหธรรมิก จำกัด,2541. หน้า 58.

การสังคายนาพระไตรปิฎกในสมัยล้านนามีรายละเอียดพอสังเขป ดังนี้

การสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 1 ในประเทศไทย พ.ศ.2020

สถานที่ : วัดโพธาราม เมืองนพิตกร (เชียงใหม่ปัจจุบัน)

การสังคายนาครั้งนี้ เกิดขึ้นเนื่องจากพระธรรมทินมหาเถระผู้เป็รื่องปราดแตกฉานในพระไตรปิฎก ได้พิจารณาเห็นว่าคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และอนุฎีกา ซึ่งมีอยู่ในเวลานั้นมีข้อวิปลาสคลาดเคลื่อนอยู่มากด้วยการจำลองหรือคัดลอกกันต่อๆมาเป็นเวลาช้านาน จึงเข้าเฝ้าถวายพระพรขอความอุปถัมภ์จากพระเจ้าติโลกราช จึงทรงอาราธนาพระทินเถระจัดการสังคายนาขึ้น มีผู้อุปถัมภ์ ในการสังคายนาครั้งนี้ คือ พระเจ้าติโลกราช หรือพระเจ้าศรีธรรมจักรวรรดิติโลกราช มีพระพระธรรมทินเถระเป็นประธาน และมีพระสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญอีกหลายร้อยรูปร่วมทำการสังคายนา การสังคายนาครั้งนี้ถือเป็นการสังคายนาครั้งแรกในประเทศไทย (สมัยนั้นยังไม่ได้เป็นประเทศไทย แต่มีการรวมประเทศภายหลังจึงนับเป็นการสังคายนาครั้งแรกในประเทศไทย) โดยมีการจารึกพระไตรปิฎกลงใบลานเป็นภาษาบาลีอักษรล้านนา ใช้เวลาทั้งสิ้น 1 ปี จึงสำเร็จ

การสังคายนาพระไตรปิฎกในสมัยรัตนโกสินทร์มีรายละเอียดพอสังเขป ดังนี้

การสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 2 ในประเทศไทย ในสมัยรัชกาลที่1 พ.ศ. 2331

สถานที่ : วัดพระศรีสรรเพชญ์ ซึ่งปัจจุบันคือวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

การสังคายนาครั้งนี้ มีมูลเหตุเนื่องมาจาก สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และกรมพระราชวังบวรมหาสุรสีหนาท ทรงทราบว่าพระไตรปิฎกมีความคลาดเคลื่อนมาก ทรงมีพระราชศรัทธาทำนุบำรุงให้สมบูรณมีการรวบรวมพระไตรปิฎกฉบับหลวงจากสมัยกรุงธนบุรี ซึ่งพระเจ้าตากสินมหาราช ได้พยายามรวบรวมจากสถานที่ต่างๆไว้ แต่สิ้นรัชกาลเสียก่อน การสังคายนาครั้งนี้ทำการสังคายนาจากพระไตรปิฎกฉบับหลวงและถือเป็นการสังคายนาครั้งแรกแห่งรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ และได้ทรงอาราธนาสมเด็จพระสังฆราชพร้อมด้วยพระสงฆ์ทั้งปวงให้รับภาระในเรื่องนี้ จึงได้เริ่มทำการสังคายนาพระธรรมวินัย ตรวจชำระพระไตรปิฎกพร้อมทั้งคัมภีร์ลัททวิเสส (คัมภีร์ไวยากรณ์บาลี) และได้จารึกไว้ในใบลานด้วยอักษรขอม ใช้เวลาทั้งสิ้น 5 เดือนจึงแล้วเสร็จ

การสังคายนาครั้งนี้ มีการทำพระไตรปิฎกฉบับหลวงขึ้น 3 ฉบับ คือ ฉบับทองใหญ่ (หรือฉบับทองทึบ หรือฉบับทอง) ,ฉบับรองทรง,ฉบับทองชุบ และเก็บรักษาไว้ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม นอกจากนี้ยังสร้างพระไตรปิฎกพระราชทานไปตามพระอารามหลวงต่างๆอีกด้วย

ในสมัยรัชกาลที่ 2 เนื่องจากพระไตรปิฎกที่เก็บไว้ในหอพระมณเฑียรธรรมนั้นได้ขาดหายไปจำนวนมากเนื่องจากวัดต่างๆเี่ยมไปคัดลอกแล้วมิได้ส่งต้นฉบับคืน ในรัชกาลนี้เกิดอหิวาต์ตกโรค ผู้คนล้มตายทรงทำการสังคายนาการสดมณต์ขึ้น โดยแปลพระปริตออกเป็นภาษาไทยและให้เจ้านายและข้าราชการฝ่ายในฝึกหัดสดมณต์ทุกวัน ซึ่งถือเป็นงานสำคัญคู่กันกับการสังคายนาพระไตรปิฎก และได้ซ่อมแซมพระไตรปิฎกฉบับที่ขาดหายไปและสร้างพระไตรปิฎกฉบับรดน้ำแดงขึ้นใหม่อีกหนึ่งจบ

ในสมัยรัชกาลที่ 3 พระองค์ทรงมีความเลื่อมใส ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง มีการส่งสมณทูตไปลังกา ๒ ครั้ง และสืบหาพระไตรปิฎกลังกาเข้ามาเป็นจำนวนมาก และมีการสร้างพระไตรปิฎกขึ้นเป็นจำนวนมากและได้รับยกย่องว่ามีความประณีตสวยงาม พระไตรปิฎกฉบับหอหลวง คือ ฉบับรดน้ำเอก ฉบับรดน้ำโท ฉบับทองน้อย ฉบับชูปทอง ฉบับอักษรรามัญ และได้พระราชทานพระไตรปิฎกฉบับพระราชทานไปยังพระอารามหลวง คือ ฉบับเทพชุมนุม และฉบับลายก้ามระลอ

ในสมัยรัชกาลที่ 4 ทรงโปรดให้ตรวจหนังสือคัมภีร์พระไตรปิฎกในหอพระมณเฑียรธรรมและพบว่ามีขาดหายไปจึงให้หามาแทน มีการสร้างพระไตรปิฎกฉบับหอหลวง คือ ฉบับล่องชาด

การสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 3 ในประเทศไทย ในสมัยรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2431

สถานที่ : พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสวยราชสมบัติ 25 ปี ทรงปรารถนาบำเพ็ญพระราชกุศล เห็นว่าพระไตรปิฎกในโบราณไม่มั่นคงและอักษรขอมอ่านยาก จึงทรงให้พิมพ์ขึ้นใหม่ ซึ่งเกิดพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์ขึ้นเป็นครั้งแรก ด้วยภาษาไทย มีประธานการสังคายนาคือ พระมหาสมณเจ้า สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ และสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ร่วมกับพระสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 110 รูป มีการทำพระไตรปิฎกฉบับหอหลวง คือ ฉบับทองทึบ และพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์เป็นเล่มแบบฝรั่ง จำนวน 1,000 ชุด โดยพระราชทานไปยังวัดต่างๆ สถานที่ราชการ และสถานศึกษาทำให้พระไตรปิฎกมีความแพร่หลายมากขึ้น ใช้ระยะเวลาดำเนินการ 6 ปีจึงแล้วเสร็จ

ในสมัยรัชกาลที่ 7 หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชย์ ได้โปรดให้มีการพิมพ์เพื่อเป็นไปตามพันธกรรมของรัชกาลที่ 6 ที่ทรงให้พิมพ์หนังสือธรรมแจก และเพื่อชำระพระไตรปิฎกที่จัดพิมพ์ในรัชกาลที่ 5 สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยมีประธานการสังคายนา คือ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า และพระราชอาคันโธ 8 รูป และได้มีการเพิ่มเติมและแก้ไขจากพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์ในรัชกาลที่ 5 เป็นหลัก โดยชื่อว่า สยามรัฐสวด หรือ พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ

ในสมัยรัชกาลที่ 8 พ.ศ. 2483 พระองค์ทรงเห็นสมควรว่าควรมีพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยอย่างสมบูรณ์เพราะเท่าที่ผ่านมา ก็มีการทำการแปลเป็นภาษาไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย แต่ยังไม่ได้ครบสมบูรณ์ทั้งพระสุตันตปิฎก พระวินัยปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก มีประธานในการสังคายนา คือ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช ซึ่งในสมัยรัชกาลที่ 8 นี้เรียกได้ว่าเป็นยุคทองของพระไตรปิฎก โดยถือเป็นการพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยเป็นสมบูรณ์ มีการแปลพระไตรปิฎก คือ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ตามบาลีในพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ และพระไตรปิฎกเทศนาฉบับหลวง สำหรับพิมพ์ลงโบราณเพื่อเป็นคัมภีร์เทศนา

การสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 4 ในประเทศไทย ในสมัยรัชกาลที่ 9 พ.ศ. 2530

สถานที่ : พระตำหนักสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราวุธราชวังสฤทธิ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

ในสมัยรัชกาลที่ 9 เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงเจริญพระชนมายุครบ 5 รอบ อีกทั้งถึงแก่เวลาที่จะทำการชำระความคลาดเคลื่อนของพระไตรปิฎก อันเกิดจากความประมาทพลาดพลั้งในการคัดลอกและตีพิมพ์กันต่อๆมาเห็นควรทำการสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจสอบชำระให้สมบูรณ์ขึ้น โดยมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เป็นองค์อุปถัมภ์พร้อมด้วยรัฐบาล อันมีพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรีและตีพิมพ์ขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติยศในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และตีพิมพ์ในวันเฉลิมพระชนมพรรษา พ.ศ. 2530 มีประธานการสังคายนา คือ สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก (วาสนมหาเถระ) และมีการพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ใช้ระยะดำเนินการ 2 ปีจึงแล้วเสร็จ

นอกจากนี้ ยังมีพระไตรปิฎกฉบับที่เอกชนจัดพิมพ์ขึ้นอีก เช่น

1. ฉบับแปลเป็นไทยอย่างพิสดาร (คัมภีร์ใบลาน) ฉบับ ส.ธรรมภักดี พ.ศ. 2481 - 2487
2. ฉบับแปลเป็นไทยอย่างพิสดาร (ฉบับพิมพ์เป็นเล่ม) ฉบับ ส.ธรรมภักดี พ.ศ. 2500
3. ฉบับแปลเป็นไทยสำหรับเทศนา (คัมภีร์ใบลาน) ฉบับ ส.ธรรมภักดี พ.ศ. 2484
4. ฉบับแปลเป็นไทยอย่างย่อ (คัมภีร์ใบลาน) สำหรับใช้เทศน์ในเวลาเช้าพรรษา ฉบับ ส.ธรรมภักดี พ.ศ. 2497
5. ฉบับแปลภาษาไทยอย่างย่อโดยใจความสำคัญ มี 1 เล่ม ฉบับ นายสุชีพ ปุญญานุภาพ พ.ศ. 2501-2502
6. ฉบับแปลภาษาไทยอย่างย่อ ทั้งพระไตรปิฎก มี 1 เล่ม ฉบับ พระอมรมณี (จับ จีตธมฺโม) เรียบเรียง มหามกุฏฯ จัดพิมพ์ พ.ศ. 2493
7. พระไตรปิฎกและอรรถกถาฉบับภาษาไทย จำนวน 91 เล่ม ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัยจัดพิมพ์
8. พระไตรปิฎกภาษาอักษรบาลีไทย จำนวน 45 เล่ม ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจัดพิมพ์
9. พระไตรปิฎกภาษาไทย จำนวน 45 เล่ม ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจัดพิมพ์

2.1.2. รูปแบบของพระไตรปิฎกและการใช้สอย

กล่าวถึงการสังคายนาพระไตรปิฎกในประเทศไทยเนื่องจากการสังคายนาพระไตรปิฎกในแต่ละครั้งนั้นมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ และได้จัดทำพระไตรปิฎกฉบับหลวง ซึ่งตั้งแตรัชกาลที่ 1 เป็นต้นมาได้มีการเก็บรักษาไว้ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และก็มีการจัดทำพระไตรปิฎกแจกจ่ายไปยังพระอารามหลวงต่างๆ และสำหรับในวัดราชวรณัฏฐ์นั้น ก็มีการไปทำการคัดลอกพระไตรปิฎกจากพระอารามหลวงอีกที่หนึ่ง ซึ่งรูปแบบของพระไตรปิฎกนั้นก็มีความแตกต่างกันออกไปตามแต่ละแห่ง อาจขึ้นอยู่กับผู้สร้าง แรงศรัทธาของผู้จัดทำ รวมทั้งรูปแบบตามท้องถิ่นแต่ละที่ เป็นต้น

ลักษณะของพระไตรปิฎก



ภาพที่ 2.1. ขนาดของใบลาน ขนาด 3-4 ซม. x 60-70 ซม.

1 ผูก มี 24 ใบลาน ผูกหนึ่งๆ ผูกหูไว้ด้วยสายสนอง ที่ด้านซ้าย เพียงข้างเดียว ใบลานนี้ถ้าเป็นของฉบับหลวง อาจจะมีการปิดทองด้วย โดยเนื้อหาในหนังสือ ใบลานนี้อาจจะจบใน 1 ผูกหรือหลายผูกก็ได้ แต่นับรวมเป็น 1 เรื่อง หรือ 1 คัมภีร์



ภาพที่ 2.2. การใช้ไม้ประกบคัมภีร์

คัมภีร์แต่ละผูกจะเรียงลำดับอยู่ภายในไม้ประกบ ซึ่งไม้นี้มีการตกแต่งแตกต่างกันออกไป เช่น เป็นลายรดน้ำ ลายประดับมุก หรือเป็นไม้ธรรมชาติ เพียงแค่ใช้ประกบใบลาน



ภาพที่ 2.3. การผูกเก็บคัมภีร์

จะมีไม้ประกบหน้าหลัง แล้วใช้เชือกมัดหัวท้ายของคัมภีร์ หรือบางที่ใช้ไม้ประกบทั้งสี่ด้านเหมือนกล่องใส่ใบลาน



ภาพที่ 2.4. ผ้าที่ใช้ในการห่อคัมภีร์

ใช้ผ้าห่อคัมภีร์ใบลาน แล้วมัดโดยรอบด้วยเชือกเส้นเดียวยาวติดต่อกัน แบ่งเป็น 5 เปลาะ มีฉลากบอกชื่อคัมภีร์เสียบอยู่หน้าห่อคัมภีร์ด้วยโดยลักษณะของผ้าที่ห่อ นี้ก็มีลักษณะต่างกันออกไป บางแห่งใช้ผ้าห่ออย่างสวยงามโดยแต่ละท้องถิ่นก็มีการใช้ผ้าห่อในรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นนั้นๆโดยมีความเชื่อที่ว่าถือเป็นบุญในการถวายผ้าห่อคัมภีร์หรือพระไตรปิฎกนี้



ภาพที่ 2.5. กากะเยียสำหรับวางคัมภีร์ใบลานเพื่อการอ่าน

กากะเยียทำด้วยไม้ กลึงให้กลมขนาดเส้นรอบวงประมาณ 4-7 เซนติเมตร ยาวประมาณ 40-50 เซนติเมตร. กากะเยีย 1 ตัว ใช้ไม้ดังกล่าว 8 อัน. ไม้แต่ละอันเจาะรูที่ตรงกลางและที่ปลายไม้, ใช้เชือกร้อยในลักษณะที่ทำให้ไม้ทั้ง 8 อันตั้งเป็นฐานสำหรับวางใบลานได้.



ภาพที่ 2.6. การจารอักขรบนใบลาน

กรรมวิธีการทำหนังสือใบลานนั้น เริ่มจากการตัดใบลานจากต้นลานมาทำให้เป็นแผ่นเท่ากันตามต้องการ นำไปแช่น้ำยาสมุนไพรรักษาป้องกันแมลงต่างๆ แล้วผึ่งให้แห้ง ใช้เส้นด้ายชุบน้ำยาและเขย่าผสมกันเพื่อทำเป็นเส้นบรรทัด จากนั้นจึงใช้เหล็กแหลม เรียกว่า "เหล็กจาร" ชีดเขียนตัวอักษรลงบนแผ่นลาน ทั้ง 2 ด้าน แล้วจึงนำเขม่าและน้ำมันยางทาทับ เพื่อให้เห็นตัวอักษรได้เด่นชัด

พระไตรปิฎกนี้ถูกเก็บรักษาไว้อย่างดีในวัด โดยในสมัยโบราณถือเป็นของสูงส่ง เนื่องจากเป็นตำราจารพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า หรืออาจจะมีการจารคัมภีร์ต่างๆที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาไว้ที่ใช้เพื่อการศึกษาเล่าเรียนของพระสงฆ์ โดยลักษณะการใช้สอยนั้น วัดส่วนมากต้องมีการขออนุญาตจากเจ้าอาวาส บางแห่งมีการหยิบยืมกันเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างเข้มงวด นอกจากการใช้ในการศึกษาเล่าเรียนแล้ว ในวันพระหรือวันสำคัญทางศาสนานั้น ยังใช้สำหรับเทศนาเรื่องราวต่างๆให้ประชาชนทั่วไปรับฟังอีกด้วย



ภาพที่ 2.7. พระไตรปิฎกห่อด้วยผ้าขาวในสมัยหลัง และเขียนชื่อกำกับไว้ที่วัดสิงห์ จ.นนทบุรี



ภาพที่ 2.8 พระไตรปิฎกห่อด้วยผ้า เก็บใส่ตู้พระไตรปิฎก วัดประยูรวงศาวาส



ภาพที่ 2.9 พระไตรปิฎกห่อด้วยลายผ้าพื้นถิ่น เก็บใส่ที่วัดอัมพวันาราม จ.ร้อยเอ็ด

2.1.3. ความสำคัญของพระไตรปิฎก

1. พระไตรปิฎกเป็นเสมือนตัวแทนองค์พระศาสดา ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสกับพระอานนท์ก่อนปรินิพพานว่า “อานนท์ ธรรมและวินัยอันใดที่เราได้แสดงไว้ ได้บัญญัติไว้แล้ว ธรรมและวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย ในเมื่อเราได้ล่วงลับไปแล้ว”⁸
2. พระไตรปิฎกเป็นแม่บทหรือคัมภีร์หลักของพระพุทธศาสนาเนื่องด้วยเป็นที่รวบรวมไว้ซึ่งพระพุทธพจน์ คือคำสั่งของพระพุทธเจ้า จึงเป็นมาตรฐานตรวจสอบคำสอนและข้อปฏิบัติในพระพุทธศาสนา คำสอนและข้อปฏิบัติใดๆ ที่จะถือว่าเป็นคำสอนและข้อปฏิบัติในพระพุทธศาสนาได้ จะต้องสอดคล้องกับพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎก
3. พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ที่เก่าแก่ที่สุดในพุทธศาสนา เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เป็นประโยชน์ทางวิชาการ
4. พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์หลักคำสอนที่มีกระบวนการเข้าถึงพุทธธรรมครบวงจร คือ เข้าถึงด้วย การเรียนรู้ธรรม โดยการศึกษาเล่าเรียนจากพระไตรปิฎกเข้าถึงด้วย การปฏิบัติธรรม ตามที่ได้เล่าเรียนมา และเข้าถึงด้วยการ ปฏิเวธธรรม ด้วยการบรรลุผลแห่งการปฏิบัติ
6. พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ที่เป็นบ่อเกิดของวิทยาการ ศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณีอันดีงาม เช่น การกราบไหว้บูชา การแสดงความเคารพ ตลอดจนประเพณี เช่น ประเพณีทอดกฐิน ทอดผ้าป่า เป็นต้น
7. พระไตรปิฎกเป็นแหล่งที่จะสืบค้นแนวความคิดที่สัมพันธ์กับวิชาการต่าง ๆ เนื่องจากคำสอนในพระธรรมวินัย มีเนื้อหาสาระเกี่ยวโยง หรือครอบคลุมถึงวิชาการหลายอย่าง เช่น จิตวิทยา กฎหมาย การปกครอง เศรษฐกิจ เป็นต้น และเป็นแหล่งเดิมของคำศัพท์บาลีที่นำมาใช้ในภาษาไทย เนื่องจากภาษาบาลีเป็นรากฐานสำคัญของส่วนหนึ่งของภาษาไทย การศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกจึงมีอุปการะพิเศษแก่การศึกษาภาษาไทย เป็นต้น

⁸ นายพิฑูร มลิวัดย์ และนายไสว มาลาทอง. เรียบเรียง. ความรู้เรื่องพระไตรปิฎก. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2535. หน้า 2.

2.2. หอพระไตรปิฎก

ความหมายของหอพระไตรปิฎก

หอพระไตรปิฎก สามารถอธิบายความหมายได้จากคำสองคำ คือ คำว่า หอ+พระไตรปิฎก กล่าวคือ คำว่า **หอ** ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง เรือนที่ใช้ในกิจการอย่างใดอย่างหนึ่ง

คำว่า **พระไตรปิฎก** แปลตามรากศัพท์สามคำคือ คำว่า พระ+ไตร +ปิฎก

หมายถึง คัมภีร์ หรือ ตำรา ที่รวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไว้เป็นหมวดเป็นหมู่ ไม่ให้กระจัดกระจายคล้ายกระจุยหรือตะกั่วอันเป็นภาษาสำหรับ คัมภีร์ทั้งสาม ได้แก่ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า พระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม

คำว่า **หอพระไตรปิฎก** กล่าวโดยสรุป นั้นหมายถึง อาคารหรือสถานที่เก็บพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า อันได้แก่ พระไตรปิฎกหรือคัมภีร์สำคัญต่างๆทางพุทธศาสนา

สำหรับชื่อเรียกของหอพระไตรปิฎกนั้นมีหลากหลาย คือ หอไตรหรือหอพระไตร (คำว่าไตรหรือพระไตรเป็นคำย่อมาจากพระไตรปิฎก),หอพระธรรมหรือหอธรรม (มักใช้ในภาคเหนือซึ่งพระธรรมหมายถึงพระไตรปิฎกคือพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้านั่นเอง) ,ปิฎกขจร, หอพระมณฑิยธรรมหรือหอพระธรรมมณฑิย (ใช้เรียกหอพระไตรปิฎกในพระอารามหลวงหรือเขตพระราชฐาน คำว่า มณฑิย หมายถึง พระราชฐาน)

2.2.1.ความเป็นมาของหอพระไตรปิฎก

คติการสร้างหอพระไตรปิฎกนี้คงมีมาตั้งแต่ครั้งแรกที่เริ่มมีการจารึกพระธรรมลงบนวัสดุต่างๆ โดยเฉพาะการจารึกพระธรรมบนใบลาน ซึ่งครั้งแรกที่มีการกล่าวถึงรูปแบบการเก็บรักษาพระไตรปิฎกคือ ในการสังคายนาครั้งที่ 4 สมัยพระเจ้ากนิษกะที่ 2 แห่งอินเดีย ได้โปรดให้มีการจารึกพระธรรมลงบนแผ่นทองแดงแล้วบรรจุหีบคิลานำไปเก็บไว้ในปราสาทซึ่งสร้างไว้เก็บพระคัมภีร์โดยเฉพาะ⁹ การสร้างอาคารเพื่อเก็บพระไตรปิฎกนี้คงทำกันเรื่อยมา ในประเทศอินเดียและลังกาในยุคแรกๆนั้น มีข้อสันนิษฐานว่าหอพระไตรปิฎก นิยมสร้างเป็นสถูปหรือเจดีย์ปิดตาย เรียกว่าธรรมเจดีย์เจดีย์ที่ใช้เก็บพระธรรม หรือเป็นสัญลักษณ์แทนพระธรรม¹⁰

นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงหอพระไตรปิฎกในลังกาไว้ว่าบางแห่งมีการทำฐานและฝังลงดินแต่ต่อมาเมื่อมีความต้องการนำเอาพระไตรปิฎกออกมาใช้ทบทวนในภายหลัง ก็เกิดมีการสร้างหอพระไตรปิฎกแบบที่เป็นอาคารเพื่อประโยชน์ในการนำพระไตรปิฎกออกมาใช้ได้

⁹ ศิลปากร,กรม.วิวัฒนาการพุทธสถานไทย.จัดพิมพ์ประกอบการจัดนิทรรศการพิเศษ เนื่องในเทศกาลบุริมพรรษา ,พ.ศ.2533 ,หน้า152

¹³ บุญมา เจริญทรัพย์.หอไตร.สารนิพนธ์ คณะโบราณคดี .มหาวิทยาลัยศิลปากร.2516 หน้า 6.

¹⁴ บุญมา เจริญทรัพย์.หอไตร.สารนิพนธ์ คณะโบราณคดี .มหาวิทยาลัยศิลปากร.2516.หน้า4.อ้างถึง B.Jinananda,2500 years of Buddhism,(India

:Publication Division,Ministry of Information and Broadcasting G government of india, 1964.)

ในประเทศไทยพบว่ามีการเก็บรักษาพระไตรปิฎกไว้ในอาคารที่เรียกว่าหอพระไตรปิฎก บางแห่งเก็บรวมไว้กับคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาด้วย เช่น คัมภีร์อรรถกถา ซึ่งขยายความที่ยากๆ ในพระไตรปิฎกอีกที หรือฎีกา หรือ อนุฎีกา เขียนขยายความในอรรถกถาอีกที เหล่านี้ก็จะรวมอยู่ด้วย นอกจากนี้ ยังมีตำราสรรพวิทยาการแบบไทยๆ ตำรายา ตำราคาถาต่างๆ ที่สำคัญด้วย ซึ่งทั้งหมดนี้รวมทั้งพระไตรปิฎกจารึกลงใบลานทั้งสิ้น โดยจะมีการเก็บที่พิถีพิถันตั้งแต่การเก็บเป็นผูก ใช้ไม้ประกบกับแต่ละผูกไว้ซึ่งมีลักษณะสวยงามตามแต่จิตศรัทธาของผู้จัดทำและยังห่อด้วยผ้าที่มีความประณีตในทำยที่สุด ถือเป็นความพยายามในการเก็บรักษาให้ใบลานสามารถคงอยู่ ทั้งนี้การเก็บรักษาพระไตรปิฎกยังพบว่ามีการเก็บใส่หีบ โดยมีชื่อเรียกว่า หีบพระธรรม โดยเฉพาะในภาคเหนือและอีสาน ซึ่งมีลักษณะสวยงามและเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละพื้นที่

นอกจากนี้ ยังพบว่าพระไตรปิฎกนิยมเก็บรักษาไว้ในตู้พระไตรปิฎกหรือตู้พระธรรม ซึ่งในรูปแบบของพื้นที่ภาคกลางนั้นมีการพบตู้พระไตรปิฎกในสมัยของอยุธยาจำนวนมาก และมีความสวยงามโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยอยุธยาตอนปลาย เช่น



ตู้พระไตรปิฎกวัดเชิงหวาย จ.อยุธยา



ตู้พระไตรปิฎกวัดระฆัง กทม



ตู้พระไตรปิฎก วัด ราชชนนีดา



ตู้พระไตรปิฎกวัดประยูรวงศา

ภาพที่ 2.10. ตัวอย่างตู้พระไตรปิฎก



ภาพที่ 2.11. หีบพระธรรมรูปแบบที่มักพบในภาคกลาง



ภาพที่ 2.12. หีบพระธรรมรูปแบบที่มักพบใน



ตู้พระไตรปิฎก ส่วนมากเป็นสี่เหลี่ยมลูกบาศก์ ส่วนบนสอบมีขาตั้งตรงมุม 4 ขา ยาวจากมุมของตู้ลงไปประมาณ 15 หรือ 20 นิ้ว โดยทั่วไปนั้นขาของตู้พระธรรมจะมีขนาดต่างกันอยู่มากก็ตาม ขนาดเฉลี่ยโดยทั่วไปพอกำหนดได้ดังนี้ สูง 40 นิ้ว กว้าง 40 นิ้วและลึก 30 นิ้ว ขาดูยาว 15 หรือ 20 นิ้ว ภายในตู้มีหลายชั้นสำหรับวางห่อพระคัมภีร์ ซึ่งได้จารลงใบลานแล้วมัดเป็นผูก ซึ่งจะพอดีสำหรับใส่พระไตรปิฎก แต่ทั้งนี้จำนวนของพระไตรปิฎกในแต่ละครั้งของการสังคายนา อีกทั้งในแต่ละวัดอาจมีจำนวนไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับว่าจะได้รับพระราชทานจากหลวงมามากเพียงใด หรือมีการคัดลอกเพิ่มเติมขึ้นอีกมากเพียงใด ดังนั้น ตู้พระไตรปิฎกในแต่ละวัดจึงมีจำนวนไม่เท่ากัน ตามแต่จำนวนพระไตรปิฎกที่วัดนั้นครอบครองอยู่

หอพระไตรปิฎกในในแต่ละยุคสมัยของไทย ค้นพบหลักฐานการสร้างอาคารหอพระไตรปิฎกต่างกันไป ดังนี้

1. สมัยสุโขทัย

ในสมัยสุโขทัย ช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-20 พุทธศาสนาในยุคนี้เป็นนิกายเถรวาทแบบลังกาวงศ์ หลักฐานทางสถาปัตยกรรมเกี่ยวกับหอพระไตรปิฎก ค้นพบเพียงข้อมูลเอกสารที่เป็นตัวอ้างอิงถึงที่ตั้งและความสำคัญของหอพระไตรปิฎกรวมทั้งความสำคัญของพระไตรปิฎกด้วย ดังเช่น ศิลลาจารึกวัดพระธาตุ พ.ศ. 2043 ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 12 ความว่า

“สมเด็จพระบพิตรมหาราชาเจ้า ตนเป็นอธิบดีในศรีพิงคราชบุรีเชียงใหม่ ได้สถาปนาแห่งธรรมกับ เชียงใหม่ ร่วมกับมารดา มีศรัทธาในพระพุทธศาสนามากนัก...สมเด็จพระมหาราชาเจ้าทั้งสองให้สร้าง**พระธรรมมณเฑียร** อันอาภรณ์ไปด้วยคำ มาสฯ ให้สร้างพระธรรม 8 หมื่น 4 พันพระธรรมชั้นดี และคันทัดตปกรณ สาคตถกา ฎีกา อนุฎีกา คณนาได้ 420 คัมภีร์ ให้สร้างสุพรรณพุทธรูปเจ้า แล้วให้นำมาสถาปนาไว้ ณ **พระธรรมมณเฑียร...**”¹¹

ความว่าพระเมืองแก้วกับพระราชมารดาของพระองค์ได้ร่วมกันบำเพ็ญพระราชกุศลอันยิ่งใหญ่ สถาปนาหอพระไตรปิฎก ซึ่งเรียกว่า "พระธรรมมณเฑียร" เป็นสถานที่เก็บรักษาคัมภีร์พระไตรปิฎกแสดงถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนา รวมไปถึงความสำคัญของพระไตรปิฎกที่เป็นแก่นในพระพุทธศาสนา และเห็นว่ามี การสร้างหอพระไตรปิฎกเกิดขึ้นในสมัยนั้นด้วย

ในปีพุทธศักราช 1890 สมัยพระยาสิทธิ (พระราชนัดดาของพ่อขุนรามคำแหง) พระองค์ทรงมีพระราชศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มาก มีศิลลาจารึกกรุงสุโขทัย หลักที่ 4 วัดป่ามะม่วง ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 44-47 กล่าวถึงตอนที่พระองค์ทรงผนวชกับพระสามีสังฆราช ผู้ที่พระองค์ทรงอาราธนามาจากลังกาทวิปความว่า

“เมื่อจะทรงผนวชและขอศีลนั้น พระบาทมกรเยาวธัญศรีพิงครามหารธรรมราชาธิราชเสด็จขึ้นขึ้นยกพระหัตถ์อัฐฐลี นมัสการพระสุวรรณ ปฏิมากร และ**พระไตรปิฎกที่เก็บไว้บนพระราชมณเฑียร**กับพระสามีสังฆราช”¹²

จากจารึกดังกล่าว เห็นได้ถึงความสำคัญของพระไตรปิฎกที่ถือเป็นของสูง และมีความสำคัญ ใครเล่า เรียนพระไตรปิฎกแตกฉานจะถือได้ว่าเป็นที่ยกย่อง

ดังข้อความอีกตอนหนึ่งของจารึกวัดป่ามะม่วง บรรทัดที่ 4-6 ว่า “..แก่กมเมื่อลุนนี้ พระยาสิทธิไทย...รู้ พระปิฎกไตร ได้ขึ้นเสวยราชย์ในเมืองศรีสังขนาลัยสุโข...” ดังนั้นสถานที่เก็บพระไตรปิฎกนั้นจึงได้เก็บรักษาไว้ใน พระราชมณเฑียรของพระมหากษัตริย์ ในส่วนของพระอารามต่างๆก็มีการสันนิษฐานว่ามีการสร้างหอพระไตรปิฎกเพื่อเก็บคำภีร์ใบลานต่างๆด้วยเช่นกัน หลักฐานที่พอจะโยงไปถึงได้ ดังข้อความในจารึกวัดช้างล้อม ที่ว่า

“..แต่งทั้งฎีกีชีบวช แล้วจึงมาถึงกระทำ**หอพระปิฎกธรรม**สังวร ใบบูชาพระอภิธรรมกับด้วยพระบดินเงินมาไว้...”¹³

¹¹ กรมศิลปากร. ประชุมศิลลาจารึกภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย. กรุงเทพฯ:คุรุสภาพระสมบุ.2515., หน้า 59.

¹² กรมศิลปากร. เรื่องเดียวกัน. หน้า 9

¹³ กรมศิลปากร. เรื่องเดียวกัน. หน้า 59.

2. สมัยอยุธยา

ในสมัยอยุธยาช่วงพุทธศตวรรษที่ 20-23 พุทธศาสนาในยุคนี้เป็นนิกายเถรวาทแบบลังกาวงศ์ หลักฐานทางสถาปัตยกรรมเกี่ยวกับหอพระไตรปิฎก คับพบข้อมูลเอกสารที่เป็นตัวอ้างอิงถึงที่ตั้งและตัวสถาปัตยกรรมที่ยังคงหลงเหลืออยู่บ้าง สถานที่สำหรับเก็บคัมภีร์พระไตรปิฎกปรากฏหลักฐานจากในตำนานกรุงเก่าตอนที่กล่าวถึง ภูมิแผนที่พระนครศรีอยุธยาว่าด้วยพระราชวังหลวง กล่าวถึงการสร้างสถานที่เก็บพระไตรปิฎกในพระราชวัง ความว่า

“...ถึงมุกกำแพงคลังพิเศษ มีประตูเข้าไปสวนไพชยนต์เบญจรัตน์ ชื่อประตูสวรรค์ภิรมย์ **หอพระมณเฑียรธรรม** อยู่กลางสระ มีโรงช่างทำเงินบาท...”¹⁴

มีข้อสังเกตว่าพระไตรปิฎกนั้นมีการเก็บรักษาไว้ในพระราชมณเฑียรสำหรับเป็นสิ่งเคารพ และเป็นตำราความรู้สำหรับพระมหากษัตริย์ทั้งในสมัยอยุธยาและสมัยสุโขทัย แต่ในสมัยสุโขทัยนั้นดีทำการเก็บรักษาพระไตรปิฎกไว้ในพระราชมณเฑียรที่อยู่ของพระมหากษัตริย์ ต่างจากอยุธยาที่มีการสร้างสถานที่เก็บรักษาพระไตรปิฎกขึ้นโดยเฉพาะ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับจันทรภาคumas หลักฐานปรากฏในสมัยพระเจ้าเอกาทศรถ ปี พ.ศ. 2136 กล่าวถึงการสร้างสถานที่เก็บพระไตรปิฎกในพระอาราม ความว่า

“...และพระบาทเสด็จสร้างไพชยนต์มหาราชบุรุษพิธีพุทธกาลธรรมบารมีอาทิ คือ สรีระพระวรวงษ์สุรามมหาวิหาร อันรัจฉนาพระพุทธรูปงามหาเจดีย์บรมจุพระสารีริกธาตุสำเร็จ กุฏิสถานปรากฏการสมด้วยอรัญวาสี แล้วก็สร้างพระไตรปิฎกธรรมจบบริบูรณ์ทั้งพระบาลี อรรถกถาฎีกา คันถีวิจารณ์ทั้งปวง จึงแต่งหอพระสถธรรม แสร้งก็ทรงนิมนต์พระสงฆ์อรัญวาสี ผู้ทรงศีลาธิคุณอันพิเศษมาอยู่ครอบ พระวรวงษ์สุรามนั้น...”¹⁵

สำหรับหลักฐานทางสถาปัตยกรรมหอพระไตรปิฎกที่ยังหลงเหลืออยู่ นั้น คงหลงเหลือรูปแบบในช่วงสมัยอยุธยาตอนปลาย ซึ่งพบว่ามีหอพระไตรปิฎกที่เป็นเครื่องสับ เช่น วัดอัมพรสวรรค์ จ.กรุงเทพฯ , วัดอัมพวัน จ.นนทบุรี เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบหอพระไตรปิฎกที่เป็นเครื่องก่อ เช่น วัดศาลาปูน จ.อยุธยา , วัดธรรมาราม จ.อยุธยา, วัดกษัตราธิราช จ.อยุธยา



หอพระไตรปิฎก วัดศาลาปูน .



หอพระไตรปิฎก วัดธรรมาราม

ภาพที่ 2.13. หอพระไตรปิฎกลักษณะเครื่องก่อในสมัยอยุธยา

¹⁴ ประชุมพงศาวดาร เล่มที่ 37 ภาคที่ 63 ต่อเรื่องกรุงเก่า .กรุงเทพฯ องค์การคำคุณสุภา,2512 หน้า 165.

¹⁵ กรมศิลปากร.วิวัฒนาการพุทธสถานไทย.กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พริ้นติ้ง ,2533.หน้า 153.



หอพระไตรปิฎก วัดอัปสรสวรรค์ จ.กทม.



หอพระไตรปิฎก วัดสิงห์ จ.นนทบุรี

ภาพที่ 2.14. หอพระไตรปิฎกลักษณะเครื่องสับในสมัยอยุธยา

3. สมัยธนบุรี

หลังจากที่กรุงศรีอยุธยาแตกเมื่อ พ.ศ. 2310 สถาปนาของพระพุทธศาสนาขบเขาลงตามสภาพบ้านเมือง เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินกอบกู้เอกราชและทรงครองราชแล้ว ทรงทำนุบำรุงบ้านเมืองรวมทั้งพระพุทธศาสนา ถึงแม้จะอยู่ในระยะเวลาอันสั้น เพียง 15 ปี แต่พระองค์ก็ทรงโปรดฯ ให้สืบหาเยี่ยมพระไตรปิฎกตามหัวเมืองต่างๆ ที่ยังเหลือรอดจากการถูกทำลายของข้าศึก แล้วนำมาคัดลอกไว้เพื่อสร้างพระไตรปิฎกฉบับหลวง เช่น โปรดฯ ให้ขอเยี่ยมพระไตรปิฎกจากนครศรีธรรมราช จากพระเจ้าฟ้างทุตรดิตถ์ เป็นต้น และโปรดฯ ให้สร้างหอพระไตรปิฎกฉบับหลวงเรียกว่า หอหลวงสำหรับเก็บรักษาพระไตรปิฎกและหนังสือต่างๆ ที่หลงเหลือจากการทำลายของพม่าในสมัยอยุธยา มารวบรวมไว้ด้วย¹⁶

4. สมัยรัตนโกสินทร์

มาถึงในสมัยรัตนโกสินทร์ ยังคงมีธรรมเนียมการสร้างหอพระไตรปิฎกสืบต่อกันมา คือ มีการสร้างหอพระไตรปิฎกในพระบรมมหาราชวังและตามพระอารามต่างๆ

หลักฐานเอกสารกล่าวถึงการสร้างพระบรมมหาราชวังในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ กล่าวถึงการสร้างหอพระไตรปิฎกในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งเป็นวัดในพระบรมมหาราชวัง จากพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ความว่า

“...การวัดพระแก้ว ซึ่งโปรดให้สร้างขึ้นในพระบรมมหาราชวังนั้น...ให้ขุดสระน้ำ ทำหอไตรลงกลางสระหลังหนึ่ง พระราชทานนามว่า หอพระมณเฑียรธรรม...ครั้นเมื่อเสร็จการสร้างพระไตรปิฎกฉบับทองแล้ว จึงได้เชิญพระคัมภีร์ทั้งปวงขึ้นพระยานมาศพระราชยานต่างๆ ตั้งกระบวนแห่สมโภชพระไตรปิฎก มีเครื่องเล่นเป็นอนเณนานาประการ เป็นมหรสพแก่ตาประชาชนผู้ทั้งปวงแล้วเชิญพระคัมภีร์ปริยัติธรรมเข้าประดิษฐานไว้ในประตูประดับมุก ตั้งไว้ในหอพระมณเฑียรธรรมกลางสระ ในวัดพระศรีรัตนศาสดารามภายในพระราชวัง...”

¹⁶ ชูติมา สัจจานนท์. หอไตร ห้องสมุดเริ่มแรกของไทย. รวมบทความทางวิชาการ สุขทัยศึกษา. อ้างไว้ในหน้า 96-97.

จากข้อความข้างต้น ขยายความได้ว่าพระองค์ทรงสถาปนาพระอารามหลวงขึ้นภายในพระบรมมหาราชวังคือ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งประกอบด้วยพระอุโบสถ พระเจดีย์ พระวิหาร ศาลาราย พร้อมชุดสระและสร้างหอพระไตรปิฎกในสระพระราชทานนามว่า หอพระมณเฑียรธรรมซึ่งแปลตามรูปศัพท์หมายถึงเป็นที่สถิตแห่งธรรม โปรดเกล้าฯ ให้เป็นที่เก็บคัมภีร์พระไตรปิฎกของหลวงและใช้เป็นสถานที่ทำงานของบรรดานักปราชญ์ราชบัณฑิต ที่เป็นอาจารย์ทำหน้าที่ตรวจสอบและบอกพระไตรปิฎกแก่พระสงฆ์สามเณรด้วย เนื่องจากในระหว่างสงครามนั้น หนังสือคัมภีร์ต่างๆ ได้กระจัดกระจายพลัดหายไป มีไม่ครบจบเรื่องเป็นจำนวนมาก พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมีพระราชประสงค์ที่จะรวบรวมและสร้างขึ้นใหม่ให้ครบ จึงใช้หอพระมณเฑียรธรรมเป็นสถานที่รวบรวมหนังสือของหลวง



ภาพที่ 2.15 พระมณฑปสร้างแทนหอพระมณเฑียร หลังเดิมที่ถูกไฟไหม้



ภาพที่ 2.16 หอพระมณเฑียรธรรมหลังใหม่ที่สร้างขึ้นโดยช่างวังหน้า

เมื่อการสร้าง คัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับหลวงตามที่ตั้งคายนาลำเร็จใน พ.ศ. 2331 แล้ว ได้ัญเชิญเข้าประดิษฐานในตู้ประดับมุก ตั้งในหอพระมณเฑียรธรรม กลางสระใน วัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้ว โปรดเกล้าฯ ให้มีการมหรสพสมโภชพระไตรปิฎกและหอพระมณเฑียรธรรม ในคืนวันสมโภชนั้น เวลาจุดดอกไม้เพลิง ลูกพลุปลิวไปตกลงบน หลังคาหอพระมณเฑียรธรรม เกิดเพลิงไหม้ขึ้น แม้ว่าจะสามารถยกตู้ประดับมุก และขนคัมภีร์พระไตรปิฎกออกมาได้ทั้งหมด แต่เพลิงก็ไหม้หอพระมณเฑียรธรรม หอดั้งหลัง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงโปรดเกล้าฯ ให้ถมสระเดิมนั้น แล้วสร้างพระมณฑปขึ้นแทนสำหรับใช้เป็นที่เก็บพระไตรปิฎกแทนหอพระมณเฑียรธรรมเดิมที่ถูกเพลิงไหม้ แต่พระมณฑปเล็กและแคบ ไม่พอที่จะเก็บพระไตรปิฎกของหลวงทั้งหมด ครั้งนั้น กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท สมเด็จพระอนุชาธิราช จึงทรงรับอาสาให้ช่างวังหน้ามาสมทบสร้าง หอพระมณเฑียรถวายเป็นหนึ่งทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของพระมณฑป

เนื่องมาจากวิธานิพนธ์ฉบับนี้ ได้ทำการศึกษารูปแบบของหอพระไตรปิฎกเฉพาะในพื้นที่ภาคกลาง การจะกล่าวต่อไปถึงรูปแบบของหอพระไตรปิฎกในแต่ละรัชกาลนั้น จึงขออ้างอิงจากในพื้นที่กรุงเทพมหานคร เป็นสำคัญ เนื่องจากศูนย์กลางของการสังคายนาพระไตรปิฎกนั้นเริ่มต้นอยู่ในเขตพระนคร หอพระไตรปิฎกจึงได้รับอิทธิพลจากการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงของพระไตรปิฎกโดยตรง โดยรูปแบบของหอพระไตรปิฎกในพื้นที่อื่น คือในภาคเหนือ ภาคอีสาน หรือภาคใต้ นั้น อาจจะมีอิทธิพลส่งสมมายาวนานตามช่วงระยะเวลาตั้งแต่

พระพุทธรูปศาสนาได้เผยแผ่เข้าไป ผสมกับอิทธิพลรูปแบบสถาปัตยกรรมของแต่ละพื้นที่ส่งผลถึงรูปแบบของ หอพระไตรปิฎกในแต่ละพื้นที่นั้นๆ จึงขอละไว้ไม่กล่าวถึง

เมื่อกล่าวถึงในช่วงรัชกาลที่ 1-2 แห่งยุครัตนโกสินทร์ นอกจากจะมีการสร้างหอพระไตรปิฎกหลวงใน วัดพระแก้วแล้ว ยังคงมีการสร้างหอพระไตรปิฎกในวัดต่างๆอีกด้วย โดยรูปแบบส่วนมากนิยมสร้างเป็นอาคาร เครื่องสับกลางสระน้ำ เนื่องจากพระไตรปิฎกที่ยังคงเป็นใบลานจึงต้องมีการป้องกันแมลงต่างๆโดยสร้างไว้ กลางสระน้ำ เช่น วัดระฆังโฆสิตาราม วัดรฆาภิธาน วัดดุสิตาราม วัดสังฆกระเจาย เป็นต้น



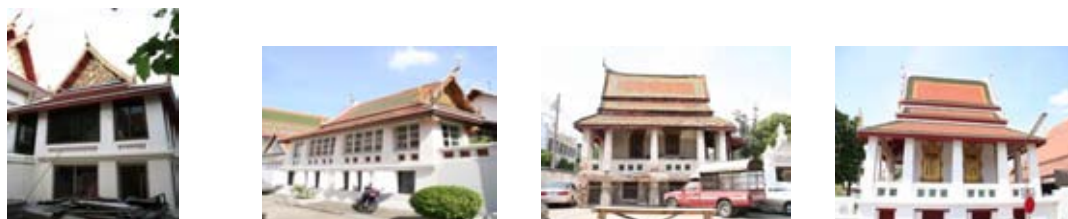
วัดระฆังฯ (หลังในเขตพุทธาวาส) วัดระฆังฯ (หลังในเขตสังฆาวาส) วัดรฆาภิธาน วัดดุสิตาราม วัดสังฆกระเจาย

ภาพที่ 2.17 ตัวอย่างหอพระไตรปิฎกในสมัยรัชกาลที่ 1-2

ในรัชกาลที่ 3 ถือได้ว่าเป็นช่วงเวลาที่จะพระพุทธรูปศาสนาได้รุ่งเรืองมาก มีการสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์ วัดจำนวนมาก ส่งผลให้พบหอพระไตรปิฎกที่สร้างขึ้นในยุคสมัยนี้เป็นจำนวนมากโดยรูปแบบเริ่มมีการ เปลี่ยนเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนมากขึ้น ส่วนมากพบในเขตสังฆาวาสและพบว่ามีการสร้างมากกว่าหนึ่งหลังในวัด เดียว เช่น วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดอรุณราชวราราม วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ วัดราชโอรส วัดชนะสงคราม วัดหงส์รัตนาราม วัดโมลีโลกยาราม วัดราชนัดดา วัดเทพธิดา วัดหนัง เป็นต้น โดยที่กล่าว มานั้นมีหอพระไตรปิฎกที่มีลักษณะพิเศษต่างจากที่อื่น คือที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม นอกจากจะมีหอ พระไตรปิฎกในเขตสังฆาวาสแล้ว ยังมีหอพระไตรปิฎกที่เป็นอาคารเครื่องยอดมงกุฎขนาดใหญ่อยู่ ในเขต พุทธาวาสอีกด้วย



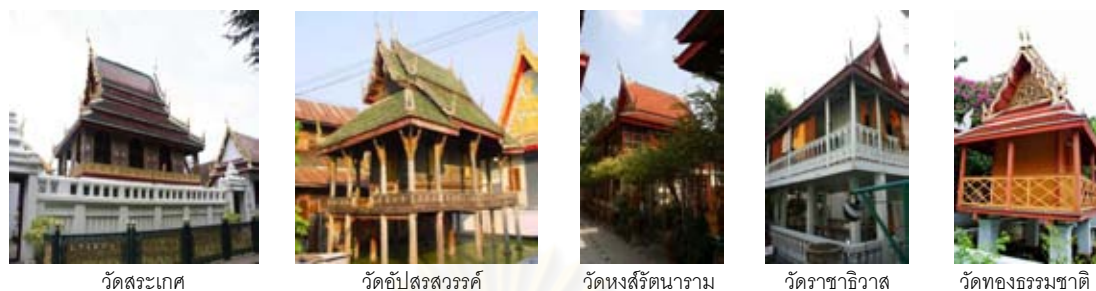
วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ วัดอรุณราชวราราม วัดพระเชตุพนฯ(หลังในสังฆาวาส) วัดพระเชตุพน(หลังในพุทธาวาส)



วัดชนะสงคราม วัดสุทัศน์เทพวราราม วัดเทพธิดาราม วัดราชนัดดาราม

ภาพที่ 2.18. ตัวอย่างหอพระไตรปิฎก ในสมัยรัชการที่ 3 (แบบอาคารก่ออิฐถือปูน)

นอกจากนี้ยังพบหอพระไตรปิฎกซึ่งได้ทำการบูรณะจากของเดิม เช่น วัดสระเกศ วัดอัมพรสวรรค์ เป็นต้น รวมทั้ง มีการสร้างหอพระไตรปิฎกในลักษณะเครื่องสับ เช่น วัดหงส์รัตนาราม วัดราชาธิวาส วัดทองธรรมชาติ เป็นต้น



วัดสระเกศ

วัดอัมพรสวรรค์

วัดหงส์รัตนาราม

วัดราชาธิวาส

วัดทองธรรมชาติ

ภาพที่ 2.19. ตัวอย่างหอพระไตรปิฎก ในสมัยรัชกาลที่ 3 (แบบอาคารเครื่องสับ หรือครึ่งตึกครึ่งไม้)

ในสมัยรัชกาลที่ 4 ยังคงมีการสร้างหอพระไตรปิฎกในวัดต่างๆ เช่น หอพระไตรปิฎกวัดกัลยาณมิตร วัดโสมมณีสถูปาราม วัดพิชัยญาติ วัดชนะสงคราม เป็นต้น เป็นที่น่าสังเกตว่าเริ่มมีการสร้างหอพระไตรปิฎกลดน้อยลง สันนิษฐานว่า เนื่องจากในรัชกาลที่ 3 มีการสร้างหอพระไตรปิฎกเป็นจำนวนมากเพียงพอแล้ว



วัดกัลยาณมิตร

วัดชนะสงคราม

ภาพที่ 2.20. ตัวอย่างหอพระไตรปิฎก ในสมัยรัชกาลที่ 4



วัดนารณาสุนทรिकาราม

หอพุทธศาสนสังคหะ

ภาพที่ 2.21. ตัวอย่างหอพระไตรปิฎก ในสมัยรัชกาลที่ 5

จนในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงบ้านเมืองหลายด้าน แต่ยังคงมีการทำนุบำรุงพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง มีการสร้างหอพระไตรปิฎกในวัดต่างๆ เช่น วัดนารณาสุนทรिकาราม นอกจากนี้ ทรงให้สร้าง **หอพุทธศาสนสังคหะ** ในลักษณะของหอสมุดขึ้นที่วัดเบญจมบพิตรถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญ จากพระราชหัตถเลขาที่ทรงส่งถึงพระเจ้านั่งยาเธอ กรมขุนสมมตอมรพันธ์ ความว่า

“...ขอให้กรมสมมุติคดีชื่อหอสมุดนี้ จะได้ไม่ต้องเรียกว่าหอไตร ซึ่งแปลว่าที่เก็บแต่พระไตรปิฎก หอพระปริยัติธรรมซึ่งยังแคบอยู่ อยากให้ชื่อเกินความกว้างหนังสือบรรดาที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ทำนองพุทธศาสน อะไร ถ้าได้ 4 คำเป็นอย่างต่ำ ให้เรียกง่าย ๆ ด้วย แล้วจะลงชื่อเสียงในแจ้งความนี้ด้วยก็ได้¹⁷”

จากการตีพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นหนังสือในสมัยนี้ทำให้พื้นที่ในการเก็บรักษาลดน้อยลง สามารถเก็บใส่ตู้เอกสาร และยังไม่ต้องระวังเรื่องปลวกหรือแมลงต่างๆ หอพระไตรปิฎกจึงเริ่มได้รับความสำคัญน้อยลงและเริ่มมีรูปแบบที่เปลี่ยนไปตามการใช้งาน จะเห็นได้ว่า ที่วัดเบญจมบพิตรนี้สร้างหอพุทธศาสนสังหะ (ปัจจุบันคือวิหารสมเด็จ) ขึ้นเพื่อเก็บรักษาพระไตรปิฎก หนังสือที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และหนังสือความรู้ในแขนงอื่นๆ และยังมีการจัดระบบงานตามอย่างห้องสมุดทั่วๆไป มีเจ้าหน้าที่ดูแล ซึ่งในเวลาต่อมา พ.ศ. 2488 จึงมีการพัฒนาการ และรวมเอาหอสมุดขอพระนคร ซึ่งมีอยู่ 3 หอด้วยกัน คือ หอพระมณฑปยรรวม หอพระสมุดวชิรญาณ และหอพระสาสนสังคหะ เข้าเป็นหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร และพัฒนาเป็นหอสมุดแห่งชาติในปัจจุบัน

สมัยรัชกาลที่ 6-รัชกาลปัจจุบัน พบว่ามีการสร้างหอพระไตรปิฎกเป็นจำนวนไม่มาก เช่น วัดราชประดิษฐ์ ซึ่งถือเป็นหอพระไตรปิฎกที่มีลักษณะพิเศษคือเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ยอดปราสาทแบบขอม หรือที่วัดมกุฏกษัตริยาราม วัดคูหาสวรรค์ วัดพระยาทำ เป็นต้น จนในสมัยรัชกาลที่ 7 เป็นต้นมา หอพระไตรปิฎกได้ลดความสำคัญลงไปมาก เนื่องมาจากพระไตรปิฎกได้เปลี่ยนแปลงจากใบลานเป็นหนังสือ หอสมุดก็เริ่มมีความสำคัญมากขึ้นเพื่อใช้เก็บรักษาหนังสือและสมุด ตามรูปแบบการจัดเก็บที่เป็นสากลแทนอย่างที่เป็นในปัจจุบัน



ภาพที่ 2..22. ตัวอย่างหอพระไตรปิฎก
ในสมัยรัชกาลที่ 6 วัดราชประดิษฐ์



ภาพที่ 2.23. หอสมุดแห่งชาติในปัจจุบัน

¹⁷ ชลธีร์ ธรรมวงษากร และทรงวิทย์ แก้วศรี(บรรณารักษ์).ประมวลเอกสารสำคัญเนื่องในการสถาปนาวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม.กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย,2535. หน้า 193.

2.2.2. รูปแบบของหอพระไตรปิฎกในประเทศไทย

หอพระไตรปิฎกได้พัฒนาสืบทอดมาเป็นระยะเวลาตั้งแต่ได้รับเอาพระพุทธศาสนาเข้ามายังประเทศไทย ควบคู่กับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของพระมหากษัตริย์และประชาชนชาวไทย การสร้างหอพระไตรปิฎกถือเป็นนคติธรรมเนียมที่ทำสืบต่อกัน หอไตรบางแห่งสร้างขึ้นโดยพระบรมราชโองการของพระมหากษัตริย์ เช่น วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และบางแห่งสร้างขึ้นด้วยศรัทธาของประชาชน โดยจะเห็นว่าหอพระไตรปิฎกมีการสร้างมาตั้งแต่ในสมัยสุโขทัย และไม่เพียงแต่ในภาคกลางเท่านั้น แม้แต่ในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ก็พบว่าการสร้างหอพระไตรปิฎกเช่นกัน ซึ่งมีลักษณะต่างกันบ้างตามรูปแบบอิทธิพลของท้องถิ่น ยุคสมัยและปัจจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้อง แต่ทั้งนี้ ลักษณะเฉพาะของหอพระไตรปิฎกที่พบเห็นได้โดยทั่วไป เช่น มักเป็นอาคารขนาดไม่ใหญ่ ขนาด 1-2 ห้อง ไม่ว่าจะอยู่เป็นอาคารเดี่ยว หรือพบอยู่ในหมู่กุฏิ เขตสังฆาวาส(พบมากในรัชกาลที่3) ก็จะมีการประดับตกแต่งค่อนข้างโดดเด่น ส่วนมากเป็นอาคารเครื่องลำยอง มีประตูทางเข้าออกทางเดียว ไม่มีบันไดทางขึ้นถ้าพบเห็นในปัจจุบัน สันนิษฐานได้ว่าสร้างเพิ่มเติมขึ้นภายหลัง ซึ่งลักษณะของหอพระไตรปิฎกจำแนกได้เป็น 3 ประเภทพอสังเขป ดังนี้

ก. หอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องลับ

พบมากในช่วงสมัยอยุธยาตอนปลายและรัตนโกสินทร์ตอนต้น ส่วนมากนิยมสร้างกลางน้ำ เนื่องจากหอพระไตรปิฎกสมัยนั้นยังคงเป็นแบบโบราณ ซึ่งจะสามารถป้องกันรักษาปลวกและแมลงต่างๆได้ ลักษณะเป็นอาคารขนาดเล็ก ยกใต้ถุนสูงโปร่ง

หอพระไตรปิฎกไม้กลางน้ำ เช่น หอพระไตรปิฎกวัดอัมพรสวรรค์ กทม. วัดกลางบางแก้ว จ.นครปฐม วัดใต้ตันลาน จ.ชลบุรี วัดทุ่งศรีเมือง จ.อุบลราชธานี วัดมหาธาตุ จ.ยโสธร จ.เพชรบุรี วัดปราโมทย์ จ.สมุทรสงคราม เป็นต้น



วัดอัมพรสวรรค์ กทม. วัดกลางบางแก้ว จ.นครปฐม วัดใต้ตันลาน จ.ชลบุรี วัดทุ่งศรีเมือง จ.อุบลราชธานี วัดมหาธาตุ จ.ยโสธร

ภาพที่ 2.24. ตัวอย่างหอพระไตรปิฎก ประเภทเครื่องลับ

นอกจากนี้ยังมีบางแห่งที่ไม่ได้ตั้งอยู่กลางน้ำ ทั้งนี้ อาจเนื่องจากการปรับเปลี่ยนพื้นที่หรือเคลื่อนย้าย เช่น หอพระไตรปิฎกวัดราชาธิวาส วัดพระพุทธไสยาสน์ จ.เพชรบุรี วัดพระบาทมิ่งเมือง จ.แพร่ เป็นต้น



(ซ้าย) วัดราชาธิวาส กทม.
 (ขวา) วัดพระพุทธไสยาสน์ จ.เพชรบุรี
 ภาพที่ 2.25 ตัวอย่างหอพระไตรปิฎก ประเภทเครื่องสี่

ข. หอพระไตรปิฎกประเภทครึ่งตึกครึ่งไม้

ลักษณะตัวเรือนและหลังคาสร้างด้วยไม้ แต่ส่วนฐานแทนที่จะเป็นใต้ถุนโล่ง กลับก่อสร้างด้วยการก่ออิฐถือปูนแทน โดยส่วนมากจะสามารถใช้สอยพื้นที่ชั้นล่างได้ พบเป็นส่วนมากที่ภาคเหนือของไทย เช่น หอพระไตรปิฎกวัดระฆังโฆสิตาราม กทม. วัดเสนาสนาราม จ.อยุธยา วัดพระสิงห์ จ.เชียงใหม่ วัดเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ วัดศรีสุพรรณ จ.เชียงใหม่ วัดหัวขวง จ.น่าน เป็นต้น



วัดสระเกศ กทม. วัดระฆังโฆสิตาราม กทม. วัดสิงห์ จ.เชียงใหม่ วัดเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ วัดหัวขวง จ.น่าน

ภาพที่ 2..26 ตัวอย่างหอพระไตรปิฎก ประเภทครึ่งตึกครึ่งไม้

ค. หอพระไตรปิฎกประเภทก่ออิฐถือปูน

ลักษณะเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนทั้งหลัง ยกเว้นหลังคาอาจเป็นโครงไม้ อาคารยกใต้ถุนสูง ส่วนมากใช้การใต้ถุนได้ บางแห่งพบอยู่ร่วมในหมู่กุฏิในเขตสังฆาวาส เช่น หอพระไตรปิฎกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กทม. วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กทม. วัดกษัตราธิราช จ.อยุธยา วัดวัดศาลาปูน จ.อยุธยา วัดธรรมาราม จ.อยุธยา วัดป่าซางงาม จ.ลำพูน วัดภูมินทร์ จ.น่าน เป็นต้น



วัดกัลยาณมิตร กทม. วัดพระเชตุพนฯ กทม. วัดกษัตราธิราช จ.อยุธยา วัดศาลาปูน จ.อยุธยา วัดภูมินทร์ จ.น่าน

ภาพที่ 2..27 ตัวอย่างหอพระไตรปิฎก ประเภทก่ออิฐถือปูน

นอกจากนี้ ยังมีหอพระไตรปิฎกที่สร้างด้วยการก่ออิฐถือปูนที่มีรูปแบบผิดไปจากปกติ เช่น หอพระไตรปิฎกวัดพระศรีรัตนศาสดาราม หอพระไตรปิฎกในเขตพุทธาวาส วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม เป็นต้น

2.2.3. ความสำคัญของหอพระไตรปิฎก

หอพระไตรปิฎกเกิดขึ้นสำหรับเก็บพระไตรปิฎก หรือคัมภีร์ที่รวบรวมหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า การที่เกิดการสร้างงานสถาปัตยกรรมสำหรับ



พระมณฑป วัดพระแก้ว

หอพระมณฑปเขี้ยวธรรม วัดพระแก้ว

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

วัดราชประดิษฐ์

ภาพที่ 2.28 ตัวอย่างหอพระไตรปิฎก ประเภทท่อนอิฐถือปูนแบบต่างๆ

เก็บพระไตรปิฎกโดยเฉพาะ แสดงให้เห็นว่า พระไตรปิฎกย่อมมีความสำคัญต่อพุทธศาสนาอย่างมาก ความสำคัญของพระไตรปิฎกอ้างอิงจากเอกสารซึ่งมีผู้ให้ความสำคัญกับหอพระไตรปิฎกไว้ในหลายแง่มุมดังนี้¹⁸

1. หอพระไตรปิฎกเป็นสถานที่เก็บรักษาคัมภีร์อันมีค่า หรือพระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนาไว้

2. หอพระไตรปิฎกเป็นสถาปัตยกรรมหนึ่งที่สามารถบ่งบอกถึงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของแต่ละท้องถิ่น

“...หอไตรเป็นอาคารที่ใช้เก็บรักษาพระไตรปิฎก โดยหอไตรมักสร้างขึ้นตามแบบประเพณีในแต่ละภาค...”¹⁹

3. หอพระไตรปิฎกเป็นวิวัฒนาการของห้องสมุดแรกเริ่มของไทย ดังข้อความ

“...มีหลักฐานยืนยันว่าห้องสมุดของไทยกำเนิดมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย โดยมีวิวัฒนาการมาจากหอพระไตรปิฎกซึ่งเป็นห้องสมุดจัดสร้างขึ้นเพื่อเก็บพระไตรปิฎก คัมภีร์โบราณ วัสดุจารึก สมุดข่อย บันทึกวิชาการต่างๆอันเป็นตำราเรียนของสงฆ์และสามเณร...”²⁰

จะเห็นว่าอาคารห้องสมุดที่เป็นอาคารใช้สอยในปัจจุบันนี้ มีพัฒนาการจากหอพระไตรปิฎก จนกระทั่งเปลี่ยนแปลงเป็นห้องสมุดขนาดใหญ่ ทำให้ความนิยมในการสร้างหอพระไตรปิฎกลดน้อยลง ขอ ยกตัวอย่างบทความตอนหนึ่งดังนี้

“...เหตุผลที่สำคัญอย่างหนึ่ง ที่ทำให้เกิดวิวัฒนาการของหอพระไตรปิฎกขนาดเล็กมาเป็นห้องสมุดขนาดใหญ่ นั้น เหตุหนึ่งก็น่าจะเกิดมาจากการเตรียมพร้อมเพื่อที่จะปฏิรูปการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยของพระองค์ (ร.๕) ได้โปรดฯให้บำรุงการศึกษา พระสงฆ์จนเกิดเป็นสถาบันการศึกษาที่สำคัญของพระพุทธศาสนาไทย อันได้แก่ มหาธาตุวิทยาลัย ...และมหามกุฏวิทยาลัย...”

4. เป็นหนึ่งในตัวแทนของพระธรรม หรือพระไตรปิฎก ในทางสัญลักษณ์ เนื่องจากเป็นที่เก็บรักษาพระไตรปิฎกไว้ วัดนั้นๆจึงถือได้ว่ามีพระรัตนตรัยครบองค์ 3 คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

¹⁸ นายพิฑูร มลิวัลย์ และนายไสว มาลาทอง. เรื่องเดียวกัน, หน้า 6-11.

¹⁹ จีราภรณ์ เจริญเดช, บรรณาธิการ. วัดไทย. กรุงเทพฯ : บริษัท โอเอส พรินต์ติ้งเฮาส์ จำกัด. 2545. หน้า 14.

²⁰ ชุตินา สัจจานนท์. บทความ หอไตรห้องสมุดแรกเริ่มของไทย. รวมบทความทางวิชาการโครงการศูนย์สุโขทัยศึกษา สาขาวิชาศิลปศาสตร์. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 2538. หน้า 95.

2.3. หอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องสับ

จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้น จะเห็นว่าหอพระไตรปิฎกมีการแบ่งรูปแบบออกเป็น 3 ลักษณะ คือ หอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องสับ หอพระไตรปิฎกประเภทครึ่งตึกครึ่งไม้ และหอพระไตรปิฎกประเภทก่ออิฐถือปูน ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เลือกทำการศึกษาค้นคว้าหอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องสับ ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นอาคารที่เป็นไม้ทั้งหลังตั้งแต่โครงสร้างรวมถึงองค์ประกอบตกแต่ง พบในช่วงต้นของรัตนโกสินทร์ สมัยรัชกาลที่ 1-5 โดยบางแห่งสันนิษฐานว่าอายุยาวนานมาตั้งแต่ปลายอยุธยา หอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องสับนี้ ถือเป็นรูปแบบหนึ่งที่มีความสำคัญเนื่องจากการสันนิษฐานยุคที่สร้างเก่าแก่ที่สุดในสมัยอยุธยาตอนปลาย มีความสวยงามของรูปแบบสถาปัตยกรรมจึงเป็นที่น่าสนใจ รวมทั้งวิธีการของสถาปัตยกรรมไม้ ที่มีลักษณะเด่นที่การใช้โครงสร้างแบบการเข้าไม้ นอกจากนี้รูปแบบของหอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องสับนี้

รายชื่อวัดที่ทำการสำรวจพบหอพระไตรปิฎกในเขตพื้นที่ภาคกลางและปริมณฑล

วัด	ตำบล/แขวง	อำเภอ/เขต	จังหวัด
*1.วัดสระเกศ	บ้านบาตร	ป้อมปราบศัตรูพ่าย	กรุงเทพฯ
*2.วัดระฆังโฆสิตาราม	ศิริราช	บางกอกน้อย	กรุงเทพฯ
*3.วัดดุสิตาราม	บางยี่ขัน	บางกอกน้อย	กรุงเทพฯ
*4.วัดรัษฎาภิฐาน	ชักพระ	บางกอกน้อย	กรุงเทพฯ
*5.วัดโมลีโลกยาราม	วัดอรุณ	บางกอกใหญ่	กรุงเทพฯ
*6.วัดหงส์รัตนาราม	วัดอรุณ	บางกอกใหญ่	กรุงเทพฯ
*7.วัดทองธรรมชาติ	คลองสาน	คลองสาน	กรุงเทพฯ
8.วัดสังเวชวิศยาราม	ชนะสงคราม	พระนคร	กรุงเทพฯ
9.วัดนเรนทรสุทวาราม	วัดสามพระยา	บางขุนพรหม	กรุงเทพฯ
*10.วัดราชาธิวาส	วชิรพยาบาล	ดุสิต	กรุงเทพฯ
11.วัดปากน้ำ	ริมคลองด่าน	ภาษีเจริญ	กรุงเทพฯ
12.วัดอัปสรสวรรค์	ริมคลองด่าน	ภาษีเจริญ	กรุงเทพฯ
*13.วัดอัมพวัน	บางม่วง	บางใหญ่	นนทบุรี
*14.วัดพระเงิน	บางม่วง	บางใหญ่	นนทบุรี
15.วัดสิงห์	คูเวียง	บางกรวย	นนทบุรี
*16.วัดละมุดใน	คูเวียง	บางกรวย	นนทบุรี
*17.วัดบางขนุน	บางขนุน	บางกรวย	นนทบุรี
18.วัดข้างเฟือก	บางช้าง	อัมพวา	สมุทรสงคราม
19.วัดปราโมทย์	บ้านปราโมทย์	บางคนที	สมุทรสงคราม
20.วัดป่าเกด	ทรงคนอง	พระประแดง	สมุทรปราการ

วัด	ตำบล/แขวง	อำเภอ/เขต	จังหวัด
21.วัดกลางบางแก้ว	นครชัยศรี	นครชัยศรี	นครปฐม
22.วัดท่าพูด	ไร่ชิ่ง	สามพราน	นครปฐม
23.วัดอินทาราม(ตลุก)	ตลุก	สรรพยา	ชัยนาท
24.วัดพร้าว	โพธิ์พระยา	เมือง	สุพรรณบุรี
25.วัดท่าแค	ท่าแค	เมือง	ลพบุรี
26.วัดวังแดงใต้	วังแดง	ท่าเรือ	อยุธยา
*27.วัดใหญ่สุวรรณาราม	ท่าราบ	เมือง	เพชรบุรี
28.วัดคงคาราม	คลองกระแซง	เมือง	เพชรบุรี
*29.วัดพุทธไสยาจารย์	คลองกระแซง	เมือง	เพชรบุรี
30.วัดยาง	คลองกระแซง	เมือง	เพชรบุรี
31.วัดพระทรง	ท่าราบ	เมือง	เพชรบุรี
32.วัดใต้ตันลาน	ไร่หลักทอง	พนัสนิคม	ชลบุรี

ตารางที่ 2.1. หอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องสับ ในเขตพื้นที่ภาคกลาง

__วัด: ขึ้นทะเบียนวัดอุโบสถสถานอาคารหอพระไตรปิฎก * วัด: ขึ้นทะเบียนโบสถสถานทั้งอาถรรพณ์บริเวณวัด
จากการสำรวจหอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องสับในเขตพื้นที่ภาคกลาง พบหอพระไตรปิฎก
ในวัดรวมทั้งสิ้น 32 วัด จำนวนหอพระไตรปิฎก 34 หลัง (โดยพบว่าวัดใหญ่สุวรรณาราม จ.เพชรบุรี และวัด
ระฆังโฆสิตาราม จ.กรุงเทพฯ มีหอพระไตรปิฎกในวัดจำนวน 2 หลัง) สามารถอธิบายลักษณะของหอ
พระไตรปิฎกประเภทเครื่องสับได้ ดังประเด็นต่อไปนี้

2.3.1. ตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎก

จากการสำรวจสามารถจำแนกกลุ่มที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกในพระอารามได้สามกลุ่ม คือ

1. **หอพระไตรปิฎกที่ตั้งในเขตพุทธาวาส** ซึ่งเป็นส่วนของพระอารามที่กำหนดให้เป็นที่ใช้ประกอบพิธีทาง
ศาสนา ประกอบด้วยอาคารสำคัญ เช่น พระอุโบสถ พระวิหาร พระเจดีย์ เป็นต้น วัดที่มีหอพระไตรปิฎก
ตั้งอยู่ในพื้นที่เขตพุทธาวาส เช่น วัดปากน้ำ กรุงเทพฯ วัดระฆังโฆสิตาราม กรุงเทพฯ เป็นต้น

2. **หอพระไตรปิฎกที่ตั้งในเขตสังฆาวาส** ซึ่งเป็นส่วนของวัดที่กำหนดให้เป็นที่อยู่ของพระภิกษุสงฆ์ โดย
ประกอบไปด้วยอาคาร เช่น กุฏิ กัปปิยกุฏิ วัจจกุฏิ เป็นต้น ตลอดจนอาคารอื่นๆตามความจำเป็น เช่น ศาลาการ
เปรียญ หอฉัน หอสมุดมนต์ เป็นต้น พระอารามที่มีหอพระไตรปิฎกตั้งอยู่ในพื้นที่เขตสังฆาวาส เช่น วัดสระเกศ
กรุงเทพฯ วัดกลางบางแก้ว จ.นครปฐม วัดอัมพวัน จ.นนทบุรี เป็นต้น

หอพระไตรปิฎกที่พบในเขตสังฆาวาสนั้น เป็นกลุ่มตำแหน่งที่พบหอพระไตรปิฎกมากที่สุด มักพบ
รวมอยู่ในหมู่กุฏิที่มุมใดมุมหนึ่งหรืออยู่ร่วมกันกับอาคารของหมู่กุฏิสงฆ์

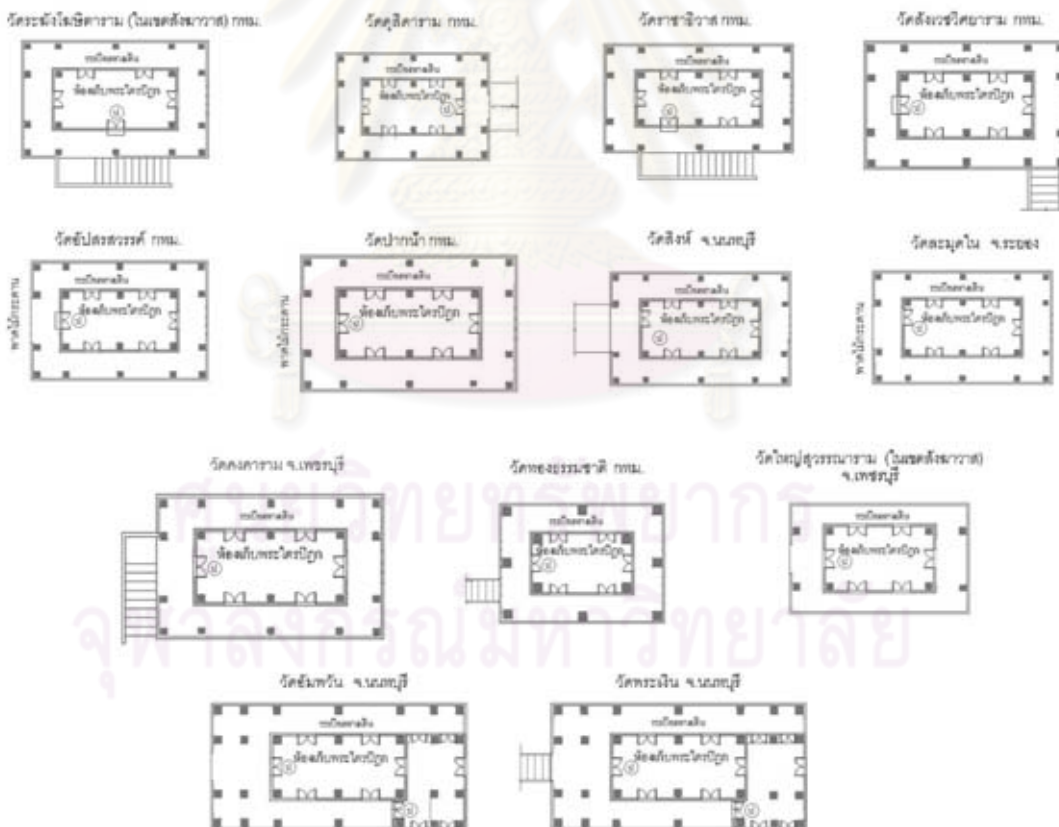
3. หอพระไตรปิฎกที่ตั้งอยู่ระหว่างเขตพุทธาวาสและสังฆาวาส ซึ่งคือ เขตพื้นที่ที่วัดกำหนดให้เหลือจากการจัดแบ่งเขตสำคัญ คือ เขตพุทธาวาส และเขตสังฆาวาส ให้เป็นเขตพื้นที่สำหรับเอื้อประโยชน์ใช้สอยในลักษณะต่างๆของวัด วัดที่มีหอพระไตรปิฎกตั้งอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวนี้ เช่น วัดพราว จ. สุพรรณบุรี เป็นต้น

2.3.2. ผังพื้นของหอพระไตรปิฎก

จากการสำรวจอาคารหอพระไตรปิฎกนั้น สามารถจำแนกรูปแบบผังพื้นของหอพระไตรปิฎกออกเป็น 2 กลุ่มคือ 1. ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า และ 2. ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส นอกจากนี้ ยังมีหอพระไตรปิฎกที่ไม่ได้มีความตั้งใจเดิมแต่แรกที่จะสร้างเป็นหอพระไตรปิฎก แต่ได้มีการตัดแปลงการใช้สอยมาเพื่อเก็บรักษาพระไตรปิฎกในภายหลัง รูปแบบสถาปัตยกรรมจึงไม่ได้มีมาเพื่อสำหรับใช้เก็บพระไตรปิฎกแต่แรกเริ่ม จึงไม่นำมาจัดรวมกลุ่มอยู่ในประเภทของผังพื้นของหอพระไตรปิฎก

1. ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า สามารถจำแนกออกเป็น 3 แบบดังนี้คือ

1.1. ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าแบบระเบียบเปิด หมายถึง กลุ่มหอพระไตรปิฎกที่มีผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีห้องปิดล้อมด้วยฝาผนังสำหรับเก็บพระไตรปิฎก มีพื้นที่ระเบียบทางเดิน มีราวกันตกคือพนักกระเบื้องโดยรอบ



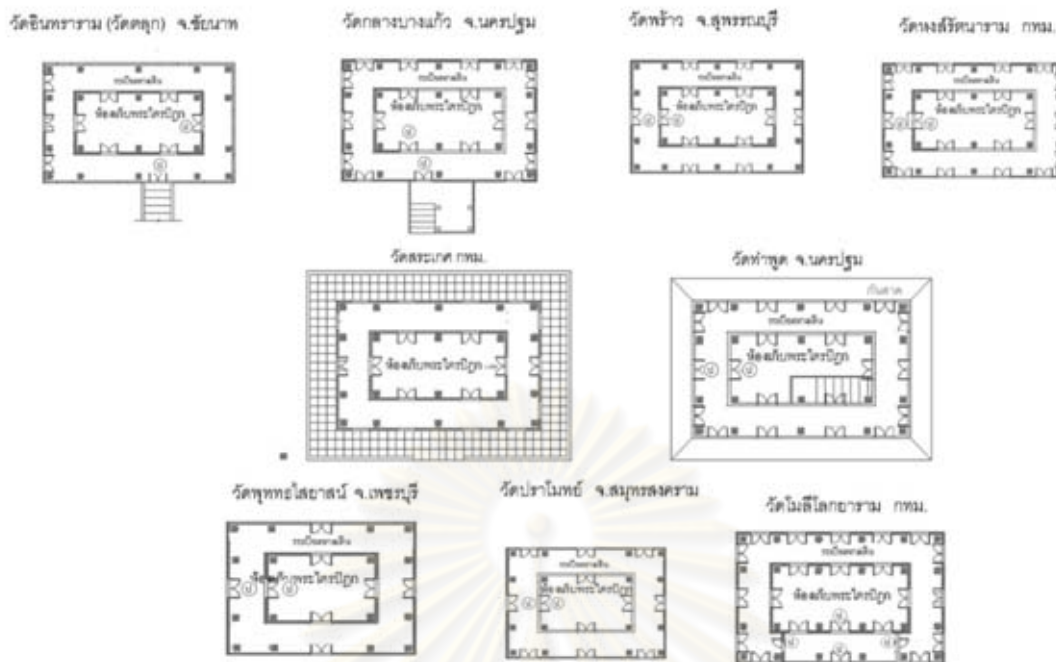
ภาพถ่ายเส้นที่ 2.1 ผังพื้นหอพระไตรปิฎก : ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า แบบระเบียบเปิด

จากการสำรวจพบว่า ผังพื้นรูปแบบนี้ เป็นกลุ่มที่พบห่อพระไตรปิฎกจำนวนมากที่สุดในบรรดารูปแบบ ผังพื้นทั้งหมด โดยลักษณะร่วมของผังพื้นนี้คือ ห้องที่ใช้สำหรับเก็บพระไตรปิฎกจะมีขนาด 2 ห้องเสาดัดด้วยกัน โดยพื้นที่เก็บพระไตรปิฎกนั้นจะยกพื้นสูงจากระเบียงที่เปิดโล่งโดยรอบ นอกจากนี้ ยังพบว่าวัดทองธรรมชาติมี ห่อพระไตรปิฎก ที่มีลักษณะของช่วงเสาที่แตกต่างออกไป ได้แก่ วัดทองธรรมชาติ มีการแบ่งเสาระเบียงที่ต่าง ออกไป คือ มีบางส่วนไม่ตรงกับเสาประธาน วัดอัมพวันและวัดพระเงิน จ. นนทบุรี มีลักษณะเหมือนกันทั้งเรื่อง ผังพื้นและรูปด้านอาคาร คือผังพื้นมีขนาดระเบียงที่ใหญ่ออกไป และมีการกั้นผนังห้องเพิ่มอีกห้องหนึ่ง วัดพระ พุทธไสยาสน์ จ. เพชรบุรี ที่มีจำนวนห้องเสาที่ใช้เก็บพระไตรปิฎกเพียง 1 ห้องหรือ 1 ช่วงเสา สามารถจำแนกกลุ่มลักษณะผังพื้นออกตามแผนภาพต่อไปนี้

	วัดดุสิตาราม กรุงเทพฯ, วัดราชาธิวาส กรุงเทพฯ, วัดสังฆวิศยาราม กรุงเทพฯ, วัดอัมพรสวรรค์ กรุงเทพฯ, วัดสิงห์ จ. นนทบุรี, วัดละมุดใน จ. นนทบุรี, วัดคงคาราม จ. เพชรบุรี
	วัดทองธรรมชาติ กรุงเทพฯ
	วัดระฆังโฆสิตาราม (ในเขตสังฆาวาส) กรุงเทพฯ
	วัดใหญ่สุวรรณาราม (ในเขตสังฆาวาส) จ. เพชรบุรี
	วัดอัมพวัน จ. นนทบุรี และวัดพระเงิน จ. นนทบุรี

ภาพลายเส้นที่ 2.2. ผังพื้นห่อพระไตรปิฎก : ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า แบบระเบียงเปิด

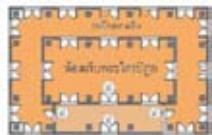
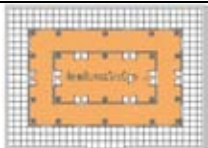
1.2. ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า แบบระเบียงปิด หมายถึง กลุ่มห่อพระไตรปิฎกที่มีผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีห้องที่ปิดล้อมด้วยผนังสำหรับเก็บพระไตรปิฎก และมีพื้นที่ระเบียงทางเดินโดยรอบห้อง และมีผนังปิดล้อม ระเบียงโดยรอบอีกชั้นหนึ่ง ได้แก่



ภาพลายเส้นที่ 2.3 ผังพื้นหอพระไตรปิฎก : ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า แบบระเบียงปิด

จากการสำรวจพบว่า ผังพื้นรูปแบบนี้ เป็นกลุ่มที่พบหอพระไตรปิฎกจำนวนรองลงมาจากรูปแบบผังพื้นสี่เหลี่ยมผืนผ้าแบบระเบียงเปิด โดยลักษณะร่วมของผังพื้นนี้คือ จะมีจำนวนห้องเสาที่ใช้เก็บพระไตรปิฎกจำนวน 2 ห้องและยกพื้นสูงจากระเบียงเช่นเดิม แต่พื้นที่ระเบียงถูกปิดล้อมด้วยฝาผนังโดยรอบ วัดโมลีโลกยารามมีห้องเก็บพระไตรปิฎก ขนาด 3 ห้องเสา และมีลักษณะการกันห้องคล้ายเรือนไทยเนื่องจากเป็นเรือนอาศัยมาแต่เดิม วัดสระเกศ จ.กทม. มีผังพื้นรูปแบบเดียวกันกับแบบผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าแบบระเบียงปิดทั่วไป คือ ห้องเก็บพระไตรปิฎกขนาด 2 ห้องเสา และมีระเบียงปิดโดยรอบ เพียงแต่ว่า มีการต่อเติมระเบียงพร้อมฐานก่ออิฐถือปูนเชื่อมกับกำแพงของเขตสังฆาวาส ทำให้มีระเบียงก่ออิฐถือปูนเพิ่มขึ้นมาอีกชั้นหนึ่ง แต่เมื่อพิจารณาที่ตัวเรือนที่เป็นอาคารไม้ ที่มีรูปแบบแต่เดิมนั้นพบว่า มีลักษณะเข้ากับกลุ่มนี้ จึงขอจัดรวมไว้ในกลุ่มด้วย สามารถจำแนกกลุ่มลักษณะผังพื้นออกตามแผนภาพต่อไปนี้

	วัดหงส์รัตนาราม จ.กทม., วัดอินทาราม จ.ชัยนาท, วัดกลางบางแก้ว จ.นครปฐม, วัดท่าพูด จ.นครปฐม, วัดพร้าว จ.สุพรรณบุรี,
	วัดพระพุทธไสยาสน์ จ.เพชรบุรี, วัดปราโมทย์ จ.สมุทรสงคราม

	วัดโมลีโลกยาราม กรุงเทพฯ
	วัดสระเกศ กรุงเทพฯ

ภาพถ่ายเส้นที่ 2.4.เปรียบเทียบผังพื้นหอพระไตรปิฎก : ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า แบบระเบียงปิด

1.3. ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า แบบไม่มีระเบียง หมายถึง กลุ่มหอพระไตรปิฎกที่มีผังพื้นรูป

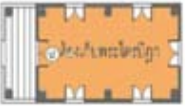

สี่เหลี่ยมผืนผ้า มีห้องที่ปิดล้อมด้วยผนังสำหรับเก็บพระไตรปิฎก และมีพื้นที่ระเบียงทางเดินโดยรอบห้อง และมีผนังปิดล้อมระเบียงโดยรอบอีกชั้นหนึ่ง



ภาพถ่ายเส้นที่ 2.5. ผังพื้นหอพระไตรปิฎก : ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า แบบไม่มีระเบียง

จากการสำรวจพบว่าหอพระไตรปิฎกรูปแบบผังพื้นสี่เหลี่ยมผืนผ้า แบบไม่มีระเบียงนี้ มีลักษณะเป็นห้องเดียวสำหรับใช้เก็บพระไตรปิฎก เข้าถึงโดยไม่ต้องพื้นที่ระเบียง ส่วนมากพบว่า มีขนาดของห้องเก็บพระไตรปิฎก 2 ห้องเสาเหมือนรูปแบบที่ผ่านมา โดยแต่ละแห่งมีรายละเอียดของแผนผังแตกต่างกันบ้าง ดังนี้ วัดใหญ่สุวรรณาราม จ.เพชรบุรี มีขนาดห้องเสาจำนวน 2 ห้องเสา แต่มีเสาโครงสร้างรับอาคารอยู่ที่ตำแหน่งกลางเรือน ซึ่งถือเป็นลักษณะที่แปลกและเป็นเอกลักษณ์ของวัดที่รู้จักกันว่า หอไตรสามเสา บางแห่งอาจมีการเพิ่มเสาพาไลเพื่อรับหลังคาที่หั่งลงเป็นทางเข้าด้านหน้า คือ ที่วัดยาง จ. เพชรบุรี บางแห่งมีการเพิ่มพื้นที่ระเบียงสำหรับทางเข้า คือ วัดป่าเกด จ.สมุทรสงคราม ส่วนที่วัดบางขนุน จ.นนทบุรี นั้นขนาดห้องเก็บพระไตรปิฎกขนาด 3 ห้องเสา และมีการเพิ่มพื้นที่ระเบียงสำหรับทางเข้าด้วย สามารถจำแนกกลุ่มลักษณะผังพื้นออกตามแผนภาพต่อไปนี้

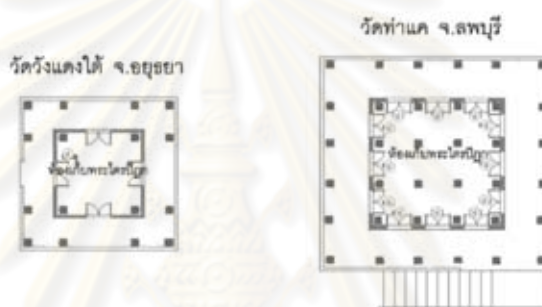
	วัดใหญ่สุวรรณาราม (หลังในเขตพุทธาวาส) จ.เพชรบุรี
	วัดนารอดสุนทรिकาราม จ.กทม
	วัดยาง จ.เพชรบุรี

	วัดป่าเกต จ.สมุทรปราการ
	วัดบางขุน จ.นนทบุรี

ภาพถ่ายเส้นที่ 2.6. เปรียบเทียบผังพื้นหอพระไตรปิฎก : ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า แบบไม่มีระเบียง

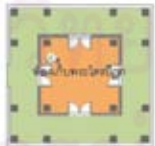
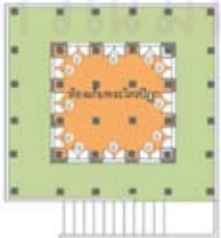
2. ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส สามารถจำแนกออกเป็น 2 แบบดังนี้คือ

2.1. ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส แบบระเบียงเปิด กลุ่มหอพระไตรปิฎกที่มีผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีห้องปิดล้อมด้วยผนังสำหรับเก็บพระไตรปิฎกมีพื้นที่ระเบียงทางเดินโดยรอบห้อง และมีราวกันตกคือพนักกระเบื้องโดยรอบ



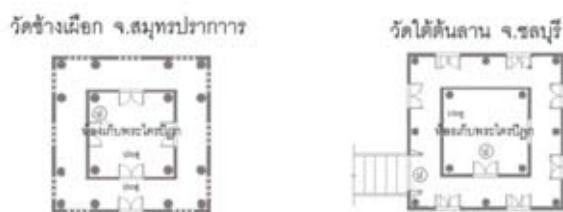
ภาพถ่ายเส้นที่ 2.7. ผังพื้นหอพระไตรปิฎก : ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส แบบระเบียงเปิด

จากการสำรวจ พบหอพระไตรปิฎกแบบผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส แบบระเบียงเปิด เพียง 2 หลัง คือ ที่วัดวังแดงใต้ จ.อยุธยาและวัดท่าแค จ.ลพบุรี โดยมีการยกพื้นตรงกลางสำหรับเก็บพระไตรปิฎกให้สูงจากพื้นที่ระเบียง และมีระเบียงเปิดโดยรอบห้องเก็บพระไตรปิฎก สามารถจำแนกกลุ่มลักษณะผังพื้นออกตามแผนภาพต่อไปนี้

	วัดวังแดงใต้ จ.อยุธยา
	วัดท่าแค จ.ลพบุรี

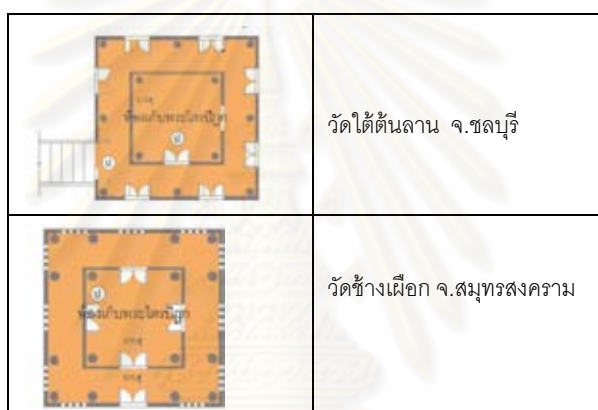
ภาพถ่ายเส้นที่ 2.8. เปรียบเทียบผังพื้นหอพระไตรปิฎก : ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส แบบมีระเบียงเปิด

2.2. ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส แบบระเบียงปิด กลุ่มหอพระไตรปิฎกที่มีผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีห้องปิดล้อมด้วยผนังสำหรับเก็บพระไตรปิฎก มีพื้นที่ระเบียงทางเดินโดยรอบห้อง และมีราวกันตกคือผนังระเบียงโดยรอบ



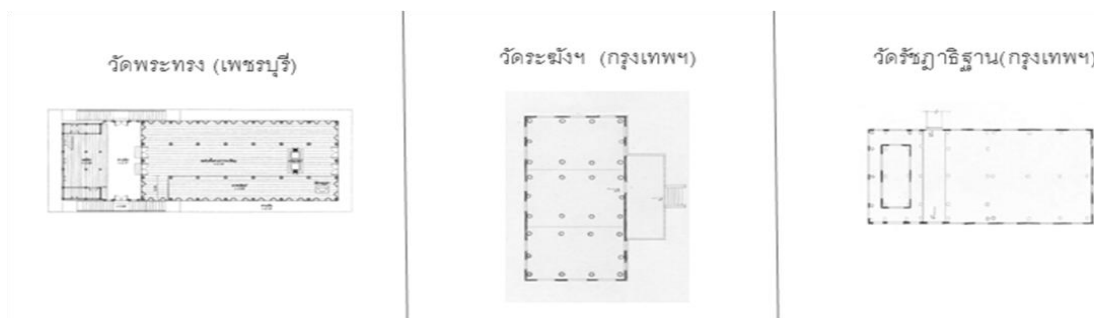
ภาพลายเส้นที่ 2.9. ผังพื้นหอพระไตรปิฎก : ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส แบบมีระเบียงปิด

จากการสำรวจ พบหอพระไตรปิฎกแบบผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส แบบระเบียงปิด เพียง 2 หลัง คือ ที่วัดใต้ต้นลาน จ.ชลบุรีและวัดช้างเผือก จ.สมุทรสงคราม โดยมีการยกพื้นตรงกลางสำหรับเก็บพระไตรปิฎกให้สูงจากพื้นที่ระเบียง และมีระเบียงปิดโดยผนังรอบที่ภายนอกอีกชั้นหนึ่ง



ภาพลายเส้นที่ 2.10. เปรียบเทียบผังพื้นหอพระไตรปิฎก : ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส แบบระเบียงปิด

กลุ่มของหอพระไตรปิฎกอีกกลุ่มหนึ่งที่สำรวจพบได้แก่กลุ่มที่มีลักษณะผังพื้นรูปแบบอื่นๆ ที่ไม่ได้เป็นไปตามรูปแบบแผนผังตามที่กล่าวมา เนื่องจาก ไม่ได้มีความตั้งใจแต่แรกที่จะสร้างเพื่อเป็นหอพระไตรปิฎก แต่ได้มีการปรับปรุงและดัดแปลงมาใช้สำหรับเก็บพระไตรปิฎกในภายหลัง ได้แก่ วัดพระทอง จ.เพชรบุรี เป็นหอพระไตรปิฎกที่อยู่ร่วมกับศาลาการเปรียญ โดยสันนิษฐานว่าได้มีการสร้างพื้นที่เชื่อมต่อกันในภายหลัง วัดระฆัง จ.กทม. ซึ่งแต่เดิมเป็นตำหนักเดิมของรัชกาลที่ 1 ตั้งแต่ครั้งที่พระองค์รับราชการในสมัยกรุงธนบุรี ต่อมาพอนานขึ้นปราบดาภิเษก เป็น รัชกาลที่ 1 ก็พระราชทาน ถวายวัด เป็นหอไตร และวัดรัชฎาธิฐานมีลักษณะเป็นเรือไทยหมู่ 5 หลัง เป็นตำหนักเก่ามาแต่เดิมและได้มาเปลี่ยนเป็นหอไตรของวัดในภายหลัง



ภาพลายเส้นที่ 2.11. ผังพื้นแบบอื่นๆของหอพระไตรปิฎก

2.3.3.รูปแบบทางสถาปัตยกรรม

จากการสำรวจ พบว่าหอพระไตรปิฎกส่วนมากมีลักษณะเป็นเรือนยกใต้ถุนสูง ทั้งรูปแบบที่เป็นใต้ถุนโล่ง และใต้ถุนที่มีการก่ออิฐถือปูน โดยที่รูปแบบของเรือนชั้นบน จะมีลักษณะคล้ายคลึงกันคือ เป็นอาคารเครื่องสับ มีห้องสำหรับเก็บพระไตรปิฎก โดยการจำแนกรูปแบบทางสถาปัตยกรรมจะยึดถือรูปแบบของอาคารชั้นบน ส่วนสำคัญ จำแนกออกเป็นสองประเภทใหญ่ๆ คือ รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบอาคารเครื่องสับทั้งหลัง และรูปแบบอาคารแบบกึ่งตึกกึ่งไม้ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นอาคารเครื่องสับทั้งหลังมาก่อน และมีการเปลี่ยนแปลงต่อเติมในภายหลัง จึงขอทำการเก็บรวบรวมตัวอย่างไว้ด้วย สามารถจำแนกออกเป็นกลุ่มได้ดังนี้คือ

1.รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบอาคารเครื่องสับ อาคารหอพระไตรปิฎกที่สร้างด้วยไม้ทั้งหลัง หรือสันนิษฐานว่าเคยสร้างด้วยไม้ทั้งหลังมาก่อน สามารถจำแนกออกเป็นรูปแบบต่างๆ โดยอาศัยรูปแบบหลังคาเป็นเกณฑ์หลักในการจำแนกเนื่องจากเป็นสิ่งที่สังเกตเห็นได้ชัดเจนจากการมองรูปด้านของอาคาร ดังนี้

1.1.รูปแบบอาคารเครื่องสับ มีหลังคาทรงโรง

1.1. 1.รูปแบบอาคารเครื่องสับทั้งหลัง หลังคาทรงโรง มีระเบียบเปิด ได้แก่



วัดดุสิตาราม กรุงเทพฯ



วัดราชาริवास กรุงเทพฯ

ภาพที่ 2.29 หอพระไตรปิฎกประเภทหลังคาทรงโรง มีระเบียบเปิด หลังคาประกอบด้วยหลังคาเอกและหลังคากันสาดโดยรอบ



วัดทองธรรมาชาติ กรุงเทพฯ



วัดละมุดใน จ.นนทบุรี



วัดสิงห์ จ.นนทบุรี

ภาพที่ 2.30. หอพระไตรปิฎกประเภท หลังคาทรงโรง

มีระเบียบเปิด หลังคาประกอบด้วยหลังคาเอกชั้นสองชั้นและหลังคากันสาดโดยรอบ



วัดอัปสรสวรรค์ กรุงเทพฯ



วัดอัมพวัน จ. นนทบุรี



วัดพระเงิน จ.นนทบุรี

ภาพที่ 2.31. หอพระไตรปิฎก ประเภทหลังคาทรงโรง มีระเบียงเปิด ส่วนหลังคาประกอบด้วยหลังคาเอกและหลังคากันสาด 2 ตับ



วัดปากน้ำ จ.กทม.

ภาพที่ 2.32 หอพระไตรปิฎก ประเภทหลังคาทรงโรง มีระเบียงเปิด ส่วนหลังคาประกอบด้วยหลังคาเอกซ้อนชั้นและหลังคากันสาด 2 ตับ

1.1.2. รูปแบบอาคารเครื่องสับทั้งหลัง มีหลังคาทรงโรงแบบระเบียงปิด ได้แก่



วัดกลางบางแก้ว จ.นครปฐม



วัดพร้าว จ.สุพรรณบุรี



วัดอินทาราม จ.ชัยนาท

ภาพที่ 2.33. พระไตรปิฎก ประเภทหลังคาทรงโรง มีระเบียงปิด ส่วนหลังคาประกอบด้วยหลังคาเอกและหลังคากันสาดโดยรอบ



วัดปราโมทย์ จ.สมุทรสงคราม

ภาพที่ 2.34. หอพระไตรปิฎก ประเภทหลังคาทรงโรง มีระเบียงปิด ส่วนหลังคาประกอบด้วยหลังคาเอกมีลักษณะเป็นมุขประเจ็ด และหลังคากันสาด

1.1.3. รูปแบบอาคารเครื่องสับทั้งหลัง มีหลังคาทรงโรง (แบบไม่มีกั้นเสา) แบบไม่มีระเบียง



วัดยาง จ.เพชรบุรี วัดใหญ่สุวรรณาราม จ.เพชรบุรี วัดใหญ่สุวรรณาราม จ.เพชรบุรี วัดนรนาถสุนทริการาม จ.ททม. วัดป่าเกด จ.สมุทรปราการ
ภาพที่ 2..35. หอพระไตรปิฎก ประเภทหลังคาทรงโรง ไม่มีระเบียง ส่วนหลังคาประกอบด้วยหลังคาเอกและไม่มีหลังคากันเสา

1.2. รูปแบบอาคารเครื่องสับทั้งหลัง มีหลังคาจตุรมุข

1.2.1. รูปแบบอาคารเครื่องสับทั้งหลัง มีหลังคาจตุรมุข แบบระเบียงเปิด



ภาพที่ 2.36 วัดท่าแค จ.ลพบุรี หอพระไตรปิฎก ประเภทหลังคาจตุรมุข มีระเบียงเปิด

สันนิษฐานว่ามีการพัฒนาจากรูปแบบของหอไตรปิฎกจากประเทศพม่า หลังคาจึงไม่ได้มีการประดับตกแต่งด้วยเครื่องล่ายองตามรูปแบบไทยประเพณี

1.2.2. รูปแบบอาคารเครื่องสับทั้งหลัง มีหลังคาจตุรมุข แบบระเบียงปิด



ภาพที่ 2.37. หอพระไตรปิฎก ประเภทหลังคาจตุรมุข แบบระเบียงปิด ส่วนหลังคาประกอบด้วย

หลังคาจตุรมุขซ้อนชั้นและหลังคากันเสา

(ซ้าย)วัดใต้ตันลาน จ.ชลบุรี (ขวา)วัดช้างเผือก จ. สมุทรสงคราม

1.3. รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบอาคารเครื่องสับทั้งหลัง หลังคาทรงยอดมณฑป



ภาพที่ 2.38. วัดวังแดงใต้ จ.อยุธยา

หอพระไตรปิฎก ประเภทหลังคาทรงยอดมณฑป

2.รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ ในกรณีนี้หมายถึง อาคารหอพระไตรปิฎกที่สร้างด้วยไม้ที่ชั้นบน และที่ได้ถูกลดชั้นล่างมีการต่อเติมเป็นห้องเพื่อใช้พื้นที่ด้านล่าง สามารถจำแนกออกเป็นรูปแบบต่างๆ ดังนี้

2.1.รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ หลังคาทรงโรง แบบระเบียงเปิด



วัดระฆังโฆสิตาราม และ วัดสังเวชวิศยาราม กรุงเทพฯ วัดใหญ่สุวรรณาราม จ.เพชรบุรี วัดคงคาราม จ.เพชรบุรี

ภาพถ่ายที่ 2.39.รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบครึ่งตึกครึ่งไม้ หลังคาทรงโรง มีระเบียงเปิด ส่วนหลังคาประกอบด้วยหลังคาเอกซึ่งมีการซ้อนชั้นต่างกันและหลังคากันสาดรอบสาดโดยรอบ

2.2.รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ หลังคาทรงโรง แบบระเบียงปิด



วัดมลิโลกยาราม กทม. วัดหงส์รัตนาราม กทม. วัดท่าพุด กทม. วัดสระเกศ กทม. วัดพระพุทธไสยาสน์ จ.เพชรบุรี

ภาพที่ 2.40 รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบครึ่งตึกครึ่งไม้ หลังคาทรงโรง มีระเบียงปิด ส่วนหลังคาประกอบด้วยหลังคาเอกและหลังคากันสาดรอบ

ในส่วนของวัดท่าพุด จ. นครปฐม นั้น มีการต่อเติมหลังคากันสาดทั้งส่วนบนและส่วนล่างขึ้นมาเพื่อปรับใช้กับการใช้สอยในปัจจุบัน วัดสระเกศ กทม. หลังคาเอกแบบหลังคาปีกนกและหลังคากันสาด สองดับโดยรอบ วัดพระพุทธไสยาสน์ จ.เพชรบุรี ส่วนหลังคาประกอบด้วยหลังคาเอกซึ่งมีมุขประเจ็ด และหลังคากันสาดซ้อนสามดับ

นอกจากนี้ยังมีหอพระไตรปิฎกอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งไม่ได้มีความตั้งใจแต่เดิม ที่จะสร้างเป็นหอพระไตรปิฎก แต่ได้มีการดัดแปลงมาใช้เป็นหอพระไตรปิฎกในภายหลัง ซึ่งทำให้มีลักษณะรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับหอพระไตรปิฎกที่ได้กล่าวมา ดังนี้คือ



วัดระฆังโฆสิตาราม กรุงเทพฯ



วัดรัษฎาภิฐาน กรุงเทพฯ



วัดพระทรง จ.เพชรบุรี

ชุดภาพถ่ายที่ 2.41.หอพระไตรปิฎก ประเภทเรือนหมู่ และแบบหอพระไตรปิฎกแบบร่วมกับศาลาการเปรียญ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3
สถาปัตยกรรมหอพระไตรปิฎก

จากการสำรวจหอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องไม้ ในพื้นที่ภาคกลางและปริมณฑลได้พบหอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องไม้จำนวนทั้งสิ้น 34 หลังจาก 32 วัด ดังต่อไปนี้

รายชื่อวัดที่สำรวจพบหอพระไตรปิฎกในพื้นที่ภาคกลางและปริมณฑล

วัด	ตำบล/แขวง	อำเภอ/เขต	ที่ตั้งปัจจุบัน
*1.วัดสระเกศ	บ้านบาตร	ป้อมปราบศัตรูพ่าย	กรุงเทพฯ
*2.วัดระฆังโฆสิตาราม	ศิริราช	บางกอกน้อย	กรุงเทพฯ
*3.วัดดุสิตาราม	บางยี่ขัน	บางกอกน้อย	กรุงเทพฯ
*4.วัดรัษฎาภิธาน	ชักพระ	บางกอกน้อย	กรุงเทพฯ
*5.วัดโมลีโลกยาราม	วัดอรุณ	บางกอกใหญ่	กรุงเทพฯ
*6.วัดหงส์รัตนาราม	วัดอรุณ	บางกอกใหญ่	กรุงเทพฯ
*7.วัดทองธรรมชาติ	คลองสาน	คลองสาน	กรุงเทพฯ
8.วัดสังเวชวิศยาราม	ชนะสงคราม	พระนคร	กรุงเทพฯ
9.วัดนเรนทรสุนทรिकาราม	วัดสามพระยา	บางขุนพรหม	กรุงเทพฯ
*10.วัดราชาธิวาส	วชิรพยาบาล	ดุสิต	กรุงเทพฯ
11.วัดปากน้ำ	ริมคลองด่าน	ภาษีเจริญ	กรุงเทพฯ
12.วัดอัปสรสวรรค์	ริมคลองด่าน	ภาษีเจริญ	กรุงเทพฯ
*13.วัดอัมพวัน	บางม่วง	บางใหญ่	นนทบุรี
*14.วัดพระเงิน	บางม่วง	บางใหญ่	นนทบุรี
15.วัดสิงห์	คูเวียง	บางกรวย	นนทบุรี
*16.วัดละมุดไน	คูเวียง	บางกรวย	นนทบุรี
*17.วัดบางขนุน	บางขนุน	บางกรวย	นนทบุรี
18.วัดข้างเขือก	บางช้าง	อัมพวา	สมุทรสงคราม
19.วัดปราโมทย์	บ้านปราโมทย์	บางคนที	สมุทรสงคราม
20.วัดกลางบางแก้ว	นครชัยศรี	นครชัยศรี	นครปฐม
21.วัดท่าพุด	ไร่ชิ่ง	สามพราน	นครปฐม
22.วัดอินทาราม(ตลุก)	ตลุก	สรรพยา	ชัยนาท
23.วัดพร้าว	โพธิ์พระยา	เมือง	สุพรรณบุรี
24.วัดท่าแค	ท่าแค	เมือง	ลพบุรี
25.วัดวังแดงใต้	วังแดง	ท่าเรือ	อยุธยา
*26.วัดใหญ่สุวรรณาราม	ท่าราบ	เมือง	เพชรบุรี

วัด	ตำบล/แขวง	อำเภอ/เขต	ที่ตั้งปัจจุบัน
27.วัดคงคาราม	คลองกระแซง	เมือง	เพชรบุรี
*28.วัดพุทธไสยาสน์	คลองกระแซง	เมือง	เพชรบุรี
29.วัดยาง	คลองกระแซง	เมือง	เพชรบุรี
30.วัดพระทอง	ท่าราบ	เมือง	เพชรบุรี
31.วัดใต้ต้นลาน	ไร่หลักทอง	พนัสนิคม	ชลบุรี

ตาราง 3.1 รายชื่อพระอารามที่ทำการสำรวจ

วัด : พระอารามที่ขึ้นทะเบียนวัดอุโบสถสถานอาคารหอพระไตรปิฎก

***วัด :** พระอารามที่ขึ้นทะเบียนโบราณสถานทั้งอาณาบริเวณวัด

จากการสำรวจหอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องไม้ในเขตพื้นที่ภาคกลางและปริมณฑล พบหอพระไตรปิฎกจำนวน 34 หลัง ใน 32 วัด โดยพบหอพระไตรปิฎกวัดละหนึ่งหลัง ยกเว้นวัดระฆังโฆสิตาราม และวัดใหญ่สุวรรณารามที่พบหอพระไตรปิฎกจำนวน 2 หลังในวัด จากจำนวนหอพระไตรปิฎกทั้งหมดที่สำรวจพบพบว่าจากการสืบประวัติ มีหอพระไตรปิฎกกลุ่มหนึ่งที่ไม่ได้มีความตั้งใจสร้างเป็นหอพระไตรปิฎกแต่แรก แต่เป็นการปรับปรุงอาคารเดิมเพื่อใช้เป็นหอพระไตรปิฎกของวัด ได้แก่

1. วัดระฆังโฆสิตาราม ในเขตพุทธาวาส กรุงเทพฯ เป็นนิวาสนาเดิมของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 และทรงยกถวายให้เป็นหอพระไตรปิฎกแก่วัด
2. วัดรัษฎาธิฐาน กรุงเทพฯ เป็นของเก่าแก่ สันนิษฐานว่าเคยเป็นตำหนักมาก่อนที่จะยกให้วัดเพื่อเป็นหอพระไตรปิฎกและมีการต่อเติมเรือนขึ้นอีกในรัชกาลที่ 3 ปัจจุบัน มีลักษณะคล้ายเรือนไทยหมู่ห้าหลัง
3. วัดโมลีโลกยาราม กรุงเทพฯ สันนิษฐานว่าเป็นเรือนพักอาศัยเก่า มีลักษณะคล้ายเรือนไทยพักอาศัยและมีการต่อเติมส่วนฐานเข้ากับหมู่กุฏิ ขณะนี้ชำรุดทรุดโทรมมาก ทั้งตัวอาคารและลายรดน้ำ
4. วัดพระทอง จ.เพชรบุรี เป็นหอพระไตรปิฎกที่มีการเปลี่ยนแปลงภายหลังโดยมีการเชื่อมต่อกับศาลาการเปรียญ



วัดระฆัง กรุงเทพฯ



วัดรัษฎาธิฐาน กรุงเทพฯ



วัดโมลีโลกยาราม กรุงเทพฯ



วัดพระทอง จ.เพชรบุรี

ภาพที่ 3.1 หอพระไตรปิฎกที่ได้มีการดัดแปลงจากอาคารหลังเดิมเพื่อใช้เป็นหอพระไตรปิฎก และนอกจากนี้ยังมีหอพระไตรปิฎกที่สภาพปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากของเดิมมาก ได้แก่

1. วัดป่าเกด จ.สมุทรปราการ เนื่องจากปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงโดยพระเป็นผู้ซ่อมแซมจึงได้มีการเปลี่ยนแปลงทั้งผังพื้นและรูปแบบสถาปัตยกรรมทั้งผนัง หน้าต่างและหลังคา โดยไม่เหลือเค้าโครงเดิมอยู่เลยโดยปัจจุบันนี้ ใช้เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุ
2. วัดคงคาราม จ.เพชรบุรี มีการเปลี่ยนแปลงจากทางวัด โดยเฉพาะรูปทรงหลังคาที่มีชั้นซ้อนหลังคา เหมือนกับอุโบสถหรือวิหาร และมีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ใช้สอยชั้นล่างไปเป็นสำนักงานของทางโรงเรียนวัดคงคาราม หอพระไตรปิฎกก็มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปอย่างสิ้นเชิง แต่อย่างไรก็ตามอาคารหลังนี้ยังคงมีสถานะเป็นหอพระไตรปิฎกของวัดตามที่เคยเป็นมา



วัดป่าเกต จ.สมุทรปราการ วัดคงคาราม จ.เพชรบุรี

ภาพที่ 3.2 หอพระไตรปิฎกที่มีสภาพเปลี่ยนไปจากเดิม

จึงขอขยกรเว้นการกล่าวถึงหอพระไตรปิฎกทั้ง 6 หลังดังกล่าว และคงเหลือหอพระไตรปิฎกที่จะกล่าวถึงทั้งสิ้น 28 หลัง ดังที่จะกล่าวถึงต่อไป

ในบทนี้มีเนื้อหาแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

3.1. หอพระไตรปิฎกจากการสำรวจ

โดยหอพระไตรปิฎกในแต่ละหลังนั้นมีประวัติความเป็นมาและรายละเอียดต่างๆที่แตกต่างกัน จึงขอกล่าวถึงข้อมูลเบื้องต้นของหอพระไตรปิฎกในแต่ละแห่งไว้พอสังเขป โดยมีประเด็นต่างๆดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาและปูชนียวัตถุและถาวรสถานของวัดโดยสังเขป
2. ประวัติความเป็นมาของหอพระไตรปิฎกเท่าที่ทำการสืบค้นได้หรือสันนิษฐานได้ในเบื้องต้น
3. รูปแบบสถาปัตยกรรมของหอพระไตรปิฎก
4. ตัวอย่างภาพถ่ายของหอพระไตรปิฎก

3.2. ผลที่ได้จากการสำรวจ

ซึ่งนำข้อมูลจากการสำรวจมากล่าวถึงในประเด็นต่างๆต่อไปนี้

1. ที่ตั้งและผังบริเวณ
2. ผังพื้น
3. รูปแบบสถาปัตยกรรม

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.1.1. หอพระไตรปิฎก จ.กรุงเทพฯ

วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร จ.กรุงเทพฯ

ชื่อ	วัดสระเกศ	ฐานะ	พระอารามหลวงชั้นโท ชนิด ราชวรมหาวิหาร
ที่ตั้ง	344 แขวงบ้านบาตร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร		
อาณาเขต	ทิศเหนือจดคลองมหานาค	ทิศตะวันตกจดคลองโอง่าง	
	ทิศใต้มีคูวัดขุดจากคลองโอง่าง เลียบไปจรดกับคลองทิศตะวันออกปัจจุบันถูกถมไปแล้ว		
	ทิศตะวันออกจดคลองซึ่งแยกจากคลองมหานาค		
	ตอนเหนือสะพานโค้งผ่านไปทางวัดจักรวรรดิราชาวาส ปัจจุบันคลองนี้ถูกถมไปแล้วเช่นกัน		

ความเป็นมา

วัดสระเกศ เป็นวัดโบราณเดิมเรียกชื่อว่า “วัดสะแก” สร้างมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาต่อมาถึง เมื่อพ.ศ. 2326 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้โปรดให้ลงมือก่อสร้างพระนคร รวมทั้งพระบรมมหาราชวัง และโปรดให้ขุดคลองรอบเมือง คลองหลอดและคลองมหานาคที่อยู่เหนือวัดสระเกศและพระราชทานเปลี่ยนนามวัดใหม่ว่า “วัดสระเกศ” และทรงปฏิสังขรณ์วัดสระเกศทั้งพระอาราม ตั้งแต่พระอุโบสถตลอดถึงเสนาสนะสงฆ์และขุดคลองรอบวัดด้วย

ตามตำนานกล่าวว่า พระสมเด็จพะพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้เคยเสด็จมาทรงพระมูรธาภิเศกตามประเพณีที่วัดนี้ก่อนเสด็จเข้าพระนคร จึงพระราชทานนามวัดเสียใหม่ว่า “วัดสระเกศ” แต่บางตำนานก็เล่าสืบกันมาว่ารัชกาลที่ 1 เสด็จพิธีกลับจากเมืองเขมร เมื่อมาถึงวัดสระเกศได้ประทับทำพิธีพระกระยาสนาน เมื่อเสร็จพิธีแล้วต่อมาภายหลังได้โปรดให้ถมสระน้ำที่ทรงนั้นเสียแล้วสร้างศาลาการเปรียญขึ้นตรงนั้น ซึ่งอยู่ทางตะวันออกของกุฏิหมู่ใหญ่ปัจจุบันนี้ แต่ในตำนานของวัดสระเกศได้กล่าวไว้ว่า เมื่อปีชกาล พ.ศ 2325 เกิดจลาจลขึ้นในกรุงธนบุรี พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ขณะนั้นดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกได้เสด็จกลับจากสงครามกัมพูชา เพื่อมาดับยุคเข็ญโดยประทับทรงมูรธาภิเศกที่วัดสระเกศก่อนเมื่อวันเสาร์ เดือน 5 แรม 9 ค่ำ ปีชกาล พ.ศ.2325²

วัดสระเกศได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์สิ่งก่อสร้างต่างๆทั้งถาวรวัตถุ ปุชนิยวัตถุมาเป็นลำดับ โดยเฉพาะบรมบรรพตหรือภูเขาทองได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ด้วยดีมาโดยตลอด จวบจนปัจจุบันนี้

¹ศิริวรรณ เวชวิทย์ .บทความ หอพระไตรปิฎกวัดสระเกศวรมหาวิหารและองค์ประกอบทางด้านสถาปัตยกรรม.สารเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการและงานวิจัย ปีที่ 9 .สำนักวิจัยและบริการวิชาการ สถาบันราชภัฏ ธนบุรี.2543.หน้า 97.

² การศาสนา, กรม. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.2525.หน้า 90-91.



ภาพถ่ายเส้นที่ 3.1 แผนภาพและแผนผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกวัดสระเกศ

■ หอพระไตรปิฎก ■ เขตสังฆาวาส ■ เขตพุทธาวาส ■ เขตสาธารณสงฆ์ □ โรงเรียน

พระไตรปิฎกวัดสระเกศ

ที่ตั้ง บนพื้นที่ราบเชื่อมกับกำแพงทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ

ใกล้ประตูทางเข้าออกของหมู่กุฏิสงฆ์ในคณะ 10

สถานภาพ กรมศิลปากรประกาศ ขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุสถานในวัดสระเกศ เมื่อ 22 พ.ย. 2492

สภาพปัจจุบัน เป็นหอพระไตรปิฎกของพระอาราม

ความเป็นมาของหอพระไตรปิฎก

หอพระไตรปิฎกหลังนี้สร้างในสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เพื่อเก็บรักษาคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกาและสังคายนาศาสตร์ เป็นต้น พร้อมกับพระตำหนัก³ มีชื่อสันนิษฐานว่าแต่เดิมสร้างอยู่กลางสระน้ำแต่ปัจจุบันได้ถมเป็นที่ราบแล้ว⁴ มีการซ่อมแซมในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยมีได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบเนื่องจากรูปแบบเดิมที่รัชกาลที่ 1 สร้างไว้ยังคงงามอยู่แล้ว⁵

ผังพื้น

ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีระเบียงเดินได้รอบสามด้าน ส่วนอีกด้านหนึ่งทางทิศเหนือนั้นผนังกระเบื้องเป็นส่วนหนึ่งของกำแพงในหมู่กุฏิสงฆ์ มีบันไดทางขึ้นก่ออิฐถือปูนทางทิศใต้ ถัดจากกระเบื้องทางเดินเข้าไปมีฝากันห้องและมีประตูทางเข้าห้องทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือหรือด้านสกัดของตัวอาคาร และมีช่องเปิดหน้าต่าง ที่ด้านยาวของตัวอาคาร ภายในห้องยกพื้นขึ้นสูงกว่าระดับกระเบื้อง และภายในห้องนี้มีการกันพื้นที่สำหรับเก็บพระไตรปิฎกอีกชั้นหนึ่งโดยไม่มีประตูทางเข้ามีเพียงหน้าต่างที่ผนังกันและมีการยกพื้นขึ้นสูงกว่าพื้นภายในอีกชั้นหนึ่งด้วย

³ การศาสนา, กรม. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา. 2525. หน้า 93.

⁴ ศิลปากร, กรม. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. จดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ, 2545. หน้า 329.

⁵ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. ตำนานวัดสระเกศ. 2426. หน้า 4-5.

รูปแบบสถาปัตยกรรม

ลักษณะคล้ายเรือนไทยสองชั้นทรงเครื่องลำยองขนาดสองห้อง หลังคาจั่วมีหลังคาเอกและหลังคากันสาดซ้อนสามตับ โดยสองตับสุดท้ายเป็นจั่วปิด ส่วนตับแรกถัดจากหลังคาเอกเป็นจั่วเปิด หน้าบันแกะสลักลายเทพพนมและกนกเปลวปิดทองบนพื้นกระจกลี หน้าจั่วประดับด้วยเครื่องลำยองแบบมีนาคสะดุ้ง และที่มุมของหลังคากันสาดทั้งสามตับประดับด้วยเครื่องลำยองด้วย ฝาผนังแกะสลักลายและเขียนลวดลายกระถางดอกไม้ มีประตูทางเข้าและหน้าต่างซึ่งเป็นซุ้มโค้งยอดแหลม ใช้ซี่ลูกกรง และไม่มีบานหน้าต่างเปิดปิด ส่วนห้องด้านในมีห้องเก็บพระไตรปิฎกอีกห้อง ยกพื้นห้องโดยทำฐานสิงห์รอบปิดทองประดับกระจกลี ผนังเขียนสีลายกำมะลอ มีหน้าต่างบางเปิดรอบยอดแหลมเขียนลายรดน้ำ ในส่วนฐานอาคารก่ออิฐถือปูนยกสูง ทำเป็นซุ้มโค้งทุก

ด้านยกเว้นด้านที่เป็นกำแพง สามารถใช้สอยพื้นที่ภายในฐานได้ ปัจจุบันเป็นพื้นที่เก็บของ ภายในของฐานมีเสาไม้แปดเหลี่ยมรองรับอาคารด้วย บนฐานอาคารมีพนักระเบียงก่ออิฐถือปูนโดยรอบโดยด้านทิศเหนือเป็นส่วนหนึ่งของกำแพงกัน



รูปด้านทิศตะวันออก



รูปด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ



รูปด้านทิศเหนือ



บันไดทางขึ้นด้านทิศใต้



ลวดลายหน้าบัน



ฐานอาคารและพนักระเบียง



ผนังห้องเก็บพระไตรปิฎก
ด้านในอาคาร



โครงสร้างหลังคากันสาด



ผนังภายนอกของ
หอพระไตรปิฎก



หน้าต่างห้องเก็บ
พระไตรปิฎก

ภาพที่ 3.3 ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎกวัดสระเกศ

วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร จ.กรุงเทพฯ

ชื่อ	วัดระฆังโฆสิตาราม	ฐานะ	พระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรมหาวิหาร
ที่ตั้ง	เลขที่ 250 ถนนอรุณอมรินทร์ แขวงศิริราช เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร		
อาณาเขต	ทิศเหนือและทิศตะวันตกคือที่ดินของเอกชน ทิศตะวันออกติดต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยา ทิศใต้ติดต่อกับคลองวัดระฆัง		

ความเป็นมา⁶

เป็นวัดโบราณ สร้างในสมัยอยุธยา เดิมชื่อ วัดบางว่าใหญ่ (หรือบางหัวใหญ่) ในสมัยธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงสร้างพระราชวังใกล้วัดบางว่าใหญ่ โปรดเกล้าฯ ให้ยกเป็นพระอารามหลวงและเป็นที่ประทับของสมเด็จพระสังฆราช ในสมัยรัตนโกสินทร์ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช วัดบางว่าใหญ่อยู่ในพระอุปถัมภ์ของเจ้านายวังหลัง คือสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาเทพสุาวดี (สา) พระเชษฐภคินีของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชและเป็นพระชนนีของกรมพระราชวังบวรสถานพิมุข ทรงมีดำเนกที่ประทับอยู่ติดกับวัด ได้ทรงบูรณปฏิสังขรณ์วัดร่วมกับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และได้ขุดพบพระสังข์ลูกหนึ่ง ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้นำไปไว้ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยทรงสร้างระฆังชดเชยให้วัดบางว่าใหญ่ 5 ลูก มีพระราชดำรัสสั่งให้ขุดสระขึ้นในที่ขุดเจอระฆังนั้น โดยรับสั่งให้สร้างเขื่อนรอบสระ เรียงอิฐก่อด้วยดินเหนียว (ปัจจุบันนี้ทางวัดได้เอาปูนโบกกันกันดินหลายลง) เมื่อปรับปรุงสถานที่เสร็จแล้ว จึงรับสั่งให้รื้อพระตำหนักและหอประทับนั่งจากที่เดิมมาปลูกลงในสระ เป็นรูปเรือ 3 หลังแปด และได้พระราชทานนามวัดใหม่ว่า “วัดระฆังโฆสิตาราม” นอกจากเป็นเพราะขุดพบพระสังข์ที่วัดนี้และเพื่อฟื้นฟูแบบแผนครั้งกรุงศรีอยุธยาที่มีวัดชื่อวัดระฆังเช่นกัน ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่อ “วัดระฆังโฆสิตาราม” เป็น “วัดราชคณฺหิยาราม” (คณฺหิ แปลว่าระฆัง) แต่ไม่มีคนนิยมเรียกชื่อนี้ ยังคงเรียกว่าวัดระฆังต่อมา



ภาพหลายเส้นที่ 3.2 แผนภาพและแผนผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกวัดระฆังโฆสิตาราม

⁶การศาสนา, กรม. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา .2525.หน้า 160.

หอพระไตรปิฎกวัดระฆังโฆสิตาราม (ในเขตสังฆาวาส)

ที่ตั้ง บนพื้นที่ราบ ในเขตสังฆาวาส ทิศตะวันออกของตำหนักแดง

สถานภาพ กรมศิลปากรประกาศ ขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุสถานในวัดระฆังโฆสิตาราม

สภาพปัจจุบัน เป็นกุฏิพระสงฆ์

ความเป็นมาของหอพระไตรปิฎก⁷

สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยที่สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (สมเด็จพระที่นั่งพระองค์ใหญ่ในรัชกาลที่ 1) ทำการสร้างและปฏิสังขรณ์วัดทั้งพระอารามเนื่องจากเป็นวัดที่เคยเป็นที่ประทับของสมเด็จพระสังฆราชสีและสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี)

ผังพื้น

ผังพื้นอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีระเบียงรอบ ผังพื้นอาคารชั้นบนประกอบด้วยตัวห้องสำหรับเก็บพระไตรปิฎกขนาด 2 ห้อง มีทางเข้าทางด้านหน้าทางด้านทิศเหนือ ด้วยบันไดพาดด้านข้าง มีประตูทางเข้าทางด้านเหนือ พื้นห้องยกสูงกว่าพื้นระเบียง มีหน้าต่างรอบด้านทั้งด้านสกัดและด้านยาว ผังพื้นชั้นล่างใช้ผนังก่ออิฐรองรับอาคารชั้นบน มีประตูทางเข้าทางด้านทิศเหนือ

รูปแบบสถาปัตยกรรม

รูปแบบสถาปัตยกรรมมีลักษณะเป็นอาคารเรือนทรงเครื่องลายทอง ขนาดสองห้อง มีระเบียงเดินได้โดยรอบ หลังคาจั่ว หลังคาเอกประกอบด้วยหลังคาเอกและหลังคากันสาด หน้าจั่วประดับด้วยเครื่องลายทองแบบมีขนาดสะดุ้ง หน้าบันเป็นลูกพักหน้าพรหม ตัวเรือนอาคารชั้นบนกันห้องด้วยฝาไม้ฝาฉก บานประตูหน้าต่างเป็นไม้ฉลุรักปิดทอง มีระเบียงลูกกรงไม้ฉลุระหว่างช่วงเสาโดยรอบ อาคารชั้นล่างก่อผนังด้วยอิฐ ฉาบปูนเรียบ ทาสีขาว ประตูหน้าต่างบานเปิดแบบสมัยใหม่



รูปด้านทิศใต้



รูปด้านทิศเหนือ



รูปด้านทิศตะวันออก



ผนังด้านทิศใต้



หน้าจั่ว



ผนังด้านทิศตะวันออก

⁷ ปิยนุช สุวรรณศิริ, โครงการหอพระไตรปิฎกและหอสมุดมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545. หน้า 48.



ภาพที่ 3.4 ชุดภาพถ่ายห่อพระไตรปิฎก วัดระฆังโฆสิตาราม (หลังที่ 1)

วัดดุสิตารามวรวิหาร จ.กรุงเทพฯ

ชื่อ	วัดดุสิตาราม	ฐานะ	พระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร
ที่ตั้ง	เลขที่ 176 แขวงบางยี่ขัน เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร		
อาณาเขต	ทิศเหนือติดต่อกับซอยวัดดุสิตาราม ทิศใต้ติดต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยาและคลองขนมจีน ทิศตะวันออกติดต่อกับเชิงสะพานพระปิ่นเกล้าและคลองวัดดุสิตาราม ทิศตะวันตกติดต่อกับที่ดิน เลขที่ 258 – 260 และคูหลังวัดดุสิตาราม		

ความเป็นมา^๘

วัดดุสิตาราม เป็นวัดที่เก่าแก่สร้างมานานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ประมาณ พ.ศ. 2270 มีชื่อเรียกว่า “วัดเสาประโคน” ปรากฏหลักฐานยืนยันจากท่านสุนทรภู่แต่งไว้ในนิราศภูเขาทอง พ.ศ.2317 ที่กล่าวถึงวัดนี้ว่า “ถึงอารามนามวัดประโคนปัก ไม่เห็นหลักลือเล่าว่าเสาหิเป็นสำคัญปักแดนในแผ่นดินมีรูสิ้นสุดชื่อ ถาษาที่เรียกว่า “เสาประโคน” สันนิฐานว่าแต่เดิมวัดนี้มีเสาทินปักที่มุมภายในพระระเบียงรอบพระอุโบสถ แต่ปัจจุบันสูญหายหมดแล้ว^๙ ในสมัยร.1 เสด็จกรมหลวงศรีสุนทรเทพ พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ทรงสถาปนาวัดนี้ แต่ไม่มีหลักฐานว่าได้ทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์สิ่งใดบ้าง เข้าใจว่าจะทรงปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ ซึ่งปรากฏฝีมือช่างสมัยร.1 อยู่เหมือนกัน ในสมัยร. 2 สมเด็จพระบวรราชเจ้า กรมพระราชวังบวรมหาศานานุรักษ์ ได้ทรงสร้างกุฎีด้านหน้า 1 คณะหอสวดมนต์ ศาลาการเปรียญ เจดีย์ ในบริเวณ กุฎีสร้างใหม่ บรรจจุสิฐเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีสุนทรเทพ ซึ่งเป็นพระเชษฐภคินี ส่วนถาวรวัตถุอื่น เพียงแต่ปฏิสังขรณ์เท่านั้น ครั้นแล้วได้พระราชทานนามว่า “วัดดุสิตาราม” ในสมัยร.3 ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ พระวิหาร และกุฎีทั่วพระอาราม ถึงสมัยร. 5 ก็ได้สร้างอาคารเสนาสนะต่างๆ เพิ่มขึ้น พร้อมสร้างโรงเรียนสอนหนังสือไทย 1 หลัง ครั้นสมัยร.6 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้เสด็จมาตรวจวัดดุสิตาราม วัดกุฎีรินทรราชปักชีและวัดน้อยทองอยู่ ซึ่งมีอาณาเขตที่ดินติดต่อกัน ทรงรับสั่งให้รวมวัดกุฎีรินทรราชปักชีเข้ากับวัดดุสิตาราม เพราะมีพระอยู่รูปเดียว เมื่อ พ.ศ.2456 ปีต่อมาคือ พ.ศ. 2489 วัดน้อยทองได้รวมเป็นวัดเดียวกันกับวัดดุสิตารามอีก เนื้อที่ของวัดดุสิตารามจึงขยายเพิ่มมากขึ้น และทรัพย์สินทั้งหมดตกเป็นของวัดดุสิตารามตั้งแต่นั้นมา

^๘ การศาสนา, กรม. ประวัติวัดที่ราชอาณาจักร เล่ม 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา .2525. หน้า 398.

^๙ วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์. .วัดดุสิตารามวรวิหาร. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่มที่ 5 . 2542: หน้า 2130 – 2131



ภาพลายเส้นที่ 3.3 แผนภาพและแผนผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกวัดดุสิตาราม

■ หอพระไตรปิฎก ■ เขตสังฆาวาส ■ เขตพุทธาวาส ■ เขตศาสน์สงฆ์ □ โขงเขียน

หอพระไตรปิฎกวัดดุสิตารามวรวิหาร

ที่ตั้ง กลางสระน้ำ ในเขตพุทธาวาส ด้านทิศเหนือระหว่างพระอุโบสถและพระวิหาร โดยหอพระไตรปิฎก หันหน้าไปทางทิศใต้

สถานภาพ กรมศิลปากรประกาศ ขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุสถานในวัดดุสิตาราม เมื่อ 6 ม.ค. 2502

สภาพปัจจุบัน เป็นหอพระไตรปิฎกของพระอาราม

ความเป็นมาของหอพระไตรปิฎก

วัดดุสิตารามสร้างตั้งแต่สมัยอยุธยา และมีการบูรณะปฏิสังขรณ์ในช่วงรัชกาลที่ 1-2 สำหรับหอพระไตรปิฎกนั้นสันนิษฐานว่าสร้างในสมัยรัชกาลที่ 1-2 นี้เอง¹⁰ หอพระไตรปิฎกหลังนี้ไม่ได้สร้างเป็นของวัดดุสิตารามแต่แรก แต่เป็นของวัดกุฎีรินราชรังษีแต่เดิม คือ ในสมัยรัชกาลที่ 6 ประมาณปี พ.ศ. 2466 พระวิเชียรมนี เจ้าอาวาสวัดดุสิตาราม ได้ทำการปฏิสังขรณ์สิ่งก่อสร้างต่างๆ รวมทั้งได้ทำการรื้อหอไตรของวัดกุฎีรินราชรังษีมาปลูกไว้ในพระอารามนี้ ข้างด้านเหนือพระอุโบสถด้วย

ผังพื้น

ผังพื้นอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีทางเข้าทางด้านหน้าทางด้านทิศใต้ มีสะพานข้ามไปสู่ตัวอาคารสันนิษฐานว่าเป็นสะพานสร้างขึ้นใหม่ ผังพื้นอาคารประกอบด้วยตัวห้องสำหรับเก็บพระไตรปิฎกขนาด 2 ห้อง พื้นห้องยกสูงกว่าพื้นระเบียงด้วยบันไดหนึ่งชั้น มีฝักันห้องโดยรอบโดยมีประตูทางเข้าสู่ห้องเก็บพระไตรปิฎกทางด้านทิศตะวันตก มีหน้าต่างทางด้านทิศตะวันตกและทิศตะวันออก และมีระเบียงภายใต้หลังคากันแดดเดินได้โดยรอบ

รูปแบบสถาปัตยกรรม

รูปแบบสถาปัตยกรรมมีลักษณะเป็นอาคารเรือนทรงเครื่องลายอง ขนาดสองห้อง มีระเบียงเดินได้โดยรอบ หลังคาจั่ว หลังคาเอกประดับหน้าจั่วด้วยบันลุ่ม หน้าบันเป็นแผงไม้ไม่มีลวดลาย มีหลังคากันแดด

¹⁰ ปิยนุช สุวรรณศิริ, โครงการหอพระไตรปิฎกและหอสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วิทยาลัยนิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545. หน้า 50.

โดยรอบประดับด้วยหีบปูนและตัวหงาปูนปั้น ตัวเรือนอาคารกันห้องด้วยฝาไม้ และมีประตูหน้าต่างบานเปิด มีระเบียงลูกมะหวดไม้โดยรอบระเบียง สันนิษฐานว่ามีการสร้างเสาคลส.ใหม่แทนเสาไม้เดิมที่เสียหาย



รูปด้านทิศใต้



รูปด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้



รูปด้านทิศตะวันตก



หน้าจั่วและหน้าบัน



ห้องเก็บพระไตรปิฎกและระเบียงโดยรอบ



ปูนปั้นประดับกันสาด



เสาปูนรับอาคาร



ผนังด้านทิศเหนือ



โครงสร้างหลังคาของอาคาร

ภาพที่ 3.5 ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎกวัดคูสิคาราม

วัดหงส์รัตนารามราชวรวิหาร จ.กรุงเทพฯ

ชื่อ วัดหงส์รัตนาราม **ฐานะ** เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร

ที่ตั้ง 102 แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อสถานีตำรวจบางกอกใหญ่ ทิศตะวันออกเฉียงใต้ ติดต่อคลองหลังที่ว่าการเขตบางกอกใหญ่

ทิศตะวันตก ติดต่อคลองวัดหงส์ ทิศใต้ติดต่อกับคลองบางหลวงหรือคลองบางกอกใหญ่

ความเป็นมา¹¹

วัดหงส์รัตนาราม เดิมชื่อ “วัดเจ้าสัวหง” หรือ “วัดเจ้าขรัวหง” มาจากชื่อผู้สร้างซึ่งเป็นเศรษฐีจีนชื่อ นายหง โดยยังเป็นวัดราชวรวิหารอยู่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้ประกอบพิธีผูกพัทธสีมา เมื่อวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2387

¹¹ การศาสนา, กรม. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา. หน้า133.

ในสมัยกรุงธนบุรี มีชื่อว่า “วัดหงส์อ่าวาสุวิหาร” และมาเปลี่ยนเป็นชื่อ “วัดหงส์อ่าวาศวรวิหาร” ในสมัยรัชกาลที่ 1 ก็เปลี่ยนเป็นชื่อ “วัดหงส์อ่าวาสวรวิหาร” และชื่อวัดก็เปลี่ยนแปลงตามรัชกาลมาเรื่อยจนสมัยรัชกาลที่ 4 จึงได้ชื่อ “วัดหงส์รัตนาราม” และมีสร้อยว่า “วัดหงส์รัตนารามราชวรวิหาร” ในสมัยรัชกาลที่ 6 เมื่อวันที่ 30 กันยายน 2458 ในสมัยกรุงธนบุรี วัดหงส์ฯ เป็นวัดสำคัญวัดหนึ่ง เพราะเป็นวัดที่อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ของสมเด็จพระเจ้าตากสิน หลังจากที่เสด็จสวรรคตแล้ว ประชาชนจึงพร้อมใจกันสร้างศาล คือศาลเจ้าต่อตากสินวัดหงส์ฯ เป็นที่เคารพบูชาของประชาชนโดยทั่วไป ต่อมา ก็ได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์วัดหงส์ฯ ตั้งแต่รัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา



หอพระไตรปิฎกวัดหงส์รัตนาราม

ที่ตั้ง บนพื้นที่ราบ ในเขตสังฆาวาส หมู่กุฎิคณะ 5

สถานภาพ กรมศิลปากรประกาศ ขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุสถานในวัดหงส์รัตนาราม เมื่อ 22 พ.ย. 2492

สภาพปัจจุบัน เป็นหอพระไตรปิฎกของพระอาราม และเป็นที่พักอาศัยของพระสงฆ์

ความเป็นมาของหอพระไตรปิฎก

ในสมัยรัชกาลที่ 3 เริ่มมีการปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ โดยพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งแล้วเสร็จในสมัยรัชกาลที่ 4 และสันนิษฐานว่าหอพระไตรปิฎกน่าจะสร้างขึ้นในครั้งนี้ด้วย

ผังพื้น

ผังพื้นอาคารสองชั้น เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีบันไดขึ้นชั้นบนที่ด้านข้างอาคาร ผังพื้นชั้นบนกับด้วยฝาผนัง บานกระจกรอบไม้ ผังพื้นชั้นล่างเป็นผนังก่ออิฐ มีหน้าต่างรอบ

รูปแบบสถาปัตยกรรม

ลักษณะเป็นเรือนทรงเครื่องลាយอง ขนาด 2 ห้อง หลังคาจั่วประกอบด้วยหลังคาเอกและหลังคากันสาดรอบ หน้าจั่วประดับด้วยเครื่องลាយองแบบไม่มีนาคสะดุ้ง หน้าบันไม้สลักปิดทองลวดลายกนกในกรอบลูกฟัก ตัวเรือนอาคารส่วนใหญ่กรอบไม้ลูกฟักบานกระจกรอบ สันนิษฐานว่าบูรณะในสมัยหลัง เดิมเป็นฝาปะกนเขียนลายรดน้ำปิดทอง มีบันไดขึ้นชั้นบนที่ผนังด้านข้าง ส่วนฐานอาคารนั้นเป็นฐานที่มีการสร้างขึ้นใหม่ มีลักษณะก่อด้วยอิฐและคอนกรีตบล็อกตามแบบสมัยใหม่ และมีประตูทางเข้าเพื่อใช้สอยพื้นที่ภายใน ซึ่งถือได้ว่ารูปแบบทางสถาปัตยกรรมได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเป็นอย่างมาก



รูปด้านทิศเหนือ



รูปด้านทิศเหนือ



ทางเข้าหน้าหมู่กุฏิ



หลังคา



หน้าบัน



หน้าจั่วและหน้าบัน



ผนังที่มีการปรับปรุงในสมัยหลัง



ฐานอาคาร



ด้านข้าง

ภาพที่ 3.5 ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎกวัดหงส์รัตนาราม

วัดทองธรรมชาติวรวิหาร จ.กรุงเทพฯ

ชื่อ	วัดทองธรรมชาติ	ฐานะ	เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร
ที่ตั้ง	3499 แขวงคลองสาน เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร		
อาณาเขต	ทิศเหนือ ติดคูคลองของวัด และถนนท่าดินแดง	ทิศใต้	ติดถนนเชียงใหม่
	ทิศตะวันออกติดคูคลองติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา	ทิศตะวันตก	ติดถนนสมเด็จพระเจ้าพระเจ้า

ความเป็นมา¹²

วัดทองธรรมชาติ เดิมชื่อวัดทองบน เนื่องจากมีวัดทองตั้งอยู่ใกล้กันสองวัด วัดนี้อยู่เหนือน้ำ จึงเรียกว่า วัดทองบนส่วนวัดที่อยู่ท้ายน้ำ เรียกว่า วัดทองล่าง(ปัจจุบัน คือ วัดทองนพคุณ) เดิมเป็นวัดราษฎร์สันนิษฐานว่าสร้างมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ไม่ปรากฏนามผู้สร้าง ในสมัยรัชกาลที่ 1 กรมหมื่นนรินทรพิทักษ์ ได้ริเริ่มบูรณปฏิสังขรณ์วัดนี้ประมาณ พ.ศ. 2330 ต่อมารัชกาลที่ 3 ประมาณ พ.ศ. 2374 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้

¹² การศาสนา, กรม. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.2525.หน้า283.

พระเจ้านงเยาวาเธอกรมขุนเดชาดิศร เป็นแม่กองมาซ่อมสร้างวัดโดยจัดพื้นที่วางแผนผังวัด เป็นเขตอุปจารวัด ขยายออกไปทั้ง 4 ทิศ เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้วัดทองธรรมชาติเป็นพระอารามหลวงอีกด้วย และในปี พ.ศ. 2390 ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายแด่เจ้าจอมมารดาณีที่วัดนี้โปรดเกล้าฯ ให้มีงานฉลองวัด มีมหรสปสมโภช เป็นเวลา 3 วัน 3 คืน เมื่อปี พ.ศ. 2393



ภาพถ่ายเส้นที่ 3.5 แผนที่และแผนผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกวัดทองธรรมชาติ

■ หอพระไตรปิฎก ■ เขตสังฆาวาส ■ เขตพุทธาวาส ■ เขตธรณีสงฆ์ □ โรงเรียน

หอพระไตรปิฎกวัดทองธรรมชาติ

ที่ตั้ง กลางบ่อน้ำ ในเขตสังฆาวาส ทางทิศเหนือของพระอุโบสถ

สถานภาพ กรมศิลปากรประกาศ ขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุสถานในวัดทองธรรมชาติ

สภาพปัจจุบัน เป็นหอพระไตรปิฎกของพระอาราม

ความเป็นมาของหอพระไตรปิฎก¹³

สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 โดยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนรินทรเทวี) ซึ่งคนทั้งหลายขานพระนามว่า “เจ้าครอกวัดโพธิ์” พระชนิษฐาในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พร้อมด้วยกรมหมื่นนรินทรพิทักษ์พระภักศดา ทรงมีพระศรัทธาบูรณปฏิสังขรณ์และสร้างอุโบสถ วิหาร และเสนาสนะวัดทองบนชั้นใหม่ทั้งวัดรวมทั้งหอพระไตรปิฎกด้วย

ผังพื้น

ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ไม่มีบันไดทางขึ้น มีระเบียงทางเดินโดยรอบ ฝากันห้องเก็บพระไตรปิฎก มีหน้าต่างทุกด้าน เว้นด้านทิศตะวันตกมีประตูทางเข้า

รูปแบบสถาปัตยกรรม

ลักษณะเป็นเรือนทรงเครื่องลายอง ขนาด 2 ห้อง หลังคาจั่ว มุงกระเบื้องสีประกอบด้วยหลังคาเอกและหลังคากันสาดรอบ หลังคาเอกมีสองชั้นประดับด้วยเครื่องลายองแบบมีนาคสะดุ้งและมีหลังคาปีกนกที่ด้านสกัด หน้าบันจำหลักลายไม้เทพนมเป็นฝีมือเก่า ตัวเรือนอาคารเป็นไม้ สันนิษฐานว่าบูรณะในสมัยหลัง ส่วนฐานอาคารนั้นเป็นเสาปูนรองรับตัวอาคารตัวอาคารเป็นไม้ทั้งหลัง

¹³ การศาสนา, กรม. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.2525.หน้า283.



รูปด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้



รูปด้านทิศใต้



รูปด้านทิศตะวันออก



ประตูทางเข้าทางทิศตะวันตก



บานหน้าต่างด้านข้าง



เสารับอาคาร



หางหงส์



หน้าบันลวดลายเทพพนม



โครงสร้างหลังคา

ภาพที่ 3.7 ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎกวัดทองธรรมชาติ

วัดสังเวชวิศยารามวรวิหาร จ.กรุงเทพฯ

ชื่อ	วัดสังเวชวิศยาราม	ฐานะ	เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร
ที่ตั้ง	110 แขวงวัดสามพระยา เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร		
อาณาเขต	หน้าวัดติดคลองบางลำพู และมีกำแพงล้อมรอบวัด มีประตูเข้าออกสร้างสมัยสมเด็จพระวันรัตเป็นเจ้าอาวาส ทิศใต้ ติดต่อกับโรงเรียนวัดสังเวช		

ความเป็นมา¹⁴

วัดสังเวชวิศยาราม เป็นวัดโบราณ ในสมัยอยุธยา เดิมชื่อว่า “วัดสามจีน” สันนิษฐานว่าจีน 3 คนเป็นผู้สร้าง และมีชื่ออีกชื่อหนึ่งว่า “วัดบางลำพู” เพราะตั้งอยู่ที่ตำบลบางลำพู มีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่ง คือชื่อเดิมว่า “วัดบางลำพู” ตั้งอยู่ที่คลองบางลำพูบน มาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ครั้นรัชกาลที่ 1 ทรงปราบดาภิเษกและสถาปนาบางกอกเป็นราชธานี ทรงแต่งตั้งให้พระอนุชาคือสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 ขึ้นเป็นวังหน้าแล้ว

¹⁴ การศาสนา, กรม. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.2525.หน้า 215.

กรมพระราชวังบวรฯ จึงรับเอาวัดบางลำพูไว้อุปถัมภ์เพื่อประทานให้กับพระสนมชาวเขมรที่คิดจะครองสมณเพศ เป็นที่

ในรัชกาลที่ 3 ทรงโปรดฯ ให้กรมพระราชวังบวรมหาสุรสีหนาท ปฏิสังขรณ์วัด ปรับปรุงอาคารเสนาสนะต่าง ๆ เป็นหมวดหมู่ไว้เป็นจำนวนมาก ได้ทำการปฏิสังขรณ์กำแพงแก้วพระอุโบสถ พระอุโบสถและพระวิหารเพิ่มเติมด้วย ในปัจจุบันวัดสังเวชฯ นั้นนอกจากจะเป็นที่ที่สงฆ์ และ ชาววาสจะใช้เป็นที่ทำ สังฆกรรมแล้ว วัดเองก็ขยายการศึกษาออกมาเป็น โรงเรียนวัดเพื่อให้ความรู้เพิ่มเติมด้วย ครั้นถึงรัชกาลที่ 4 ได้ปฏิสังขรณ์พระประธานในพระอุโบสถ โดยนายสุขปลัดกรมช่างหล่อ เมื่อสำเร็จแล้วโปรดพระราชทานนามวัดใหม่ว่า “วัดสังเวชวิศยาราม”

ครั้น พ.ศ. 2512 (จ.ศ. 1231) ได้เกิดเพลิงไหม้โรงทำขนมจีนถนน 13 ห้าง ลูกกลมไปไหม้วัดสังเวชวิศยาราม อาคารเสนาสนะต่าง ๆ ถูกไฟไหม้เสียหายมาก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 โปรดให้กรมขุนภูวนัยนฤเบนทรบาล จัดการปฏิสังขรณ์ปรับปรุงอาคารต่าง ๆ ให้เป็นหมวดหมู่ ซึ่งต่อมาประชาชนก็ได้ช่วยกันสร้างและปฏิสังขรณ์วัดสังเวชวิศยาราม ให้รุ่งเรืองเป็นลำดับตราบเท่าทุกวันนี้



ภาพลายเส้นที่ 3.6 แผนภาพและแผนผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกวัดสังเวชวิศยาราม

■ หอพระไตรปิฎก ■ เขตสังฆาวาส ■ เขตกุฎาวาส ■ เขตธรรมาวาส □ โขงเวียน

หอพระไตรปิฎกวัดสังเวชวิศยาราม

ที่ตั้ง บนพื้นที่ราบ ในเขตสังฆาวาส ทางทิศเหนือของพระอุโบสถ

สภาพปัจจุบัน ชั้นบนเป็นหอพระไตรปิฎกของพระอาราม ชั้นล่างเป็นที่พักอาศัย

ความเป็นมาของหอพระไตรปิฎก

ในสมัยรัชกาลที่ 3 มีการปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ทั้งพระอาราม¹⁵ และสันนิษฐานว่าหอพระไตรปิฎกน่าจะสร้างขึ้นในครั้งนี้ด้วย เนื่องด้วยมีคำกล่าวถึงหอพระไตรปิฎกหลังเกิดเหตุการณ์เพลิงไหม้ในช่วงสมัย พ.ศ.2412 ซึ่งหอพระไตรปิฎกเป็นอาคารหนึ่งที่ไม่ถูกเพลิงไหม้ไปกับสถาปัตยกรรมอื่นๆ¹⁶

ผังพื้น

ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีบันไดทางขึ้นด้านหน้าด้านทิศใต้ มีระเบียงทางเดินโดยรอบและมีผนังระเบียงกัน มีฝ้ากันห้องเก็บพระไตรปิฎก มีหน้าต่างทุกห้องเสา และมีประตูทางเข้าทางด้านทิศใต้

¹⁵ ศิลปากร,กรม.กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.จดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์.กรุงเทพฯ,2545.หน้า214

¹⁶ ศิลปากร,กรม.กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.จดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์.กรุงเทพฯ,2545.หน้า 215.

รูปแบบสถาปัตยกรรม

ลักษณะคล้ายเรือนไทย ขนาด 2 ห้อง หลังคาจั่ว มุงกระเบื้องสีประกอบด้วยหลังคาเอกและหลังคากันสาดรอบ หน้าบันเขียนลวดลายรดน้ำภาพเทวดาและกนกเปลว ตัวเรือนอาคารเป็นไม้ ฝากั้นห้องเขียนลายรดน้ำลวดลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ส่วนบานประตูหน้าต่างเขียนลายรดน้ำภาพทวารบาล ส่วนฐานอาคารนั้นสันนิษฐานว่าปรับปรุงในสมัยหลังเป็นผนังก่ออิฐ มีประตูทางเข้าใช้สอยพื้นที่ภายในได้



รูปด้านทิศตะวันออก



รูปด้านทิศเหนือ



รูปด้านทิศเหนือ



รูปด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ



ฐานชั้นล่างอาคาร



บานหน้าต่าง



ลายหน้าบัน



ระเบียงทางเดิน

ภาพที่ 3.8 ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎกวัดสังเวชวิศยาราม

วัดนารถสุนทรिकาราม จ.กรุงเทพฯ

ชื่อ วัดนารถสุนทรिकาราม ฐานะ เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ

ที่ตั้ง 66 เจริญสะพานเทพสุดา ถนนมิตรภาพ แขวงวัดสามพระยา เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับคลองผดุงกรุงเกษม ทิศใต้ ติดต่อกับที่ดินหมายเลข 15 และหมายเลข 11

ทิศตะวันออก ติดต่อกับถนนสามเสน ทิศตะวันตก ติดต่อกับที่ดินหมายเลข 5 และหมายเลข 39

ความเป็นมา¹⁷

วัดนรนาถสุนทริการาม เดิมชื่อว่า “วัดเทพพลี” บางคนเรียกเพี้ยนไปเป็นวัดฉิมพลี สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นระหว่างปลายรัชกาลที่ 2 ถึงก่อน พ.ศ. 2394 ซึ่งเป็นปีที่รัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองผดุงกรุงเกษม และคลองนี้ได้ตัดผ่านพื้นที่ของวัดเทพพลีด้วย ต่อมาสมัยต้นรัชกาลที่ 5 พระยาโชฎิกกราชเศรษฐี (เถียน โชติกเสถียร) ครั้นยังเป็นพระยานรนาถภักดีกับคุณหญิงสุน (ภรรยา) มีจิตศรัทธาสละทรัพย์ปฏิสังขรณ์วัดขึ้นใหม่เพราะได้สร้างพระอุโบสถ พระวิหาร ศาลาการเปรียญ พระเจดีย์และกุฏิสงฆ์ใหม่หมดแม้แผ่นศิลาสี่เหลี่ยมจำนวนมากที่ปูภายในบริเวณวัดก็สั่งมาจากเมืองจีน ครั้นปฏิสังขรณ์เสร็จเรียบร้อยก็ได้น้อมเกล้าฯ ถวายแด่รัชกาลที่ 5 ซึ่งพระองค์ท่านก็ทรงรับไว้เป็นพระอารามหลวง และได้ทรงแปลงให้เป็นวัดฝ่ายธรรมยุติกนิกาย พระราชทานนามวัดใหม่ว่า วัดนรนาถสุนทริการาม ตั้งแต่ พ.ศ. 2418 เป็นต้นมา

ครั้นต่อมา ในสมัยรัชกาลที่ 7 ได้ทรงเห็นความทรุดโทรมของวัดในคราวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงถวายผ้าพระกฐิน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำการซ่อมแซมหมดทั้งวัด ต่อมา พ.ศ. 2475 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนอนุรักษ์เชตขันตยนิกร พระราชธิดาในพระวิมาดาเธอกรมพระสุทธาสินีนาฏฯ ได้ทรงช่วยซ่อมพระอุโบสถ พระวิหาร และกุฏิสงฆ์อีกครั้งหนึ่ง ต่อมาในระยะหลัง ๆ ทางวัดได้ทำการบูรณะซ่อมแซมบ้างและสร้างกุฏิสงฆ์ ศาลาการเปรียญ และตึกสามัคคีเนรมิตรเพิ่ม



ภาพถ่ายเส้นที่ 3.7 แผนที่และแผนผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกวัดนรนาถสุนทริการาม

■ หอพระไตรปิฎก ■ เขตสังฆาราม ■ เขตกุฎยวาส ■ เขตสาธุชนปะนิรมั ■ ฝั่งแม่น้ำ

หอพระไตรปิฎกวัดนรนาถสุนทริการาม

ที่ตั้ง กลางบ่อน้ำ และอยู่ในเขตสังฆาราม **สภาพปัจจุบัน** เป็นหอพระไตรปิฎกของพระอาราม

ความเป็นมาของหอพระไตรปิฎก

ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ทั้งพระอารามและสันนิษฐานว่าหอพระไตรปิฎกน่าจะสร้างขึ้นในครั้งนี้ด้วย

ผังพื้น

ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีบันไดทางขึ้นด้านหน้าด้านทิศตะวันตก ไม่มีระเบียงทางเดินรอบ ตัวเรือนมีฝักันห้องเก็บพระไตรปิฎก มีหน้าต่าง ทั้งด้านยาวและด้านสกัด และมีประตูทางเข้าทางด้านยาวที่ด้านทิศใต้

¹⁷ การศาสนา, กรม. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.2525. หน้า307-308.

รูปแบบสถาปัตยกรรม

ลักษณะเป็นเรือนแบบเรือนเครื่องสับขนาดเล็ก ขนาด 2 ห้อง หลังคาจั่วประดับปั้นลม มุงกระเบื้องสี ประกอบด้วยหลังคาเอกและไม่มีหลังคากันสาดรอบ หน้าบันใช้ลวดลายลูกฟักแบบเรือนไทยพักอาศัย หน้าบันประดับด้วยปั้นลม ตัวเรือนอาคารเป็นไม้ฝาปะกนกันห้องเก็บพระไตรปิฎก ส่วนบานประตูหน้าแกะสลักและปิดทอง มีบันไดและประตูทางเข้าที่ด้านข้างของอาคาร ส่วนฐานอาคารนั้นสันนิษฐานว่าปรับปรุงในสมัยหลังเป็นเสาคสล.สามเสา



หน้าจั่วด้านทิศใต้



รูปด้านทิศตะวันออก



รูปด้านทิศเหนือ



ประตูและหน้าต่าง



รูปด้านทิศตะวันตก



หน้าบันลูกฟักและปั้นลม



เสารับอาคารคสล.



บานหน้าต่าง



บานประตู



คันทวย

ภาพที่ 3.9 ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎกวัดนรนาถสุนทรภิราม

วัดราชาธิวาสราชวรวิหาร จ.กรุงเทพฯ

ชื่อ	วัดราชาธิวาสวิหาร	ฐานะ	พระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร
ที่ตั้ง	3 แขวงวชิรพยาบาล เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร		
อาณาเขต	ทิศเหนือ ติดต่อกับคลองวัดราชา	ทิศใต้	ติดต่อกับคลองท่อ
	ทิศตะวันออก ติดต่อกับถนนสามเสน	ทิศตะวันตก	ติดต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยา

ความเป็นมา¹⁸

วัดราชาธิวาสวิหาร สันนิษฐานว่าสร้างสมัยกรุงละโว้ เดิมชื่อว่าวัดสมอราย รัชกาลที่ 5 ทรงพระราชวิจารณ์ว่า คำว่า สมอนี้มาจากภาษาเขมรว่า ถมอที่แปลว่าหินถมอรายแปลว่าหินเรียงราย

ในรัชกาลที่ 1 กรมพระราชวังบวรมหาสุรสีหนาทรงปฏิสังขรณ์วัดสมอรายนี้ และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงอุปสมบทแล้วเสด็จมาประทับที่วัดนี้ กรมพระราชวังบวรมหาเสนานุรักษ์ เมื่อทรงดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนเสนานุรักษ์ ทรงผนวชแล้วก็เสด็จมาประทับ นอกจากนี้ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามงกุฎสมมติเทววงศ์ ทรงผนวชเป็นพระภิกษุหลังจากประทับอยู่ ณ วัดมหาธาตุ ทรงปฏิบัติอุปัชฌาย์วัดตามพระวินัยแล้ว ก็เสด็จมาจำพรรษาที่วัดสมอรายจนถึงสิ้นรัชกาลที่ 2 และยังประทับที่วัดนี้จนตลอดพรรษา แล้วเสด็จประทับวัดมหาธาตุบ้าง วัดสมอรายบ้าง จนถึง พ.ศ. 2372 จึงประทับที่ วัดสมอรายเป็นการถาวรโดยกรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพย์ ทรงทราบแล้วรับสั่งให้ปลุกพระตำหนักถวาย

ในรัชกาลที่ 3 ขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงผนวชและประทับอยู่ที่วัดนี้ด้วย จึงได้มีการปฏิสังขรณ์ทั้งพระอาราม เมื่อรัชกาลที่ 4 ขึ้นครองราชย์ก็มีการปฏิสังขรณ์ต่อ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้วปรารภว่า วัดสมอรายเป็นที่ประทับระหว่างทรงผนวช ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระบรมชนกนาถของพระองค์ พร้อมด้วยกรมพระราชวังบวรมหาเสนานุรักษ์ จึงพระราชทานนามเสียใหม่ว่า “วัดราชาธิวาสวิหาร” ในรัชกาลที่ 5 ก็มีการปฏิสังขรณ์อีกใน ร.ศ. 127 โปรดเกล้าฯให้รื้อและสร้างเสนาสนะขึ้นใหม่หลายสิ่งคือพระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ พระตำหนัก หอสวดมนต์ ศาลาคู่หน้าพระอุโบสถ ปัจจุบันรื้อแล้ว เป็นต้น หลังจากนั้นก็มีมีการปฏิสังขรณ์เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน



ภาพลายเส้นที่ 3.8 แผนภาพและแผนผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกวัดราชาธิวาส

■ หอพระไตรปิฎก ■ เขตสังฆาวาส ■ เขตพุทธาวาส ■ เขตธรณีสงฆ์ □ โรงเรียน

หอพระไตรปิฎกวัดราชาธิวาส

ที่ตั้ง บนพื้นที่ราบ ในเขตสังฆาวาส สภาพปัจจุบัน เป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์

ความเป็นมาของหอพระไตรปิฎก

วัดราชาธิวาสมีการบูรณะปฏิสังขรณ์หลายครั้ง สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3¹⁹ เนื่องจากมีการบูรณะปฏิสังขรณ์ทั่วทั้งวัด รวมทั้งการสร้างคณะหมู่กุฏิด้วย²⁰

¹⁸ การศาสนา, กรม. ประวัติวัดที่ราชอาณาจักร เล่ม 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.2525. หน้า 105-106.

ผังพื้น

ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีบันไดทางขึ้นด้านหน้าด้านทิศตะวันตกสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นภายหลัง มีระเบียงทางเดินรอบ ตัวเรือนมีฝ้ากันห้องเก็บพระไตรปิฎก มีหน้าต่าง ทั้งด้านยาวและด้านสกัด และมีประตูทางเข้าทางด้านข้างที่ด้านทิศตะวันตก

รูปแบบสถาปัตยกรรม

ลักษณะเป็นเรือนทรงเครื่องลายอง ขนาด 2 ห้อง หลังคาจั่ว ประกอบด้วยหลังคาเอกและหลังคากันสาครอบ ลวดลายหน้าบันไม่ปรากฏอยู่แล้วในปัจจุบัน หน้าบันประดับด้วยเครื่องลายองแบบมีนาคสะดุ้ง ตัวเรือนอาคารเป็นไม้ฝาปะกนกันห้องเก็บพระไตรปิฎก มีบันไดและประตูทางเข้าที่ด้านข้างของอาคาร มีผนังกระเบื้องโดยรอบโดยรูปแบบเป็นลูกกรงไม้ฉลุ ส่วนฐานอาคารนั้นสันนิษฐานว่าปรับปรุงในสมัยหลังเป็นเสาคสล. รับตัวอาคาร ไม้กันผนังชั้นล่างมีลูกกรงกระเบื้องเคลือบรอบ และใช้พื้นที่ใต้ถุนได้



รูปด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้



รูปด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้



รูปด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้



เสากลมรับหลังคากันสาครอบ



ราวกระเบื้อง



อาคารส่วนใต้ถุน

ภาพที่ 3.10 ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎกวัดราชาธิวาสวิหาร

วัดปากน้ำ จ.กรุงเทพฯ

ชื่อ วัดปากน้ำ **ฐานะ** พระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ

สังกัด คณะสงฆ์มหานิกาย

ที่ตั้ง 492 ซอยพณิชยการธนบุรี แขวงคลองชักพระ เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดกับทางสาธารณะ

ทิศใต้ ติดกับคลองบางเชือกหนัง

ทิศตะวันออก ติดกับที่เอกชน

ทิศตะวันตก ติดกับที่เอกชน

¹⁹ ปิยนุช สุวรรณศิริ, โครงการหอพระไตรปิฎกและหอสมุดมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545. หน้า 67.

²⁰ ศิลปากร, กรม. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. จดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ, 2545. หน้า 106.

พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบลุ่มอยุธยาคลองมอญ ซึ่งเป็นปากน้ำไหลเข้าสู่แม่น้ำเจ้าพระยา แวดล้อมไปด้วยอาคารบ้านเรือนของประชาชนหนาแน่น

ความเป็นมา²¹

วัดปากน้ำสร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง ไม่ทราบว่าสร้างขึ้นเมื่อใด เพียงแต่เล่าสืบต่อกันมาว่า สมเด็จพระสุริเยนทราชาธิบดี (พระเจ้าเสือ) ทรงเป็นผู้สร้างและทรงพระราชทานพระนามว่า วัดปราสาทสวนสวรรค์ ทั้งนี้เนื่องจากพระองค์มีพระชายาอยู่ใกล้พระอาราม แต่ได้พบชื่อของวัดที่แปลกออกไปในแผนที่กรุงเทพฯ พ. ศ. 2453 และ พ. ศ. 2474 ว่า วัดสมุทธาราม แต่ไม่เป็นที่นิยมเรียกขานกันอย่างนั้น คงเรียกว่า วัดปากน้ำ มาโดยตลอด วัดปากน้ำ ได้มีบทบาทสำคัญมาแต่โบราณเพราะได้รับสถาปนาเป็นพระอารามหลวงที่อยู่นอกกรุงศรีอยุธยา เป็นวัดสำคัญประจำหัวเมืองหน้าด่านทางทะเล

วัดปากน้ำได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์มาโดยตลอด คือ ได้รับพระราชทานพระราชทรัพย์จากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในการซ่อมหลังคาพระอุโบสถคราวหนึ่ง ต่อมาพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ได้บูรณะปฏิสังขรณ์ใหญ่ในตอนต้นกรุงรัตนโกสินทร์ และให้คงรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยกรุงศรีอยุธยาไว้ ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทางวัดได้รับพระบรมราชานุญาตบูรณะปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่เกือบทั้งอารามโดยให้อนุรักษ์ศิลปะเดิมไว้ และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์นำพระภิกษุสงฆ์หลวงมาถวายตลอดรัชกาล

ในสมัยรัชกาลที่ 6 วัดปากน้ำได้ชำรุดทรุดโทรมลง ไม่มีเจ้าอาวาสประจำพระอาราม มีแต่ผู้รักษาการที่อยู่ในอารามอื่น ทางเจ้าคณะปกครองได้ส่ง พระสมุห์สด จนทสโร จากวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม มาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ซึ่งท่านได้กวาดขันพระภิกษุสามเณร ส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมตั้งสำนักเรียนทั้งนักธรรมและบาลี สร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมที่ทันสมัยที่สุดในสมัยนั้น ทำให้พระภิกษุสามเณร และสาธุชนเข้ามาขอศึกษาและปฏิบัติธรรมเป็นจำนวนมาก วัดจึงเจริญขึ้นมาโดย ท่านได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ตั้งสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาธุระ และได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์มาโดยลำดับ สมณศักดิ์สุดท้ายในพระราชทินนามที่ พระมวงคัลเทพมุนี แต่ผู้คนทั่วไปรู้จัก และเอ่ยขานนามท่านว่า หลวงพ่อวัดปากน้ำ



²¹ การศาสนา, กรม. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.2525.หน้า341.

หอพระไตรปิฎกวัดปากน้ำ

ที่ตั้ง ตั้งอยู่ในสระน้ำ ในเขตพุทธาวาส

สภาพปัจจุบัน เป็นหอพระไตรปิฎกของพระอาราม

ความเป็นมาของหอพระไตรปิฎก²²

สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยของพระนารายณ์ สมัยอยุธยา แต่ปัจจุบันได้มีการบูรณะซ่อมแซมหลายครั้ง โดยมีการบูรณะครั้งใหญ่สมัยรัชกาลที่ 5 โดยทรงรักษารูปแบบไว้อย่างเดิม

ผังพื้น

ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ไม่มีบันไดทางขึ้น มีระเบียงทางเดินรอบ ตัวเรือนมีฝากันห้องเก็บพระไตรปิฎก มีหน้าต่าง ทั้งด้านยาวและด้านสกัด และมีประตูทางเข้า

รูปแบบสถาปัตยกรรม

ลักษณะคล้ายเรือนไทย ขนาด 2 ห้อง หลังคาจั่ว ประกอบด้วยหลังคาเอกและหลังคากันสาดรอบ หน้าจั่วประดับด้วยเครื่องล่ายองแบบมีนาคสะดุ้ง ตัวเรือนอาคารเป็นไม้ฝาปะกนกันห้องเก็บพระไตรปิฎก มีการประดับกระจังปฏิญาณไม้สลักที่ฐานของผนังที่กันห้องด้วย ส่วนบานประตูหน้าต่างทำเป็นซุ้มบันแถลง ผนังประดับด้วยกระจกทั้งหลัง รวมทั้งผนังกระเบื้องและเสารับหลังคากันสาดด้วย



อาคารสองชั้น



ใต้ถุนโล่ง



รูปด้านข้าง



ตัวเรือนอาคาร



ซุ้มหน้าต่าง



ระเบียง

ภาพที่ 3.11 ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎกวัดปากน้ำ

²² การศาสนา, กรม. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.2525.หน้า341.

วัดอัปสรสวรรค์วรวิหาร จ.กรุงเทพฯ

ชื่อ วัดอัปสรสวรรค์ **ฐานะ** เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร

ที่ตั้ง เลขที่ 179 แขวงปากคลองภาษีเจริญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

อาณาเขต

ทิศเหนือติดต่อกับที่วัดปากน้ำ

ทิศใต้มีคลองเป็นเขต

ทิศตะวันออก ติดต่อกับคลองด่าน

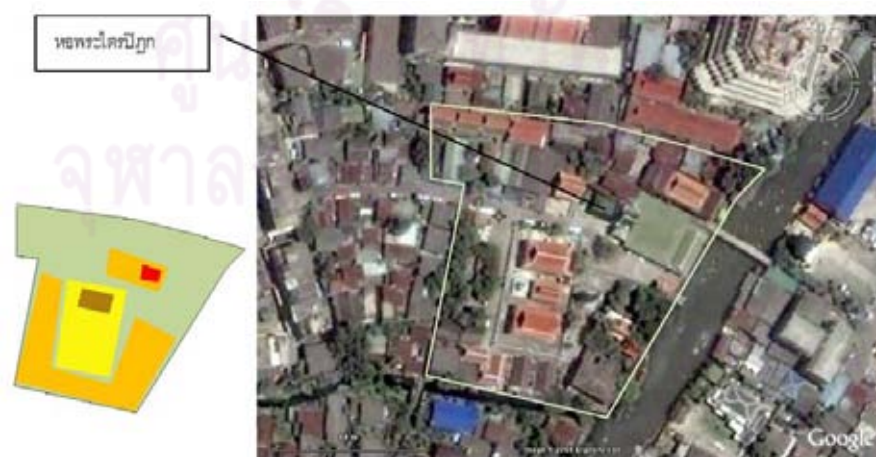
ทิศตะวันตกติดต่อกับที่ของเอกชน มีถนนซอยเป็นเขต

ลักษณะพื้นที่ของบริเวณวัดนั้นแต่เดิมเป็นสวน มีคลอง การคมนาคมใช้เรือเป็นหลักปัจจุบันแม่น้ำลำ

คลองถูกถมทำถนนบริเวณใกล้เคียงวัดที่เคยเป็นสวนได้กลายเป็นตึกกรมบ้านช่องไปหมด

ความเป็นมา ²³

วัดนี้เป็นวัดโบราณ เดิมชื่อวัดหุม มีคำเล่าลือว่าจีนฮู เป็นผู้สร้างโดยสร้างในเนื้อที่ดินซึ่งเคยใช้เลี้ยงหมู เมื่อสร้างวัดแล้ว ปรากฏว่าหมูมาเดินเล่นฟันเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านจึงเรียกกันว่า วัดหมู แต่จะสร้างในรัชกาลที่เท่าไรไม่มีหลักฐานแน่ชัด และในสมัยรัชกาลที่ 3 เจ้าจอมน้อย (สุหรานางง) ธิดาเจ้าพระยาพลเทพ (ฉิม) สถาปนาใหม่ ต่อมา รัชกาลที่ 3 ทรงบูรณะและปฏิสังขรณ์อีก และเมื่อทรงปฏิสังขรณ์สำเร็จแล้ว จึงพระราชทานนามว่าวัดอัปสรสวรรค์ และได้พระราชทานพระพุทธรูปปางฉันสมอมาประดิษฐานไว้ในวัดนี้ด้วย ต่อมาพระวิเชียร กวี รอดเดิมอยู่วัดสุวรรณาราม คลองบางกอกน้อย ย้ายมาเป็นเจ้าอาวาส ได้จัดการสร้างศาลาการเปรียญขึ้นหลังหนึ่ง หอพระไตรปิฎก 1 หลัง นอกจากนี้ทายกทายิกาและผู้ปกครองวัดได้ปฏิสังขรณ์อีก แต่ไม่ทั่วถึง เสนาสนะจึงชำรุดทรุดโทรมจนถึงสมัยพระพุทธรูปยากรณ์ (อุบติสุโส เจริญ) เป็นเจ้าอาวาส ได้ปฏิสังขรณ์ครั้งใหม่ คือปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ พระวิหาร ศาลาการเปรียญและถนนหน้าพระอุโบสถที่ชำรุดให้ดีขึ้น กับได้ปฏิสังขรณ์ เสนาสนะขึ้นอีกหลายหลังระหว่างนี้ นายโย นางสุน ทั้งสองได้สร้างโรงเรียนปริยัติธรรมขึ้นหลังหนึ่ง ชนิดคอนกรีต อุทิศเป็นอนุสาวรีย์ของบุตรชายและสร้างเขื่อนคอนกรีตตลอดหน้าวัด กับสร้างศาลาหน้าพระวิหารด้วย คอนกรีตอีกหลังหนึ่ง เจ้าจอมเพิ่มในรัชกาลที่ 5 ช่วยปฏิสังขรณ์ศาลาหน้าพระอุโบสถ ซึ่งสร้างด้วยไม้อีก 3 หลัง ต่อมา พระพุทธรูปยากรณ์ (อุบติสุโส เจริญ) ได้สร้างศาลาโถงระหว่างพระอุโบสถกับพระวิหารอีกหลังหนึ่ง เสาคอนกรีตเครื่องบนเป็นต้นไม้ ในยุคนั้นนับว่าเสนาสนะถาวรวัตถุบริบูรณ์มาก



ภาพถ่ายเส้นที่ 3.10 แผนภาพและแผนผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกวัดอัปสรสวรรค์

■ หอพระไตรปิฎก ■ เขตสังฆาวาส ■ เขตพุทธาวาส ■ เขตฆราวาส □ โรงเรียน

²³ การศาสนา, กรม. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.2525. หน้า 289.

หอพระไตรปิฎกวัดอัปสรสวรรค์

ที่ตั้ง กลางสระน้ำ ในเขตสังฆาวาส **สภาพปัจจุบัน** เป็นหอพระไตรปิฎกของพระอาราม

ความเป็นมาของหอพระไตรปิฎก

สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 ในสมัยของพระวิเชียรคีรี รอด ซึ่งเดิมอยู่วัดสุวรรณาราม คลองบางกอกน้อย ย้ายมาเป็นเจ้าอาวาส และได้จัดการสร้างศาลาการเปรียญขึ้นหลังหนึ่ง รวมทั้งหอพระไตรปิฎก 1 หลังด้วย²⁴

ผังพื้น

ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ไม่มีบันไดทางขึ้น มีระเบียงทางเดินรอบ ตัวเรือนมีฝากันห้องเก็บพระไตรปิฎก มีหน้าต่าง ทั้งด้านยาวและด้านสกัด และมีประตูทางเข้าทางด้านหน้า ทิศตะวันออก

รูปแบบสถาปัตยกรรม

ลักษณะเป็นเรือนไททรงเครื่องลាយอง ขนาด 2 ห้อง หลังคาจั่ว มุงกระเบื้องสีเขียว ประกอบด้วยหลังคาเอกสองชั้นและหลังคากันสาดรอบ หน้าบันไม้แกะสลักลายใบเทศปิดทองประดับกระจกสี ตัวเรือนอาคารมีฝากันห้องเก็บพระไตรปิฎกประดับด้วยกระจก ที่ประตู หน้าต่างทำเป็นซุ้มทรงมณฑป บานประตูหน้าเขียนลายรดน้ำ ลวดลายเทวดาลักษณะจีน มีคันทวยรองรับหลังคากันสาด ส่วนล่างมีเสาไม้รองรับอาคาร



รูปด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้



รูปด้านทิศใต้



หลังคา



ด้านข้างอาคาร



หน้าจั่ว



หน้าบัน



คันทวย



ซุ้มหน้าต่าง ยอดมณฑป



บานประตู

ภาพที่ 3.12 ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎกวัดอัปสรสวรรค์

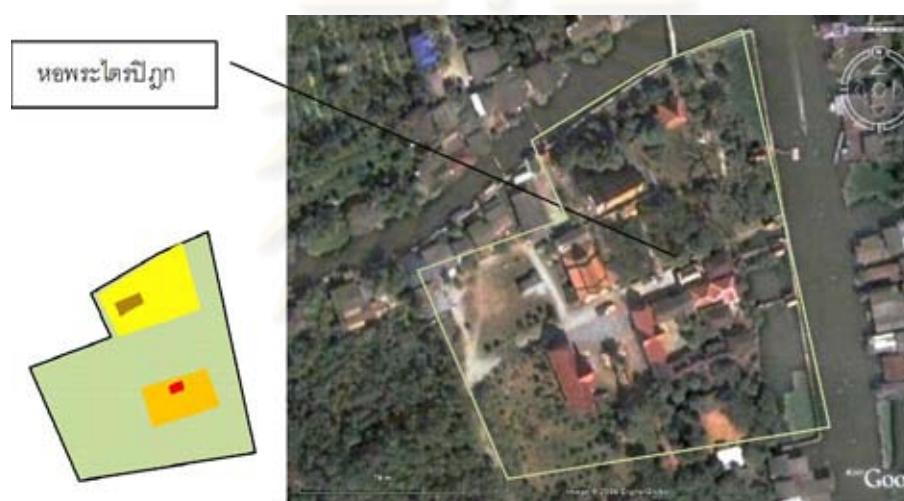
²⁴ การศาสนา, กรม. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.2525.หน้า 289.

3.1.2. หอพระไตรปิฎกจังหวัดนนทบุรี

วัดอัมพวัน จ.นนทบุรี

ชื่อ	วัดอัมพวัน	ฐานะ	วัดราษฎร์
สังกัด	คณะสงฆ์ธรรมยุต		
ที่ตั้ง	ตำบลบางม่วง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี		
อาณาเขต	ทิศเหนือ ติดคลองบางม่วง	ทิศใต้ ติดกับพื้นที่สวน	
	ทิศตะวันออก ติดกับคลองแม่น้ำอ้อม	ทิศตะวันตก ติดกับพื้นที่สวน	

ความเป็นมา วัดอัมพวัน สร้างขึ้นเป็นวัดนับตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2415 เป็นวัดสร้างในสมัยอยุธยาตอนปลาย ประมาณรัชกาลพระเจ้าปราสาททอง เดิมชื่อ วัดบางม่วง เนื่องจากพระเจ้าปราสาททองได้อพยพไพร่พลหนีโรคระบาดมาพักไพร่พลที่บริเวณพื้นที่ดังกล่าว และได้สร้างวัดบางม่วงขึ้น โดยตั้งชื่อตามตำบลบางม่วง และต่อมาได้เปลี่ยนเป็นชื่อ วัดอัมพวันในภายหลัง



ภาพถ่ายเส้นที่ 3.11 แผนที่และแผนผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกวัดอัมพวัน

■ หอพระไตรปิฎก ■ ศาลาการเปรียญ ■ เจดีย์ ■ โบสถ์ ■ โรงเจียน

หอพระไตรปิฎกวัดอัมพวัน

ที่ตั้ง กลางสระน้ำ ขนาบด้วยหมู่กุฏิและศาลาการเปรียญ ในเขตสังฆาวาส

สถานภาพ กรมศิลปากรประกาศ ขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุสถานในวัดอัมพวัน

สภาพปัจจุบัน เป็นหอพระไตรปิฎกของพระอาราม

ความเป็นมาของหอพระไตรปิฎก

สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยอยุธยาตอนปลายประมาณรัชกาลพระเจ้าปราสาททอง²⁵

ผังพื้น

ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีบันไดทางขึ้นทางด้านทิศตะวันออก จากภายนอกอาคาร โดยพาดข้ามสระน้ำขึ้นสู่ตัวอาคาร ผังพื้นชั้นบนมีระเบียงทางเดินรอบ แต่กั้นระเบียงเป็นห้องไปสวนหนึ่งทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ มีหน้าต่าง ทั้งด้านยาวและด้านสกัด และมีประตูทางเข้าทางด้านทิศตะวันออก รวมทั้งมีประตูทางเข้าสำหรับเข้าห้องด้านหลังห้องเก็บพระไตรปิฎกจากระเบียงทางเดินด้วย สันนิษฐานว่าในห้องสกัดท้ายหอไตรเป็นที่เก็บ

²⁵ การศาสนา, กรม. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 2 . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา .2525. หน้า 555.

พาน ตะลุ่ม และ ฐานพระพุทธรูปไม้จำหลัก แต่ปัจจุบันห้องดังกล่าวไม่ได้ใช้งาน ผังพื้นที่ชั้นล่างเป็นพื้นที่โล่ง ไม่มีฝา กั้น พื้นห้องเก็บพระไตรปิฎกยกสูงขึ้นจากพื้นระเบียง

รูปแบบสถาปัตยกรรม

เป็นเรือนไทยไม้สองชั้นทรงเครื่องลายอง ยกใต้ถุนสูง ขนาด 2 ห้อง มีระเบียงรอบ ส่วนหลังคาประกอบด้วย หลังคาเอกและหลังคากันสาดโดยรอบ หลังคาซ้อนสองชั้นที่หลังคาเอกและหลังคากันสาด หน้าจั่วประดับเครื่องลายองแบบมีนาคสะดุ้ง ปัจจุบันหน้าบันเหลือเพียงไม้เรียบปิดหน้าจั่ว ที่จากเดิมเป็นไม้แกะสลักลายรดน้ำ ช่วงผนังตัวเรือนเป็นฝาปะกน ตามหลักฐานที่พบ กล่าวว่าไม้ฝาปะกนทาสีด้วยสีแดงตัดขอบขาว ตัวไม้อื่นๆทาสีขาว สำหรับราวระเบียงตอนล่างเป็นลูกพักกระดานดุน ตอนบนเป็นที่ผูกกรงไม้ กิ่งเสาทงเข้าเป็นเสาหัวเม็ด และมีบานประตูทางขึ้นเป็นรูปนุ้ช้างศิลปะอยุธยาตอนปลาย บานประตูทางเข้าหอไตรเป็นบานไม้ลงรัก ปิดทอง ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ เนื้อประตูเป็นภาพนกข้างละตัว เนื้อขึ้นไปเป็น ภาพพระอาทิตย์ พระจันทร์ ที่ชั้นล่างยกใต้ถุนสูงโล่งไม่มีฝากั้น มีพื้นที่สำหรับเป็นพื้นที่ใช้แสดงธรรมเทศนา



ภาพหอพระไตรปิฎกวัดอัมพวันก่อนการบูรณะ



รูปด้านทิศตะวันออก



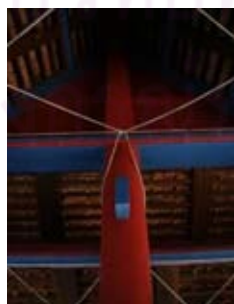
รูปด้านทิศใต้



รูปด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้



ระเบียงทางเดิน



โครงสร้างอาคาร



เสารองรับอาคาร



บานประตูลายรดน้ำ

ภาพที่ 3.13 ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎก วัดอัมพวัน

วัดพระเงิน จ.นนทบุรี

ชื่อ	วัดพระเงิน	ฐานะ	วัดราษฎร์
สังกัด	คณะสงฆ์มหานิกาย		
ที่ตั้ง	เลขที่ 23 คลองบางม่วง หมู่ที่ 8 ตำบลบางม่วง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี		
อาณาเขต	ทิศเหนือ ติดต่อกับคลองบางม่วง และที่ดินนาย สม นางปรง แจ่มเสม ทิศใต้ ติดต่อกับที่ธรณีสงฆ์ของวัดพระเงิน ทิศตะวันตก ติดต่อกับคลองหัวคูนอก ทิศตะวันออก ติดต่อกับที่ดิน นายสม นาง ปรง ผูกพันธ์ ญาติ		

ความเป็นมา²⁶

วัดพระเงิน สร้างเมื่อ ประมาณ พ.ศ. 2364 ผู้ริเริ่มสร้าง คือ พระอาจารย์เสื่อ โดยสร้างครั้งแรกเป็นที่พักสงฆ์ก่อน ต่อมาพระอาจารย์อ่ำ ได้สร้างกุฏิและเมรุ และได้ขออนุมัติตั้งในสมัยเจ้าอธิการคร้าม วัดพระเงิน ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 25 ต.ค. 2516 และได้ประกอบพิธีผูกพัทธสีมา เมื่อวันที่ 4-12 ก.พ. 2521



ภาพถ่ายเส้นที่ 3:2 แผนภาพและแผนผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกวัดพระเงิน

■ หอพระไตรปิฎก ■ เขตสังฆาวาส ■ เขตพุทธาวาส ■ เขตอรัญวาสี ■ โรงเฌน

หอพระไตรปิฎกวัดพระเงิน

ที่ตั้ง	กลางสระน้ำ ในเขตสาธารณประโยชน์
สถานภาพ	กรมศิลปากรประกาศ ขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุสถานในวัดพระเงิน เมื่อ 10 ธ.ค. 2540
สภาพปัจจุบัน	เป็นโบราณสถานสำคัญ และไม่มีการใช้งาน เนื่องจากมีสภาพทรุดโทรมมาก
ความเป็นมาของหอพระไตรปิฎก	

สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยอยุธยาตอนปลาย พร้อมกับวัด และมีการบูรณะหลายครั้ง

ผังพื้น

ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีบันไดทางขึ้นทางด้านทิศเหนือ โดยขึ้นจากด้านในของตัวอาคาร ผังพื้นชั้นบนมีระเบียงทางเดินรอบ โดยกั้นระเบียงเป็นห้องไปส่วนหนึ่งทางด้านทิศใต้ใช้เป็นห้องด้านหลัง มีหน้าต่าง ทั้งด้านยาวและด้านสกัด และมีประตูทางเข้าทางด้านทิศเหนือ รวมทั้งประตูทางเข้าสำหรับเข้าห้องด้านหลังห้องเก็บพระไตรปิฎกจากทางระเบียงทางเดินด้วย ผังพื้นชั้นล่างเป็นพื้นที่โล่ง ไม่มีฝ้ากั้น

²⁶ การศาสนา, กรม. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 2 . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา .2525.หน้า 477.

รูปแบบสถาปัตยกรรม

ลักษณะคล้ายเรือนไทยทรงเครื่องลำยอง ไม้สองชั้น ยกใต้ถุนสูง ขนาด 2 ห้อง มีระเบียงรอบ หลังคาประกอบด้วยหลังคาเอกและหลังคากันสาดโดยรอบ หลังคาซ้อนสองชั้นที่หลังคาเอกและหลังคากันสาด หน้าจั่วประดับเครื่องลำยองแบบมีนาคสะดุ้ง ปัจจุบันหน้าบันเหลือเพียงไม้เรียบปิดหน้าจั่ว ตัวเรือนเป็นฝาปะกน ราวระเบียงตอนล่างเป็นลูกฟักกระดานคูน ตอนบนเป็นซี่ลูกกรงไม้ กลึงเสาหัวเม็ดที่ทางเข้าด้านหน้าทิศเหนือ บานประตูทางเข้าหอไตร ที่ชั้นล่างยกใต้ถุนสูงมีพื้นรองรับพื้นที่ใช้งาน มีเสาไม้รองรับอาคาร และมีโครงสร้างคอนกรีตรองรับอาคารทั้งสองชั้นอีกทีหนึ่ง



รูปด้านทิศใต้



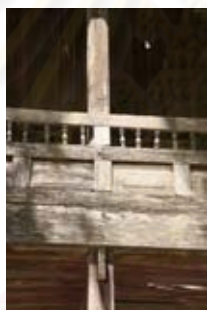
รูปด้านทิศตะวันออก



รูปด้านทิศใต้



หน้าบัน



ระเบียง



หางหงส์และซ้อฟ้า



สถาปพนัง

ภาพที่ 3.14 ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎก วัดพระเงิน

วัดสิงห์ จ.นนทบุรี

ชื่อ	วัดสิงห์	ฐานะ	วัดราษฎร์
สังกัด	คณะสงฆ์มหานิกาย		
ที่ตั้ง	ตั้งอยู่เลขที่ 102 บ้านคลองคูเวียง หมู่ที่ 7 ตำบลบางคูเวียง อำเภอ บางกรวย จังหวัด นนทบุรี		
อาณาเขต	ทิศเหนือ ติดคลองบางคูเวียง	ทิศใต้	ติดบ้านเรือนพักอาศัย
	ทิศตะวันออก ติดบ้านเรือนพักอาศัย	ทิศตะวันตก	ติดสวนเอกชน

ความเป็นมา²⁷

วัดสิงห์สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2320 ในสมัยกรุงธนบุรี ไม่ทราบนามและประวัติผู้สร้าง พิจารณาตามนามวัด น่าจะมีส่วนบงบอกถึงผู้สร้างได้บ้าง ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2513 เขตวิสุงคามสีมา ได้ผูกพัทธสีมาเมื่อ วันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2515

²⁷ การศาสนา, กรม. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 2 . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา .2525.หน้า 540.



หอพระไตรปิฎกวัดสิงห์

- ที่ตั้ง** กลางสระน้ำ ล้อมรอบด้วยหมู่กุฏิ ในเขตสังฆาวาส
- สถานภาพ** กรมศิลปากรประกาศ ขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุสถานในวัดสิงห์ และขึ้นทะเบียนโบราณสถานหอพระไตรปิฎกวัดสิงห์ เมื่อ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2536
- สภาพปัจจุบัน** เป็นหอพระไตรปิฎกของพระอามราม ปัจจุบันอยู่ในระหว่างการบูรณะซ่อมแซมจากกรมศิลปากร (ระหว่างการสำรวจ เดือนกันยายน พ.ศ. 2551)

ความเป็นมาของหอพระไตรปิฎก

- สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นพร้อมกับการสร้างวัด เมื่อ พ.ศ. 2320 ในสมัยธนบุรี
- ผังพื้น** ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ไม่มีบันไดทางขึ้น มีระเบียงทางเดินรอบ ตัวเรือนมีฝากั้นห้องเก็บพระไตรปิฎกโดยยกพื้นห้องเก็บพระไตรปิฎกสูงกว่าระเบียงโดยรอบ มีหน้าต่างรอบและประตูทางเข้าที่ด้านสกัด
- รูปแบบสถาปัตยกรรม**

ลักษณะเป็นเรือนทรงเครื่องล่ำยอง ขนาด 2 ห้อง หลังคาจั่วประกอบด้วยหลังคาเอกและหลังคากันสาดโดยรอบ หลังคาซ้อนสองชั้นที่หลังคาเอก หน้าจั่วประดับเครื่องล่ำยองแบบมีนาคสะดุ้ง หน้าบันหอไตรด้านหนึ่งเป็นไม้จำหลักรูปนารายณ์ทรงสุบรรณ อีกด้านเป็นรูปนารายณ์ทรงกระบี่ ตัวเรือนเป็นฝาปะกน ราวระเบียงตอนล่างเป็นลูกฟักไม้กระดาน ตอนบนเป็นลูกมะหวดไม้



รูปด้านทิศเหนือ



รูปด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ



รูปด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้



ทางเข้าด้านหน้า



ระเบียงทางเดินรอบ



หน้าบัน

ภาพที่ 3.15 ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎกวัดสิงห์

วัดละมุดใน จ.นนทบุรี

ชื่อ	วัดละมุดใน	ฐานะ	วัดราษฎร์
สังกัด	คณะสงฆ์มหานิกาย		
ที่ตั้ง	ตั้งอยู่เลขที่ 31 คลองบางราวนก หมู่ที่ 1 ตำบลคูเวียง อำเภอ บางกรวย จังหวัด นนทบุรี		
อาณาเขต	ทิศเหนือ ติดต่อกับที่ดินของเอกชน	ทิศใต้	ติดต่อกับ คลอง บางราวนก
	ทิศตะวันออก ติดต่อกับที่ดินเอกชน	ทิศตะวันตก	ติดต่อกับที่ดินเอกชน
	ที่ตั้งวัดเป็นที่ราบลุ่ม แวดล้อมไปด้วยสวนเอกชนและคลองบางราวนก		

ความเป็นมา²⁸

วัดละมุดใน สร้างขึ้นเมื่อประมาณรัชกาลที่ 1 พ.ศ. 2329 ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ไม่ทราบนามและประวัติผู้สร้าง ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2345



ภาพถ่ายเส้นที่ 3.14 แผนที่และแผนผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกวัดละมุดใน

■ หอพระไตรปิฎก ■ เขตสังฆาวาส ■ เขตพุทธาวาส ■ เขตธรณีสงฆ์ □ โรงเรียน

²⁸ การศาสนา, กรม. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 2 . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา .2525.หน้า 505.

หอพระไตรปิฎกวัดละมุดใน

ที่ตั้ง กลางบ่อน้ำ ในเขตสังฆาวาส

สถานภาพ กรมศิลปากรประกาศ ขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุสถานในวัดละมุดใน เมื่อวันที่ 10 ธ.ค.2540

สภาพปัจจุบัน เป็นหอพระไตรปิฎกของพระอามราม

ความเป็นมาของหอพระไตรปิฎก

สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นพร้อมวัด พ.ศ. 2329 ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ผังพื้น

ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ไม่มีบันไดทางขึ้น มีร่องรอยของสะพานเชื่อมสู่ตัวหอซึ่งปัจจุบันได้ชำรุดลงแล้ว มีระเบียงทางเดินรอบ มีฝากันห้องเก็บพระไตรปิฎก มีหน้าต่างทั้งด้านยาวและด้านสกัด และมีประตูทางเข้าทางด้านทิศตะวันตก พื้นห้องเก็บพระไตรปิฎกยกสูงกว่าพื้นระเบียง

รูปแบบสถาปัตยกรรม

ลักษณะเป็นเรือนทรงเครื่องล้ายอง ขนาด 2 ห้อง หลังคาจั่วประกอบด้วยหลังคาเอกและหลังคากันสาดรอบ โดยซ้อนหลังคาซ้อนชั้นที่หลังคาเอก หน้าจั่วประดับด้วยเครื่องล้ายองแบบมีนาคสะดุ้ง หน้าบันแกะสลักเป็นลายพุดตานปิดทองประดับกระจก ตัวเรือนอาคารเป็นไม้ฝากระดานลูกฟัก บานประตูและบานหน้าต่าง มีลูกกรงไม้กลึงเล็ก ๆ ทำเป็นพนกระเบียงกับหย่องหน้าต่าง มีเสาหัวเม็ดกลึงและประตูหูช้างที่ระเบียงทางขึ้นด้านหน้า ส่วนเสาด้านล่างของหอพระไตรปิฎกยังคงเป็นเสาไม้ไม่สูงจากพื้นน้ำมากนัก



รูปด้านทิศเหนือ



รูปด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ



รูปด้านทิศใต้



ตัวเรือนอาคาร



หน้าบัน



ทางเข้าด้านหน้า



ประตูทางเข้าที่ระเบียง



ระเบียงทางเดิน



ซ่อฟ้า



ด้านข้างอาคาร

ภาพที่ 3.16 ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎก วัดละมุดใน

วัดบางขุน จ.นนทบุรี

ชื่อ	วัดบางขุน	ฐานะ	วัดราษฎร์
สังกัด	คณะสงฆ์มหานิกาย		
ที่ตั้ง	เลขที่ 66 ตำบลบางขุน อำเภอ บางกรวย จังหวัด นนทบุรี		
อาณาเขต	ทิศเหนือ ติดต่อกับที่ดินของเอกชน	ทิศใต้	ติดต่อกับ คลอง บางรวน
	ทิศตะวันออก ติดต่อกับที่ดินเอกชน	ทิศตะวันตก	ติดต่อกับคลองบางขุน
	ที่ตั้งวัดเป็นที่ราบลุ่ม แวดล้อมไปด้วยที่สวนลำคลอง		

ความเป็นมา²⁹

วัดบางขุน สร้างขึ้นสมัยอยุธยาตอนปลาย รัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ประมาณ พ.ศ. 2103 ไม่ทราบนามและประวัติผู้สร้าง มีตำนานว่า บริเวณที่ตั้งวัดเป็นที่เคยเจริญรุ่งเรือง มีเจ้านายสมัยกรุงศรีอยุธยาหนีภัยสงครามเข้ามาอาศัยอยู่และได้บูรณะวัดบางขุน ต่อมาในรัชสมัยต้นรัชกาลที่ 1 กรุงรัตนโกสินทร์ มีสมเด็จพระองค์หนึ่งซึ่งเคยประทับที่วัดโพธิ์ท่าเตียน (วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม) กรุงเทพฯ มาประทับที่วัดบางขุน จึงทำให้มีสมุทไทย (สมุดชอย) อายุเก่าแก่ที่สุดในจังหวัดนนทบุรีนามวัดได้เรียกขานตามชื่อดำบลที่ตั้งวัด การพระราชทานวิสุงคามสีมา ทางวัดได้รับพระราชทานประมาณ พ.ศ. 2114 การศึกษา ทางวัดให้ทางราชการสร้างโรงเรียนประชาบาลขึ้นที่วัดด้วย



ภาพถ่ายเส้นที่ 3.15 แผนที่และแผนผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกวัดบางขุน

■ หอพระไตรปิฎก ■ เขตสังฆาวาส ■ เขตสงฆาวาส ■ เขตธรณีสงฆ์ □ โรงเรียน

หอพระไตรปิฎกวัดบางขุน

ที่ตั้ง	กลางบ่อน้ำ ในเขตสังฆาวาส
สถานภาพ	กรมศิลปากรประกาศ ขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุสถานในวัดบางขุน
สภาพปัจจุบัน	เป็นหอพระไตรปิฎกของพระอามราม

ความเป็นมาของหอพระไตรปิฎก

สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย

²⁹ การศาสนา, กรม. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 2 . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา .2525. หน้า 443.

ผังพื้น

ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ไม่มีระเบียงทางเดินรอบ มีบันไดทางขึ้นที่ด้านข้างของตัวเรือนทางทิศตะวันตก โดยสร้างหลังคาและเสาระเบียงรองรับชานพักบันไดขึ้นมาจากหลัง ตัวเรือนมีฝากันห้องเก็บประไตรปิฎก มีหน้าต่างทั้งด้านยาวและด้านสกัด

รูปแบบสถาปัตยกรรม

ลักษณะเป็นเรือนทรงเครื่องลำยอง ขนาด 2 ห้อง หลังคาจั่วประกอบด้วยหลังคาเอกและหลังคากันสาดรอบ หน้าจั่วประดับด้วยเครื่องลำยองแบบมีนาคสะดุ้ง หน้าบันลูกฟักหน้าพรหม ตัวเรือนอาคารเป็นฝาปะกน บานหน้าต่างประตูด้านนอกเป็นบานไม้ไม่ประดับตกแต่ง ที่บานหน้าต่างด้านในมีภาพจิตรกรรมฝาผนังง้าง ๆ สมัยอยุธยาตอนปลาย ภายในหอไตรมีตู้พระธรรมลายรดน้ำ 6 ใบ ลวดลายพรรณพฤกษา บันไดทางขึ้นที่ด้านข้างของอาคารโดยมีการทำเป็นชานพักเพื่อรองรับก่อนถึงตัวเรือน และมีการต่อยื่นชายคาเพื่อกันแดดฝน สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นภายหลัง



รูปด้านทิศตะวันตก



รูปด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้



รูปด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ



หน้าบัน



ภายในห้อง



บันไดทางขึ้น



บานหน้าต่าง



ฝาปะกน



หางหงส์



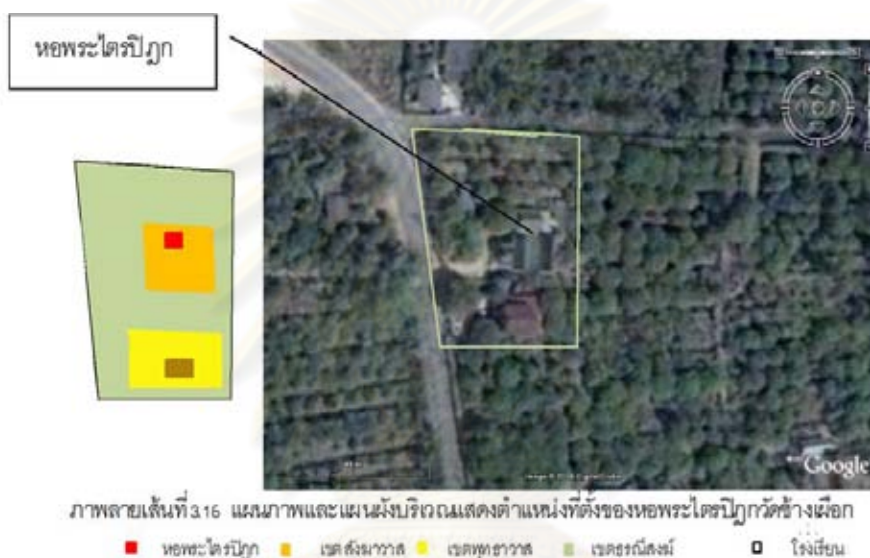
ช่อฟ้า

ภาพที่ 3.17 ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎกวัดบางขนุน

3.1.3. หอพระไตรปิฎกจังหวัดสมุทรสงคราม

วัดช้างเผือก จ.สมุทรสงคราม

ชื่อ	วัดบางขนุน	ฐานะ	วัดราษฎร์
สังกัด	คณะสงฆ์มหานิกาย		
ที่ตั้ง	เลขที่ 66 ตำบลบางขนุน อำเภอบางกรวย จังหวัด นนทบุรี		
อาณาเขต	ทิศเหนือ ติดต่อกับที่ดินของเอกชน	ทิศใต้	ติดต่อกับ คลอง
	ทิศตะวันออก ติดต่อกับที่ดินเอกชน	ทิศตะวันตก	ติดต่อกับคลอง
	ที่ตั้งวัดเป็นที่ราบลุ่ม แวดล้อมไปด้วยที่สวนลำคลอง		



ความเป็นมา

วัดบางขนุน สร้างขึ้นประมาณ พ.ศ. 2103 ไม่ทราบนามและประวัติผู้สร้าง นามวัดได้เรียกขานตามชื่อตำบลที่ตั้งวัด การพระราชทานวิสุงคามสีมา ทางวัดได้รับพระราชทานประมาณ พ.ศ. 2114 การศึกษา ทางวัดให้ทางราชการสร้างโรงเรียนประชาบาลขึ้นที่วัดด้วย

หอพระไตรปิฎกวัดช้างเผือก

ที่ตั้ง บนพื้นที่ราบ ในเขตสังฆาวาส

สภาพปัจจุบัน ไม่ได้ใช้งานและอยู่ในสภาพที่ทรุดโทรม รอการบูรณะ

ความเป็นมาของหอพระไตรปิฎก

ไม่ทราบความเป็นมาที่ชัดเจน สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นพร้อมกับการสร้างวัด

ผังพื้น

ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ไม่มีบันไดทางขึ้น กั้นผนังโดยรอบ มีห้องเก็บพระไตรปิฎกภายใน จึงมีระเบียงทางเดินรอบ มีหน้าต่างทั้งสี่ด้าน

รูปแบบสถาปัตยกรรม

ลักษณะเป็นหอสูง ทรงเครื่องลำยอง หลังคาจตุรมุขประกอบด้วยหลังคาเอกและหลังคากันสาดรอบ หลังคาจตุรมุขซ้อนชั้นที่หลังคาเอก โดยยื่นเป็นมุขและตั้งเสาที่หลังคากันสาดขึ้นมา หน้าบันไม้แกะสลักปิดทอง

รูปพระพุทธรูปเจ้าและพุทธสาวกประทับนั่งได้ต้นโพธิ์ หน้าจั่วประดับด้วยเครื่องลายของแบบมีนาคสะดุ้ง ตัวเรือนมีฝากันห้องเป็นฝาฉลุพักกระดานคูน มีช่องเปิดซึ่งใช้ที่ลูกกรงแทนบานหน้าต่างเปิดปิด ยกเว้นช่องที่ทำเป็นประตูทางเข้าเพื่อใช้สอยพื้นที่ภายใน.



รูปด้านทิศตะวันตก



รูปด้านทิศตะวันออก



รูปด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้



ฝาผนัง



มุขด้านหน้า



ช่อฟ้า



หลังคาจตุรมุข



หน้าบัน



ประตู

ภาพที่ 3.18 ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎก วัดช้างเผือก จ. สมุทรสงคราม

วัดปราโมทย์ จ.สมุทรสงคราม

ชื่อ	วัดปราโมทย์	ฐานะ	วัดราษฎร์
สังกัด	คณะสงฆ์มหานิกาย		
ที่ตั้ง	หมู่ที่ 2 บ้านปราโมทย์ ตำบลบ้านปราโมทย์ อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม		
อาณาเขต	ทิศเหนือ ติดกับถนนและบ้านเรือนประชาชน	ทิศใต้	ติดกับสวน
	ทิศตะวันออก ติดกับที่ดินเอกชน	ทิศตะวันตก	ติดกับบ้านเรือนประชาชน

ความเป็นมา

วัดปราโมทย์เป็นวัดเก่าแก่โบราณ ไม่ปรากฏช่วงเวลา คาดว่าสร้างมานาน น่าจะเป็นวัดที่มีอายุใกล้เคียงกับวัดบางสะแก ซึ่งอยู่ใกล้กัน จนกระทั่ง "พระครูวิมลเกียรติ" ได้มาปฏิสังขรณ์ และดำเนินการก่อสร้างขึ้นใหม่ โดยมีพระอธิการเริกเป็นเจ้าอาวาสรูปแรก และเจ้าอาวาสรูปต่อๆ มาได้รับสืบทอดมา ทั้งปฏิสังขรณ์ และก่อสร้างขึ้นใหม่ ทำให้วัดปราโมทย์มีความสมบูรณ์ด้านศาสนสถานเป็นอย่างมาก วัดนี้มีความสมบูรณ์ด้วย

การศึกษามีทั้งโรงเรียนปริยัติธรรม และโรงเรียนประถมศึกษา และสำนักอุบาสิก้า ได้รับอนุญาตให้ตั้งเป็นวัด เมื่อ พ.ศ. 2411 และได้รับวิสุงคามสีมา พ.ศ. 2496



หอพระไตรปิฎกวัดปราโมทย์

ที่ตั้ง กลางบ่อน้ำ ในเขตสังฆาวาส **สภาพปัจจุบัน** เป็นหอพระไตรปิฎกของพระอาราม
ความเป็นมาของหอพระไตรปิฎก

มีการสร้างขึ้นในช่วงสมัยที่วัดมีการพัฒนาปรับปรุง สันนิษฐานว่าอยู่ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์

ผังพื้น

ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ไม่มีบันไดทางขึ้น มีฝากันตัวเรือนไม่มีระเบียงรอบ โดยไม่มีหน้าต่างทั้งด้านยาวและด้านสกัด และมีประตูทางเข้าทางด้านทิศเหนือ

รูปแบบสถาปัตยกรรม

ลักษณะเป็นเรือนทรงเครื่องล้ายอง ยกได้ถุนสูงขนาด 3 ห้อง ทรงเครื่องล้ายอง หลังคาจั่วประกอบด้วย หลังคาเอกและหลังคากันสาดรอบ โดยมีมุข หน้าจั่วประดับด้วยเครื่องล้ายองแบบมีนาคสะดุ้ง หน้าจั่วไม้สลักปิดทองบนพื้นแดง ที่หลังคากันสาดประดับด้วยนาคปักปูนปั้น ตัวเรือนอาคารเป็นฝาไม้กระดานดุน โดยรอบไม่มีหน้าต่าง มีประตูทางเข้าทางทิศเหนือ โดยออกแบบให้ดูลึกลับกับฝาไม้กระดาน ฐานด้านล่างเป็นเสาไม้สูงอยู่กลางน้ำรองรับตัวอาคาร โดยมีตอม่อคอนกรีตรองรับ



รูปด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้



รูปด้านทิศใต้



รูปด้านทิศตะวันตก



หน้าบัน



รวมผึ้ง



คันทวยประดับที่มุข



มุขประเจ็ด



นาคปัก



เสารับอาคาร



บานประตู

ภาพที่ 3.19 ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎก วัดปราโมทย์

3.1.4. หอพระไตรปิฎกจังหวัดนครปฐม

วัดกลางบางแก้ว จ.นครปฐม

ชื่อ	วัดกลางบางแก้ว	ฐานะ	วัดราษฎร์
ที่ตั้ง	ต.นครชัยศรี อ.นครชัยศรี จ.นครปฐม		
อาณาเขต	ทิศเหนือ ติดต่อกับคลองบางแก้ว	ทิศใต้	ติดต่อกับ ถนนสาธารณะ
	ทิศตะวันออกติดต่อกับที่ดินเอกชน	ทิศตะวันตก	ติดต่อกับวัดตุ๊กตา

ความเป็นมา

วัดกลางบางแก้ว นั้นเดิมมีชื่อว่า “วัดคงคาราม” สันนิษฐานว่า สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาและได้รับการปฏิสังขรณ์สืบกันเรื่อยมา เหตุที่เปลี่ยนชื่อไปในภายหลานั้น เนื่องมาจากในสมัยพระมหาสมณเจ้ากรมพระวชิรญาณวโรรส สังฆราชเจ้าเสด็จมาวัดคงคารามเห็นว่าเป็นวัดที่อยู่ริมแม่น้ำนครชัยศรีตรงปากคลองบางแก้วขนานข้างด้วยกีดสองวัดคือวัดใหม่สุประดิษฐ์และวัดตุ๊กตา จึงได้ประทานชื่อใหม่ให้ว่า “วัดกลางบางแก้ว” หากจะพิจารณาคุณภาพทั่วไปแล้วก็พอสันนิษฐานได้ว่าเป็นวัดที่เคยเจริญรุ่งเรืองมาแต่ในสมัยอดีต เนื่องจากมีการก่อสร้างถาวรวัตถุหลายอย่าง เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ ฝีมือช่างยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ นอกจากนี้ยังมีปรากฏในนิราศพระปฐมของท่านกวีสุนทรภู่ด้วย ปัจจุบันวัดกลางบางแก้วได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นอย่างมาก เนื่องจากได้รับการก่อสร้างต่อ เนื่องจากครั้งสมัยหลวงปู่บุญ ซึ่งได้สร้างถาวรวัตถุต่าง ๆ ไว้มาก และครั้นถึงสมัยหลวงปู่เพิ่มก็ได้ทำนุบำรุงให้เจริญงดงามยิ่งขึ้นจนได้รับการยกขึ้นเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างในปัจจุบัน



ภาพถ่ายเส้นที่ 3.18 แผนที่และแผนผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกวัดกลางบางแก้ว

■ หอพระไตรปิฎก ■ เขตสังฆาวาส ■ เขตพุทธาวาส ■ เขตธรณีสงฆ์ □ โขงเขิน

หอพระไตรปิฎกวัดกลางบางแก้ว

ที่ตั้ง กลางบ่อน้ำ ในเขตสาธาธารณะประโยชน์

สถานภาพ -

สภาพปัจจุบัน เป็นหอพระไตรปิฎกของพระอาราม

ความเป็นมาของหอพระไตรปิฎก

สร้างมาตั้งแต่ต้นสมัยรัชกาลที่ 3 ราวปี พ.ศ. 2368 โดยช่างฝีมือชาวไทยและจีน ภายในบรรจุ ภายในหอไตรมีตู้ลอยรดน้ำศิลปะยุคเดียวกัน อนึ่ง คัมภีร์ที่ปรากฏในหอไตรมีทั้งตำรับพระเวทวิทยาคม โหราศาสตร์ คัมภีร์สมุณไพโร ตำรับยารักษาโรค ตลอดจนตำราพิชัยสงครามและอักขระเลขยันต์ต่าง ๆ มากมาย นอกจากนั้นเป็นธรรมะและตำรับวิปัสสนากรรมฐาน และหนังสือเทศน์ชาดกต่าง ๆ มากมาย เข้าใจกันว่าตำรับตำราคัมภีร์ต่างๆ บางส่วนน่าจะนำมาจากกรุงศรีอยุธยา หอไตรได้ทำการบูรณะครั้งใหญ่สมัยหลวงปู่บุญราวปี พ.ศ. 2431 ปรับปรุงสภาพแวดล้อมสระน้ำ และซ่อมพื้นที่ชำรุดบางส่วน แบบอนุรักษตามกรรมวิธีที่ถูกต้องจนถึงปี พ.ศ. 2547 พระอธิการบุญช่วย อาทโร ได้ปรับปรุงศาลาหน้ามุขเพิ่มขึ้นในช่วงเชื่อมต่อหอไตรด้านหน้าเพื่อความงดงามมากยิ่งขึ้น ของทั้งหมดได้นำมาเก็บรักษาและจัดแสดงที่พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูปวิจิตรนิยายกเพื่อให้

หลวงปู่บุญ ขนุโชติ ได้รับตำแหน่งเจ้าอาวาสลำดับที่ 4 ของวัดกลางบางแก้วเมื่อ พ.ศ. 2429 ในระหว่างที่มีชีวิตอยู่นั้น หลวงปู่บุญ ได้รับเกียรติยกย่องว่าเป็นพระนักพัฒนา โดยบูรณปฏิสังขรณ์วัดกลางบางแก้ว จนรุ่งเรืองขึ้นอย่างผิดหูผิดตา กลายเป็นวัดใหญ่วัดหนึ่งในมณฑลนครชัยศรี ท่านได้สร้าง มณฑป ศาลาการเปรียญ ศาลาลอย หอสวดมนต์ วิหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรมบุญรังษุขดี ศาสนสถานที่ท่านบูรณะดังกล่าว ได้แก่ อุโบสถ เจดีย์ รวมทั้งหอพระไตรปิฎกด้วย อีกทั้งยังเป็นผู้ที่สร้างถาวรวัตถุส่วนมากในอีกด้วย

ผังพื้น

ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีบันไดทางขึ้นและมีชานพักบันไดก่อนเข้าถึงประตูทางเข้าทางด้านข้างของอาคาร ไม่มีระเบียงทางเดินรอบ ตัวเรือนมีฝากันห้องเก็บพระไตรปิฎก มีหน้าต่างทั้งด้านยาวและด้านสกัด ภายในมีห้องเก็บพระไตรปิฎกอีกชั้นหนึ่ง แต่เดิมเป็นที่เก็บคัมภีร์และสมุดข่อยของทางวัดบรรจุอยู่ ตู้ลอยรดน้ำ 5 ตู้ และของเก่าบางอย่างค่อนข้างหนาแน่นและไม่เป็นระเบียบ ปัจจุบันทางวัดได้นำคัมภีร์สมุดข่อย และข้าวของต่าง ๆ ไปจัดแสดงไว้อย่างเป็นระเบียบในพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูปวิจิตรนิยายก

รูปแบบสถาปัตยกรรม

ลักษณะคล้ายเรือนไทย ขนาด 3 ห้อง ทรงเครื่องถ่ายของ หลังคามุงกระเบื้องสี หลังคาจั่วประกอบด้วย หลังคาเอกและหลังคากันสาดรอบประดับด้วยเครื่องถ่ายของแบบมีนาคสะดุ้ง ตัวเรือนอาคารเป็นฝาไม้กระดาน ดุนลูกพัก มีบัวที่ระดับพื้นและตามแนวเพดาน โดยมีหน้าต่างเป็นบานไม้กระดานดุนลูกพักกั้นกับผนัง สูงจาก บัวที่ระดับพื้นจรดแนวบัวที่เพดาน สำหรับด้านทิศใต้เป็นทางเข้าออก ตรงหน้าประตูมีชานซึ่งสร้างแยกออกมา และมีหลังคาจั่วเล็ก ๆ พร้อมที่นั่งเป็นม้ายาวสำหรับนั่งพักก่อนจะก้าวเข้าหอไตร ไม่มีส่วนใดติดกับตัวหอไตรเพื่อ กันมดปลวกเข้าไปยังหอไตร ภายในมีห้องอีกชั้นหนึ่งเป็นห้องสี่เหลี่ยมสำหรับเก็บพระไตรปิฎก จึงมีระเบียง โดยรอบเป็นทางเดินด้าน ส่วนฐานอาคารนั้นเป็นเสาไม้รองรับตัวอาคาร



รูปด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้



รูปด้านทิศตะวันออก



รูปด้านทิศตะวันออก



บันได



ฝาไม้กระดาน



หางหงส์



เสาอาคาร



หน้าบัน



เสารับอาคาร



ฝาผนังและบานหน้าต่าง

ภาพที่ 3.20 ชุดภาพถ่าย หอพระไตรปิฎกวัดกลางบางแก้ว

วัดท่าพุด จ.นครปฐม

ชื่อ	วัดท่าพุด	ฐานะ	วัดราษฎร์
ที่ตั้ง	ต.ไร่เชิง อ.สามพราน จ.นครปฐม		
อาณาเขต	ทิศเหนือ และทิศตะวันออกติดต่อกับที่ดินเอกชน ทิศใต้ และทิศตะวันตก ติดต่อกับบ้านเรือนประชาชน		

ความเป็นมา

วัดท่าพุดมีประวัติสันนิษฐานว่า เป็นวัดเก่าแก่ตั้งแต่สมัยอยุธยา หลังกรุงศรีอยุธยาเสียกรุงครั้งที่ 2 มีผู้คนกลุ่มหนึ่งอพยพมาตั้งรกรากที่บริเวณนี้ โดยมีพระภิกษุมารด้วยรูปหนึ่ง ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า "พระอาจารย์รด"

เป็นที่นับถือและศรัทธาของชาวบ้าน โดยปรากฏหลักฐานจารึกในแผ่นอิฐ บอกศักราชปีมะเมีย จ.ศ. 1100 ตรงกับปี 2281 ในรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ

แต่มีตำนานเล่าสืบต่อกันมาว่า มีพี่น้องสองคนนั่งฟังอยู่ใกล้จอมปลวกใหญ่ พอพี่ชายนอนหลับไป น้องชายมองเห็นตัวแมงดาวเรืองคลานออกมาจากจอมปลวกพี่ชาย และคลายหายเข้าไปในจอมปลวก ต่อมาตนเองก็นอนหลับแล้วฝันว่ามีภูติมาบอกที่ซ่อนขุมทรัพย์ แล้วขอให้ขุดเอามาขายเพื่อนำเงินมาสร้างวัด พอตื่นขึ้นมาสองพี่น้องจึงชวนกันมาขุดดูที่จอมปลวกและพบทรัพย์สมบัติมากมายจึงเอามาขายเพื่อนำเงินมาสร้างวัด และตั้งชื่อวัดว่า "วัดเจตภูติ" ต่อมาจึงเรียกเพี้ยนมาเป็น "วัดตะพุด" และวัดทำพุดตามลำดับ



หลวงพ่อไตรปิฎกวัดท่าพุด

ที่ตั้ง บนพื้นที่ราบ ในเขตสังฆาวาส

สถานภาพ เป็นพิพิธภัณฑสถานหนึ่งในโครงการวิจัยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร วิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ปี 2546 โดยได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สภาพปัจจุบัน เป็นส่วนหนึ่งของพิพิธภัณฑสถานของพระอาราม

ความเป็นมาของหลวงพ่อไตรปิฎก

เป็นหลวงพ่อไตรปิฎกสร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 ต่อมาได้ปรับปรุงกลายเป็นพิพิธภัณฑสถานของวัด เมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2540 หลังการรณนภาพของท่านพระครูพิศาลสาธุวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดท่าพุด โดยคณะกรรมการของวัดได้มีมติให้จัดทำพิพิธภัณฑสถานของวัดขึ้นด้วยเกรงว่าวัตถุโบราณทั้งหลายจะสูญหาย โดยใช้หอไตรของวัดเป็นพิพิธภัณฑสถานชั่วคราว ซึ่งปัจจุบันพิพิธภัณฑสถานประกอบด้วยอาคารสามหลังคือ หอพระไตรปิฎกเดิม ภูมิดิเฒของท่านเจ้าอาวาสองค์ก่อน (พระครูพิศาล) โรงเรียนพระปริยัติธรรมเดิม ซึ่งพิพิธภัณฑสถานมีสิ่งของที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์มากมาย มีสิ่งของ ที่เกี่ยวเนื่องกับอดีตเจ้าอาวาส รวมทั้งศาสนวัตถุต่าง ๆ มากมาย รวมไปถึงสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ของชาวบ้านละแวกนั้น ในสมัยก่อน

ผังพื้น

ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ปัจจุบันมีสองชั้นซึ่งปรับปรุงจากสมัยก่อนที่เป็นเรือนยกใต้ถุนสูง ที่ชั้นบนเป็นห้องจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ กั้นผนังด้วยฝาไม้ มีหน้าต่างทั้งด้านยาวและด้านสกัด และมีประตูทางเข้าทางชั้นล่างทางด้านสกัด โดยชั้นล่างนั้นกันเป็นห้องด้วยผนังก่ออิฐถือปูน

รูปแบบสถาปัตยกรรม

ลักษณะเป็นเรือนทรงเครื่องล่ำยอง ยกใต้ถุนสูง ขนาด 2 ห้อง แต่ปัจจุบันมีการก่อผนังเพื่อใช้สอยพื้นที่ภายในชั้นล่าง หลังคามุงกระเบื้องสีประกอบด้วยหลังคาเอกและหลังคากันสาดรอบสองชั้น โดยสันนิษฐานว่าหลังคากันสาดชั้นล่างมีการสร้างต่อเติมจากอาคารหอพระไตรปิฎกเดิมเพื่อกันแดดฝนหลังจากอาคารเปลี่ยนเป็นพิพิธภัณฑ์ หน้าจั่วประดับด้วยเครื่องล่ำยองแบบมีนาคสะดุ้ง หน้าบันเป็นไม้สลักปิดทองประดับกระจก ลายดอกพุดตาน ตัวเรือนอาคารชั้นบน สันนิษฐานว่าฝาทำจากราวระเบียงรอบของเดิมและเพิ่มเติมส่วนที่ถูกรงในช่วงบนเพื่อกันอาคาร ส่วนฐานอาคารนั้นเป็นฐานที่มีการสร้างขึ้นใหม่ มีลักษณะก่อด้วยอิฐฉาบปูนเรียบทาสีขาวและมีหน้าต่างบานเปิดแบบปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีหลังคากันสาดรอบ ซึ่งสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นภายหลังเพื่อกันแดดฝนให้กับอาคารพิพิธภัณฑ์ชั้นล่างด้วย



รูปด้านหน้า ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ



รูปด้านทิศตะวันออก

รูปด้านข้างอาคาร

รูปด้านทิศตะวันตก



หน้าบัน

ชั้นบนและล่าง

ภาพที่ 3.21 ชุดภาพถ่าย หอพระไตรปิฎกวัดท่าพุด จ.นครปฐม

3.1.5. หอพระไตรปิฎกจังหวัดลพบุรี

วัดท่าแค จ.ลพบุรี

ชื่อ	วัดท่าแค	ฐานะ	วัดราษฎร์
ที่ตั้ง	บ้านท่าแค หมู่ที่ 5 ตำบลท่าแค อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี		
อาณาเขต	ทิศเหนือ ติดต่อกับบ้านของนายสวัสดิ์ ทิศใต้และทิศตะวันออก ติดต่อกับหมู่บ้านที่ 3 และที่สวนของชาวบ้าน ทิศตะวันตก ติดต่อกับหมู่บ้านที่ 5 ที่มีธรณีสงฆ์ จำนวน 3 แปลง		

ความเป็นมา³⁰

วัดท่าแค สร้างขึ้นเป็นวัดนับตั้งแต่ พ.ศ. 2357 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ครั้นหลังวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2515 เขตวิสุงคามสีมากว้าง 40 เมตร ยาว 80 เมตร ได้ผูกพัทธสีมาวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2519 มีพระภิกษุอยู่จำพรรษาปีละ 12 รูป



ภาพถ่ายเส้นที่ 3.20 แผนภาพและแผนผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกวัดท่าแค

■ หอพระไตรปิฎก ■ เรตสังฆาวาส ■ เขตพุทธาวาส ■ เขตธรณีสงฆ์ □ โรงเรียน

หอพระไตรปิฎกวัดท่าแค

ที่ตั้ง	บนพื้นที่ราบ ในเขตพื้นที่สาธารณประโยชน์
สถานภาพ	กรมศิลปากรประกาศ ขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุสถานหอพระไตรปิฎกวัดท่าแค ได้รับรางวัลอาคารอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมดีเด่นของสมาคมสถาปนิกสยาม ปี พ.ศ.2536

สภาพปัจจุบัน เป็นหอพระไตรปิฎกของพระอาราม

ความเป็นมาของหอพระไตรปิฎก

พระครูสิริมา (พระครูอนุวัตร) เจ้าอาวาสองค์ที่ 5 ของวัดท่าแคเมื่อปี พ.ศ. 2466 โดยท่านได้จำรูปแบบของหอไตรพม่ามาสร้างขึ้น โดยฝีมือของช่างจีนไหหลำ 2 คน ในหมู่บ้านท่าแค พระอาจารย์สมใจ คัมภีร์ธัมโม เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน ได้เห็นคุณค่าของหอไตรหลังนี้และริเริ่มที่จะทำการอนุรักษ์ โดยได้รับความร่วมมือจากพลเอกเทียนชัย ศิริสัมพันธ์ ของบประมาณจากรัฐบาลมาบูรณะจนเสร็จสมบูรณ์มีใช้งานได้ตั้งแต่ พ.ศ.2533 – 2534 โดยวิธีถอดชิ้นส่วนอาคารมาประกอบใหม่ในที่ตั้งใหม่ ห่างจากที่เดิมมาทางใต้ประมาณ 2 เมตร หอไตรหลังนี้เคยใช้ได้ถูกเป็นที่สอนหนังสือของโรงเรียนวัดท่าแคด้วย ต่อมาพ.ศ. 2510 โรงเรียนได้ย้ายไป หอไตรจึงมิได้ใช้งาน

³⁰ การศาสนา, กรม. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 5 . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา .2525.หน้า130.

ผังพื้น

ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีบันไดทางขึ้น มีระเบียงทางเดินรอบ ตัวเรือนมีฝากั้นห้องเก็บพระไตรปิฎกเป็นบานเฟี้ยม โดยห้องภายในนั้นยกพื้นขึ้นสูงกว่าระเบียงภายนอก มีบันไดทางขึ้นแบบขั้นด้านข้างภายในหอไตรมีตู้พระไตรปิฎก ประดับไม้แกะสลักและกระจก

รูปแบบสถาปัตยกรรม

หอไตรวัดท่าแค เป็นอาคารไม้จตุรมุข โดยแต่ละมุขนั้นซ้อนหลังคาเอกสามชั้น หน้าจั่วเปิดเป็นจั่วเปิดที่ตรงกลางหลังคาจตุรมุขนั้นเป็นหลังคายอดโดมหกเหลี่ยม ทหลังคาหน้าจั่วนั้นเป็นจั่วเปิดมีหลังคาปีกนกที่จั่วเปิดและมีการประดับตกแต่งหน้าจั่วและยอดจั่วด้วยลวดลายไม้ฉลุ และมีหลังคากันสาดคลุมพื้นที่เป็นพื้นที่สี่เหลี่ยมจัตุรัส ใต้ถุนโล่งยกพื้นสูง หลังคา มุงกระเบื้องว่าว บันลมและเชิงชายเป็นไม้ฉลุลายเครือเถา ส่วนตัวเรือนอาคารเป็นผนังบานเฟี้ยม ส่วนล่างเป็นไม้แกะสลัก ส่วนบนกรุกระจก มีระเบียงลูกกรงไม้แกะสลัก และบันไดทางขึ้นด้านหน้าเป็นบันไดไม้ ส่วนฐานด้านล่างนั้น เป็นโครงสร้างเสาคานไม้ยกใต้ถุนสูง



รูปด้านทิศตะวันออก



รูปด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้



รูปด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ



โดมหกเหลี่ยม



หลังคามุขซ้อนสามชั้น



ระเบียงไม้ฉลุ



บันไดทางขึ้นด้านหน้า



หน้าจั่ว



ใต้ถุน



ส่วนตัวเรือนอาคาร

ภาพที่ 3.22 ชุดภาพถ่าย หอพระไตรปิฎกวัดท่าแค

3.1.6. หอพระไตรปิฎกจังหวัดชัยนาท

วัดอินทาราม (วัดตลุก)จ.ชัยนาท

ชื่อ	อินทาราม	ฐานะ	วัดราษฎร์
ชนิด	สังกัด คณะสงฆ์มหานิกาย		
ที่ตั้ง	ตั้งอยู่เลขที่ 47 บ้านตลุก หมู่ที่ 2 ตำบลตลุก อำเภอสรรพยา จังหวัดชัยนาท		
อาณาเขต	ทิศเหนือ ติดต่อกับที่ของนายบุตร นางน้อย	ทิศใต้	ติดต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยา
	ทิศตะวันออกติดต่อกับที่ดินของนาย มานัส นางนิ่ม และนายวัน		
	ทิศตะวันตก ติดต่อกับที่ดินของนายเล็ก นางปลิก นายสาย นายเฮงและนางหลวง		

ความเป็นมา³¹

วัดอินทารามสร้าง สร้างขึ้นเป็นวัดนับตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2390 เดิมเรียก “วัดตลุก” ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาในราว พ.ศ. 2400 มีภิกษุอยู่จำพรรษาปีละ 33 รูป สามเณร 3 รูป ทางวัดได้เปิดสอนพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2471 และได้เปิดสอนวิปัสสนา กรรมฐานขึ้นที่วัดนี้ด้วย มีโรงเรียนประถมศึกษาของทางราชการตั้งอยู่ที่วัดนี้ด้วย ซึ่งทางวัดได้ให้การอนุเคราะห์ด้วยดีเสมอมา



หอพระไตรปิฎกวัดอินทาราม (วัดตลุก)

ที่ตั้ง	กลางสระน้ำ ในเขตสังฆาวาส
สถานภาพ	กรมศิลปากรประกาศ ขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุสถานหอพระไตรปิฎกในวัดอินทาราม
สภาพปัจจุบัน	เป็นหอพระไตรปิฎกของพระอาราม

ความเป็นมาของหอพระไตรปิฎก

สร้างในสมัยพระครูสถิตยสมณวัตร (หลวงปู่่อ่า) เป็นเจ้าอาวาส โดยท่านได้ครองเป็นเจ้าอาวาสราวปี พ.ศ. 2448-พ.ศ. 2468 เป็นที่เก็บรักษาพระไตรปิฎกทำจากใบลานจารึกอักษรขอมและบาลีโบราณจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีคัมภีร์ฎีกา และธรรมเทศนาอื่นอีกจำนวนมาก³²

³¹ การศาสนา, กรม. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 5 . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา .2525.หน้า730.

ผังพื้น

ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีบันไดทางขึ้นทางด้านข้างอาคาร กั้นฝาแบบโปร่งโดยรอบ (ยกเว้นด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือที่กั้นฝาทึบ) โดยมีบันไดและประตูทางเข้าทางด้านทิศตะวันตก ภายในมีห้องสำหรับเก็บพระไตรปิฎกอีกชั้นหนึ่ง จึงมีระเบียงทางเดินได้รอบห้องพระไตรปิฎก ที่เก็บพระไตรปิฎกนั้นมีหน้าต่างบานคู่ ไม่มีประตูทางเข้า พื้นห้องเก็บพระไตรปิฎกนั้นยกสูงกว่าพื้นระเบียงโดยรอบ

รูปแบบสถาปัตยกรรม

ลักษณะเป็นเรือนทรงเครื่องลำยอง ขนาด 2 ห้อง หลังคาจั่วมุงกระเบื้องดินเผา ประกอบด้วยหลังคาเอกและหลังคากันสาดรอบ หน้าจั่วประดับด้วยเครื่องลำยองแบบมีนาคสะดุ้ง หน้าบันประดับด้วยกระจก ซึ่งลวดลายค่อนข้างลบเลือนไปมาก ตัวเรือนอาคารกั้นผนังเป็นฝาซ้อนข้างโปร่ง โดยส่วนล่างของฝาเป็นลูกฟูกกระดานคูน ส่วนบนของฝาเป็นที่ลูกกรงโปร่งโดยรอบ ยกเว้นฝามัน้ำด้านสกัดทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือที่เปลี่ยนจากที่ลูกกรงเป็นฝากระดานทึบ ที่ห้องเก็บพระไตรปิฎกภายในมีการประดับกระจกที่ฝามัน้ำและที่บานหน้าต่างทางด้านทิศตะวันตกมีบันไดทางขึ้นสู่ตัวหอที่ด้านข้างอาคาร รูปแบบประตูทางเข้าเป็นบานไม้ไม่ประดับลวดลาย ส่วนฐานอาคารมีเสาคานไม้รองรับตัวอาคาร



รูปด้านทิศตะวันตก



รูปด้านทิศใต้



รูปด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้



โครงสร้างพื้น



หน้าบัน



พื้นยกกระดาน



ฝภายในห้อง



ฝภายนอก



หน้าต่าง



ผนังห้อง



บันไดขึ้นหอไตรฯ

ภาพที่ 3.23 ชุดภาพถ่าย หอพระไตรปิฎกวัดอินทาราม (วัดตลุก)

³² การศาสนา, กรม. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 5 . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา .2525.หน้า 730.

3.1.7. หอพระไตรปิฎกจังหวัดสุพรรณบุรี

วัดพักร้าว จ.สุพรรณบุรี

ชื่อ	พักร้าว	ฐานะ	วัดราษฎร์
ที่ตั้ง	หมู่ 1 ตำบลโพธิ์พระยา อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี		
อาณาเขต	ทิศเหนือ ติดต่อกับแม่น้ำท่าจีน ทิศใต้ ติดต่อกับบ้านเรือนประชาชน ทิศตะวันออกและทิศตะวันตกติดต่อกับพื้นที่ดินเอกชน		

ความเป็นมา

วัดพักร้าวเป็นวัดที่เก่าแก่มาติดกับประตูน้ำโพธิ์พระยา สันนิษฐานว่า สร้างขึ้นปีพ.ศ. 2240 มีโบราณวัตถุถึงสมัยอยุธยา และสมัยอุทองตอนปลาย คือใบเสมาหินทรายแดงสมัยอยุธยา และพระพุทธรูปหินทรายสมัยอุทองตอนปลาย หาชมได้ยาก นับเป็นโบราณวัตถุที่เก่าแก่



ภาพถ่ายเส้นที่ 3. 22 แผนภาพและแผนผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกวัดพักร้าว

■ หอพระไตรปิฎก ■ เขตพุทธาวาส ■ เขตสังฆาวาส ■ เขตพระนิเวศน์ ■ โรงเรียน

หอพระไตรปิฎกวัดพักร้าว

ที่ตั้ง	กลางสระน้ำ ในเขตสาธารณะประโยชน์
สถานภาพ	กรมศิลปากรประกาศ ขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุสถานหอพระไตรปิฎก วัดพักร้าว
สภาพปัจจุบัน	เป็นหอพระไตรปิฎกของพระอาราม แต่ไม่ได้มีการใช้งานแล้ว

ความเป็นมาของหอพระไตรปิฎก

หลวงพ่อบลั่ม อุปสมบทเมื่อปี พ.ศ.2411 ท่านพัฒนาวัดพักร้าวจนเจริญรุ่งเรือง มีเสนาสนะทุกชนิด ท่านสร้างมณฑปประดิษฐานรอยพระพุทธรูปบาท ถึง 2 องค์ และอนุรักษ์พระพุทธรูปหินทรายศิลปะอุทองตอนปลายไว้เป็นอย่างดีในวิหารเล็ก รวมทั้งพระแม่ธรณีบีบมวยผม ศิลปะรัตนโกสินทร์ กับเสมาหินทรายแดงคู่ สมัยอยุธยา นอกจากนี้ ยังมีที่ขุดโบราณสมัยอยุธยาและสร้างหอไตรไว้กลางสระน้ำด้วย หรือ อาจเป็นหอพระไตรปิฎกที่มีมาแต่เดิม และได้รับการบูรณะสมัยหลัง

ผังพื้น

ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ไม่มีบันไดทางขึ้น ตัวเรือนมีฝากันห้องเก็บพระไตรปิฎก มีหน้าต่าง ทั้งด้านยาวและด้านสกัด และมีประตูทางเข้าที่ด้านข้างอาคาร

รูปแบบสถาปัตยกรรม

ขณะเป็นเรือนไทย ขนาด 2 ห้อง ทรงเครื่องล้าของ หลังคามุงกระเบื้องสีประกอบด้วยหลังคาเอกและหลังคากันสาดรอบไม่มีการซ้อนชั้น หน้าจั่วประดับด้วยเครื่องล้าของแบบมีนาคสะดุ้ง หน้าบันไม้แกะสลักเขียนสีลวดลายพฤษชาติ ตัวเรือนอาคารเป็นฝาไม้กระดานดุน มีบานหน้าต่างบานเปิดคูที่ด้านยาวและด้านสกัดกลมกลืนกับผนังอาคาร มีบานประตูที่ด้านสกัดทางด้านทิศตะวันตก ส่วนฐานอาคารเป็นเสาคานกลางน้ำรองรับอาคาร



รูปด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้



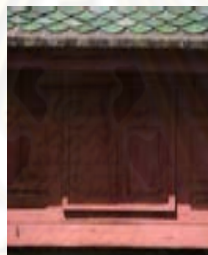
รูปด้านทิศเหนือ



รูปด้านทิศตะวันออก



โครงสร้างเสาคาน



บานหน้าต่าง



ฝาผนัง



หน้าบัน



เสา



ผนัง



หลังคา

ภาพที่ 3.24 ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎก วัดพร้าว จ.สุพรรณบุรี

3.1.8. หอพระไตรปิฎกจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วัดวังแดงใต้ จ. พระนครศรีอยุธยา

ชื่อ	วังแดงใต้	ฐานะ	วัดราษฎร์
ที่ตั้ง	หมู่ 1 ตำบลวังแดง อำเภอท่าเรือ จังหวัดอยุธยา		
อาณาเขต	ทิศเหนือ ติดกับแม่น้ำท่าจีน	ทิศใต้	ติดต่อกับบ้านเรือนประชาชน
	ทิศตะวันออกและทิศตะวันตกติดต่อกับพื้นที่ดินเอกชน		

ความเป็นมา³³

วัดวังแดงใต้สร้างขึ้นเป็นวัดตั้งแต่ พ.ศ. 2320 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาครั้งหลังวันที่ 12 มกราคม 2522

อาณาเขตปูชนียวัตถุและถาวรสถานในวัด

1. พระอุโบสถ ประดิษฐานพระพุทธรูปรวมพระประธานจำนวน 5 องค์
2. หอสวดมนต์
3. หมุกุฎี จำนวน 7 หลัง
4. ศาลาการเปรียญ
5. ศาลาบูรพาจารย์
6. หอพระไตรปิฎกไม้ยอดมณฑปกลางน้ำ



ภาพถ่ายเส้นที่ 3 23 แผนที่ภาพและแผนผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกวัดวังแดงใต้

■ หอพระไตรปิฎก ■ เสด็จนั่งอาวาส ■ เสด็จพระอาวาส ■ เสด็จนิลภังค์ □ โรงเรือน

หอพระไตรปิฎกวัดวังแดงใต้

ที่ตั้ง กลางสระน้ำ ในเขตสังฆาวาส

สภาพปัจจุบัน เป็นหอพระไตรปิฎกของพระอาราม

ความเป็นมาของหอพระไตรปิฎก

สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในคราวเดียวกับการสร้างวัด

ผังพื้น

ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ไม่มีบันไดทางขึ้น มีระเบียงทางเดินรอบ ไม่มีราวระเบียง ตัวเรือนมีฝ้ากั้นห้องเก็บพระไตรปิฎก ไม่มีหน้าต่าง และมีประตูทางเข้าทางทิศใต้

รูปแบบสถาปัตยกรรม

ลักษณะเป็นเรือนผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส หลังคาทรงมณฑปห้าชั้น ชั้นสุดท้ายเป็นหลังคาคลุมระเบียงทางเดิน หลังคามุงกระเบื้องสี ตัวเรือนอาคารเป็นฝ้าไม้ มีประตูทางเข้าห้องพระไตรปิฎกอยู่ด้านทิศใต้ พื้นห้องเก็บพระไตรปิฎกยกสูงกว่าพื้นระเบียง ที่พื้นระเบียงมีเสารับหลังคากันสาดแต่ไม่มีราวระเบียง ที่ส่วนฐานก็เป็นเสาไม้รองรับฐานอาคาร

³³ การศาสนา, กรม. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 1 . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา .2525.หน้า 322.



รูปด้านทิศตะวันตก



รูปด้านทิศตะวันตก



รูปด้านทิศใต้



ระเบียงทางเดินรอบ



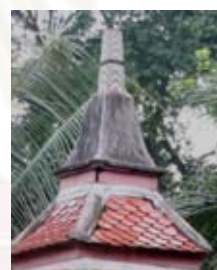
หลังคา



เสารับหลังคากันสาด



ฝาผนัง



ยอดหลังคา

ภาพที่ 3.25 ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎก วัดวังแดงใต้

3.1.9. หอพระไตรปิฎกจังหวัดเพชรบุรี

วัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร จ.เพชรบุรี

ชื่อ วัดใหญ่สุวรรณาราม **ฐานะ** เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร

ที่ตั้ง 84 ตำบลท่าราบ อำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดถนนพวงษ์สุริยา

ทิศใต้ ติดวัดหัวสนามและวัดไผ่ล้อม (ร้าง)

ทิศตะวันออก ติดต่อซอยสาธารณะ

ทิศตะวันตก ติดต่อที่ธรณีสงฆ์ของวัดใหญ่สุวรรณาราม

ความเป็นมา³⁴

วัดใหญ่สุวรรณารามสร้างเมื่อใดไม่ปรากฏชัดนี้ สันนิษฐานว่าวัดใหญ่สุวรรณารามนี้ได้รับการปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ในสมัยสมเด็จพระเจ้าเสือ (พ.ศ.2246-2251) โดยพระสุวรรณมณี (สังฆราชแดงโม) ครั้ง พ.ศ. 2450 มีพระราชหัตถเลขาในรัชกาลที่ 5 ทรงกล่าวไว้ว่า ภาพและลายในพระอุโบสถนี้ คงเขียนมาก่อน 300 ปีขึ้นไป สำหรับชื่อวัดนั้นที่ว่าชื่อวัดใหญ่ อาจเพราะมีเนื้อที่ถึง 20 ไร่เศษ ส่วนคำว่า “สุวรรณ” นั้น น่าจะได้จากนามสมเด็จพระสังฆราชแดงโม ซึ่งเดิมท่านชื่อทอง หรือนามฉายาของท่านชื่อ สุวรรณโณ ด้วยก็เป็นได้ เพราะท่านได้มาปฏิสังขรณ์วัดนี้ เมื่อกล่าวถึงสระน้ำที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกนั้น เป็นสระน้ำสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้าง 18ม.ยาว80 ม. เดิมขุดขึ้นเพื่อสำหรับเป็นคูบรรทุกไม้ศาลาการเปรียญมาจอด และได้ขุดถมส่วนหนึ่งสมัยพระอธิการฉิมเป็นเจ้าอาวาส ที่ตั้งของกุฏิขณะกลางยังเห็นเป็นลัารางอยู่จนปัจจุบันนี้



หอพระไตรปิฎกวัดใหญ่สุวรรณาราม (หลังที่ 1 ตั้งอยู่ระหว่างเขตพุทธาวาสและสังฆาวาส)

ที่ตั้ง กลางบ่อน้ำ ระหว่างเขตพุทธาวาสและสังฆาวาส
สถานภาพ กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุสถานในวัดใหญ่สุวรรณารามเมื่อ 10 ก.ย.2544
สภาพปัจจุบัน เป็นหอพระไตรปิฎกของพระอาราม

ความเป็นมาของหอพระไตรปิฎก

ไม่ปรากฏว่าสร้างขึ้นเมื่อใด แต่ปรากฏรูปแบบศิลปะแบบสมัยอยุธยา ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์เมื่อปี พ.ศ.2518 โดยคุณ ส. ศิวลักษณ์ขอทุนของสยามสมาคมร่วมกับทุนศัพททางวัด³⁵ ปัจจุบันไม่ได้เก็บรักษาพระไตรปิฎก แต่เก็บรักษาไม้แกะรูปยักษ์และสิงโตอยู่แทน

ผังพื้น

ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ไม่มีบันไดทางเข้าอาคาร แต่มีสะพานข้ามจากบนฝั่งเข้าสู่ตัวอาคารทางด้านทิศเหนือ อาคารไม่มีระเบียงทางเดินรอบ ตัวเรือนมีฝักันห้องเก็บพระไตรปิฎก ภายในพื้นหอพระไตรปิฎกนั้นมีสองระดับคือ ส่วนห้องที่เข้าจากประตูทางเข้าระดับต่ำกว่าอีกห้องเสาดังกล่าวที่ยกพื้นนั้นมี การเจาะช่องหน้าต่างทั้งทางทิศเหนือและทิศใต้ ส่วนห้องที่มีระดับต่ำกว่านั้นไม่มีช่องหน้าต่างมีแต่เพียงประตูทางเข้าทางด้านทิศเหนือ

³⁴ การศาสนา, กรม. ประวัติวัดที่ราชอาณาจักร เล่ม 1 . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา .2525.หน้า 647.

³⁵ การศาสนา, กรม. ประวัติวัดที่ราชอาณาจักร เล่ม 1 . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา .2525.หน้า 248.

รูปแบบสถาปัตยกรรม

ลักษณะคล้ายเรือนไทยพักอาศัยขนาดเล็ก ขนาด 2 ห้อง หลังคาจั่วมุงกระเบื้องดินเผาสีแดง ประกอบด้วยหลังคาเอกซึ่งมีหลังคาปีกนกที่ด้านหน้าจั่วเหมือนเรือนไทยพักอาศัยทั่วไป ไม่มีหลังคากันสาดรอบ แต่ใช้ยื่นหลังคาเอกนั้นเพื่อกันแดดฝนแทน หน้าจั่วประดับปั้นลม หน้าบันไม้ลูกฟักหน้าพรหม ตัวเรือนอาคารเป็น ฝาไม้ปะกนกันทั้งสี่ด้านมีหน้าต่างและประตูที่ด้านยาวของอาคาร ส่วนฐานอาคารนั้นมีลักษณะพิเศษที่เป็นที่กล่าวถึงคือ มีเสารองรับตัวอาคารเพียงสามเสาที่กึ่งกลางของเรือน บางเหตุผลอ้างว่าเสา 3 ต้นนั้นหมายถึง พระไตรปิฎก คือ พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์



รูปด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้



รูปด้านทิศเหนือ



รูปด้านทิศตะวันตก



ฝาปะกน



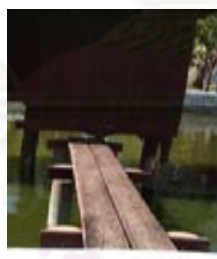
หลังคา



เสา



หน้าจั่ว



สะพานทางเดินเข้า



คาน



บ่อน้ำขนาดใหญ่

ภาพที่ 3.26 ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎก วัดใหญ่สุวรรณาราม (หลังที่ 1)

หอพระไตรปิฎกวัดใหญ่สุวรรณาราม (หลังที่ 2 ในเขตสังฆาวาส)

ที่ตั้ง บนพื้นที่ราบ ร่วมกับหมู่กุฏิสงฆ์ ในเขตสังฆาวาส

สถานภาพ กรมศิลปากรประกาศ ขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุสถานในวัดใหญ่สุวรรณาราม เมื่อ 10 ก.ย. 2544

สภาพปัจจุบัน เป็นอาคารหนึ่งอยู่ร่วมกับกุฏิสงฆ์ ชั้นล่างของอาคารเก็บรักษาพระศพของสมเด็จพระสังฆราช

ความเป็นมาของหอพระไตรปิฎก

เป็นหอไตรหลังใหม่สร้างขึ้นใหม่ใน พ.ศ. 2470 สันนิษฐานว่า มีการดัดแปลงด้านล้างและต่อเติมพื้นที่ใช้สอยและรวมเข้ากับหมู่กุฏิในปัจจุบัน พระอาจารย์เพ็ง แก้วไพฑูริย์ และพระเชื้อมทรัพย์เจริญ ออกแบบและดำเนินการสร้าง หอไตรหลังนี้เป็นฝีมือของช่างผู้สร้างชื่อ ชุนศรีวังยศ (ชन्ह เกิดแสงสี) ภายในตู้ลายรดน้ำ บรรจุพระไตรปิฎกหลายตู้

ผังพื้น

ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีการใช้สอยพื้นที่ทั้งชั้นบนและชั้นล่าง อาคารเดิมมีสองชั้น ผังพื้นชั้นล่างและชั้นบนกันฝาไม้โดยรอบ โดยที่ชั้นบนนั้นมีระเบียบทางเดินรอบ แต่ปัจจุบันได้มาต่อเติมกับหมู่กุฏิ มีการต่อเติมส่วนฐานเพิ่มเพื่อรองรับอาคารไม้สองชั้น ผังพื้นชั้นล่างที่ต่อเติมมานั้นเป็นผนังที่ก่ออิฐถือปูนรอบยกเว้นทางด้านทิศตะวันออกซึ่งเป็นด้านที่เชื่อมต่อกับชานของหมู่กุฏิใช้เป็นเสาโถงเพื่อเก็บของ และมีลักษณะเป็นชั้นใต้ดินของหมู่กุฏิ การเข้าถึงอาคารนั้นสามารถเข้าถึงโดยมีบันไดทางขึ้นเชื่อมจากชานหมู่กุฏิขึ้นที่ชั้นล่างของอาคารไม้ ประตูทางเข้าเป็นประตูบานเฟี้ยม สันนิษฐานว่ามาปรับปรุงในสมัยหลัง ผังพื้นชั้นบนกันฝาเพียงสองห้อง มีเสารองรับมุขทั้งด้านหน้าและหลังอย่างละห้องเสา มีระเบียบทางเดินรอบ มีหน้าต่างรอบและมีประตูทางเข้าทางด้านสกัดทิศเหนือ

รูปแบบสถาปัตยกรรม

ลักษณะคล้ายเรือนไทยสองชั้น ขนาด 2 ห้อง อยู่ใกล้กับกุฏิเจ้าอาวาส อาคารทรงเครื่องลำยอง หลังคาจั่วประกอบด้วยหลังคาเอกและหลังคากันสาดซ้อนสามตับมีมุขลดหน้าและหลัง มุขลดเป็นจั่วปิด หน้าจั่วประดับด้วยเครื่องลำยองแบบมีนาคสะดุ้ง หน้าบันปูนปั้นลวดลายนกกบเลวและราหู และเทพพนม ตัวเรือนอาคารเป็นฝาปะกน บานประตูหน้าต่างไม้ มีซุ้มคูหายอดแหลมประดับที่บานประตูหน้าต่าง รวาระเป็ยเป็นลูกกรงไม้กลิ้งรอบ ส่วนฐานอาคารชั้นล่างสุดนั้นเป็นฐานที่มีการสร้างขึ้นใหม่รองรับอาคารหอพระไตรปิฎกนี้ ลักษณะก่อด้วยอิฐฉาบปูนเรียบทาสีขาว และมีบานหน้าต่างบานเปิดไม้ที่ด้านยาวและด้านสกัดด้วย

ภาพที่



รูปด้านทิศตะวันออก



รูปด้านทิศตะวันตก



รูปด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ



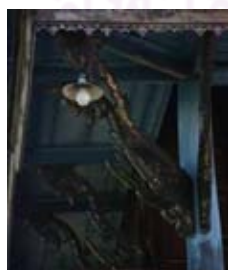
บานหน้าต่าง



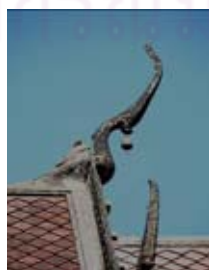
ตัวเรือนอาคาร



หน้าบัน



คันทวย



บันไดทางเข้าจากด้านกุฏิ



ซ้อฟ้า



ประตูด้านหน้า

3.27 ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎก วัดใหญ่สุวรรณาราม (หลังที่ 2)

วัดพุทธไสยาสน์ จ.เพชรบุรี

ชื่อ วัดพระพุทธไสยาสน์ **ฐานะ** เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหาร
ที่ตั้ง ตำบลคลองกระแชง อำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกุศลองและถนนบันไดอิฐ ทิศใต้ ติดต่อเขตที่ดินของเอกชน

ทิศตะวันออก ติดต่อกุศลองและถนนราชดำเนิน ทิศตะวันตก ติดต่อเขตที่ดินของเอกชน

ลักษณะพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม เขตพุทธาวาสตั้งอยู่ในบริเวณตรงกลาง และเขตสังฆาวาสก็ตั้งอยู่บริเวณทางด้านใต้และด้านตะวันตกของเขตพุทธาวาส ส่วนทางด้านเหนือและด้านตะวันออกเป็นบริเวณของโรงเรียนคณาภิบาล

ความเป็นมา

วัดคณาภิบาล เป็นวัดเก่าแก่โบราณ สมัยอยุธยาไม่ทราบประวัติการก่อสร้างแต่เป็นวัดที่เจริญรุ่งเรืองพอสมควร สันนิษฐานว่ามีการบูรณะก่อน พ.ศ. 2363 ต่อมาในรัชกาลที่ 3 ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์และสถาปนาเป็นพระอารามหลวงในสมัยนี้เอง ทางวัดมีพระพุทธไสยาสน์สมัยอยุธยาอายุ 21 วา 1 ศอก 1 คืบ 7 นิ้ว ก่ออิฐถือปูนลงรักปิดทอง ภายในองค์พระเป็นโพรง ที่ฝาพระบาทได้เขียนลายทองเป็นภาพประสาธน์ พระพรหม ๕ วัตร พระมหามงกข์ บาดร คนโท เดิมสร้างไว้กลางแจ้ง ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างหลังคาคลุมไว้ พร้อมทำนักรอบองค์พระ เป็นวิหารพระพุทธไสยาสน์ดังที่เห็นในปัจจุบัน วิหารอยู่บนไหล่เขาสูงจากพื้นดินประมาณ 15 เมตร นับเป็นพระพุทธรูปนอนขนาดใหญ่องค์หนึ่งในบรรดาพระนอนในประเทศไทย ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการซ่อมหลังคาใหม่ และสร้างผนังล้อมรอบองค์เป็นวิหารพระพุทธไสยาสน์ ได้มีการบูรณะเสร็จอีกครั้งเมื่อเร็ว ๆ นี้ และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2522



หอพระไตรปิฎกวัดพุทธไสยาสน์

ที่ตั้ง บนพื้นที่ราบ ในเขตสังฆาวาส **สภาพปัจจุบัน** เป็นหอพระไตรปิฎกของพระอามราม
ความเป็นมาของหอพระไตรปิฎก

หอพระไตรปิฎกพระพุทธไสยาสน์นั้น สันนิษฐานว่าสร้างในสมัย รัชกาลที่ 4 เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จมาพระราชทานพระกรุณาทิวัดพระพุทธไสยาสน์ ได้โปรดเกล้าให้สร้างตู้พระไตรปิฎกถวายไว้ที่วัดด้วย หอพระไตรปิฎกแต่เดิม ตั้งอยู่กลางสระน้ำหลังวัด สร้างสมัยพระครูสมณกิจเป็นเจ้าของวัด และมีการย้ายจากในน้ำขึ้นมาบนบกในสมัยพระครูพิทักษ์³⁶

ผังพื้น

ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีบันไดทางขึ้นจากด้านในท้องที่ชั้นล่าง ผังพื้นชั้นล่างกันเป็นห้องเว้นระยะเข้าไปด้านในเทียบจากตำแหน่งผนังด้านบน มีประตูทางเข้า สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นใหม่ภายหลัง แต่เดิมคงเป็นเพียงใต้ถุนโถง ที่ผังพื้นชั้นบนนั้นกันเป็นห้อง ไม่มีมีระเบียงรอบ มีหน้าต่างรอบด้าน โดยแต่ละด้านมีหน้าต่างสามบาน บานกลางมีขนาดใหญ่ที่สุด

รูปแบบสถาปัตยกรรม

ลักษณะคล้ายเรือนไทย ขนาด 3 ห้อง ทรงเครื่องลำยอง หลังคาจั่วประกบด้วยหลังคาเอกซึ่งมีมุขชะงอกด้านหน้าและหลัง ถัดจากหลังคาเอกมีหลังคากันสาดสามระดับด้วยกัน หน้าจั่วประดับด้วยเครื่องลำยองแบบมีนาคสะดุ้ง หน้าบันไม้สลักนกก้านแย่ง และเทพพนม ตัวเรือนอาคารชั้นล่างเป็นผนังก่ออิฐ มีหลังคากันสาดรอบที่ชั้นล่างนี้ด้วยมีเสาลอยรับหลังคากันสาดโดยรอบ ส่วนตัวอาคารด้านบนเป็นผนัง ฝาปะกน บานประตูหน้าต่างเป็นบานเปิดคู่มือ มีคันทวยไม้สลักรองรับหลังคากันสาดชั้นล่างด้วย



รูปด้านทิศตะวันออก



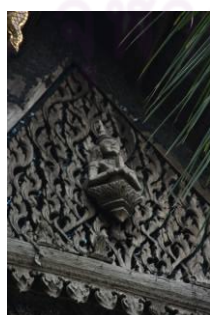
รูปด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ



รูปด้านจากทางเข้า



รูปด้านทิศตะวันออก



หน้าบัน



เรือนอาคาร



คันทวย



หลังคา

³⁶ สมหวัง แสงไสย. รายงานการวิจัยการศึกษาหอพระไตรปิฎกในจังหวัดเพชรบุรี. อ้างถึงการสัมภาษณ์พระอธิการสังคม วิระสาโร. หน้า 52.



ฐานอาคาร



หอพระไตรปิฎกในหมู่สังฆาวาส



มุขชะงอก

ภาพที่ 3.28 ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎก วัดพระพุทธไสยาสน์

วัดยาง จ.เพชรบุรี

ชื่อ วัดยาง

ฐานะ วัดราษฎร์

ที่ตั้ง 335 ถ.ราชดำเนิน ต.คลองกระแซง อ.เมือง จ.เพชรบุรี

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับบ้านประชาชน

ทิศใต้ ติดต่อกับที่ดินเอกชน

ทิศตะวันออก ติดต่อกับถนนราชดำเนิน

ทิศตะวันตก ติดต่อกับที่ดินเอกชน

ความเป็นมา

วัดยางสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย ในแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ มีตำนานเล่าว่า พระภิกษุสามเณร ทายกและทายิกา ซึ่งอยู่วัดเพชรพลีฝั่งตรงข้ามแม่น้ำกับวัดยาง ได้ลี้ภัยมาและเดินข้ามแม่น้ำ เพชรบุรีมาสร้างวัดยางขึ้น วัดนี้จึงได้ชื่อว่าวัดยาง ที่วัดยางนี้มี

ปูชนียวัตถุและถาวรสถานในวัด

1. อุโบสถ
2. ศาลาการเปรียญ
3. เจดีย์ราย
4. โรงเรียนพระปริยัติธรรม
5. ฌาปนสถาน
6. หมู่กุฏิ
7. หอพระไตรปิฎก



ภาพถ่ายเส้นที่ 3.26 แผนที่และแผนผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกวัดพุทธไสยาสน์

- หอพระไตรปิฎก ■ ฆตพุทธาวาส ■ เสดสังฆาวาส ■ เสดศรีสังฆ์ □ โรงเรียน

หอพระไตรปิฎกวัดยาง

ที่ตั้ง กลางสระน้ำ ในเขตสาธารณประโยชน์

สภาพปัจจุบัน เป็นหอพระไตรปิฎกของพระอาราม

ความเป็นมาของหอพระไตรปิฎก

หอไตรกลางน้ำของวัดยาง สร้างขึ้นพร้อมกับอุโบสถ เพราะจากคำบอกเล่าต่อๆ กันมา ได้ขุดเอาดินในสระน้ำมาขึ้นมาเผาทำอิฐ เพื่อสร้างอุโบสถและเจดีย์หน้าอุโบสถ สร้างขึ้นในสมัยอยุธยา ได้บูรณะใหม่ในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ในรัชกาลที่ 2 โดยเจ้าอาวาสพระปลัดจันทร์³⁷ และบูรณะใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยพระเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช (ดอน) สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เนื่องจากได้ศึกษาเล่าเรียนที่วัดยาง ท่านได้อุปสมบทที่วัดยาง และอยู่ 1 พรรษา ในปี พ.ศ. 2325-2326 อันเป็นต้นสมัยของกรุงรัตนโกสินทร์พอดี ภายหลังเข้าไปกรุงได้ศึกษาปริยัติธรรมได้เป็นอันดับประโยคสูงแล้ว ได้รับพระราชทานสมณถาณันดรศักดิ์ที่พระราชกณะเป็นลำดับจนตำแหน่งสูงเป็น สมเด็จพระสังฆราช เมื่อท่านได้เป็นพระสังฆราชจึงได้บูรณะหอไตรใหม่ใน พ.ศ. 2375 จนเห็นเป็นสภาพในปัจจุบัน เพราะท่านเกิดที่ข้างวัดยาง เมื่อท่านได้เป็นพระสังฆราชจึงได้บูรณะหอไตรใหม่ ในปี พ.ศ. 2375 นอกจากนี้ยังอาจได้รับการบูรณะจากพระเทพวงศาจารย์ เจ้าอาวาสของวัดยางอีกรูปหนึ่ง ซึ่งท่านสนใจในวิชาศิลปะการช่างจนสามารถออกแบบและควบคุมการก่อสร้าง โดยไม่ได้ศึกษาจากผู้ใด อาศัยเพียงการจดจำและสังเกตเท่านั้น จนกระทั่งท่านได้จัดตั้งโรงเรียนช่างไม้วัดยางขึ้นด้วย หอไตรวัดยางคงมีการบูรณะดูแลมาหลายยุคจนเห็นเป็นสภาพในปัจจุบัน

ผังพื้น

ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ไม่มีบันไดทางขึ้น ไม่มีระเบียงทางเดินรอบ ตัวเรือนมีฝ้ากันห้องเก็บพระไตรปิฎก มีหน้าต่างที่ด้านยาว และมีประตูทางเข้าที่ด้านสกัดทางด้านทิศตะวันตก

รูปแบบสถาปัตยกรรม

ลักษณะคล้ายเรือนไทย ขนาด 2 ห้อง กว้าง 2.50 เมตร ยาว 6.25 สูงจากระดับน้ำ 7.00 เมตร ทรงเครื่องลายทอง หลังคาจั่วประกอบด้วยหลังคาเอกซึ่งมีหลังคาปีกนกที่ด้านหน้าจั่วหลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผาปลายแหลม และหลังคากันสาดสังกะสีซึ่งสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นภายหลัง ด้านทิศตะวันออกซึ่งเป็นทางเข้านั้นมีชายคายื่นยาวมุงด้วยกระเบื้อง ซีเมนต์ปลายแหลมและมีเสารับหลังคาปักลงกลางน้ำ หน้าจั่วประดับด้วยเครื่องลายทองแบบมีนาคสะดุ้ง หน้าบันเป็นฝาไม้ ตัวเรือนอาคารเป็นฝาปะกน มีหน้าต่างไม้บานเปิดคู่ส่วนเสารองรับอาคารนั้นเป็นเสาคสล. มีสะพานทอดจากฝั่งไปถึงหอไตร เดิมนั้นสันนิษฐานว่าสระน้ำเชื่อมกับคลองในช่วงที่น้ำมาก น้ำก็จะปริ่มเชื่อมหอไตร



รูปด้านทิศตะวันตก



รูปด้านทิศใต้



รูปด้านทิศตะวันออก

³⁷ สมหวัง แสงไสย. รายงานการวิจัยการศึกษาหอพระไตรปิฎกในจังหวัดเพชรบุรี. อ้างถึง. หน้า 48.



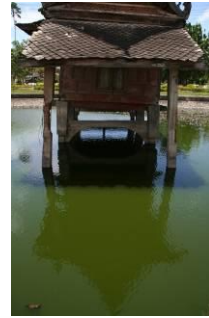
ซ้อฟ้า



หน้าต่าง



หางหงส์



เสารับอาคาร

ภาพที่ 3.29 ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎก วัดยาง

3.1.10. หอพระไตรปิฎกจังหวัดชลบุรี

วัดใต้ต้นลาน จ.ชลบุรี

ชื่อ วัดใต้ต้นลานคลองหลวง ฐานะ วัดราษฎร์

ที่ตั้ง ตำบลไร่หลักทอง อำเภอพานิชนิคม จังหวัดชลบุรี

อาณาเขต

ทิศเหนือ ทิศตะวันออกและทิศใต้ ติดต่อกับพื้นที่สวน

ทิศตะวันตกติดต่อกับคูน้ำ

ความเป็นมา

ไม่ปรากฏประวัติความเป็นมาที่ชัดเจน สันนิษฐานว่ามีขึ้นมาก่อนสมัยสุโขทัย กล่าวกันว่าเป็นวัดที่มีมาตั้งแต่สมัยทวารวดี (รวมทั้งวัดกลางทุ่งหลวง ซึ่งอยู่ใกล้วัดใต้ต้นลานด้วย) แต่ยังไม่ได้เป็นวัดจากการศึกษาสภาพแวดล้อมและสถาปัตยกรรมต่างๆ ภายในบริเวณวัด และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสในละแวกนั้น พอสรุปได้ว่าวัดบริเวณนี้ได้จัดตั้งเป็นวัดขึ้นเมื่อประมาณรัชกาลที่ 3 มาขึ้นเอง ราวปี พ.ศ. 2380 ชาวบ้านตำบลไร่หลักทองนั้นส่วนหนึ่งมีเชื้อสายมาจากลาวเวียงจันทร์ ทำวรวงศ์กับเท้าสา(ต้นตระกูล "วงษ์แก้ว") ได้ทำการสร้างวัดไว้ 2 วัด คือ วัดใต้ต้นลาน สร้างโดยเท้าสา กับวัดกลางคลองหลวง สร้างโดยเท้าวรวงศ์ ปัจจุบัน

ปูชนียวัตถุและถาวรสถานในวัด

1. พระอุโบสถและลายจิตรกรรมฝาผนัง
2. ศาลาการเปรียญไม้เก่าแก่
3. ปูนปั้นรูปยักษ์หน้าอุโบสถ พื้นอุโบสถปูด้วยกระเบื้องกึ่งใสเก่าแก่ของจีน
4. เสาหงส์คู่
5. หอไตรกลางน้ำสร้างด้วยไม้สัก



ภาพถ่ายเส้นที่ 3.27 แผนภาพและแผนผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกวัดได้ต้นลาน

■ หอพระไตรปิฎก ■ เขตพุทธาวาส ■ เขตสังฆาวาส ■ เขตสาธารณะประโยชน์ □ โรงเรียน

หอพระไตรปิฎกวัดได้ต้นลาน

ที่ตั้ง กลางสระน้ำ ในเขตสังฆาวาส

สถานภาพ กรมศิลปากรประกาศ ขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุสถานหอพระไตรปิฎกวัดได้ต้นลาน เมื่อ 22 พ.ย. 2492

สภาพปัจจุบัน เป็นหอพระไตรปิฎกของพระอาราม

ความเป็นมาของหอพระไตรปิฎก

เป็นหอพระไตรปิฎกเก่าแก่ สันนิษฐานว่ามีมาพร้อมกับวัดเดิม นายพรหมและนางสุด หาญณรงค์ คหบดีชาวตำบลไร่หลักทองเป็นผู้สร้างเพื่อประดิษฐานพระไตรปิฎกไว้ในปัจจุบัน และมีการบูรณะต่อมา โดยหอพระไตรปิฎกได้รับการบูรณะล่าสุด โดยกรมศิลปากรเมื่อปี พ.ศ. 2539

ผังพื้น

ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีบันไดทางขึ้นสู่ตัวอาคารที่ทางด้านทิศตะวันตก ตัวอาคารกั้นฝาไม้ และมีห้องอยู่ภายในอีกห้องสำหรับเก็บพระไตรปิฎก มีทางเดินได้รอบ มีหน้าต่างสามด้าน ยกเว้นอยู่คือด้านทางเข้าที่ทำเป็นประตู

รูปแบบสถาปัตยกรรม

ลักษณะเป็นเรือนใต้ถุนสูง หลังคาจตุรมุขทรงเครื่องล้ายอง หลังคามุงประกอบด้วยหลังคาเอกและหลังคากันสาดรอบ มีการซ้อนหลังคาเอก หน้าจั่วประดับด้วยเครื่องล้ายองแบบมีนาคสะดุ้ง หน้าบันไม้สลักลวดลายเทพพนมและกนก ตัวเรือนอาคารใช้ฝาผนังไม้ มีหน้าต่างซึ่งทำกั้นกับผนัง ที่ฐานอาคารใช้เสากลม 12 ต้น รองรับอาคาร



รูปด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้



รูปด้านทิศเหนือ



รูปด้านทิศตะวันออก



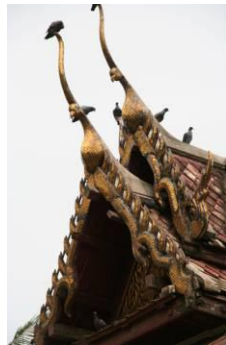
หน้าบัน



หลังคา



ฝาผนัง



หลังคาซ้อน ชั้น



ยกได้ถุนสูง



บันไดทางขึ้น



หางหงส์

ภาพที่ 3.30 ชุดภาพถ่ายหอพระไตรปิฎก วัดใต้ตันลาน
ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.2. ผลที่ได้จากการสำรวจ

จากการสำรวจหอพระไตรปิฎก สามารถพบเห็นถึงลักษณะร่วมบางประการ ซึ่งเป็นที่น่าสนใจที่จะขอกกล่าวถึงในประเด็นต่างๆต่อไปนี้

3.2.1. ที่ตั้งและผังบริเวณ

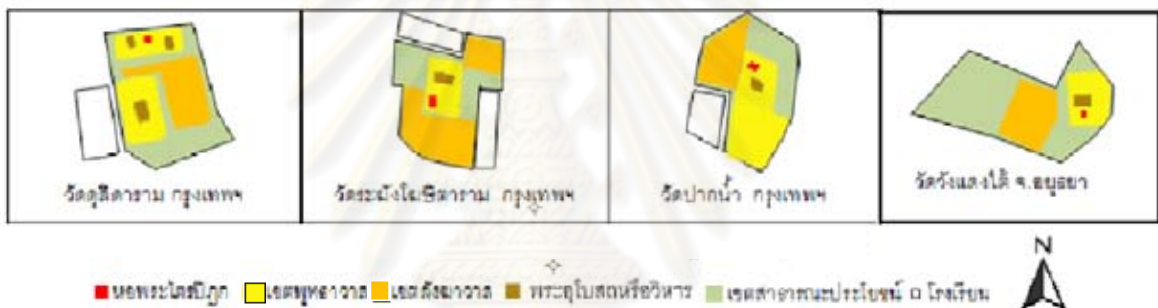
3.2.2. ผังพื้น

3.2.3. รูปแบบสถาปัตยกรรม

3.2.1. ที่ตั้งและผังบริเวณ

เป็นที่ทราบดีแล้วว่า ที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกในบริเวณวัดนั้น พบว่าว่ามีตำแหน่งที่ตั้งอยู่ทั้งในเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาสและอยู่ระหว่างสองเขตทั้งสอง ซึ่งมีรายละเอียดของแต่ละตำแหน่งที่ตั้งดังนี้

1. หอพระไตรปิฎกที่ตั้งในเขตพุทธาวาส ซึ่งเป็นส่วนของพระอารามที่กำหนดให้เป็นที่ใช้ประกอบพิธีทางศาสนา ประกอบด้วยอาคารสำคัญ เช่น พระอุโบสถ พระวิหาร พระเจดีย์ เป็นต้น วัดที่มีหอพระไตรปิฎกตั้งอยู่ในพื้นที่เขตพุทธาวาส ได้แก่



ภาพลายเส้นที่ 3.28 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกในเขตพุทธาวาส

เมื่อสังเกตลักษณะการวางตำแหน่งของหอพระไตรปิฎกในเขตพุทธาวาสนั้น สังเกตได้ว่าจะอยู่ไม่ไกลจากเขตสังฆาวาส หรือส่วนมากจะอยู่ระหว่างพุทธาวาสและสังฆาวาส การวางตำแหน่งของหอพระไตรปิฎกในเขตพุทธาวาสอาจมีข้อสันนิษฐานถึงมูลเหตุดังนี้ คือ

1. เพื่อการเผยแพร่พระไตรปิฎกสู่พุทธศาสนิกชน เนื่องด้วยว่าในสมัยรัตนโกสินทร์มีการวางรากฐานของพระพุทธศาสนา และมีการคัดลอกพระไตรปิฎกไว้เป็นจำนวนมาก อีกทั้งยังมีการแจกไปตามพระอารามต่างๆ รวมทั้งพระอารามหลวงทุกแห่ง การมีหอพระไตรปิฎกตั้งอยู่ในเขตพุทธาวาสนั้น เพื่อความสะดวกในการเทศนา ใช้งานของพระสงฆ์ และเพื่อเป็นการเผยแพร่สู่สายตาพุทธศาสนิกชน และจากการที่หอพระไตรปิฎกนั้น อยู่ไม่ไกลจากเขตสังฆาวาสก็อาจเนื่องมาจากความสะดวกในการใช้งานและการดูแลรักษาด้วย

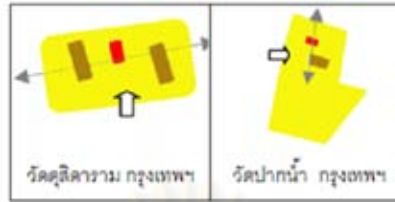
2. เพื่อแสดงความสำคัญของหอพระไตรปิฎก โดยถือเป็นอาคารหนึ่งที่เป็นตัวแทนของพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า จึงเป็นอาคารที่มีความสำคัญไปไม่น้อยกว่าพระอุโบสถหรืออาคารอื่นๆในเขตพุทธาวาส หรือเพื่อยกย่องความสำคัญเดิมของอาคารหอพระไตรปิฎกเดิม จึงนำมาตั้งในตำแหน่งที่มีความสำคัญและอยู่ในเขตพุทธาวาสเช่น วัดระฆังโฆสิตาราม

3. ตามคตินิยม สันนิษฐานว่าเป็นคตินิยมที่ทำสืบเนื่องมาในสมัยอยุธยา

4. ตามการเคลื่อนย้ายหอพระไตรปิฎกจากตำแหน่งที่ตั้งเดิมมายังตำแหน่งในปัจจุบัน เช่น วัดดุสิตาราม
ตำแหน่งการวางตัวของหอพระไตรปิฎกเปรียบเทียบกับอุโบสถและวิหารในเขตพุทธาวาส

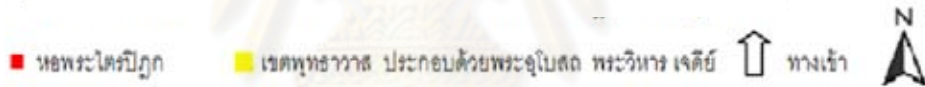
ตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกในเขตพุทธาวาสจากการสำรวจพบว่าสัมพันธ์กับอาคารอื่นๆ ดังนี้

1. อยู่ในแกนรองเดียวกันกับอุโบสถหรือวิหารซึ่งแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของอาคารหอพระไตรปิฎกด้วย
เช่น



ภาพลายเส้นที่ 3.29 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกในเขตพุทธาวาส

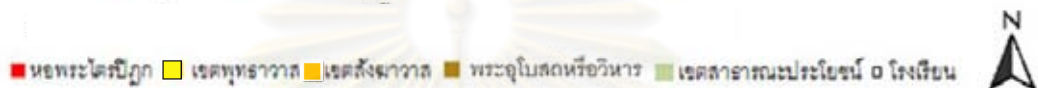
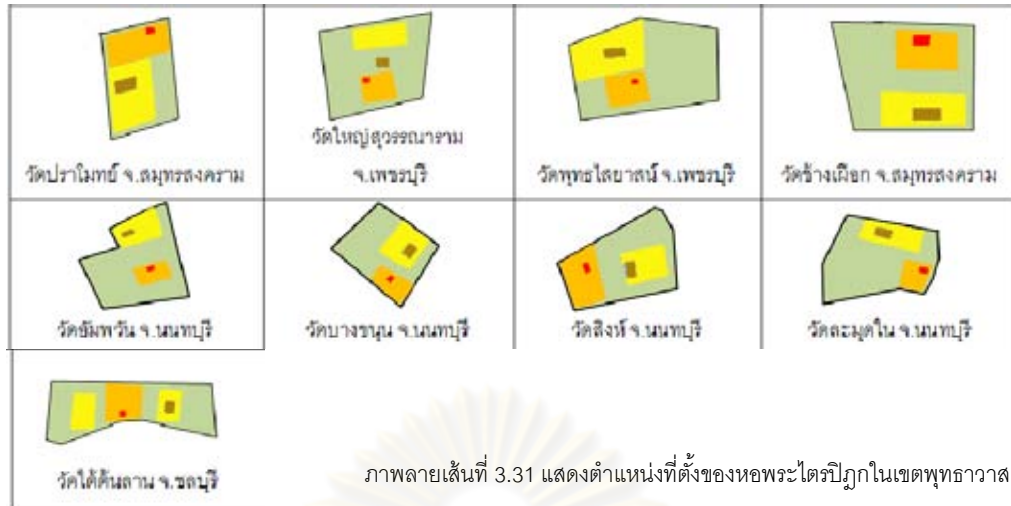
2. อยู่ในตำแหน่งแนวแกนหลักเดียวกันกับพระอุโบสถ โดยอาจจะไม่ได้เปิดให้เห็นตัวอาคารหอพระไตรปิฎก
ตั้งแต่ทางเข้า แต่ตำแหน่งของหอพระไตรปิฎกจะอยู่ในแนวแกนตรงกับอุโบสถ หรือวิหาร เช่น



ภาพลายเส้นที่ 3.30 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกในเขตพุทธาวาส

2. หอพระไตรปิฎกที่ตั้งในเขตสังฆาวาส ซึ่งคือส่วนของวัดที่กำหนดให้เป็นที่อยู่ของพระภิกษุสงฆ์
โดยประกอบไปด้วยอาคาร เช่น กุฏิ กับปิฎกกุฏิ วัจจกุฏิ เป็นต้น ตลอดจนอาคารอื่นๆตามความจำเป็น เช่น ศาลา
การเปรียญ หอฉัน หอสมุดมนต์ เป็นต้น พระอารามที่มีหอพระไตรปิฎกตั้งอยู่ในพื้นที่เขตสังฆาวาส ได้แก่

 วัดหงส์รัตนาราม กรุงเทพฯ	 วัดทองธรรมราชา กรุงเทพฯ	 วัดสังเวศวิทยาราม กรุงเทพฯ	 วัดบวรารามสุนทรภคาราม กรุงเทพฯ
 วัดราชาธิวาส กรุงเทพฯ	 วัดอัปสรสวรรค์ กรุงเทพฯ	 วัดกลางบางแก้ว จ.นครปฐม	 วัดท่าพรุ จ.นครปฐม



หอพระไตรปิฎกที่พบในเขตสังฆาวาสนั้น เป็นกลุ่มตำแหน่งที่พบหอพระไตรปิฎกมากที่สุด มักพบรวมอยู่ในหมู่กุฏิที่มุมใดมุมหนึ่งหรืออยู่ร่วมกันกับอาคารของหมู่กุฏิสงฆ์ และเป็นที่น่าสังเกตว่าหอพระไตรปิฎกจะอยู่ในตำแหน่งซึ่งใกล้กับทางเข้าทางออกและติดชิดกับเขตพุทธาวาสคือสามารถเข้าถึงได้สะดวกทั้งนี้เนื่องมาจากลักษณะการใช้สอย เช่น ในวันพระต้องมีการนำพระไตรปิฎกบางส่วนออกเทศนาให้ประชาชนที่มาทำบุญในเขตสังฆาวาสได้ฟัง เป็นต้น การวางตำแหน่งของหอพระไตรปิฎกในเขตสังฆาวาสอาจมีข้อสันนิษฐานถึงมูลเหตุดังนี้

1. เพื่อดูแลรักษาพระไตรปิฎก พระคัมภีร์สำคัญทางศาสนา ในอดีตพระไตรปิฎกต้องมีการคัดลอกจากใบลานซึ่งได้จำนวนน้อย อีกทั้งยังต้องขอพระราชทานจากฉบับหลวง แสดงว่าพระไตรปิฎกนี้มีความสำคัญและมีความยิ่งจะพบว่าหอพระไตรปิฎกบางแห่งนั้น อยู่ในตำแหน่งของกุฏิพระราชาคณะ หรือพระที่มีสมณสูงเป็นผู้เก็บรักษาและการดูแลเป็นลักษณะกุฏิหมู่หรือบางส่วนเป็นอาคารหลังเดียวแต่ทั้งนี้ ก็ตั้งอยู่ท่ามกลางกุฏิที่พักสงฆ์

2. เพื่อการศึกษาพระธรรม พระไตรปิฎกถือเป็นคัมภีร์สำคัญของพระพุทธศาสนา การที่สร้างอาคารหอพระไตรปิฎกไว้ในเขตสังฆาวาสเพื่อที่จะได้สะดวกในการศึกษาพระธรรม

3. ตามคตินิยมที่ปฏิบัติกัน ซึ่งการสร้างหอพระไตรปิฎกนั้น มีมาตั้งแต่แรกมีการจารึกพระธรรมลงเป็นลายลักษณ์อักษร การสร้างหอพระไตรปิฎกก็นิยมทำเรื่อยมา

ตำแหน่งการวางตัวของหอพระไตรปิฎกเปรียบเทียบกับอุโบสถและวิหารในเขตสังฆาวาส

ในกรณีที่วัดมีการกันอาณาเขตส่วนสังฆาวาสชัดเจน คือมีการทำกำแพงกันอาณาเขตเป็นสัดส่วนจากอาณาบริเวณวัดชัดเจน เป็นด้วยว่าเป็นพระอารามหลวงหรือเป็นพระอารามที่มีความสำคัญจึงมีการให้ความสำคัญกับการวางผัง โดยส่วนมากจะพบหอพระไตรปิฎกอยู่ร่วมกับหมู่กุฏิสงฆ์ ในตำแหน่งใกล้ประตูทางเข้าออกของเขตสังฆาวาส โดยอยู่ชิดริมกำแพง ด้านที่ใกล้กับเขตพุทธาวาส และอยู่ในตำแหน่งที่ใกล้กับกุฏิพระที่มีสมณศักดิ์สูง

สำหรับวัดที่พบว่ามียหพระไตรปิฎกตั้งอยู่ในเขตสังฆาวาสแต่ไม่ได้ตั้งอยู่ใกล้ประตูทางเข้าออก เช่น วัดราชาธิวาส ซึ่งหพระไตรปิฎกตั้งอยู่ในบริเวณด้านในของเขตสังฆาวาส ซึ่งปัจจุบันหพระไตรปิฎกถือเป็นหนึ่งในกุฎิสงฆ์ ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นหพระไตรปิฎกเหมือนแต่ก่อน

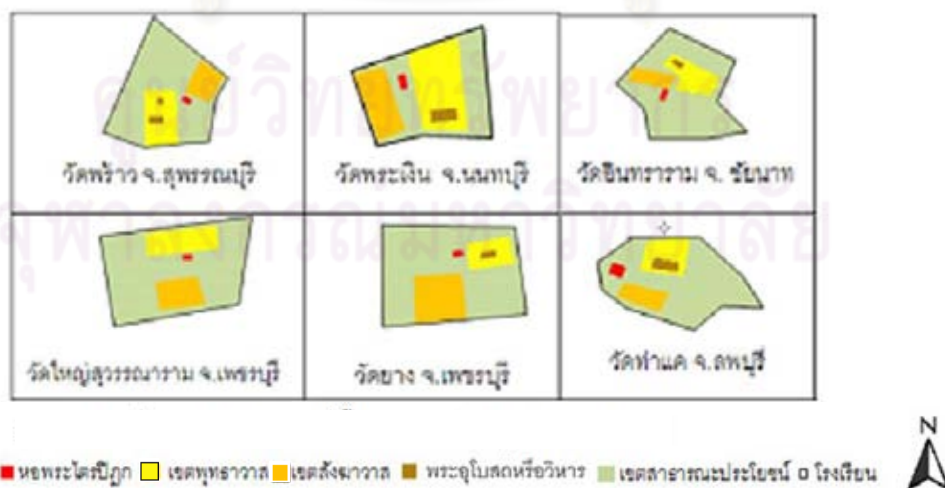
ในบางกรณี พบการวางตำแหน่งของหพระไตรปิฎกในลักษณะเป็นศูนย์กลางของเขตสังฆาวาส มีการวางตำแหน่งโดยได้วางไว้แกนเดียวกับทางเข้าออกของเขตสังฆาวาส และล้อมด้วยหมู่กุฎิสงฆ์ เพื่อเป็นการเน้นความสำคัญและ อาจเพื่อความสะดวกในการใช้ศึกษาพระธรรม หรือการรักษาดูแล เช่น



ภาพลายเส้นที่ 3.32 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของหพระไตรปิฎกในเขตสังฆาวาส

สำหรับในกรณีศึกษาที่วัดไม่ได้มีการกำหนดอาณาเขตสังฆาวาสโดยรั้วหรือกำแพงไว้ชัดเจนนั้น พบการวางตำแหน่งของหพระไตรปิฎกในลักษณะที่อยู่ไม่ห่างจากหมู่กุฎิสงฆ์ และเนื่องจากไม่มีการกำหนดรั้วหรืออาณาเขตที่ชัดเจน จึงไม่มีการกำหนดทางเข้าออกของเขตสังฆาวาส แต่พบความสัมพันธ์ว่าการเข้าถึงหไตรจะสามารถทำได้สะดวกจากหมู่กุฎิเสมอ

3. หพระไตรปิฎกที่ตั้งอยู่ระหว่างเขตพุทธาวาสและสังฆาวาส ซึ่งคือ เขตพื้นที่ที่วัดกำหนดให้เหลือจากการจัดแบ่งเขตสำคัญ คือเขตพุทธาวาส และเขตสังฆาวาส ให้เป็นเขตพื้นที่สำหรับเอื้อประโยชน์ใช้สอยในลักษณะอื่นๆของวัด วัดที่มีหพระไตรปิฎกตั้งอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวนี้ ได้แก่

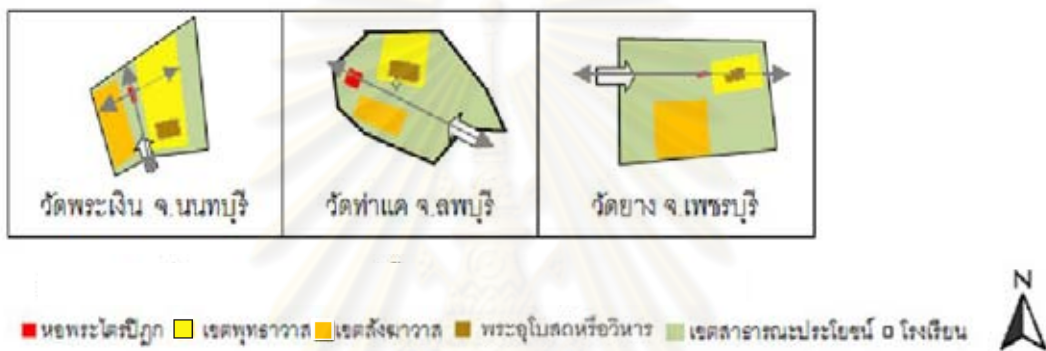


ภาพลายเส้นที่ 3.33 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของหพระไตรปิฎกที่ตั้งอยู่ในเขตพุทธาวาสและเขตสังฆาวาส

ความสัมพันธ์ของตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกกับอาคารอื่น

จะเห็นได้ว่าหอพระไตรปิฎกที่ตั้งในเขตพื้นที่ธรณีสงฆ์นี้ ส่วนมากตั้งอยู่ระหว่างเขตพุทธาวาสและสังฆาวาส ทั้งนี้อาจเพื่อความสะดวกในการใช้งานและดูแลแก่พระสงฆ์ แต่ในขณะเดียวกันก็เอื้อประโยชน์แก่ภรรวาสด้วย อีกประการหนึ่งคือ จะสังเกตเห็นว่า ที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกในพื้นที่ธรณีสงฆ์นั้น เป็นมุมมองที่สวยงามของพระอาราม มีการกำหนดตำแหน่งไว้ที่ด้านหน้าของวัด หรือเป็นมุมมองที่สามารถเห็นได้ชัดเจนจากทางเข้า โดยสังเกตจากรางแผนภาพ ที่แสดงตำแหน่งของทางเข้าของพระอารามไว้ สามารถจำแนกความสัมพันธ์ของหอพระไตรปิฎกกับอาคารอื่นๆ ได้ดังนี้

1. หอพระไตรปิฎกที่ตั้งอยู่ในแกนกลางเดียวกับทางเข้า และขนานกับเขตพุทธาวาสและสังฆาวาส เช่น วัดพระเงิน จ.นนทบุรี, วัดท่าแค จ.ลพบุรี, วัดยาง จ.เพชรบุรี



ภาพลายเส้นที่ 3.34 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกที่ตั้งอยู่ระหว่างเขตพุทธาวาสและสังฆาวาส



ภาพลายเส้นที่ 3.35 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกที่ตั้งอยู่ระหว่างเขตพุทธาวาสและสังฆาวาส

จะเห็นได้ว่าการวางตำแหน่งของหอพระไตรปิฎกในเขตธรณีสงฆ์นั้น ก็ยังคงมีการให้ความสำคัญกับอาคาร ซึ่งทำโดยการตั้งอยู่ในแนวแกนของทางเข้า หรือตั้งอยู่ในแนวแกนเดียวกับพระอุโบสถ หรือเจดีย์ที่สำคัญ ทั้งนี้ตำแหน่งที่ตั้งส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ระหว่างเขตพุทธาวาสและเขตสังฆาวาส ไม่ว่าจะเป็นในลักษณะขนานข้างหรือโอบล้อมก็ตาม อาจแสดงให้เห็นว่า สามารถเข้าถึงได้จากทางเขตพุทธาวาส หรือสะดวกในการใช้สอยในเขตพุทธาวาสหรือแม้แต่สะดวกในการควบคุมดูแล เป็นต้น

จากการสำรวจหอพระไตรปิฎกที่เป็นอาคารเครื่องสับนั้นจะมีตำแหน่งที่ตั้งอยู่กลางน้ำ ต่างจากหอพระไตรปิฎกที่เป็นอาคารครึ่งไม้ครึ่งปูน ซึ่งมีตำแหน่งที่ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบ การที่หอพระไตรปิฎกประเภทครึ่งไม้ นั้น ตั้งอยู่ในน้ำนั้น เพื่อจุดมุ่งหมายในการป้องกันมด ปลวก หรือแมลงต่างๆอันเป็นตัวทำลายพระไตรปิฎกที่ในสมัยก่อนจารึกลงใบลาน สามารถจำแนกประเภทของแหล่งน้ำอันเป็นที่ตั้งของหอพระไตรปิฎก ได้ดังนี้

1. สระน้ำขนาดเล็ก หมายถึง ลักษณะสระน้ำที่สร้างขึ้นเพื่อเก็บน้ำไว้ มีสภาพเป็นสิ่งก่อสร้างชัดเจน และมีขนาดพอดีรับกับตัวอาคารของหอพระไตรปิฎก สันนิษฐานว่าบางแห่งมีบันไดแบบไม่ถาวรสามารถพาดถึงตัวหอพระไตรปิฎกได้ ได้แก่



ภาพที่ 3.31 หอพระไตรปิฎกและสระน้ำขนาดเล็ก

จากที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกในบ่อน้ำที่มีขนาดเล็กนั้น จะเห็นว่าส่วนมากตั้งในพื้นที่ที่มีอาณาบริเวณไม่มาก คือ ในส่วนของเขตสังฆาวาส ที่เป็นหมู่กุฏิ แต่ความต้องการเพื่อเก็บรักษาพระไตรปิฎกใบลานให้พ้นจากมด ปลวก หรือแมลง จำเป็นต้องสร้างอยู่กลางสระน้ำ เพื่อให้มีน้ำล้อมรอบ จึงได้ทำขนาดบ่อน้ำให้สามารถล้อมรอบเสาชของหอพระไตรปิฎกได้ แต่ทั้งนี้จากสภาพปัจจุบันอาจเป็นไปได้ว่ามีการเปลี่ยนแปลงลักษณะของบ่อน้ำไปจากเดิมเนื่องจากวัสดุที่ดูเป็นสมัยปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ดีตำแหน่งที่ตั้งนั้น ก็อาจสันนิษฐานถึงขนาดของบ่อน้ำที่มีขนาดไม่ใหญ่มากนักได้

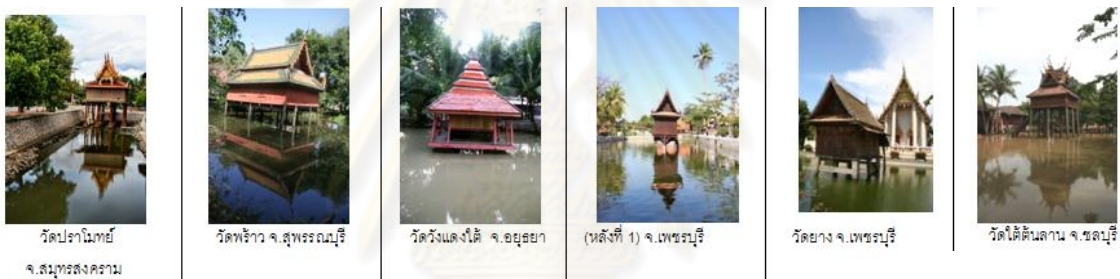
2. สระน้ำขนาดกลาง หมายถึง ลักษณะสระน้ำที่สร้างขึ้น มีสภาพเป็นบ่อน้ำขุดมีทั้งรูปแบบที่มีลักษณะขอบบ่อแบบตามธรรมชาติและแบบขอบบ่อแบบที่เป็นสิ่งก่อสร้างและพื้นที่น้ำล้อมรอบมีขนาดใหญ่กว่าตัวอาคารของหอพระไตรปิฎกอาจเพียง 1-2 ไม้กระดานหรือบันไดช่วงพาดขนาด 10-15 ชั้นพาดถึง โดยรอบ ได้แก่



ภาพที่ 3.32 หอพระไตรปิฎกและสระน้ำขนาดกลาง

จากที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกในบ่อน้ำที่มีขนาดกลางนั้น จะเห็นว่าส่วนมากตั้งในพื้นที่ที่ค่อนข้างมีอาณาบริเวณ ไม่ได้ตั้งอยู่ในกลุ่มหมู่กุฏิ ซึ่งขนาดของสระน้ำนั้นใหญ่กว่าตัวอาคาร แต่มีสัดส่วนที่รับกับหอพระไตรปิฎก ความสะดวกในการใช้สอย นั้นอาจไม่สามารถเข้าถึงได้ง่ายคือ โดยสามารถทอดไม้กระดานแล้วเดินข้ามได้

3. สระน้ำขนาดใหญ่ หมายถึง ลักษณะของสระน้ำหรือแหล่งน้ำขนาดใหญ่ อาจใช้เป็นส่วนในการแบ่งกั้นพื้นที่ออกเป็นสวน รวมทั้งเป็นส่วนหนึ่งในการเพิ่มทัศนียภาพที่สวยงามแก่พื้นที่วัดนั้นอีกด้วย ได้แก่

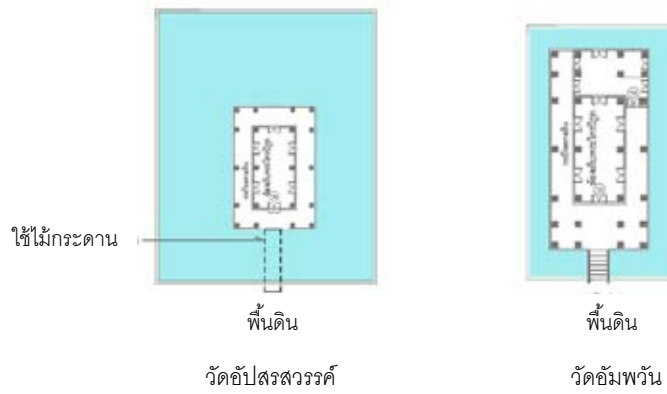


ภาพที่ 3.33 หอพระไตรปิฎกและสระน้ำขนาดใหญ่

จากที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกในบ่อน้ำที่มีขนาดใหญ่ นั้น จะเห็นว่าส่วนมากตั้งในพื้นที่ที่มีการวางผังบริเวณให้มีสระน้ำเป็นเสมือนส่วนหนึ่งของสวนหรือเป็นลักษณะของบริเวณที่เป็นจุดสำคัญ รวมทั้งบางที่ยังทำหน้าที่เป็นขอบเขตของพื้นที่วัดด้วย

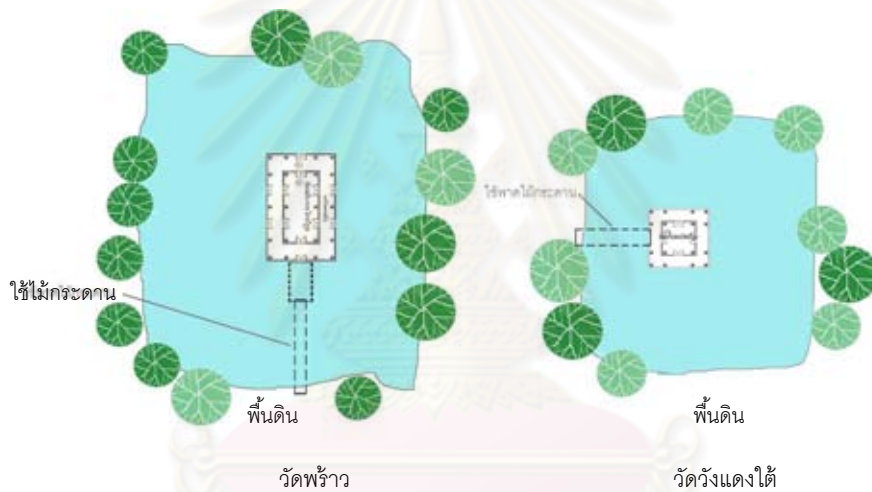
4. อาคารประเภทเครื่องไม้ที่ตั้งบนพื้นที่ราบ ซึ่งสันนิษฐานว่าแต่เดิมคงมีการสร้างกลางน้ำ แต่เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจึงมีการย้ายมาไว้บนพื้นที่ราบ วัดดังกล่าว ได้แก่ วัดระฆังโฆสิตาราม (หลังในเขตสังฆาวาส) กรุงเทพฯ, วัดช้างเผือก จ.สมุทรสงคราม, วัดท่าแค จ.ลพบุรี ซึ่งขอยกเว้นไว้ไม่กล่าวถึง

จะเห็นได้ว่า หอพระไตรปิฎกส่วนมากเป็นอาคารหลังเดียว ตั้งอยู่เป็นเอกเทศ ทั้งที่อยู่ในเขตสังฆาวาสและพุทธาวาส และส่วนมากตั้งอยู่กลางน้ำ คือ เสาของอาคารทั้งหมดล้อมรอบด้วยน้ำ และไม่มีส่วนใดส่วนหนึ่งของอาคารเชื่อมต่อกับบนฝั่ง เพื่อประโยชน์ในการเก็บรักษาพระไตรปิฎก ไบลานให้พ้นจากมด ปลวก หรือแมลง อีกทั้งยังเป็นประโยชน์ในการป้องกันอัคคีภัยไปในตัวอีกด้วย โดยสระน้ำของหอพระไตรปิฎกนั้น พบทั้งสระน้ำรูปทรงสี่เหลี่ยม สร้างด้วยคสล. และสระน้ำรูปทรงธรรมชาติ และนอกจากนี้ก็พบว่ามิหอพระไตรปิฎกเพียงส่วนน้อยที่ตั้งอยู่บนบก ซึ่งสันนิษฐานว่าเดิมเคยตั้งอยู่ในน้ำทั้งสิ้น



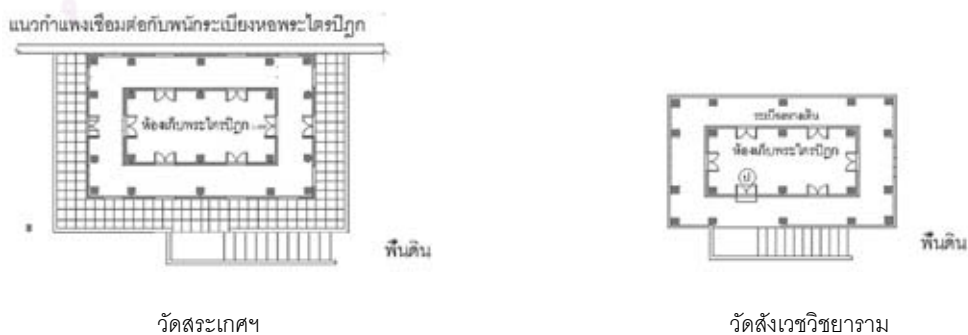
ภาพลายเส้นที่ 3.36. จำลองแผนภาพหพระไตรปิฎกที่ตั้งอยู่กลางน้ำ ในสระรูปทรงสี่เหลี่ยมสร้างด้วย คสล.

ตัวอย่าง เช่น วัดอัมพวัน กรุงเทพฯ วัดอัมพวัน จ.นนทบุรี วัดอินทาราม จ.ชัยนาท เป็นต้น โดยพบว่าสระน้ำลักษณะนี้พบมากกว่าลักษณะอื่นทั้งในพื้นที่กรุงเทพฯเองหรือในพื้นที่ต่างจังหวัดก็ตาม ทั้งนี้อาจเนื่องจากการปรับปรุงสระน้ำให้ง่ายต่อการดูแลรักษาและเพื่อความเป็นระเบียบก็อาจเป็นไปได้



ภาพลายเส้นที่ 3.37. ตัวอย่างของหพระไตรปิฎกที่ตั้งอยู่กลางน้ำ ในสระรูปทรงธรรมชาติ

ตัวอย่าง เช่น วัดพร้าว จ.สุพรรณบุรี วัดวังแดงใต้ จ.อยุธยา เป็นต้น ซึ่งสระรูปทรงธรรมชาติอาจเป็นสระที่เกิดจากการขุดไม่ได้เป็นสระที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เพียงว่ามีรูปทรงของสระที่เป็นอิสระ ซึ่งส่วนมากพบว่าเป็นวัดในต่างจังหวัด และพื้นที่ของวัดก็มีอาณาบริเวณที่กว้างขวางและบริเวณสระน้ำที่ตั้งหพระไตรปิฎกนั้นมีบรรยากาศที่ร่มรื่น และไม่มีสิ่งปลูกสร้างมากนัก



ภาพลายเส้นที่ 3.38. ตัวอย่างของหพระไตรปิฎกที่ตั้งอยู่บนพื้นดิน

ตัวอย่าง เช่น วัดสระเกศ กรุงเทพฯ วัดสังเวชวิศยาราม กรุงเทพฯ เป็นต้น ซึ่งมีข้อสันนิษฐานว่าเคยสร้างอยู่กลางน้ำมาก่อน และได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบไปโดยการถมสระน้ำในสมัยหลัง แต่อย่างไรก็ตาม หอพระไตรปิฎกที่สำรวจพบในปัจจุบันก็ยังตั้งอยู่กลางน้ำเป็นส่วนมาก

นอกจากนี้ ยังพบว่าบางวัด ทำการขุดสระสำหรับหอพระไตรปิฎกให้มีการเชื่อมต่อกับแหล่งน้ำใกล้เคียง เช่น แม่น้ำ ลำคลอง เพื่อให้น้ำเกิดการถ่ายเท ป้องกันน้ำไม่ให้เน่าเสียเนื่องมาจากน้ำนิ่ง อีกทั้งเมื่อถึงฤดูน้ำหลากนั้น น้ำอาจจะขึ้นสูงท่วมเสาหอพระไตรปิฎก หรือสะพาน (บางวัดที่มีสะพาน แต่ไม่ทำติดเชื่อมกับตัวหอพระไตรปิฎกโดยตรง คงต้องใช้ไม้หรือสะพานทอดไปอีกที่หนึ่ง) เพื่อเป็นการทำลายแมลงต่างๆ

3.2.2. ผังพื้นของหอพระไตรปิฎกที่ทำการสำรวจ

รูปแบบของผังพื้น

เมื่อกล่าวถึงรูปแบบผังพื้นของหอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องสับนั้นสามารถจำแนกออกได้เป็นกลุ่ม ดังนี้

เมื่อจำแนกรูปแบบตามรูปร่างของผังพื้น สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 รูปแบบ คือ

1. ผังพื้นแบบสี่เหลี่ยมจัตุรัส เช่น วัดตันลือณ จ.ชลบุรี, วัดวังแดงใต้ จ.อยุธยา เป็นต้น

2. ผังพื้นสี่เหลี่ยมผืนผ้า เช่น วัดปากน้ำ กรุงเทพฯ, วัดท่าพูด จ.นครปฐม, วัดยาง จ.เพชรบุรี,

วัดปราโมทย์ จ.สมุทรสงคราม, วัดพระพุทธไสยาสน์ จ.เพชรบุรี เป็นต้น

เมื่อจำแนกผังพื้นตามรูปแบบของระเบียบที่ล้อมรอบห้องเก็บพระไตรปิฎกสามารถจำแนกได้เป็น 2 รูปแบบ คือ

1. ผังพื้นแบบมีระเบียบ ได้แก่

1.1. ผังพื้นแบบมีระเบียบเปิด เช่น วัดอัมพรสวรรค์ กรุงเทพฯ, วัดดุสิตาราม กรุงเทพฯ,

วัดใหญ่สุวรรณาราม(หลังในเขตสังฆาวาส) จ.เพชรบุรี, วัดวังแดงใต้ จ.อยุธยา เป็นต้น

1.2. ผังพื้นแบบมีระเบียบปิด เช่น วัดหงส์รัตนาราม กรุงเทพฯ, วัดพร้าว จ.สุพรรณบุรี, วัดกลาง-

บางแก้ว จ.นครปฐม เป็นต้น

2. ผังพื้นแบบไม่มีระเบียบ เช่น วัดนรนาถสุนทริการาม กรุงเทพฯ, วัดบางขุน จ.นนทบุรี เป็นต้น

ซึ่งผังพื้นของหอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องสับที่ทำการสำรวจพบนั้น มีลักษณะที่คล้ายกัน คือเป็นอาคารเดี่ยวที่ตั้งอยู่เป็นเอกเทศ และมีทางเข้าออกของอาคารเพียงทางเดียว มักไม่พบว่ามีบันไดทางขึ้นลง หรือหากมีบันไดทางขึ้นลง ก็มักพบว่าบันไดทอดลงไม่ถึงผังพื้นดิน จำเป็นต้องใช้ไม้กระดานทอดข้ามจากฝั่งไปยังบันไดนี้อีกทีหนึ่ง การเข้าถึงอาคารทำได้โดยใช้ไม้กระดานหรือบันไดวางข้ามไปและทำการชักกลับหลังทำการใช้งานเรียบร้อยแล้ว และจากการสำรวจในพบว่าบางวัดมีการทำสะพานหรือบันไดที่สามารถเชื่อมต่อกับฝั่งไปยังหอพระไตรปิฎกเลย แต่จะเว้นช่องระยะห่างไว้ระหว่างบันไดและตัวหอพระไตรปิฎกโดยแยกโครงสร้างกัน ทั้งนี้เนื่องมาจากไม่ต้องการให้มีส่วนใดติดต่อกับพื้นดิน เพื่อจุดประสงค์เดิมคือป้องกันแมลงต่างๆ



วัดสิงห์ จ.นนทบุรี



วัดใต้ต้นลาน จ.ชลบุรี



วัดอัปสรสวรรค์ กรุงเทพฯ

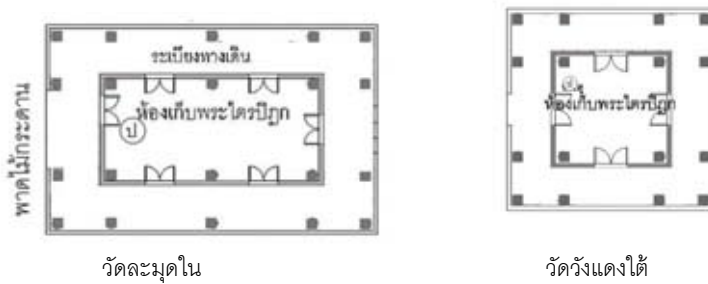
ภาพที่ 3.34 แสดงทางเข้าสู่หอพระไตรปิฎก

เมื่อก้าวถึงพื้นที่สำหรับเก็บพระไตรปิฎก หอพระไตรปิฎกทุกหลังจะมีห้องเก็บพระไตรปิฎกเป็นห้องเดี่ยวที่กั้นด้วยผนังอย่างมิดชิด ขนาดไม่ใหญ่มาก ประมาณ 1-2 ห้องเสา และภายในตั้งตู้พระไตรปิฎกสำหรับเก็บพระไตรปิฎก ที่ห้องเก็บพระไตรปิฎกนี้มีประตูทางเข้าออกของห้องเพียงทางเดียวเช่นกัน อาจเนื่องจากมีผู้ใช้สอยไม่มากนักและอาคารมีขนาดเล็ก อีกทั้งยังเพื่อการรักษาความปลอดภัยให้พระไตรปิฎกด้วย ส่วนมากนิยมทำหน้าต่างอยู่กึ่งกลางทุกช่วงเสา รอบห้องเก็บพระไตรปิฎก อาจเพื่อประโยชน์ในการใช้แสงธรรมชาติ เนื่องจากแสงสว่างอาจไม่พอเพียงเพราะในสมัยนั้นคงยังไม่ได้มีไฟฟ้าใช้อย่างแพร่หลายในปัจจุบันนี้ และการระบายอากาศและความชื้นด้วยก็เป็นไปได้ แต่ก็พบว่าบางหลังที่ไม่มีการเจาะช่องหน้าต่างในอาคารขนาดเล็ก การสำรวจในปัจจุบันพบว่า ส่วนใหญ่ปิดประตูและหน้าต่างไว้ตลอด ยกเว้นเวลาต้องการใช้งานเท่านั้น



ภาพที่ 3.35. แสดงห้องเก็บพระไตรปิฎก
ที่ใช้แสงธรรมชาติจากหน้าต่าง และหลอดไฟฟ้า
(ซ้าย) วัดสิงห์ จ.นนทบุรี (ขวา) วัดสระเกศ กรุงเทพฯ

ส่วนมากพบว่าหอพระไตรปิฎกนั้น มีระเบียงทางเดินล้อมรอบห้องเก็บพระไตรปิฎกอีกชั้นหนึ่ง เป็นระเบียงแบบเปิดหรือระเบียงแบบปิดก็ได้ อาจเนื่องมาจากการออกแบบรูปทรงหลังคาที่ต้องการหลังคากันสาดเพื่อกันแดดกันฝนจึงเกิดมีพื้นที่ระเบียง แต่ทั้งนี้ก็สันนิษฐานว่าอาจเป็นประโยชน์ในการปรับเปลี่ยนการใช้พื้นที่ระเบียงรอบนี้เป็นที่คัดลอกพระไตรปิฎกหรือบอกรหัสแก่พระภิกษุได้อีกด้วย แต่อย่างไรก็ตามก็พบว่ามีหอพระไตรปิฎกแบบที่ไม่มีระเบียงรอบ ด้วยแต่เป็นส่วนน้อย และเมื่อก้าวถึงระดับพื้นของห้องเก็บพระไตรปิฎกพบว่า ทุกหลังยกสูงกว่าระดับพื้นระเบียงโดยรอบ ประมาณ 0.50- 1.0 ม. ทั้งนี้อาจเนื่องจาก หากมีฝนสาดเข้าสู่ตัวอาคาร การยกพื้นห้องเก็บพระไตรปิฎกในระดับสูงกว่าพื้นระเบียงนั้น ก็จะเป็นเพื่อประโยชน์ในการป้องกันความเสียหายจากน้ำได้ทางหนึ่ง อีกทั้งยังเป็นนัยในการให้ความสำคัญและยกย่องกับพระไตรปิฎกด้วย



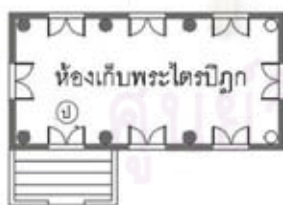
ภาพลายเส้นที่ 3.39 ผังพื้นของหอพระไตรปิฎกแบบมีระเบียงแบบเปิด

เช่น วัดละมุดใน จ.นนทบุรี วัดวังแดงใต้ จ.อยุธยา เป็นต้น จะเห็นว่าหอพระไตรปิฎกนั้นไม่เชื่อมต่อกับฝั่ง ต้องใช้สะพานทอดข้ามไป และที่ห้องเก็บพระไตรปิฎกนั้น มีประตูทางเข้าเพียงแห่งเดียว แต่มีส่วนต่างกันที่วัดละมุดในนั้นมีหน้าต่างทุกช่วงเวลา แต่ของวัดวังแดงใต้นั้นไม่มีหน้าต่างเนื่องจากอาคารมีขนาดเล็ก



ภาพลายเส้นที่ 3.40 ผังพื้นของหอพระไตรปิฎกแบบมีระเบียงแบบปิด

เช่น วัดพร้าว จ.สุพรรณบุรี วัดช้างเผือก จ.สมุทรสงคราม เป็นต้น จะเห็นว่าหอพระไตรปิฎกไม่เชื่อมต่อกับฝั่งพื้นดินต้องใช้การพาดบันไดหรือไม้กระดานข้ามไป และที่ผนังระเบียงนั้นมีหน้าต่างที่กึ่งกลางทุกห้องเสา และมีประตูทางเข้าอาคาร ทางเดียว และที่ผนังห้องเก็บพระไตรปิฎกนั้นมีประตูทางเข้าห้องเก็บพระไตรปิฎกทางเดียว



วัดบางชัน
ภาพลายเส้นที่ 3.41 ผังพื้นของหอพระไตรปิฎกแบบไม่มีระเบียง

เช่น วัดบางชัน จ.นนทบุรี เป็นต้น จะเห็นว่าหอพระไตรปิฎกนั้นไม่เชื่อมต่อกับฝั่งพื้นดิน แต่ในตัวอย่างนี้มีการทำชานพักชั้นในภายหลังเพื่อความสะดวกในการใช้งาน แต่อย่างไก็ดี โครงสร้างของชานพักและตัวหอพระไตรปิฎกนั้นก็เชื่อมต่อกัน โดยเว้นระยะช่องไว้เล็กน้อย ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะเป็นประโยชน์ในการกันมดปลวก และแมลงต่างๆดังที่เคยๆทำมา และที่ผนังห้องเก็บพระไตรปิฎกนั้นมีหน้าต่างที่กึ่งกลางทุกห้องเสา และมีประตูทางเข้าอาคารทางเดียว

โครงสร้างรับพื้นใช้ระบบเสาและรอด (คือองค์ประกอบที่ทำหน้าที่เหมือนคานแต่วิ่งทะลุกึ่งกลางเสา) และวางพื้นซึ่งมีขนาดแผ่นใหญ่วางบนรอดเลย พื้นไม้อาจตีเข้าลิ้น หรือยึดกันด้วยลิ้นกระเบื้องแล้วแต่หลัง

ขนาดของผังพื้น

ซึ่งเมื่อทำการศึกษาในเรื่องของขนาดความกว้างยาวของห้อง รวมไปถึงพื้นที่ใช้สอยพบรายละเอียดแตกต่างกันดังนี้

วัด	ช่วงเสา ด้านสกัด (span) (ม.)	ช่วงเสา ด้านยาว (bay) (ม.)	จำนวนช่วง เสาห้อง เก็บพระไตร ปิฎก (ม.)	ความ กว้าง ระเบียง (ม.)	พื้นที่ห้อง เก็บ พระไตร- ปิฎก (ตร.ม.)	พื้นที่ ระเบียง ทางเดิน รอบ (ตร.ม.)	สัดส่วนของพื้นที่ ห้องเก็บพระ ไตร-ปิฎกต่อ พื้นที่ระเบียง ทางเดิน
1.วัดสระเกศ	2.8	2.2	2	2.1	12.32	47.88	1:3.9
2.วัดระฆังโฆสิตาราม (ในสังฆาวาส)	2.2	2.2	3	1.2	9.68	21.6	1:2.8
3.วัดดุสิตาราม	2.3	1.4	2	1.4	6.44	30.4	1:4.1
4.วัดหงส์รัตนาราม	2.3	2.4	2	1.4	11.04	27.72	1:2.1
5.วัดทองธรรมชาติ	2.1	2	2	1.2	8.4	20.4	1:2.4
6.วัดสังเวชวิทยาราม	2.3	2.4	2	1.5	11.04	30.3	1:2.7
7.วัดนเรนทรฯ	2.5	2.5	2	-	7.5	-	-
8.วัดราชาธิวาส	2.3	3.1	2	1.4	14.26	30.74	1:2.1
9.วัดปากน้ำ	2.1	2.7	2	1.5	11.34	32.7	1:2.4
10.วัดอัปสรสวรรค์	2.25	2.5	2	1.35	11.25	26.865	1:2.3
11.วัดอัมพวัน	2.25	1.4	2	1.2	6.3	35.085	1:5.5
12.วัดพระเงิน	2.25	1.4	2	1.2	6.3	35.085	1:5.5
13.วัดสิงห์	2.2	2.1	2	1.4	9.24	25.76	1:2.7
14.วัดละมุดใน	2.2	2.1	2	1.4	9.24	25.76	1:2.7
15.วัดบางขุน	3.2	2.5	3	-	24	-	-
16.วัดช้างเผือก	3	3	1	1.5	9	36	1:3
17.วัดปรางโมทย์	1.8	2	2	2	7.2	27.6	1:3.8
18.วัดกลางบางแก้ว	2	2.3	2	1.4,1.75	9.2	29.68	1:3.2
19.วัดท่าพุด	2.5	3.2	2	1.5	16	35.7	1:2.2
20.วัดอินทราราม(ตลุก)	2.4	2.4	2	1.8	11.52	38.88	1:3.3
21.วัดพร้าว	2.2	2.4	2	1.3	10.56	24.96	1:2.3
22.วัดท่าแค	3+3	3+3	2	2.25	36	74.25	1:2
23.วัดวังแดงใต้	2.3	2.3	1	1	5.29	13.2	1:2.5

วัด	ช่วงเสา ด้านสกัด (span) (ม.)	ช่วงเสา ด้านยาว (bay) (ม.)	จำนวนช่วง เสาห้อง เก็บพระไตร ปิฎก (ม.)	ความ กว้าง ระเบียง (ม.)	พื้นที่ห้อง เก็บ พระไตร- ปิฎก (ตร.ม.)	พื้นที่ ระเบียง ทางเดิน รอบ (ตร.ม.)	สัดส่วนของพื้นที่ ห้องเก็บพระ ไตรปิฎกต่อ พื้นที่ระเบียง ทางเดิน
24.วัดใหญ่สุวรรณาราม (สังฆาวาส)	2.5	2	2	1.5,2	12	36	1:3
25.วัดใหญ่สุวรรณาราม (ในเขตธรณีสงฆ์)	2.5	2.5	2	-	7.5	-	-
26.วัดพุทธไสยาสน์	4	6	1	2.5	24	75	1:3.1
27.วัดยาง	2.4	2.1	2	-	10.08	-	-
28.วัดใต้ต้นลาน	2	2	1	2.2	4	36.96	1:9.2

ตารางที่ 3.2 แสดงการเปรียบเทียบสัดส่วนของผังพื้นของหอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องไม้

จากตารางเห็นว่าช่วงกว้างของเสาด้านสกัดของหอพระไตรปิฎก (span) มีระยะตั้งแต่ 1.4-3.1 เมตร ดังนี้

-ระยะห่างช่วงเสาด้านสกัดน้อยกว่า 2 เมตร จำนวน 2 หลัง ได้แก่ วัดปราโมทย์และวัดเกาะตาเถียร

-ระยะห่างช่วงเสาด้านสกัด 2.0- 2.4 เมตร จำนวน 18 หลัง ได้แก่ วัดกลางบางแก้ว วัดใต้ต้นลาน

วัดทองธรรมชาติ วัดมณีบรรพต วัดปากน้ำ วัดระฆังฯ(ในสังฆาวาส) วัดสิงห์ วัดพร้าว วัดละมุดใน

วัดอัมพวัน วัดพระเงิน วัดอัมพรสวรรค์ วัดดุสิตาราม วัดหงส์รัตนาราม วัดสังเวชวิทยาราม วัดราชาธิวาส

วัดวังแดงใต้ วัดอินทาราม(ตลุก) วัดยาง

-ระยะห่างช่วงเสาด้านสกัดมากกว่า 2.5-3.0 เมตร จำนวน 7 หลัง ได้แก่ วัดตะกาดเจ้า วัดนรนาถ

วัดท่าพูด วัดใหญ่ฯ(ในสังฆาวาส) วัดใหญ่ฯ (ในเขตสาธารณูปโภค) วัดสระเกศ วัดช้างเผือก วัดคูยาง

-ระยะห่างช่วงเสาด้านสกัดมากกว่า 3 เมตร จำนวน 4 หลัง ได้แก่ วัดพลับ วัดบางขนุน วัดพุทธไสยาสน์

วัดท่าแค

ซึ่งจากข้อมูลจะเห็นว่า หอพระไตรปิฎกส่วนมากมีระยะของช่วงเสาด้านสกัดขนาดประมาณ 2.0-2.5 เมตร ซึ่งเป็นช่วงที่มีขนาดที่เหมาะสมในช่วงพาดของวัสดุไม้ ในส่วนของหอพระไตรปิฎกที่มีระยะของช่วงเสา มากกว่า 2.5 เมตรนั้น ได้ส่งผลถึงรูปแบบของสถาปัตยกรรมส่วนหลังคาที่แปลกออกไปกว่าหอพระไตรปิฎกเมื่อเปรียบเทียบกับส่วนใหญ่ ในส่วนความกว้างของพื้นที่ระเบียงนั้นมีระยะตั้งแต่ 1.2 - 2.2 เมตร ซึ่งก็สังเกตได้ว่าเป็นพื้นที่อย่างน้อยที่สุดที่สามารถใช้เป็นทางเดินได้ และคือระยะนี้ก็จะป็นระยะของหลังคากันสาดที่จะกันแดดกันฝนให้แก่ห้องเก็บพระไตรปิฎก ซึ่งพื้นที่ของห้องเก็บพระไตรปิฎกเมื่อเทียบกับระเบียงทางเดินรอบนั้นเป็นสัดส่วนประมาณ 1:2

3.2.3.รูปแบบสถาปัตยกรรม

จากการสำรวจหอพระไตรปิฎก สามารถพบเห็นถึงลักษณะร่วมบางประการของหอพระไตรปิฎก โดยพบว่าส่วนใหญ่มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่ค่อนข้างคล้ายคลึงกันโดยภาพรวม อาจมีลักษณะบางอย่างที่แตกต่างกันออกไปบ้าง โดยส่วนมากพบว่าหอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องสับมีรูปแบบเป็นอาคารเดี่ยวขนาดเล็ก สร้างด้วยไม้ทั้งหลัง นิยมทรงเครื่องลำยอง และมักมีการประดับตกแต่งที่สวยงามและโดดเด่น พบว่าบางหลังมีการยกพื้นใต้ถุนสูงแต่บางหลังก็ยกพื้นสูงจากระดับน้ำไม่มากนัก



วัดละมุดใน จ.นนทบุรี วัดใหญ่ฯ จ.เพชรบุรี วัดพร้าว จ.สุพรรณบุรี วัดปราโมทย์ จ.สมุทรสงคราม วัดใต้ต้นลาน จ.ชลบุรี

ภาพถ่ายที่ 3.36 เปรียบเทียบระยะความสูงเดี่ยวกลางของหอพระไตรปิฎก

ซึ่งเมื่อสังเกตที่สัดส่วนความสูงของอาคารพบว่า ความสูงเดี่ยวกลาง(หรือความสูงของระดับพื้นน้ำถึงพื้นอาคาร)นั้นมีระยะที่ต่างกันในแต่ละหลัง แต่มีระยะของเดี่ยวบน(ระยะตั้งแต่พื้นอาคารถึงส่วนของหลังคา)และเดี่ยวหลังคา(ระยะตั้งแต่ชายคาขึ้นไปถึงยอด) ที่มีระยะใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะเดี่ยวบนที่มีระยะความสูงโดยประมาณ 1.8 - 2.5 ม. ซึ่งเป็นระยะความสูงที่เพียงพอต่อการใช้งาน เมื่อพูดถึงความสูงของเดี่ยวกลาง ถึงพื้นหอพระไตรปิฎกถึง มีตั้งแต่ 30 ซม.ถึง 4 เมตร ซึ่งโดยเฉลี่ยความสูงของเดี่ยวกลางนี้อยู่ที่ประมาณ 1.5 – 2.5 ม. เป็นส่วนมาก ซึ่งเป็นระยะที่ใกล้เคียงกับเดี่ยวบนและถือว่ามีสัดส่วนสวยงามตามหลักของการออกแบบตัวเรือนทั่วไป อย่างไรก็ตาม ระดับน้ำนั้นมีการเปลี่ยนแปลงได้เสมอ แต่อย่างไรก็ดีระดับน้ำนั้นก็ไม่ว่ามถึงพื้นหอพระไตรปิฎกแน่นอน โดยข้อดีของการยกพื้นอาคารในระดับที่สูงพื้นน้ำยิ่งจะทำให้ตัวพระไตรปิฎกพ้นจากความชื้นที่จะทำความเสียหายทั้งกับตัวอาคารเอง และกับพระไตรปิฎกได้อีกด้วย

นอกจากนี้ยังมีรายละเอียดของรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ตามหัวข้อต่อไปนี้

ก.รูปแบบสถาปัตยกรรม ส่วนหลังคา

ข.รูปแบบสถาปัตยกรรมส่วนตัวเรือน

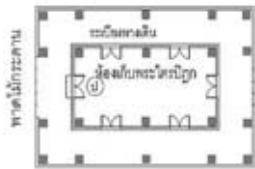
ค.รูปแบบสถาปัตยกรรมส่วนฐาน

ก.รูปแบบสถาปัตยกรรม ส่วนหลังคา

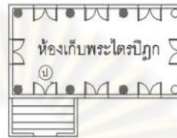
หอพระไตรปิฎกส่วนมากมีหลังคาทรงโรง หรือหลังคาจั่ว บางหลังมีหลังคาแบบจตุรมุข ซึ่งส่วนของหลังคาเอกลีมีทั้งการซ้อนชั้นและไม่ซ้อนชั้น และพบว่ามีหลังหนึ่งที่มีหลังคาทรงยอดมณฑป เมื่อสันนิษฐานจากรูปแบบหลังคาแล้วก็อาจสันนิษฐานว่าคงเป็นวัดที่มีความสำคัญมาก่อนหรือผู้สร้างหอพระไตรปิฎกคงเป็นผู้ที่มีฐานะอันศักดิ์สูง เมื่อกล่าวถึงหลังคากันสาดพบว่าหอพระไตรปิฎกส่วนมากมีหลังคากันสาดโดยรอบทั้งแบบซ้อน

ชั้นและไม่ซ้อนชั้นเช่นกัน นอกจากนี้ยังมีรูปแบบหลังคาแบบที่มีแต่หลังคาจั่วแต่ไม่มีกันสาด อีกรูปแบบหนึ่งด้วยการขึ้นการซ้อนชั้นหลังคาอาจเป็นไปเพื่อความสวยงาม หรือเป็นการสร้างความโดดเด่นให้กับอาคาร

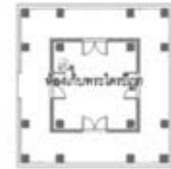
ซึ่งเมื่อพิจารณาร่วมกับผังพื้นจะเห็นว่า รูปแบบของหลังคามีความเชื่อมโยงกับรูปแบบของผังพื้น คือ อาคารที่มีหลังคาจั่วแบบมีกันสาด เป็นอาคารที่มีผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าแบบมีระเบียง อาคารที่มีหลังคาจั่วแบบไม่มีกันสาด เป็นอาคารที่มีผังพื้นสี่เหลี่ยมผืนผ้าแบบไม่มีระเบียง อาคารที่มีหลังคาจตุรมุขหรือหลังคายอดมณฑปและมีกันสาด เป็นอาคารที่มีผังพื้นสี่เหลี่ยมจัตุรัสแบบมีระเบียง



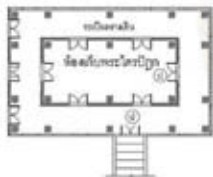
วัดอัสสุรสวรรค์ กรุงเทพฯ



วัดบางขุน จ.นนทบุรี

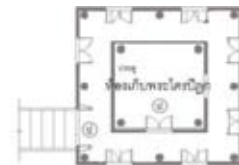


วัดวังแดงใต้ จ.อยุธยา



วัดอินทวาราม จ.ชัยนาท

หลังคาจั่วแบบมีกันสาด



วัดใต้ต้นลาน จ.ชลบุรี

หลังคาจตุรมุขและยอดมณฑป

หลังคาจั่วแบบไม่มีกันสาด

ภาพที่ 3.37 แสดงความสัมพันธ์ของรูปแบบหลังคาและรูปแบบผังพื้น

ในส่วนของหลังคาหอพระไตรปิฎกส่วนมากมีการประดับด้วยช่อฟ้า ใบระกา นาคสะดุ้งและหางหงส์ นิยมปิดทองประดับกระจกอย่างงดงาม มีเพียงไม่กี่หลังที่หลังคาใช้การตกแต่งด้วยปั้นลมและหางแบบเรือนไทย เช่น วัดนรนาถสุนทริการาม กรุงเทพฯ วัดใหญ่สุวรรณาราม(หลังที่ตั้งอยู่ระหว่างเขตพุทธาวาสและสังฆาวาส) จ.เพชรบุรี เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีบางหลังที่มีข้อสันนิษฐานว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงจากเครื่องลายองเป็นการตกแต่งด้วยปั้นลมปูนปั้นแทน เช่น วัดดุสิตาราม กรุงเทพฯ เป็นต้น นอกจากนี้ที่หลังคากันสาด บางหลังมีการตกแต่งด้วยใบระกาและนาคปักด้วย เช่น วัดสระเกศ กรุงเทพฯ วัดสิงห์ จ.นนทบุรี เป็นต้น



วัดใหญ่สุวรรณาราม จ.เพชรบุรี



วัดนรนาถสุนทริการาม จ.กทม.



วัดดุสิตาราม กรุงเทพฯ

ภาพที่ 3.38 เครื่องประดับหลังคาแบบปั้นลม

ที่หน้าบ้านของอาคารมีหลายรูปแบบ นิยมทำเป็นไม้แกะสลักปิดทองประดับกระจก หรือเป็นประดับกระจกอย่างเดียว ลวดลายที่ใช้ มีหลายนรูปแบบทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฐานานาคคีติของวัดและของผู้สร้างเป็นสำคัญ เช่น ลายพระนารายณ์ทรงครุฑ ลายเทพนม ลายกนก ลายพฤษชาติ ลายลูกฟักหน้าพรหม เป็นต้น นอกจากนี้บางแห่งลวดลายหน้าบ้านไม่หลงเหลืออยู่แล้วเป็นเพียงไม้เรียบปิดหน้าจั่วเท่านั้น



ลายพระนารายณ์ทรงครุฑ(วัดสิงห์ จ.นนทบุรี)



ลายเทพนม(วัดสระเกศฯ กรุงเทพฯ)



ลายพฤษชาติ(วัดท่าพูด จ.นครปฐม)



ลายลูกฟักหน้าพรหม (วัดหงส์ กรุงเทพฯ)



ลายลูกฟักหน้าพรหม (วัดยาง จ.เพชรบุรี)



ลายที่หายไป (วัดพร้าว จ.สุพรรณบุรี)

ภาพที่ 3.39 ตัวอย่างลวดลายหน้าบ้านแบบต่างๆ

ในส่วนของหลังคากันสาดนั้น บางหลังมีคันทวยมารับ และบางหลังไม่มี ซึ่งหลังที่ไม่มีคันทวยมารับนั้น มีชายคายื่นยาวไม่มาก แต่ในส่วนที่มีคันทวยมารับนั้น มีชายคที่ยื่นยาวพ้นแนวของเสาออกมามาก ทั้งนี้เมื่อพิจารณาระยะยื่นของหลังคากันสาด พบว่ามีความสัมพันธ์กับรูปแบบของผังพื้น กล่าวคือ ในหลังที่มีชายคายื่นยาวและมีคันทวยมารับหรือไม่มีนั้น พบว่าเป็นอาคารที่มีผังพื้นแบบมีระเบียงเปิด และในส่วนของอาคารที่มีชายคายื่นยาวไม่มากนัก พบว่าเป็นอาคารที่มีผังพื้นแบบมีระเบียงปิด ทั้งนี้อาจมีเหตุผลในเรื่องของการป้องกันฝน เนื่องจากอาคารที่มีระเบียงแบบปิดนั้น มีผนังล้อมรอบห้องเก็บพระไตรปิฎกอีกชั้นหนึ่ง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องทำชายคายื่นยาวมาก แต่ในทางกลับกันนั้น อาคารที่มีผังพื้นแบบมีระเบียงเปิดนั้น มีโอกาสที่ฝนจะสาดเข้าสู่ห้องเก็บพระไตรปิฎกได้มากกว่า ดังนั้นจึงจำเป็นต้องทำชายคายื่นยาวเพื่อป้องกันฝนก็อาจเป็นไปได้



วัดอัมพรสวรรค์ กรุงเทพฯ

ภาพถ่ายที่ 3.40 อาคารที่มีชายคายื่นยาวและมีคันทวยรับ



วัดสิงห์ จ.นนทบุรี



วัดสังเวชวิศยาราม กรุงเทพฯ

ภาพถ่ายที่ 3.41 อาคารที่มีชายคายื่นยาวและไม่มีคันทวยรับ



วัดละมุดใน จ.นนทบุรี



(ซ้าย) วัดพร้าว จ.สุพรรณบุรี (ขวา) วัดปราโมทย์ จ.สมุทรสงคราม
ภาพที่ 3.42 อาคารที่มีชายคาสั้นและไม่มีคันทวยรับ

ในส่วนของโครงสร้างหลังคานั้น สันนิษฐานว่าเป็นระบบช่อและจันทัน มีองค์ประกอบหลักทางโครงสร้าง ได้แก่ ออกไก่ ช่อ จันทัน กลอน ระแนง เชิงกลอน และสะพานหนู นอกจากนี้หากหลังคา มีการซ้อนชั้น จำเป็นต้องมีเสาดูกตาเป็นโครงสร้างที่เพิ่มของหอพระไตรปิฎก เนื่องจากหอพระไตรปิฎกส่วนมากมีเสารับหลังคาเอกจำนวนเพียง 2 ห้องเสา ดังนั้น หากมีการซ้อนชั้นหลังคาจึงจำเป็นต้องมีเสาดูกตามารับหลังคาชั้นซ้อน ซึ่งถือว่าเป็นองค์ประกอบทางโครงสร้างที่สำคัญ ในเรื่องของวัดดุมงนั้น พบทั้งหลังคาที่มุงด้วยกระเบื้องหลังคาดินเผาหางมน กระเบื้องดินเผาหางเหยี่ยว การเบื่องวาว ซึ่งบางหลังก็มีการเปลี่ยนแปลงวัดดุมงหลังคาเป็นกระเบื้องสมัยใหม่ เช่น ใช้เป็นกระเบื้องซีเมนต์แทน เป็นต้น

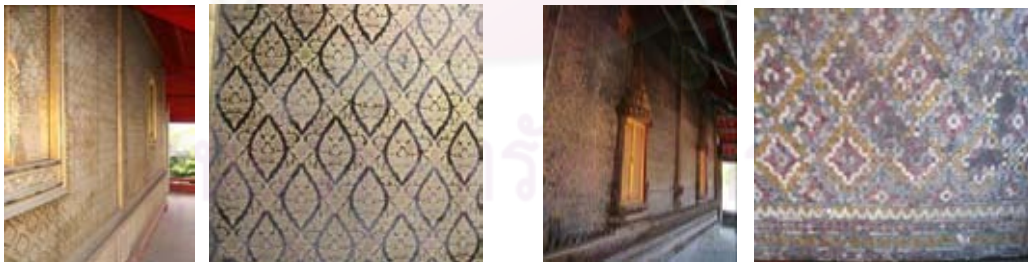
รูปแบบสถาปัตยกรรม ส่วนตัวเรือน

ในส่วนของตัวเรือนนั้น มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ ผนัง ผนังกระเบื้อง และเสา ซึ่งเมื่อก้าวถึงผนังนั้น อาคารหอพระไตรปิฎกนี้มีลักษณะเป็นแผงฝาผนัง คือ องค์ประกอบของไม้ลูกตั้งลูกนอน ที่ประกอบกันเป็นแผงฝาผนัง โดยทั้งแผงนั้นมีขนาดพอดีกับหนึ่งห้องเสา เรียกว่า ฝาผนัง 1 กระเบาะ ซึ่งหากมีการเจาะช่องเปิด นิยมที่กึ่งกลางของแผงฝาผนังมีองค์ประกอบคือกรอบเช็ดหน้าและบานประตูหรือหน้าต่าง ตามแต่ละหลัง ซึ่งกล่าวโดยสรุปคือ แผงฝาผนังของหอพระไตรปิฎกนั้นมีองค์ประกอบของประตูหรือหน้าต่างอยู่ในแผงฝาผนังเลย ทั้งนี้รูปแบบของแผงฝาผนังพบเห็นหลายลักษณะ โดยมีข้อสังเกตที่ว่าผนังส่วนที่เป็นห้องเก็บพระไตรปิฎกนั้น ส่วนมากนิยมตกแต่งให้สวยงามตามแต่ฐานะของวัดนั้นๆ ซึ่งส่วนมากจะมีการตกแต่งมากกว่าผนังส่วนกระเบื้อง (ในกรณีที่เป็นหอพระไตรปิฎกแบบที่มีผนังที่กระเบื้องปิดด้วย) ทั้งนี้เนื่องจากผนังห้องเก็บพระไตรปิฎกนี้ส่วนมากก็จะอยู่ภายใต้ชายคาที่ยื่นยาว การประดับตกแต่งก็สามารถทำได้มาก และอีกนัยหนึ่งก็เป็นการให้ความสำคัญกับห้องเก็บพระไตรปิฎกที่เก็บรักษาพระไตรปิฎกด้วย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฐานะานุศักดิ์ของผู้สร้างอาคารหรือฐานะานุศักดิ์ของวัดด้วย



ภาพที่ 3.43 แสดงฝาผนังห้องเก็บพระไตรปิฎก ที่เป็นฝาปะกนแบบต่างๆ

แผงฝาผนังห้องเก็บพระไตรปิฎกนั้น ส่วนมากพบว่ามีการตั้งแต่ลักษณะที่เป็นฝาปะกน นิยมทาสีแดงบาง หลังมีการปิดทองร่วมด้วย นอกจากนี้ยังพบว่ามีการประดับตกแต่งด้วยวิธีอื่นๆที่มีความสวยงามเป็นพิเศษ เช่น มีการใช้ลายรดน้ำ การประดับกระจก การเขียนสี การใช้ลายฉลุปิดทอง เป็นต้น



ฝาผนังลายรดน้ำ วัดสังเวชวิศยาราม กรุงเทพฯ

ฝาผนังประดับกระจกสี วัดอัมพรสวรรค์ กรุงเทพฯ



ฝาผนังเขียนสี วัดสระเกศ กรุงเทพฯ

ฝาผนังลายฉลุปิดทอง วัดใต้ต้นลาน จ.ชลบุรี

ภาพที่ 3.44 แสดงการตกแต่งฝาผนังห้องเก็บพระไตรปิฎกด้วยวิธีต่างๆ

แต่ในทางกลับกันกลับพบว่า ฝาผนังห้องเก็บพระไตรปิฎกที่ด้านในห้องนั้น กลับมีการตกแต่งที่น้อย
อย่างเห็นได้ชัด



วัดสังเวชวิศยาราม กรุงเทพฯ



วัดสิงห์ จ.นนทบุรี



วัดใต้ต้นลาน จ.ชลบุรี

ภาพที่ 3.45 แสดงฝาผนังภายในห้องเก็บพระไตรปิฎก

เมื่อกล่าวถึงแผงฝาผนังระเบียง ส่วนมากแล้วก็ยังนิยมทำเป็นฝาสายบัว และโดยส่วนมากพบว่าจะมี
การประดับตกแต่งที่น้อย และเรียบง่าย ทั้งนี้เนื่องด้วยเป็นส่วนที่มีโอกาสโดนแดดโดนฝนเต็มที่ จึงมักไม่พบการ
ประดับตกแต่งที่อาจเสียหายได้ง่ายที่ผนังระเบียงนี้ มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ยังมีการตกแต่งที่สวยงามไม่แพ้
ผนังห้องเก็บพระไตรปิฎก เช่น วัดสระเกศ ทั้งนี้เนื่องด้วยว่าเป็นหอพระไตรปิฎกในพระอารามหลวง จึงมีการ
ประดับตกแต่งที่สวยงามเป็นพิเศษ แต่อย่างไรก็ดีก็เป็นเพียงการทำลวดลายและทาสีที่ยังมีความคงทนต่อสภาพ
อากาศได้ นอกจากนี้ ยังมีข้อสังเกตว่า หอพระไตรปิฎกที่มีผังพื้นแบบมีระเบียงปิดนั้น มีผนังระเบียงซึ่งส่วนมาก
เป็นแบบเรียบง่าย และสามารถพบเห็นในวัดที่อยู่ต่างจังหวัดมากกว่าวัดในกรุงเทพฯ



ภาพที่ 3.46 วัดสระเกศ กรุงเทพฯ : แผงฝาผนังที่มีการตกแต่งที่ลูกฟุ้งด้วยไม้ลัดกนุ่นดำและเขียนสี



วัด ปราโมทย์ จ.สมุทรสงคราม



วัดใต้ต้นลาน จ.ชลบุรี



วัดอินทวาราม จ.ชัยนาท

ภาพที่ 3.47 แสดงแผงฝาผนังระเบียง รูปแบบฝาสายบัว

ในส่วนของพนักระเบียง ในอาคารที่มีผังพื้นแบบมีระเบียงเปิดนั้น ที่ระเบียงมีพนักระเบียงความสูง
ประมาณ 60- 80 ซม. รูปแบบของแผงพนักระเบียงนั้น มีลักษณะคล้ายกันกับแผงฝาผนังในลักษณะที่เป็นแผง
สำเร็จขนาดพอดีหนึ่งห้องเสาวางอยู่รอบเสาวั้นในส่วนที่เป็นทางเข้าไว้ รูปแบบของพนักระเบียงส่วนใหญ่มี

ลักษณะเป็นลูกมะหวด หรืออาจเป็นแผงประกอบด้วยลูกฟักและลูกมะหวดในแผงเดียว การตกแต่งส่วนมาทาสี ทั้งนี้เนื่องจากพนักกระเบื้องนี้เป็นส่วนที่โดนแดดฝนโดยตรงดังนั้นจึงต้องคำนึงถึงวิธีการตกแต่งที่จะคงทนต่อสภาพอากาศด้วย



วัดทองธรรมชาติ กรุงเทพฯ

วัดดุสิตาราม กรุงเทพฯ

วัดอัปสรสวรรค์ กรุงเทพฯ

วัดละมุดใน จ.นนทบุรี

ภาพที่ 3.48 แสดงแผงพนักกระเบื้องรูปแบบต่างๆ

ในส่วนของประตูและหน้าต่าง ส่วนมากพบว่าใช้เป็นประตูบานเปิดเข้า มีการตกแต่งหน้าบานและหลังบานด้วยวิธีต่างๆ บางแห่งไม่มีการตกแต่ง ใช้เป็นสีของวัสดุไม้ เฉพาะประตูทางเข้าห้องเก็บพระไตรปิฎก ส่วนมากจะมีการตกแต่งที่งดงามเป็นพิเศษ เหมือนกับที่หน้าต่างที่ผนังห้องเก็บพระไตรปิฎก พบมากกว่าหน้าบานตกแต่งด้วยลายรดน้ำ บางแห่งมีการใช้ลายฉลุปิดทอง และหลังบานเขียนภาพเทวดา เป็นต้น บางแห่งมีการทำซุ้มประตูและหน้าต่างอย่างวิจิตรสวยงาม เช่น มีการทำซุ้มบันแถลงที่ประตูวัดอัปสรสวรรค์ และวัดสระเกศ ซุ้มบันแถลงที่หน้าต่างวัดปากน้ำ กรุงเทพฯ หรือมีการทำซุ้มทรงยอดมณฑป ที่หน้าต่างวัดอัปสรสวรรค์ เป็นต้น ซึ่งลักษณะดังกล่าวพบมากในวัดหลวงต่างๆ



ประตูและหน้าต่างวัดอัปสรสวรรค์ กรุงเทพฯ

หน้าต่างวัดปากน้ำ กรุงเทพฯ

ประตูและหน้าต่างวัดสระเกศ กรุงเทพฯ

ภาพที่ 3.49 ประตูและหน้าต่างของหอพระไตรปิฎกรูปแบบต่างๆ

โครงสร้างของฝ้าผนังหนึ่งกระเบาะนั้น ฝ้าผนังจะวางตั้งบนพริ้งที่รัดรอบเสา ด้านหน้าเป็นฝ้าหุ้มกลอง และด้านหลังคือฝ้าประจันห้อง ฝ้าประกน หรือฝ้าสายบัวประกอบด้วยไม้ลูกตั้งลูกนอน เข้าลิ้นกัน และยึดไว้ด้วยกรอบของฝ้า ประตูและหน้าต่าง ประกอบด้วยกรอบเช็ดหน้า และตัวบาน ซึ่งทั้งบานประตูและหน้าต่างมีเดือยยึดกับธรณีบนและธรณีล่าง

เมื่อพิจารณาถึงรูปแบบทางสถาปัตยกรรม โดยเชื่อมโยงกับพื้นที่ตั้ง องค์ประกอบต่างๆทางสถาปัตยกรรมหรือลวดลายที่ใช้การประดับตกแต่งนั้น ก็พบว่ามีความแตกต่างกันอยู่บ้าง แต่ละห้องที่ ส่วนมากแล้วลักษณะของหอพระไตรปิฎกคล้ายกันแต่ ถ้าหากห้องที่นั้นมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่เด่นชัด หอพระไตรปิฎกก็จะมรูปแบบที่สามารถบ่งบอกถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นได้โดยชัดเจน เช่น จ.เพชรบุรี



วัดพระพุทธไสยาสน์ จ.เพชรบุรี

วัดใหญ่สุวรรณาราม จ.เพชรบุรี ในเขตสังฆาวาส

ภาพที่ 3.50 หอพระไตรปิฎกในจังหวัดเพชรบุรี

หรือ จ.นนทบุรี ที่มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นรูปแบบและสัดส่วนที่คล้ายกัน โดยเฉพาะการใช้องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม เช่น มีลักษณะคล้ายเรือนไทย ผนังเป็นฝาปะกน ลักษณะบานประตูและบานหน้าต่างคล้ายกัน ที่ย่องหน้าต่าง และผนังกระเบื้องใช้ลูกมะหวดและลูกฟัก ซึ่งในลักษณะนี้ บ่งบอกว่าอาจได้รับอิทธิพลของสถาปัตยกรรมอยุธยาตอนปลายสืบเนื่องมา และยังมีลวดลายลงรักปิดทองของประตูและหน้าต่างที่เหมือนกันอย่างมากด้วย



วัดสิงห์

วัดละมุดใน

วัดอัมพวัน

วัดพระเงิน

วัดบางขุน

ภาพที่ 3.51 ตัวอย่างหอพระไตรปิฎกในจ.นนทบุรี



ประตูหน้าต่างวัดสิงห์หลังจากการบูรณะ

วัดละมุดใน

วัดอัมพวัน

ร่องรอยประตูหน้าต่างวัดพระเงิน

ภาพที่ 3.52 ตัวอย่างองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม หอพระไตรปิฎกในจ.นนทบุรี : ประตูหน้าต่าง



ประตูและหน้าต่าง วัดสิงห์

ประตูและหน้าต่าง วัดละมุดใน

ประตูและหน้าต่าง วัดอัมพวัน

ประตูและหน้าต่าง วัดบางขุน

ภาพที่ 3.52 ตัวอย่างองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม หอพระไตรปิฎกในจ.นนทบุรี : หน้าต่าง

หรือในบางท้องถิ่นสถาปัตยกรรมก็จะคลี่คลายไปในรูปแบบของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเข้ามาผสมมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องวัสดุ หรือรูปแบบของรายละเอียดทางสถาปัตยกรรม



(ซ้าย) วัดปราโมทย์ จ.สมุทรปราการ (ขวา) วัดพร้าว จ.สุพรรณบุรี
ภาพที่ 3.53 หอพระไตรปิฎกที่มีลักษณะของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

รูปแบบสถาปัตยกรรม ส่วนฐาน

ส่วนฐานของอาคารตั้งแต่พื้นลงมา มีลักษณะ 2 แบบ คือ แบบที่เป็นเสา และแบบที่เป็นฐานที่บ่ออิฐถือปูน โดยส่วนที่เป็นเสานั้นแต่เดิมหอพระไตรปิฎกสร้างด้วยไม้ทั้งหลัง ฐานของอาคารจึงมีลักษณะเป็นเสาไม้ทั้งสิ้น แต่เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงการใช้งาน จึงมีการปรับเปลี่ยนไปบ้างในบางหลัง หอพระไตรปิฎกที่มีการเปลี่ยนเสาไม้เป็นเสาปูน แต่ยังตั้งอยู่กลางน้ำ ได้แก่ วัดดุสิตาราม กรุงเทพฯ วัดทองธรรมชาติ กรุงเทพฯ วัดสิงห์ จ.นนทบุรี เป็นต้น ซึ่งเนื่องจากเสาไม้ที่ต้องอยู่ในน้ำนั้น อาจเกิดการผุกร่อนได้ง่ายกว่าส่วนอื่น การเปลี่ยนเสาตั้งแต่พื้นลงไปถึงฐานรากเป็นเสาคอนกรีตนั้นเพื่อง่ายต่อการดูแลรักษาและเพื่อความแข็งแรงของอาคารด้วย

นอกจากนี้ยังมีฐานอีกลักษณะหนึ่ง คือ เป็นฐานก่ออิฐถือปูน สามารถใช้สอยพื้นที่ได้ อาคารดังกล่าวก็มีข้อสันนิษฐานว่า เคยเป็นเสาไม้และตั้งอยู่กลางน้ำมาก่อน แต่อาจมีการเปลี่ยนแปลงโดยการถมสระน้ำและเปลี่ยนจากอาคารใต้ถุนโล่งด้วยการก่ออิฐถือปูน สร้างเป็นพื้นที่ใช้สอยขึ้นมา ตามการใช้งานแต่ละวัดก็เป็นได้



(ซ้าย) วัดใต้ดินลาน จ.ชลบุรี (ขวา) วัดอัมพรสวรรค์ กรุงเทพฯ
ภาพที่ 3.54 หอพระไตรปิฎกที่มีส่วนฐานเป็นเสาไม้คงเดิม



วัดดุสิตาราม กรุงเทพฯ วัดทองธรรมชาติ กรุงเทพฯ
ภาพที่ 3.55 หอพระไตรปิฎกที่มีส่วนฐานเป็นเสาไม้คงเดิม

วัดสระเกศ กรุงเทพฯ วัดสังเวชวิศยาราม กรุงเทพฯ
ภาพที่ 3.56 หอพระไตรปิฎกที่มีส่วนฐานเป็นผนังก่ออิฐถือปูน

ในการคัดเลือกหอพระไตรปิฎกจากหอพระไตรปิฎกจำนวน 28 หลังนั้น ได้พิจารณาจากความสมบูรณ์ของอาคารในด้านต่างๆ เช่น ที่ตั้งและผังบริเวณเดิม รูปแบบทางสถาปัตยกรรม รูปแบบโครงสร้าง ความสามารถในการทำงาน ให้เหมาะสมสำหรับทำการวิเคราะห์ โดยมีวิธีการในการคัดเลือกดังต่อไปนี้

1. จำแนกกลุ่มของหอพระไตรปิฎก ที่ทำการสำรวจได้ สามารถจำแนกได้ดังนี้คือ

1.1. จำแนกหอพระไตรปิฎกตามรูปแบบผังพื้นมีจำนวน 2 กลุ่ม คือ

ก. หอพระไตรปิฎกที่มีผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า

ข. หอพระไตรปิฎกที่มีผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส

จากการจำแนกกลุ่มหอพระไตรปิฎกด้วยเกณฑ์ต่างๆกันนี้ หากต้องการเลือกอาคารกรณีศึกษาเพื่อทำการวิเคราะห์นั้น จากการจำแนกหอพระไตรปิฎกตามรูปแบบผังพื้นถือได้ว่ามีความครอบคลุมในสิ่งที่ต้องการศึกษามากกว่ากลุ่มอื่น คือ จากรูปแบบผังพื้นนี้ถึงแม้ว่าจะสามารถจำแนกกลุ่มได้เพียง 2 กลุ่ม คือ ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสและผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าก็ตาม แต่เนื่องจากอาคารหอพระไตรปิฎกเป็นอาคารขนาดเล็ก และมีรูปแบบผังพื้นที่ไม่ซับซ้อนมากนัก กล่าวคือมีห้องเก็บพระไตรปิฎกเป็นหลัก ดังนั้นรูปแบบของผังพื้นนี้จึงส่งผลโดยตรงต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมโดยตรง โดยเฉพาะในเรื่องของรูปทรงอาคาร (form) อย่างชัดเจนซึ่งในทางกลับกันเมื่อมองรูปทรงของอาคารก็จะสามารถรับรู้ได้ว่าอาคารดังกล่าวมีผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสหรือรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า และสิ่งที่ต่อเนื่องมากก็คือรูปแบบของหลังคา ซึ่งในหอพระไตรปิฎกที่มีผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสนั้นก็จะส่งผลให้มีพื้นที่ห้องเก็บพระไตรปิฎกเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส และมีหลังคาคดลุมที่เป็นจตุรมุขหรือยอดมณฑป และในทางเดียวกันหอพระไตรปิฎกที่มีพื้นที่เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าก็จะส่งผลให้มีพื้นที่ห้องเก็บพระไตรปิฎกเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าและมีหลังคาคดลุมได้แค่เพียงรูปแบบเดียวคือหลังคาจั่ว ซึ่งก็จะมี ความแตกต่างกันในเรื่องของการซ้อนชั้นหรือการออกมุขที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะแต่ละที่ ซึ่งจากผังพื้นดังกล่าว รูปแบบของสถาปัตยกรรมก็จะมีลักษณะคล้ายกัน โดยแตกต่างกันที่การประดับตกแต่งหรือการซ้อนชั้นหลังคาเท่านั้น

2. คัดเลือกหอพระไตรปิฎก จากหอพระไตรปิฎกที่ทำการจำแนกตามรูปแบบผังพื้นคือ ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส และผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากลุ่มละ 1 หลัง โดยอาศัยเกณฑ์สำหรับให้คะแนนหอพระไตรปิฎกแต่ละหลังดังนี้

ก. เป็นหอพระไตรปิฎกที่มีสภาพทรุดโทรมหรือชำรุดส่วนใดส่วนหนึ่ง แต่ต้องอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์เพียงพอที่จะทำการศึกษวิเคราะห์ได้โดยละเอียดในทุกหัวข้อ

ข. เป็นหอพระไตรปิฎกที่หลังจากมีการบูรณปฏิสังขรณ์แล้ว ยังมีรูปแบบที่คงไว้ซึ่งความเป็นสถาปัตยกรรมหอพระไตรปิฎกที่สร้างด้วยไม้ มีลักษณะไม่ต่างไปจากของเดิม และต้องเป็นหอพระไตรปิฎกที่ไม่มีการต่อเติมหรือเปลี่ยนแปลงส่วนหนึ่งส่วนใดในอาคาร เช่น กั้นพื้นที่ใช้สอยที่ได้ดูน ของอาคาร เป็นต้น

ค. เป็นหอพระไตรปิฎกที่มีรูปแบบโดยทั่วไปสำหรับเป็นตัวแทนของกลุ่มได้ไม่มีรูปแบบที่ เฉพาะเจาะจง หรือเป็นพิเศษด้วยสาเหตุการสร้างอย่างใดอย่างหนึ่งที่อื่นๆ และมีรูปแบบที่เป็นไม้ทั้งหลัง

ง.เป็นหอพระไตรปิฎกที่มีคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรม มีความงามด้านรูปแบบสถาปัตยกรรมในเรื่องของสัดส่วน รูปทรงและรูปแบบโดยรวม

จ.เป็นหอพระไตรปิฎกที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมหรือโครงสร้างที่เป็นพิเศษ แตกต่างจากหอพระไตรปิฎกทั่วไป

ฉ.สร้างในยุคสมัยที่เก่าแก่ คือ อยู่ในช่วงปลายอยุธยาหรือต้นรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1-2 มีประวัติความเป็นมาที่สำคัญ และยังคงรูปแบบสถาปัตยกรรมที่งดงามตามรูปแบบ ประเพณีอย่างยุคสมัยเดิม

หอพระไตรปิฎกจำแนกตามรูปแบบของผังพื้นได้ 2 กลุ่ม ดังนี้

2.1. หอพระไตรปิฎกที่มีผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส

หอพระไตรปิฎกที่มีผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสนั้นมีลักษณะร่วมกันคือ อาคารหอพระไตรปิฎกมีห้องเก็บพระไตรปิฎกขนาด 1 ห้องเสา และมีระเบียงทางเดินรอบห้องเก็บพระไตรปิฎก 3 ใน 4 หลังยกเว้นวัดท่าแคที่มีผังพื้นที่ซับซ้อนกว่า และจากการสำรวจและคัดเลือกอาคารกรณีศึกษาในกลุ่มที่มีผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสจำนวน 4 หลัง พบว่ามีลักษณะต่างกันไปดังแสดงให้เห็นในตารางดังนี้

หอพระไตรปิฎก/ เกณฑ์	เกณฑ์ก.	เกณฑ์ข.	เกณฑ์ค.	เกณฑ์ง.	เกณฑ์ จ.	เกณฑ์ฉ.	คะแนน (6)
1.วัดท่าแค	/	/	-	/	/	-	4
2.วัดวังแดงใต้	-	/	-	/	/	/	4
3.วัดช้างเผือก	-	-	/	/	-	-	2
4.วัดใต้ต้นลาน	/	/	/	/	-	/	5

ตารางที่ 3.3. เปรียบเทียบคะแนนสำหรับคัดเลือกอาคารกรณีศึกษาหอพระไตรปิฎกที่มีผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส

จากการสำรวจพบหอพระไตรปิฎกทุกหลังมีรูปแบบสถาปัตยกรรมโดยภาพรวมที่น่าสนใจและควรแก่การทำการศึกษทั้งสิ้น แต่ทั้งนี้ก็พบว่าหอพระไตรปิฎกที่มีสภาพไม่สมบูรณ์ ได้แก่ วัดช้างเผือก เนื่องจากผนังและเสาส่วนล่างยังมีการบูรณะไม่แล้วเสร็จ และวัดวังแดงใต้ ซึ่งถึงแม้ว่าจะรูปแบบหลังคายอดมณฑปนี้จะเป็นรูปแบบที่น่าสนใจ แต่ในส่วนของผนังนั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงและซ่อมแซมมาแล้วหลายครั้งจนเปลี่ยนแปลงไปมาก อีกทั้งการทำการศึกษารื่องโครงสร้างหลังคาภายในนั้น มีความยากลำบากที่จะทำการศึกษา และพบมีหอพระไตรปิฎกที่มีรูปแบบเจาะจงเฉพาะกลุ่มช่าง ได้แก่ วัดท่าแค จ.ลพบุรี ซึ่งมีลักษณะเฉพาะถิ่นสร้างโดยชาวมอญ เป็นอาคารขนาดใหญ่ มีรูปแบบตั้งแต่ผังพื้น รูปแบบหลังคา และการประดับตกแต่งที่ต่างออกไปจากแบบประเพณีเดิม

ดังนั้น อาคารกรณีศึกษาสำหรับกลุ่มอาคารที่มีผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ได้แก่ หอพระไตรปิฎกวัดใต้ต้นลาน ต.ไร่หลักทอง จ.ลพบุรี ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าเป็นอาคารที่มีความเก่าแก่ ได้รับการขึ้นทะเบียนจากกรมศิลปากร และยังคงสภาพสมบูรณ์ถึงแม้ว่าจะไม่ได้เปิดใช้งานมาเป็นเวลานานจึงทำให้ภายในหอพระไตรปิฎกไม่สะอาดเรียบร้อย และมีตำแหน่งที่ชำรุดบ้างแต่ก็ยังไม่ส่งผลถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมในภาพรวม และจากกลุ่มอาคารตัวอย่างจะเห็นว่าหลังคาของอาคารมีลักษณะเป็นจตุรมุข 3 ใน 4 หลัง ซึ่งถือเป็นรูปแบบหลัก รวมทั้งหอ

พระไตรปิฎกวัดใต้ต้นลานนี้ด้วย มีเพียงวัดวังแดงใต้ที่มีหลังคาเป็นยอดมณฑปซึ่งถือเป็นลักษณะพิเศษ ถึงแม้ว่า หอพระไตรปิฎกหลังนี้จะไม่ได้มีการประดับตกแต่งที่มากมาย แต่ทั้งนี้ก็ยังคงความเรียบง่ายตามสภาพในรูปแบบของหอพระไตรปิฎกที่เป็นอาคารสำคัญของวัดในชุมชนไร่หลักทอง



วัดท่าแค จ.ลพบุรี

วัดวังแดงใต้
จ.อยุธยาวัดช้างเผือก
จ.สมุทรสงคราม

วัดใต้ต้นลาน จ.ชลบุรี



วัดใต้ต้นลาน จ.ชลบุรี

ภาพที่ 3.57.การคัดเลือกอาคารกรณีศึกษา
กลุ่มหอพระไตรปิฎกที่มีรูปแบบผังพื้นเป็นรูป
สี่เหลี่ยมจัตุรัส

2.2. หอพระไตรปิฎกที่มีผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า

หอพระไตรปิฎกที่มีผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า นั้นมีลักษณะร่วมกันคือ หอพระไตรปิฎกส่วนใหญ่มีห้องเก็บพระไตรปิฎกขนาด 2 ห้องเสา และมีระเบียงทางเดินรอบห้องเก็บพระไตรปิฎก จากหอพระไตรปิฎกที่ทำการสำรวจทั้งหมด พบว่าส่วนมากมีรูปแบบจัดอยู่ในกลุ่มของผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าทั้งสิ้น และจากการสำรวจและคัดเลือกอาคารกรณีศึกษาในกลุ่มที่มีผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าจำนวน พบว่ามีลักษณะต่างกันออกไปดังแสดงให้เห็นในตารางดังนี้

หอพระไตรปิฎก/ เกณฑ์	เกณฑ์ ก.	เกณฑ์ ข.	เกณฑ์ ค.	เกณฑ์ ง.	เกณฑ์ จ.	เกณฑ์ ฉ.	คะแนน (6)
1.วัดสระเกศ	/	-	-	/	/	/	4
2.วัดระฆังโฆสิตาราม (ในเขตสังฆาวาส)	/	-	-	/	/	/	4
3.วัดดุสิตาราม	-	/	/	/	-	/	4
4.วัดหงส์รัตนาราม	/	-	-	/	-	-	2
5.วัดทองธรรมชาติ	/	/	/	/	-	-	4
6.วัดสังเวชวิศยาราม	/	-	-	/	/	-	3
7.วัดนรนาถสุนทริ -การาม	/	/	-	/	-	-	3
8.วัดราชาธิวาส	/	-	/	/	-	/	4

หอพระไตรปิฎก/ เกณฑ์	เกณฑ์ ก.	เกณฑ์ ข.	เกณฑ์ ค.	เกณฑ์ ง.	เกณฑ์ จ.	เกณฑ์ ฉ.	คะแนน (6)
9.วัดปากน้ำ	/	-	/	/	/	-	4
10.วัดอัมพวัน	/	/	/	/	/	/	6
11.วัดอัมพวัน	/	-	-	/	-	/	3
12.วัดพระเงิน	-	/	-	/	-	/	2
13.วัดสิงห์	/	/	/	/	/	/	6
14.วัดละมุดใน	/	/	/	/	/	/	6
15.วัดบางขุน	/	/	-	/	-	/	4
16.วัดปราโมทย์	/	/	-	/	-	/	4
17.วัดกลางบางแก้ว	/	/	/	/	-	-	4
18.วัดท่าพุด	/	-	-	/	-	-	2
19.วัดอินทาราม(ตลุก)	/	/	/	/	/	/	6
20.วัดพร้าว	/	/	/	/	-	-	4
21.วัดใหญ่สุวรรณาราม (ในเขตพุทธาวาส)	/	-	-	/	/	/	4
22.วัดใหญ่สุวรรณาราม (ในเขตสังฆาวาส)	/	/	-	/	-	/	4
23.วัดพุทธไธยธารณ์	/	/	-	/	/	-	4
24.วัดยาง	-	/	-	/	-	-	2

ตารางที่ 3.4 เปรียบเทียบคะแนนสำหรับคัดเลือกอาคารกรณีศึกษาหอพระไตรปิฎกที่มีผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า

จากการสำรวจพบหอพระไตรปิฎกทุกหลังมีรูปแบบสถาปัตยกรรมโดยภาพรวมที่น่าสนใจและควรแก่การ
 ทำการศึกษาทั้งสิ้น แต่ทั้งนี้ก็พบว่ามีหอพระไตรปิฎกที่มีสภาพไม่สมบูรณ์เพียงพอ เช่น บานประตู หรือหน้าต่าง
 ชำรุดและยังไม่ได้ซ่อมแซม ผังชำรุดและมีการซ่อมแซมโดยเอาไม้ฝาผนังซ่อมแซมแทนไว้ก่อน เช่น วัด วัดพระ
 เงิน เป็นต้น และถึงแม้ว่าจะมีหอพระไตรปิฎกที่มีสภาพสมบูรณ์บางหลัง แต่ก็มีเปลี่ยนแปลงเนื่องจากการ
 บูรณะซ่อมแซม พบว่าบางหลังมีการกั้นผนังที่ได้ดู เช่น วัดสังเวชวิชัยาราม วัดสระเกศ เป็นต้น ซึ่งอาจทำให้มี
 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง หรือสัดส่วนไปจากเดิม ในส่วนของเกณฑ์เรื่องการเป็นตัวแทนของกลุ่มหอ
 พระไตรปิฎกที่มีผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า นั้น พบว่าส่วนมากมีลักษณะผังพื้นแบบที่มีระเบียงรอบ และมีรูปแบบ
 ของหลังคาจั่วที่มีหลังคาเอกและหลังคากันาสาด อาจจะมีการซ้อนชั้นหรือยื่นมุขที่ต่างกัน ซึ่งจากการสำรวจ
 พบว่ามีหอพระไตรปิฎกที่มีรูปแบบต่างออกไป คือ มีแต่เพียงห้องเก็บพระไตรปิฎกและส่งผลถึงรูป

แบบของหลังคาที่ทำให้ไม่มีหลังคาหันสาด เช่น วัดใหญ่สุวรรณาราม(ในเขตพุมทิวาส) วัดยาง เป็นต้น ในส่วนของเรื่องความงามทางสถาปัตยกรรมนั้นมีตัวชี้วัดหลายอย่างในการบ่งชี้ แต่หออพระไตรปิฎกส่วนมากก็จะมีความงามภาพรวมในเรื่องของสัดส่วนและรูปแบบที่งดงามอยู่แล้ว แต่ทั้งนี้หออพระไตรปิฎกแต่ละหลังนั้นอาจมีองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ต่างกันไปบ้าง และยิ่งไปกว่านั้นมีการประดับตกแต่งที่วิจิตรงดงามต่างกันในระยะเยียดแต่ละที่ ซึ่งหออพระไตรปิฎกที่มีองค์ประกอบและการประดับตกแต่งที่มากกว่าหลังอื่น เช่น วัดอัมพรสวรรค์ วัดสิงห์ วัดละมุดไโน เป็นต้น นอกจากนี้ในเรื่องของช่วงเวลาการสร้างหออพระไตรปิฎกที่อยู่ในช่วงก่อนสมัยรัตนโกสินทร์ ได้แก่ วัดอัมพรสวรรค์ วัดสิงห์ เป็นต้น นอกจากนี้เมื่อพิจารณาถึงความสำคัญของบุคคลที่สร้างหออพระไตรปิฎกก็มีที่สร้างโดยบุคคลสำคัญ เช่น วัดอัมพวัน สร้างโดยพระเจ้าตากสิน เป็นต้น

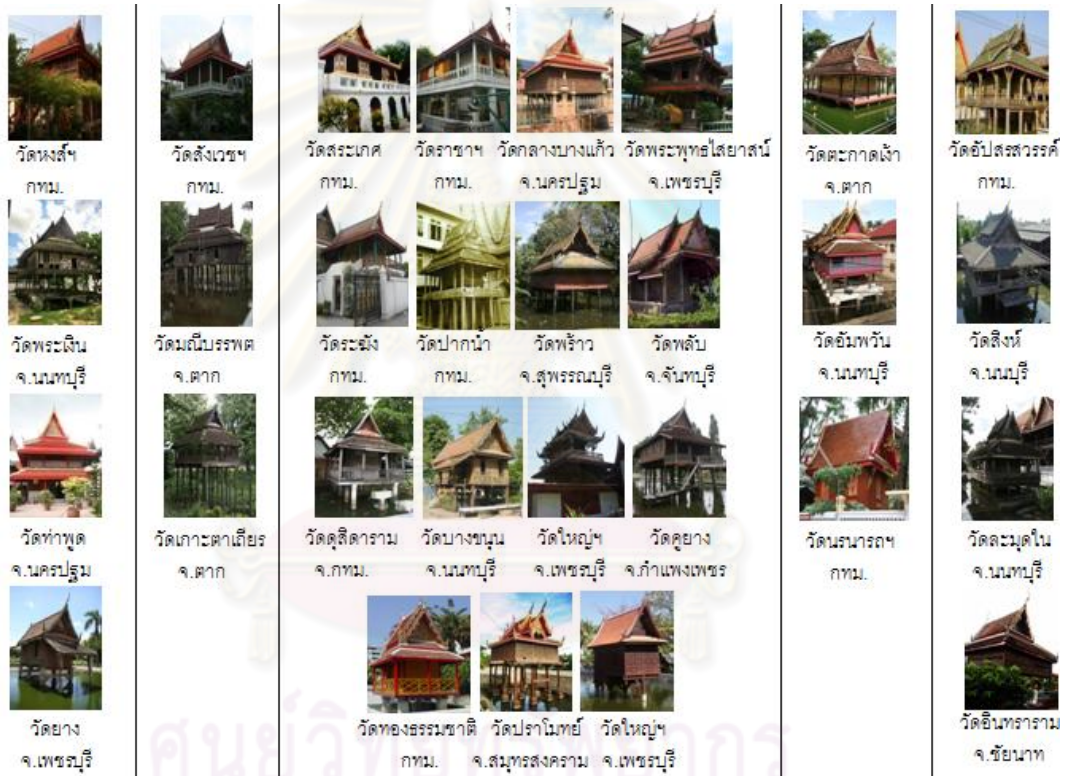
2 คະแนน

3 คະแนน

4 คະแนน

5 คະแนน

6 คະแนน



ภาพที่ 3.58 การคัดเลือกอาคารกรณีศึกษากลุ่มหออพระไตรปิฎกที่มีรูปแบบผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า

จากการลำดับคะแนนนั้นพบว่าหออพระไตรปิฎกที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์เพื่อสำหรับเป็นอาคารในกรณีศึกษา มีทั้งหมด 4 หลัง ได้แก่ วัดอัมพรสวรรค์ วัดละมุดไโน วัดสิงห์ วัดอินทราาราม ซึ่งเมื่อพิจารณาจากความสะดวกในการศึกษานั้น วัดสิงห์ ต.คูเวียง อ.บางกรวย จ.นนทบุรี มีความเหมาะสมในการเป็รอาคารกรณีศึกษา เนื่องจากกระหว่างการทำกรวิจัยนั้น ได้มีการบูรณะซ่อมแซม จึงเป็นไปได้ที่จะได้ข้อมูลที่ต้องการในการศึกษา

เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าเป็นอาคารที่มีความเก่าแก่ ได้รับการขึ้นทะเบียนจากกรมศิลปากร และยังคงสภาพสมบูรณ์ถึงแม้ว่าจะบูรณะซ่อมแซม และถือได้ว่าเป็นหอพระไตรปิฎกในจำนวนน้อยหลังที่หลงเหลือรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลจากอยุธยา นอกจากนี้ยังมีองค์ประกอบทั้งดงามและการประดับตกแต่งที่เรียกได้ว่าไม่น้อยไปกว่าหลังอื่น



ภาพ 3.59 การคัดเลือกอาคารกรณีศึกษาของกลุ่มหอพระไตรปิฎกที่มีรูปแบบผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า

ดังนั้น จากการคัดเลือกหอพระไตรปิฎกเพื่อเป็นอาคารกรณีศึกษาด้วยการคัดเลือกรูปแบบจากกลุ่มผังพื้น 2 กลุ่ม โดยอาคารกรณีศึกษาของกลุ่มที่มีผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ได้แก่ หอพระไตรปิฎกวัดใต้ต้นลาน จ.ชลบุรี และอาคารกรณีศึกษาของกลุ่มที่มีผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ได้แก่ หอพระไตรปิฎกวัดสิงห์ จ.นนทบุรี



ภาพที่ 3.60 หอพระไตรปิฎกวัดใต้ต้นลาน จ.ชลบุรี



ภาพที่ 3.61 หอพระไตรปิฎกวัดสิงห์ จ.นนทบุรี

บทที่ 4

บทวิเคราะห์

ในบทวิเคราะห์นี้ได้ทำการวิเคราะห์หออพระไตรปิฎก 2 หลัง คือ หออพระไตรปิฎกวัดใต้ต้นลาน จ.ชลบุรี และหออพระไตรปิฎกวัดสิงห์ จ.นนทบุรี โดยมีประเด็นการวิเคราะห์ดังนี้

- 1.ที่ตั้งและผังบริเวณของวัด และของหออพระไตรปิฎก
- 2.ผังพื้นหออพระไตรปิฎก
- 3.รูปแบบทางสถาปัตยกรรมหออพระไตรปิฎก
- 4.โครงสร้างหออพระไตรปิฎก

4.1.หออพระไตรปิฎกวัดใต้ต้นลาน

ชื่อ วัดใต้ต้นลาน ฐานะ วัดราษฎร์
ที่ตั้ง หมู่ที่ 9 บ้านใต้ ตำบลไร่หลักทอง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

ประวัติความเป็นมา

ไม่ปรากฏประวัติความเป็นมาที่ชัดเจน สันนิษฐานว่าวัดนี้มีขึ้นมาก่อนสมัยสุโขทัย กล่าวกันว่าเป็นวัดที่มีมาตั้งแต่สมัยทวารวดี (รวมทั้งวัดกลางทุ่งหลวง ซึ่งอยู่ใกล้วัดใต้ต้นลานด้วย) จากการศึกษาสภาพแวดล้อมและสถาปัตยกรรมต่างๆ ภายในบริเวณวัด และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสในละแวกนั้นพอสรุปได้ว่าวัดบริเวณนี้ได้จัดตั้งเป็นวัดขึ้นเมื่อประมาณ 60 ปีเศษมานี้เอง ราวปี พ.ศ. 2448 ชาวบ้านตำบลไร่หลักทองนั้นส่วนหนึ่งมีเชื้อสายมาจากลาวเวียงจันทน์ ทำววงศกับทำเสา (ต้นตระกูล "วงษ์แก้ว") ได้ทำการสร้างวัดไว้ 2 วัด คือ วัดใต้ต้นลาน สร้างโดยทำววงศ กับวัดกลางคลองหลวง สร้างโดยทำววงศ



ภาพที่ 4.1 ภาพถ่ายทางอากาศ บริเวณวัดใต้ต้นลาน
(พื้นที่ด้านบน คือ วัดกลางคลองหลวง)
(พื้นที่ด้านล่าง คือ บริเวณวัดใต้ต้นลาน)

โบราณวัตถุและถาวรสถานในวัด

1. พระอุโบสถและลายจิตรกรรมฝาผนัง เป็นอุโบสถที่สร้างครอบอุโบสถหลังเดิม ภายในมีภาพเขียน ตอนบนเป็นเทพชุมนุม ตอนกลางเป็นภาพพุทธประวัติ ตอนล่างเป็นภาพคนแบกแผ่นดินซึ่งได้เลื่อนหายไปเกือบหมดแล้ว ภาพเขียนเป็นฝีมือสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่ได้ชื่อว่างดงาม รวมทั้งยังมีบานประตูไม้และหน้าต่างไม้แกะสลัก พื้นอุโบสถปูด้วยกระเบื้องกึ่งไสเกาแก่ของจีน

2. หอฉันและกุฏิสงฆ์ ซึ่งมีการดัดแปลงเชื่อมพื้นที่ใช้สอยภายใน
3. เจดีย์ด้านหลังอุโบสถ
4. หอไตรกลางน้ำสร้างด้วยไม้สัก



พระอุโบสถด้านหน้าและมณฑป



พระอุโบสถด้านหลัง



เจดีย์ด้านหลังพระอุโบสถ



ศาลาการเปรียญและกุฏิพระ



ธรรมาสงฆ์ภายในศาลา



ภายในศาลาการเปรียญเชื่อมต่อกับกุฏิพระ



หอพระไตรปิฎก



ศาลาเนกประสงค์



ลานทางเข้า ภายในบริเวณวัด

ภาพที่ 4.2 สถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมภายในวัด

สำหรับชื่อเรียก วัดไต้ต้นลานนั้นมีหลายข้อสันนิษฐาน บ้างก็ว่ามาจากทิศทางของวัดที่อยู่ทางทิศใต้ของวัดกลางทุ่งหลวงที่สร้างขึ้นมาพร้อมกัน แต่ปัจจุบัน วัดกลางทุ่งหลวงนั้นเป็นวัดที่ไม่ได้มีใช้งานและได้ทิ้งกรร้างไว้ หรือหากเชื่อมโยงอีกนัยหนึ่ง ชื่อของวัดอาจบ่งบอกถึงสมัยก่อนวัดนี้เป็นพื้นที่ที่มีต้นลานมาก อีกทั้งยังเชื่อมโยงได้ถึงพระไตรปิฎกซึ่งทำจากใบลานอีกด้วย แต่อย่างไรก็ดีในปัจจุบัน พบเห็นว่าต้นลานอยู่ภายในบริเวณวัดอยู่บ้าง โดยเฉพาะบริเวณสระน้ำของหอพระไตรปิฎก



ภาพที่ 4.3 ดันลานภายในบริเวณวัดในปัจจุบัน

ความเป็นมาของหอพระไตรปิฎก

เป็นหอพระไตรปิฎกเก่าแก่ สันนิษฐานว่ามีมาพร้อมกัับวัดเดิม โดยมีประวัติว่านายพรหมและนางสุดหาญณรงค์ ผู้มีตำแหน่งเป็นคหบดีในขณะนั้นของชาวต.ไร่หลักทองเป็นผู้สร้างขึ้น และมีการบูรณะต่อมาโดยหอพระไตรปิฎกได้รับการบูรณะล่าสุด โดยกรมศิลปากรเมื่อปี พ.ศ. 2539

4.1.1. ที่ตั้งและผังบริเวณของหอพระไตรปิฎก

วัดได้ดันลาน มีอาณาเขตติดต่อโดยรอบดังนี้

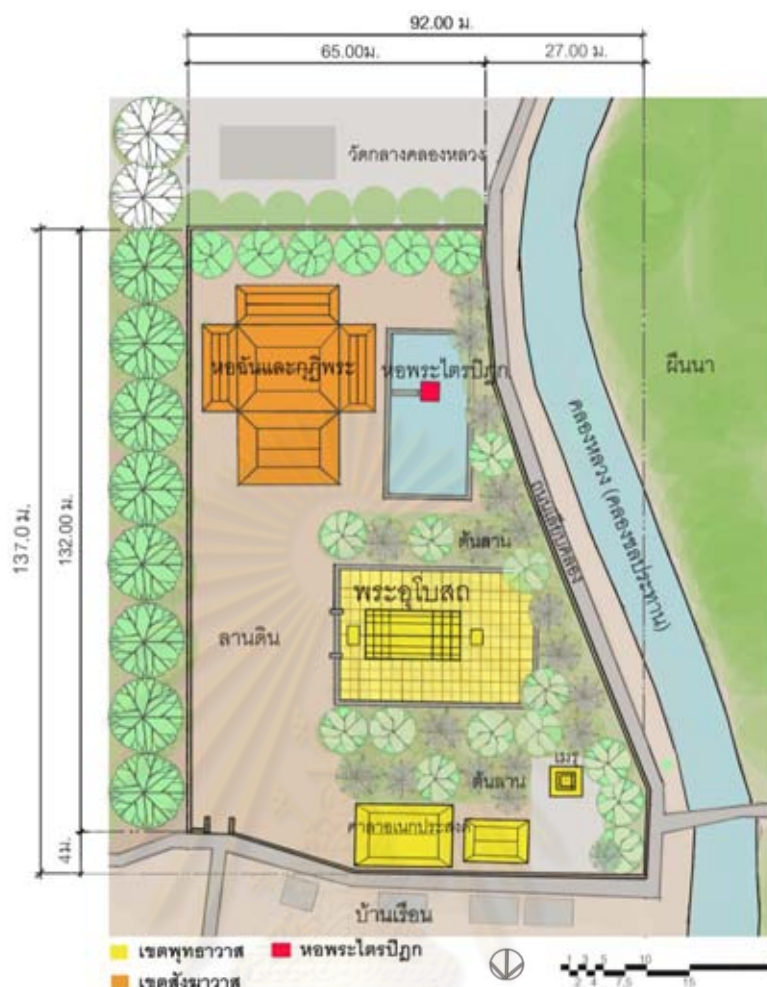
ทิศเหนือ ติดกับบ้านเรือน ทิศใต้ ติดกับวัดกลางคลองหลวง

ทิศตะวันออก ติดกับพื้นที่นา ทิศตะวันตก ติดกับถนนเลียบบคลองและคลองหลวง

จากการสำรวจ จะพบเห็นได้ว่าวัดนี้ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่สภาพแวดล้อมค่อนข้างเป็นธรรมชาติอยู่มาก อยู่ไม่ใกล้ตัวเมือง หากแต่เป็นวัดที่อยู่ใกล้ชุมชนเล็กๆในตำบล

ผังบริเวณของวัดได้ต้นมีฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่มีลักษณะแคบยาว กว้างประมาณ 92 ม. ยาว 132 ม. หรือมีพื้นที่ประมาณ 9 ไร่ 2 งาน ปัจจุบันมีทางเข้าทางด้านทิศเหนือ โดยมีเพียงจุดสังเกตคือมีซุ้มประตูทางเข้าวัด บริเวณรอบข้างส่วนมากเป็นที่นา ผู้คนไม่มากมีแต่เพียงบ้านและร้านค้าเพียง บริเวณวัดมีขนาดไม่ใหญ่นักแต่ร่มรื่นด้วยต้นไม้ มีกลุ่มอาคารทางทิศตะวันตกหรือทางขวามือของทางเข้าวัด คือเขตพุทธาวาส ส่วนทางทิศใต้ของผังบริเวณนั้นเป็นส่วนสังฆาวาส การแบ่งเขตพื้นที่ภายในบริเวณวัดไม่ได้เป็นไปอย่างเป็นระเบียบ เนื่องจากวัดมีขนาดเล็กกลุ่มอาคารจึงมีไม่มาก เขตพุทธาวาสนั้นประกอบด้วยโบสถ์ เจดีย์เก่า และมีปฏิมากรรมรูปยักษ์อยู่หน้าโบสถ์โดยมีกำแพงแก้วล้อมรอบ ในส่วนสังฆาวาสนั้นไม่ได้มีการแบ่งเขตชัดเจน หอฉันและกุฏิพระถูกเชื่อมพื้นที่ใช้สอยเป็นอาคารหลังเดียวกัน และมีหอพระไตรปิฎกอยู่ด้านหลังกุฏิพระ

การเข้าถึงบริเวณวัดนั้นมีทางเข้าทางด้านทิศเหนือจากถนนเลียบบคลองชลประทาน และเมื่อเข้าถึงภายในบริเวณวัดนั้นจะพบลานดินเปิดกว้าง เป็นเส้นทางสำหรับทางรถและคนเดิน รวมทั้งสามารถเป็นที่จอดรถได้ บริเวณทางทิศใต้ของผังบริเวณคือหอฉันและหมู่กุฏิสงฆ์ ทางทิศตะวันตกของผังบริเวณคือพระอุโบสถ โดยทั้งพระอุโบสถและกุฏิสงฆ์สามารถเข้าถึงได้จากบริเวณลานดินทางเข้าด้านหน้าทั้งสิ้น



ภาพถ่ายเส้นที่ 4.1 มังบริเวณวัดใต้ต้นลาน จ.ชลบุรี

เมื่อพิจารณาถึงการเข้าถึงหอพระไตรปิฎกจากมังบริเวณของวัด จะเห็นว่าจาก บริเวณทางเข้าด้านหน้าที่เป็นลานดินนั้น จากการสำรวจจะไม่สามารถมองเห็นหอพระไตรปิฎกได้ เนื่องจากอาคารหอนั่งและกุฏิบังมุมมองอยู่ แต่มีเส้นทางเดินที่สามารถเข้าถึงบริเวณหอพระไตรปิฎกจากทางด้านหน้าโดยเดินเลียบหอนั่งและกุฏิไปทางด้านข้างได้เช่นกัน หรือหากต้องการอ้อมไปอีกทางหนึ่งของหอนั่งและกุฏิ เข้าถึงบริเวณหอพระไตรปิฎกทางทิศที่ติดกับวัดกลางคลองหลวงก็สามารถทำได้เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม เมื่อกล่าวถึงหอพระไตรปิฎกนั้น ตามแผนผังแสดงตำแหน่งที่ตั้งอยู่ใกล้บริเวณกุฏิสงฆ์ หรือทางทิศตะวันตกของกุฏิสงฆ์ ซึ่งอยู่ในตำแหน่งที่เห็นได้ชัดเจนว่ามีความสัมพันธ์กับเขตสังฆาวาสมากกว่าในส่วนของเขตพุทธาวาส ดังจะเห็นจากความสัมพันธ์ระหว่างทางเข้าออกด้านทิศตะวันตกของกุฏิสงฆ์ที่สามารถเข้าถึงหอพระไตรปิฎกได้ง่าย ในทิศทางที่ตอบรับกันกับทางขึ้นของหอพระไตรปิฎก เมื่อพิจารณาหอพระอาคารใกล้เคียงหอพระไตรปิฎกพบว่า

ทางทิศเหนือ ติดกับเขตของวัดกลางคลองหลวง

ทิศใต้ ติดกับพระอุโบสถ แต่ทั้งนี้ก็ไม่ได้มีความสัมพันธ์ทางการเข้าถึงซึ่งกันและกัน

ทิศตะวันออก ติดเขตของวัด จากการเดินทางตามถ.เลียบคลองนั้น สามารถมองเห็นหอพระไตรปิฎกได้อย่างเด่นชัดจากถนน

ทิศตะวันตก ติดกับกุฏิของพระภิกษุ และยังมีทางขึ้นลงจากกุฏิลงมาสู่พื้นที่ด้านหน้าของหอพระไตรปิฎกด้วย



ภาพที่ 4.4 ทิศเหนือของหอพระไตรปิฎก
อาณาเขตของวัดกับวัดกลางคลองหลวง



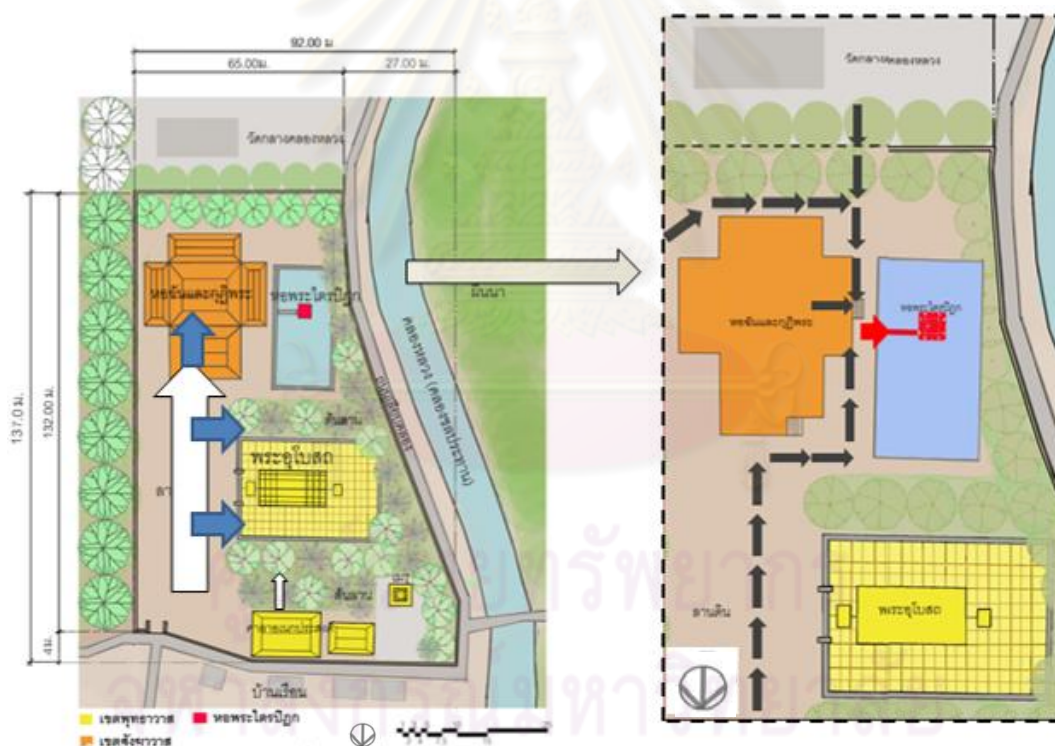
ภาพที่ 4.5 ทางเข้าด้านหน้ากุฏิสงฆ์
จากลานด้านหน้าวัด



ภาพที่ 4.6.ทิศตะวันออกของหอพระไตรปิฎก



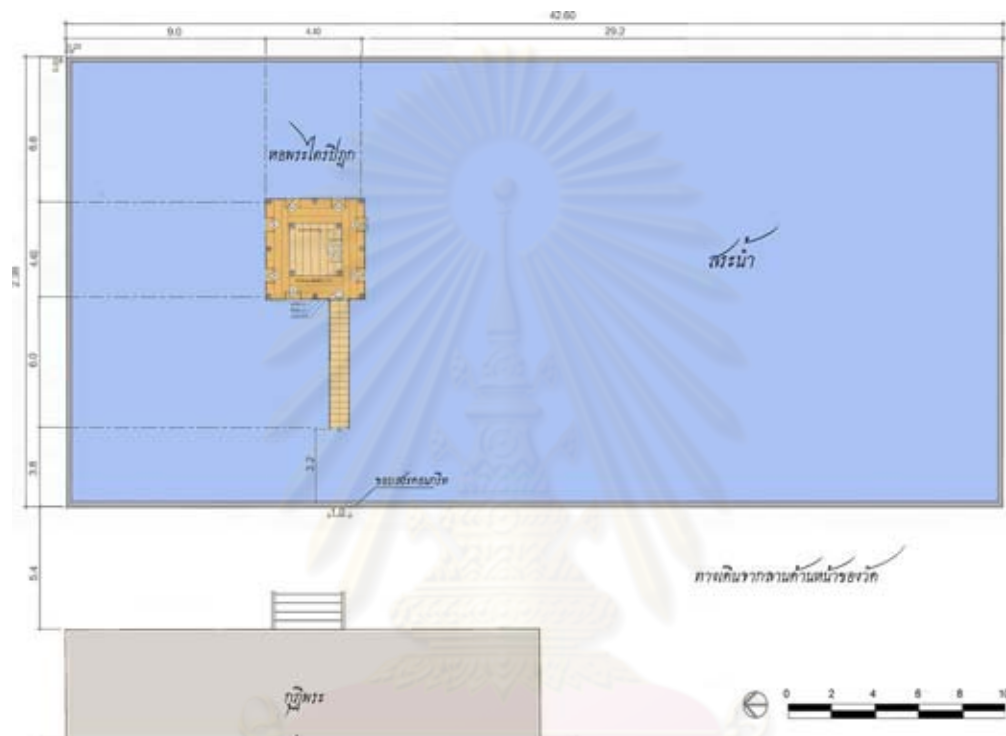
ภาพที่ 4.7. ทิศตะวันตกของหอพระไตรปิฎก
ทางขึ้นลงของกุฏิพระภิกษุสงฆ์



ภาพลายเส้นที่ 4.2แสดงการเข้าถึงอาคารต่างๆในบริเวณวัด ภาพลายเส้นที่ 4.3.ภาพแสดงการเข้าถึงหอพระไตรปิฎก

จากภาพลายเส้นที่ 4.3 จะเห็นได้ว่า ทางเข้าออกของหอพระไตรปิฎกนั้นมีความสัมพันธ์อย่างชัดเจนกับหมู่ของกุฏิสงฆ์ โดยพิจารณาจากทางเข้าออกที่มีทิศทางที่สอดคล้องกันของหอพระไตรปิฎก และทางเข้าออกทางด้านหลังของกุฏิ ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นกลุ่มอาคารเดียวที่มีความสัมพันธ์กับหอพระไตรปิฎกโดยตรง อยู่ในเขตสังฆาวาส ทั้งนี้แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงที่ชัดเจนถึงการใช้สอยที่มีพระภิกษุเป็นผู้ใช้สอยเท่านั้น อีกทั้งยังเพื่อประโยชน์ในการดูแลรักษาพระไตรปิฎกอันเป็นคัมภีร์ที่สำคัญอีกด้วย

เมื่อพิจารณาบริเวณสระน้ำที่ตั้งของหอพระไตรปิฎก หอพระไตรปิฎกหลังนี้ตั้งอยู่ก่อนไปทางทิศใต้ของสระน้ำขุดรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดใหญ่ 20ม. x 42 ม. อยู่ประมาณกึ่งกลางของสระเมื่อเทียบกับด้านกว้าง มีการยกขอบสระคอนกรีตโดยรอบกว้าง 20 ซม. การเข้าถึงตัวอาคารหอพระไตรปิฎกจากพื้นดินนั้นเคยมีสะพานทอดข้ามไปเนื่องจากมีร่องรอยของสะพานเดิมอยู่ ระยะ 3.2 ม. ก้าวข้ามไปก่อนทอดหนึ่ง และมีบันได 19 ขั้นทอดขึ้นสู่ตัวหอพระไตรปิฎก โดยโครงสร้างของสะพานและโครงสร้างของบันไดที่ทอดข้ามสู่ตัวหอพระไตรปิฎกนั้นแยกเป็นคนละส่วนกัน กล่าวคือ มีการเว้นช่วงรอยต่อของกันและกัน ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการป้องกันพระไตรปิฎกโบราณจากมดปลวก และแมลงต่างๆ



ภาพลายเส้นที่ 4.4 บ่อน้ำที่ตั้งหอพระไตรปิฎก วัดใต้ต้นลาน

จากการสำรวจพบว่าร่องรอยของสะพานที่ชำรุดลงดังกล่าว ไม่ได้มีการซ่อมแซมมาเป็นเวลานาน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหอพระไตรปิฎกไม่ได้มีการเปิดใช้มาเป็นเวลานาน ทั้งนี้แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการใช้พระไตรปิฎกที่เป็นโบราณได้ลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด

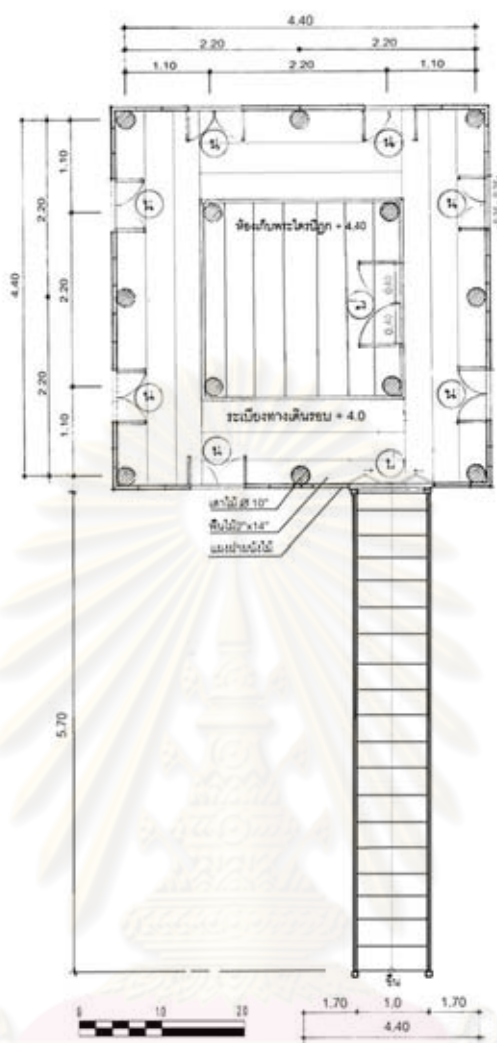


ภาพที่ 4.8 หอพระไตรปิฎกกลางน้ำ



ภาพที่ 4.9 ร่องรอยของสะพานของเดิม

4.1.2. ผังพื้น



ภาพลายเส้นที่ 4.5 ผังพื้นหอพระไตรปิฎกวัดใต้ต้นลาน

หอพระไตรปิฎกหลังนี้มีผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสแบบมีระเบียงแบบปิด คือมีฝาผนัง 2 ชั้น คือฝาผนัง ระเบียงและฝาผนังห้องเก็บพระไตรปิฎก มีสะพานข้ามจากฝั่งเชื่อมกับบันไดทางขึ้น มีช่องเสาด้านสกัดขนาด 2 ม. จำนวน 1 ห้องเสาด มีระเบียงกว้าง 1 ม. โดยรอบ พื้นที่ระเบียงยกสูงจากพื้นดิน 4 เมตรถือเป็นหอพระไตรปิฎก ที่ยกได้สูง และพื้นที่ห้องของพระไตรปิฎกสูงจากพื้นที่ระเบียง 40 ซม. เพื่อประโยชน์ในการกันน้ำฝนที่สาด เข้าสู่ภายในอาคารซึ่งอาจทำความเสียหายแก่พระไตรปิฎก หรืออาจเป็นนัยแสดงถึงการให้ความสำคัญหรือ เป็นการยกย่องแก่พระไตรปิฎกได้อีกด้วย ภายในบริเวณกลางห้องมีตู้พระไตรปิฎกขนาด 1.0 x 0.75 ม. จำนวน 1 ตู้ ซึ่งเมื่อดูขนาดพื้นที่นั้นถือว่าพอดีกับขนาดของห้อง เหลือพื้นที่ใช้สอยด้านข้าง ข้างละประมาณ 0.80 ม. แต่เมื่อคิดเป็นพื้นที่ใช้สอยแล้วถือว่ารองรับผู้ใช้สอยได้จำนวนไม่มากนัก อาจพอเพียงสำหรับใช้ในการสืบค้น พระไตรปิฎกสำหรับใช้งานเท่านั้น ภายในห้องเก็บพระไตรปิฎกนี้ ไม่มีหน้าต่าง ทำให้การถ่ายเทอากาศไม่ดีและ ยังไม่สามารถใช้แสงจากธรรมชาติได้มากนัก สำหรับพื้นที่ระเบียงนั้นสันนิษฐานว่าสามารถปรับเป็นพื้นที่ใช้สอย ได้ เนื่องจากได้รับแสงธรรมชาติ ผ่านทางหน้าต่างอีกด้วย แต่ทั้งนี้ การใช้งานบนหอพระไตรปิฎกอาจเป็นเพียงแค่ การสืบค้นพระไตรปิฎกและนำไปใช้งานข้างล่างหอไตรปิฎกสำหรับใช้เทศนาภักดิ์ให้ประชาชนทั่วไปได้รับฟัง ก็ เป็นไปได้ทั้งสองกรณี

ผนัง

จากผังพื้นจะเห็นว่าหอพระไตรปิฎกหลังนี้มีผนังสองชั้น ชั้นนอกสุดประกอบด้วยหน้าต่างทุกช่วงเสา เว้นช่วงเสาที่เป็นทางขึ้น ส่วนชั้นในนั้นเป็นผนังสำหรับสร้างพื้นที่ห้องเก็บพระไตรปิฎกอีกชั้นหนึ่ง โดยไม่มีหน้าต่างมีแต่เพียงประตูทางเข้า ซึ่งเมื่อพิจารณาจะเห็นได้ว่าห้องเก็บพระไตรปิฎกนั้นมีขนาดไม่ใหญ่นัก ภายในมีตู้พระไตรปิฎกเพียงใบเดียวขนาดพอดีกับขนาดของห้อง ประตูบานเปิดของตู้พระไตรปิฎกเปิดจากด้านหน้า ความจำเป็นในการใช้แสงสว่างจากการเปิดประตูเพียงบานเดียวก็อาจเพียงพอสำหรับการใช้สอย และถึงแม้ว่าหอพระไตรปิฎกหลังนี้จะมีขนาดไม่ใหญ่นัก แต่ก็ได้มีการกั้นฝาผนังเพื่อนสร้างห้องสำหรับเก็บพระไตรปิฎกชั้นอีก ซึ่งก็แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของตัวพระไตรปิฎกที่ต้องมีการเก็บรักษาดูแลเป็นอย่างดี

ช่องเปิด:ประตูและหน้าต่าง

ในส่วนของช่องเปิด จะเห็นว่าประตูทางเข้าออกของหอพระไตรปิฎกเพียงทางเดียวตรงกับบันไดทางขึ้นลักษณะเป็นบานเฟี้ยม และมีประตูเข้าออกที่ห้องเก็บพระไตรปิฎกอีกจุดหนึ่ง ซึ่งตอบสนองกับการใช้สอยของอาคารขนาดเล็กไม่จำเป็นต้องทางเข้าออกหลายทาง ประกอบกับเป็นอาคารที่มีหน้าที่สำหรับเก็บรักษาพระไตรปิฎกด้วยแล้วการทำทางเข้าออกทางเดียวถือเป็นการดี

หอพระไตรปิฎกหลังนี้ มีช่องเปิดที่เป็นหน้าต่างบานเปิดคู่ที่กึ่งกลางของแผงฝาผนังระเบียงทางเดิน ซึ่งสามารถนำแสงเข้าสู่อาคารได้ ในส่วนของห้องเก็บพระไตรปิฎกนั้นไม่มีหน้าต่าง

เสา

จากผังพื้นจะสังเกตเห็นการวางตำแหน่งเสาระเบียง ไม่ตรงกับตำแหน่งของเสาร่วมใน ทั้งนี้เนื่องจากอาคารมีขนาดเล็ก การตั้งเสาขึ้นรับกับโครงสร้างหลังคาจึงสามารถทำได้โดยลดจำนวนเสาที่มุมอาคารเพื่อรับหลังคากันสาด หรือหากยกตัวอย่างเทียบกับหอพระไตรปิฎกที่มีผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสเหมือนกันอีก 3 หลัง ก็จะสามารถเห็นว่าอาคารอีกสามหลัง ก็จะมีการวางตำแหน่งเสาในลักษณะเดียวกัน ซึ่งต่างจากวัดใต้ต้นลาน



วัดช้างเผือก จ.สมุทรสงคราม

วัดวังแดงใต้ จ.อยุธยา

วัดท่าแค จ.ลพบุรี

ภาพลายเส้นที่ 4.6 ผังผนังของหอพระไตรปิฎกที่มีผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส

สัดส่วนของผังพื้น

เมื่อพิจารณาดูในเรื่องของสัดส่วนของผังพื้น ของหอพระไตรปิฎกหลังนี้ พบว่ามีระยะของช่วงเสา ความสัมพันธ์เป็นสัดส่วนที่ลงตัว โดยสังเกตอย่างง่ายจากตัวเลขของระยะช่วงพาดเสาที่เป็นสัดส่วนกัน เริ่มจากรยะช่วงพาดเสาที่ด้านสกัด (span) สำหรับรับหลังคาจั่ว 2.2 ม. เท่ากันกับระยะช่วงพาดเสา (bay) ที่รับหลังคากันสาด 2.2 ม. และเมื่อพิจารณาระยะความกว้างของอาคารมีค่าเป็น 2 เท่าของระยะความกว้างของห้องเก็บพระไตรปิฎกและมีค่าเป็น 4 เท่าของระยะความกว้างระเบียง ดังนี้

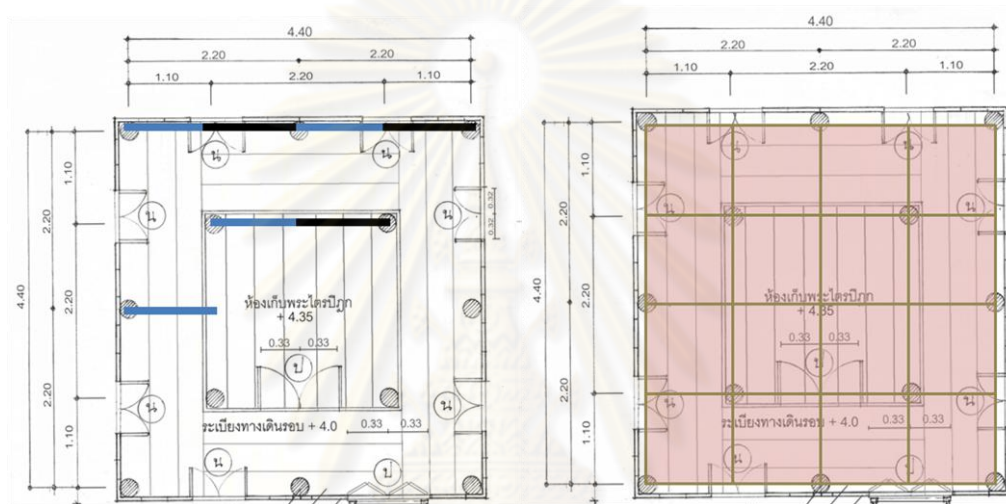
ความกว้างของอาคาร : ความกว้างของห้องเก็บพระไตรปิฎก : ความกว้างของระเบียง

$$= 4.4 \text{ ม.} : 2.2 \text{ ม.} : 1.1 \text{ ม.} = 4 : 2 : 1$$

และเมื่อพิจารณาในรูปแบบของสัดส่วนของพื้นที่ ก็พบความสัมพันธ์ของพื้นที่อาคารว่าเป็นสัดส่วนกัน อันเนื่องมาจากสัดส่วนของช่วงเสาที่เป็นสัดส่วนกัน โดยพื้นที่ของระเบียงทางเดินทั้งหมดมีค่าเป็น 4 เท่าของพื้นที่ห้องเก็บพระไตรปิฎก ดังนี้

$$\text{พื้นที่ระเบียง} : \text{พื้นที่ห้องเก็บพระไตรปิฎก} = 19.36 \text{ ตร.ม.} : 4.84 \text{ ตร.ม.} = 4 : 1$$

ซึ่งจะเห็นว่า อาคารหลังนี้ ใช้การวางระบบเสาเป็นแบบตาราง (grid system) ซึ่งสัดส่วนของระยะช่วงเสาที่ลงตัวเป็นสัดส่วนกันอาจส่งผลต่อความสวยงามในเรื่องของสัดส่วนอาคาร หรือความสะดวกในการก่อสร้างที่ลงตัวและไม่ซับซ้อนก็เป็นได้ แต่อย่างไรก็ตามก็ยังสามารถเห็นได้ถึงความสวยงามลงตัวในเรื่องของผังพื้นที่



ภาพลายเส้นที่ 4.7 สัดส่วนความกว้างของระยะช่วงเสา

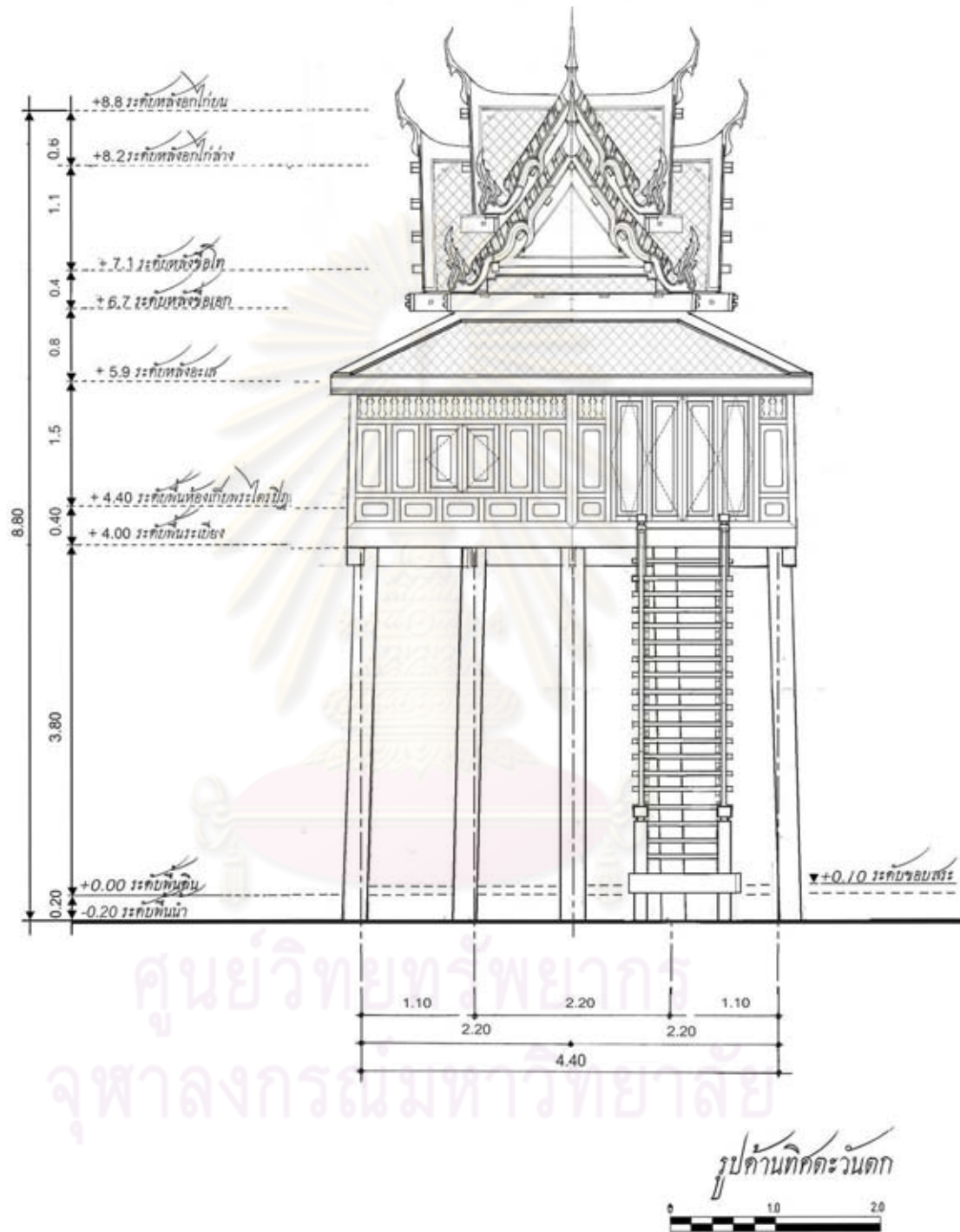
ภาพลายเส้นที่ 4.8 สัดส่วนของพื้นที่

4.1.3. รูปแบบสถาปัตยกรรม

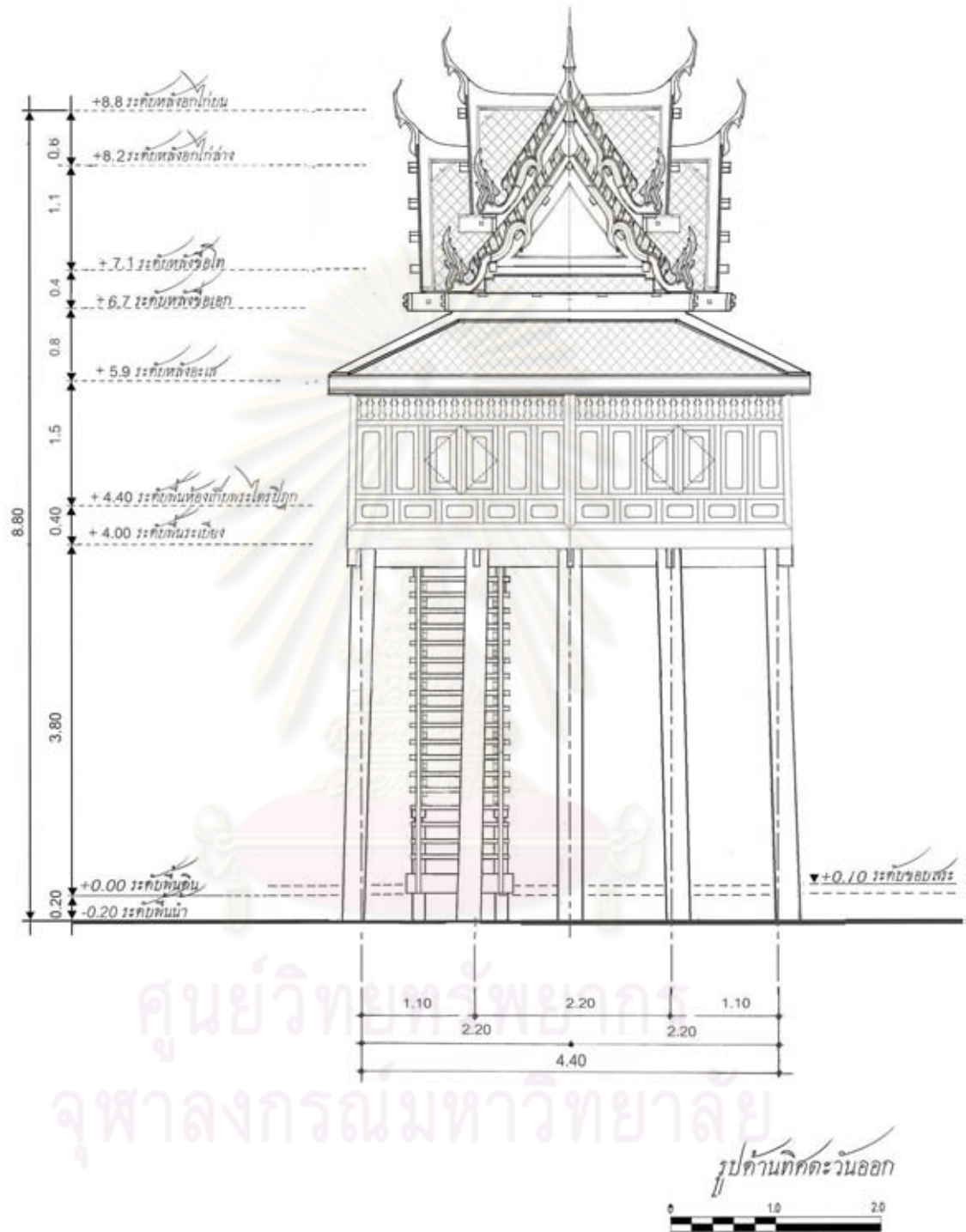
หอพระไตรปิฎกหลังนี้มีลักษณะเป็นอาคารที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณี สร้างขึ้นด้วยไม้ ทั้งหลัง อาคารตั้งอยู่กลางน้ำ มีบันไดทอดขึ้นสู่ตัวอาคาร เป็นอาคารยกได้สูง มีผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีหลังคาจตุรมุขซ้อนชั้นและมีหลังคากันสาดโดยรอบ มีระเบียงแบบปิด มีมองเห็นฝาผนังปิดโดยรอบอาคาร



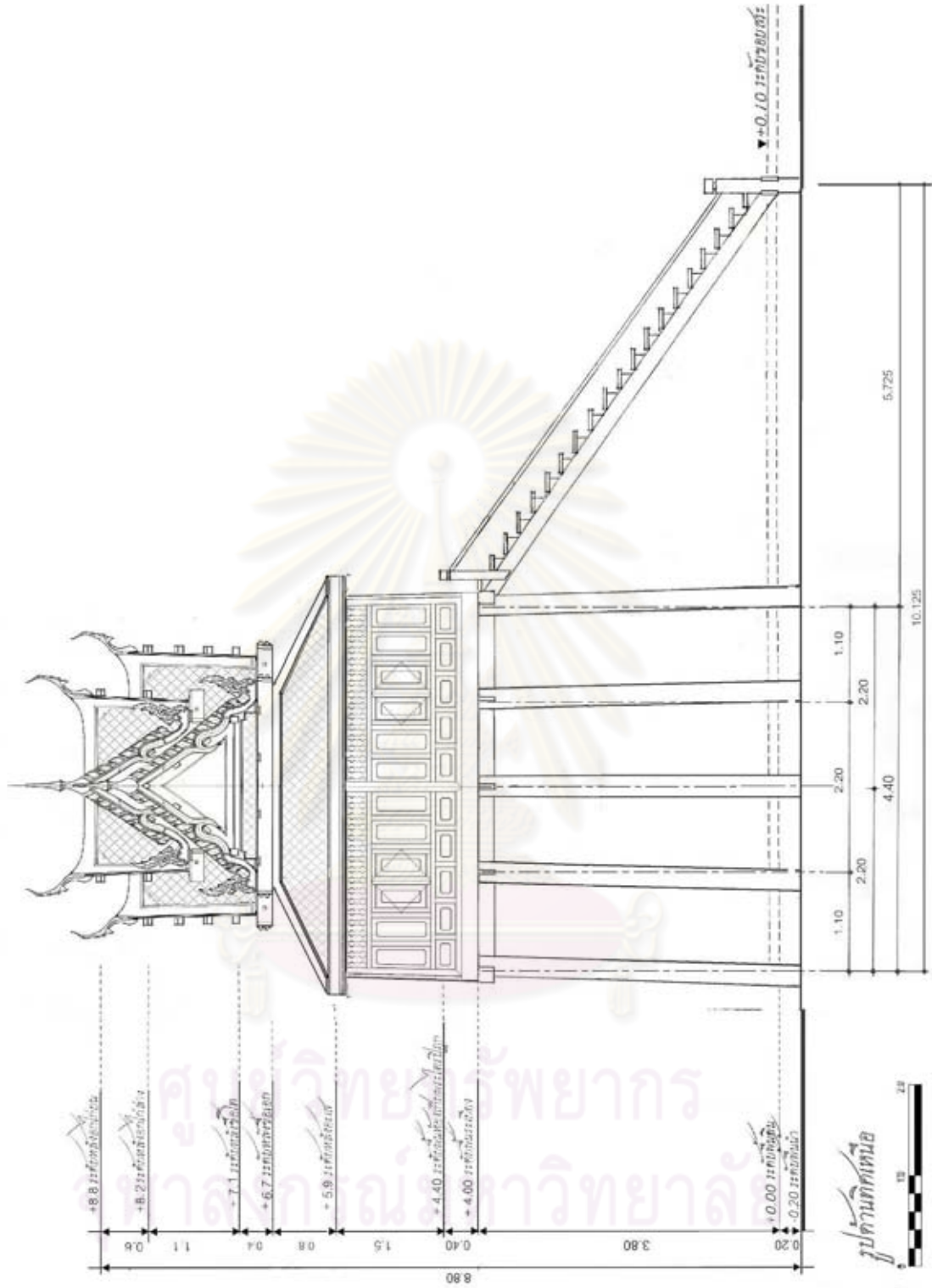
ภาพที่ 4.10 หอพระไตรปิฎกวัดใต้ต้นลานในมุมต่างๆ



ภาพลายเส้นที่ 4.9 รูปด้านทิศตะวันตก : รูปด้านหน้าหอพระไตรปิฎก



ภาพลายเส้นที่ 4.10 รูปด้านทิศตะวันออก : รูปด้านหลังหอพระไตรปิฎก



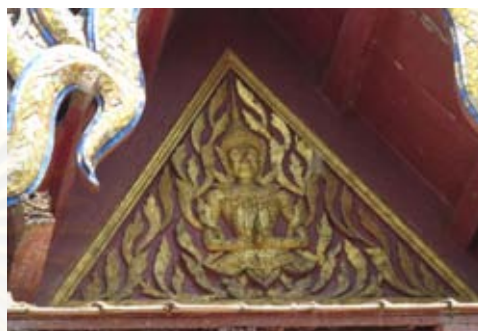
ภาพฉายเส้นที่ 4.11 รูปด้านทิศเหนือ

รูปแบบสถาปัตยกรรม : ส่วนหลังคา

หอพระไตรปิฎกนี้มีหลังคาจตุรมุขซ้อนชั้นโดยซ้อนชั้นที่หลังคาเอก โดยลักษณะของหลังคาเอกนั้นมีหลังคาปีกนกลักษณะคล้ายเรือไทย และมีหลังคากันสาด หน้าจั่วประดับเครื่อง ช่อฟ้า ใบระกา รวยระกา แบบมีนาคสะดุ้ง หางหงส์ ประดับด้วยกระจกลีเหลืองทองเดินเส้นสีน้ำเงิน หน้าบันหอพระไตรปิฎกทั้งสี่ด้านเป็นไม้จำหลักรูปเทพพนมและกนกเปลว ปิดทองที่ตัวลาย ส่วนพื้นหลังไม้ประดับกระจก ในส่วนของหลังคากันสาดนั้น มีชั้นเดียวรอบอาคาร หลังคามุงด้วยกระเบื้องว่าว



ภาพที่ 4.11 หลังคาจตุรมุขซ้อนชั้น



ภาพที่ 4.12 หน้าบันไม้สลักรูปเทพพนม

รูปแบบสถาปัตยกรรม : ส่วนตัวเรือน

ในส่วนของตัวเรือน มีความสูงจากระดับพื้นระเบียงถึงอะเส 1.9 ม. ความสูงจากพื้นห้องเก็บพระไตรปิฎกถึงระดับช่อ 2.7 ม.

ฝาผนัง

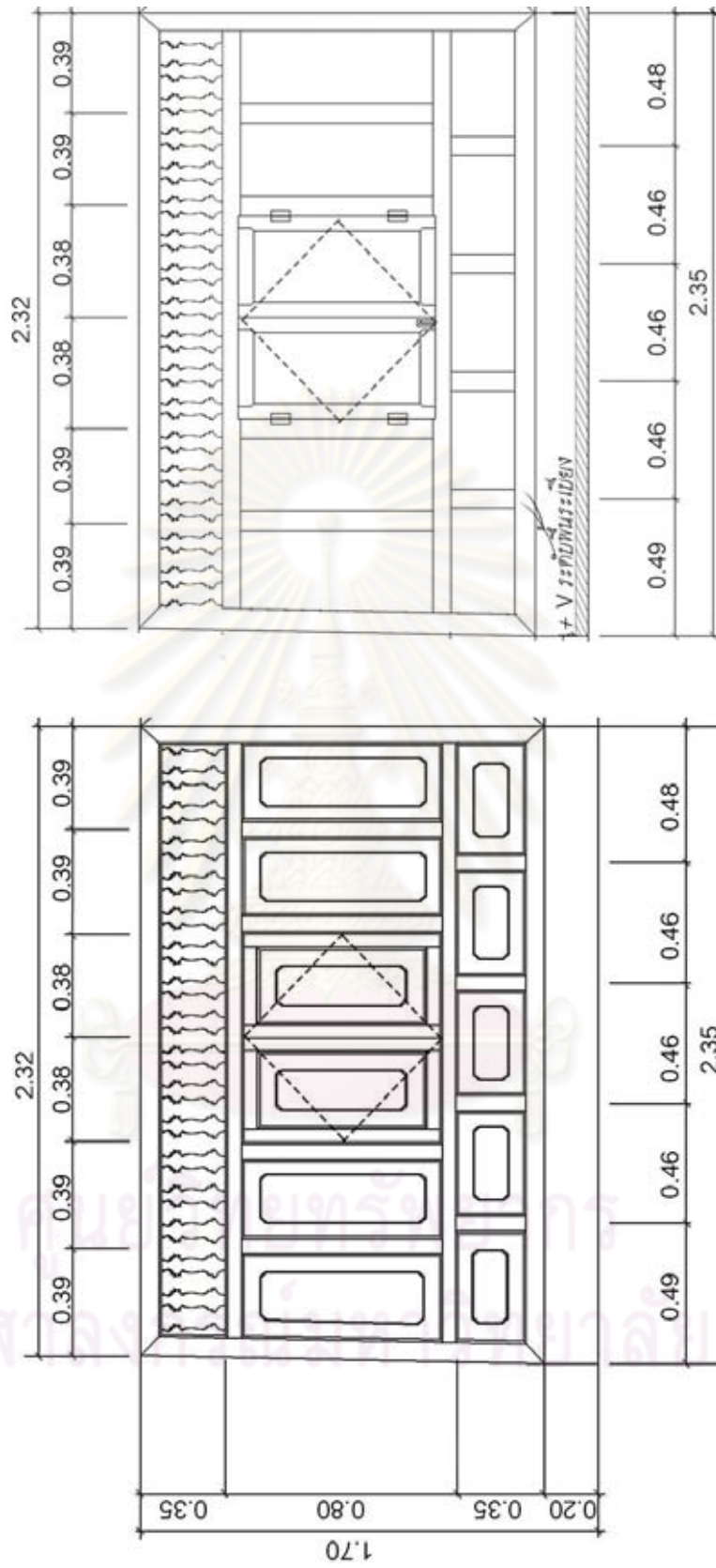
หอพระไตรปิฎกแบบระเบียงปิดนี้ มีฝาผนังสองชั้น ชั้นนอกคือ

ก.ฝาผนังระเบียง

คือ แผงฝาอบระเบียงทางเดิน รูปแบบเป็นฝาสายบัวไม้กระดานคูน อาคารหลังนี้ประกอบด้วย แผงฝาผนังด้านละ 2 กระเบาะ ซึ่ง 1 ด้านมี 2 ช่วงเสา จึงมีแผงฝาผนัง 1 กระเบาะต่อ 1 ช่วงเสา แผงฝาผนังวางเรียงต่อกันบนพริ้ง สอดเข้าตามเสาสอดบ ริมฝาชนกันที่กึ่งกลางของเสาและที่มุมอาคาร มีฝาผนังที่ปิดหัวและท้ายเรือน คือฝาหุ้มกลองหรือฝาอุดหน้ากลอง(ด้านที่ 1 และ 3 ในภาพลายเส้นที่ 4.13) แผงฝา ในแต่ละกระเบาะที่กึ่งกลางมีหน้าต่างบานเปิดคู่ เปิดเข้าด้านใน โดยแผงฝาผนังทุกด้านมีรูปแบบเดียวกัน ยกเว้นด้านทางเข้าที่แตกต่างออกไปคือเป็นประตูบานเพ็ญแผงฝาผนังไม่ทาสี ใช้สีไม้เดิม



ภาพที่ 4.13.ฝาผนังภายนอกของฝาผนังระเบียง



ภาพลายเส้นที่ 4.12 รูปแบบฝายผนังและหน้าต่าง 1 กระบะ

จากภาพถ่ายเส้นที่ 4.12 และ 4.13 คือภาพฝาสายบัวไม้กระดานดุน 1 กระเบาะ แสดงรูปด้านไว้ทั้งฝาผนังภายนอกและภายในอาคาร องค์ประกอบของแผงฝาผนังตอนล่างของแผงฝาคือร่องตีนช้างประกอบด้วยไม้ลูกตั้ง ลูกนอนและลูกฟักกระดานดุน ตอนกลางของแผงฝาสายบัวประกอบด้วยไม้ลูกตั้งและลูกฟักกระดานดุน ตอนบนของแผงฝาคือช่องลม ทำจากไม้แกะลายตีเว้นช่อง ช่องลม นอกจากประโยชน์ในการนำแสงสว่างเข้าสู่อาคารจากด้านบนแล้ว ยังมีประโยชน์ในถ่ายเทอากาศและระบายความชื้นที่อาจจะเกิดขึ้น และส่งผลเสียต่อพระไตรปิฎกได้อีกด้วย ริมของแผงฝาด้านหนึ่งเฉียงขึ้นตามเสาขอบ ส่วนริมอีกด้านหนึ่งตั้งฉากรับกับแผงฝาผนังอีกหนึ่งกระเบาะ ฝาผนังนี้ใช้ไม้ธรรมชาติทั้งภายนอกและภายใน



ภาพที่ 4.14 ช่องลม



ภาพที่ 4.15 ร่องตีนช้าง

หน้าต่าง

หน้าต่างบานเปิดคูมีรูปแบบแบบปัจจุบัน โดยใช้บานพับแทนการเข้าเดียวกับธรณีบนและธรณีล่าง สันนิษฐานว่าเป็นหน้าต่างที่มีการเปลี่ยนแปลงมาแล้วในสมัยหลังนี้ องค์ประกอบของหน้าต่างในปัจจุบันประกอบด้วยบานกรอบ และลูกฟักกระดานดุน ติดตั้งด้วยบานพับแทน บานหน้าต่างมีขนาดบานละ 0.5 x 0.8 ม. บานหน้าต่างภายนอกและภายในเป็นสีเนื้อไม้เดิม



รูปที่ 4.16 บานหน้าต่างภายนอก



รูปที่ 4.17 บานหน้าต่างภายใน

ประตู

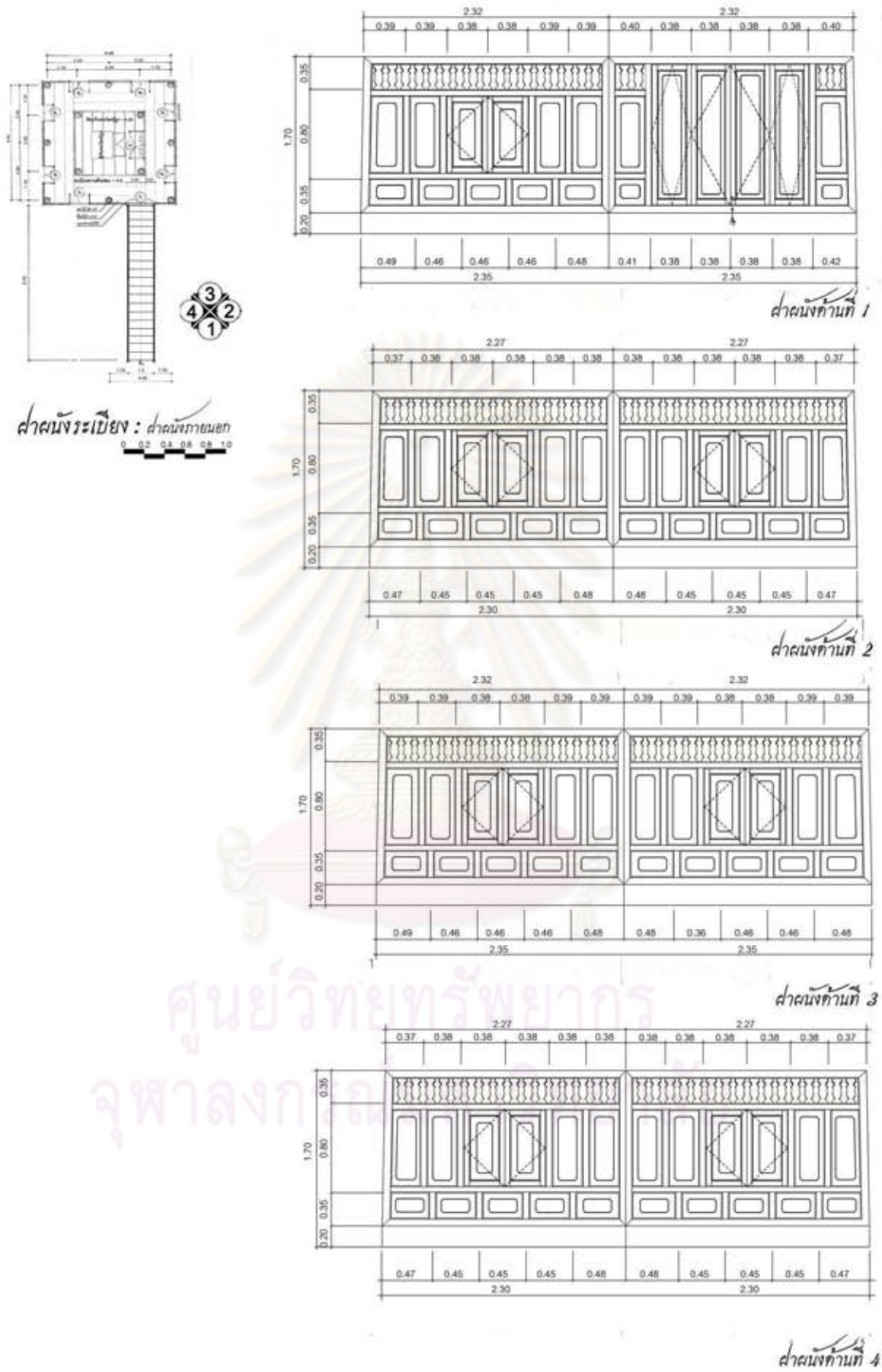
ประตูบานเพี้ยมผลึกเข้าด้านใน ตัวบานประกอบด้วยบานกรอบ และลูกฟักกระดานดุน 4 ชุด ปานประตูขนาดบานละ 0.35x1.5 ม. ซึ่งวิธีติดตั้งได้เปลี่ยนแปลงเป็นการใช้บานพับแทนที่วิธีแบบเดิมคือใช้เดือยธรณียึดกับธรณีประตู ประตูเป็นสีเนื้อไม้จริง ไม่มีการประดับตกแต่ง



รูปที่ 4.18 บานประตูภายนอก



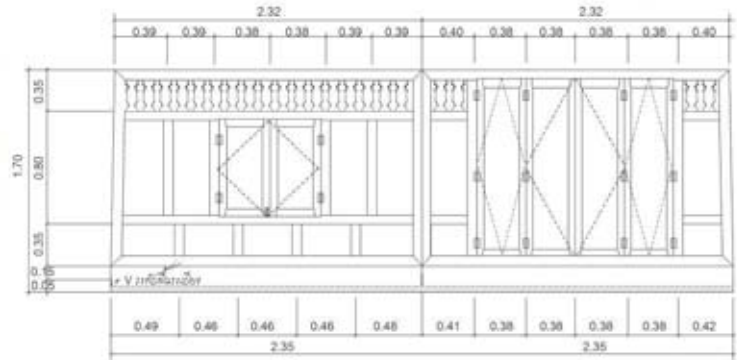
รูปที่ 4.19 ลักษณะการเปิดประตู



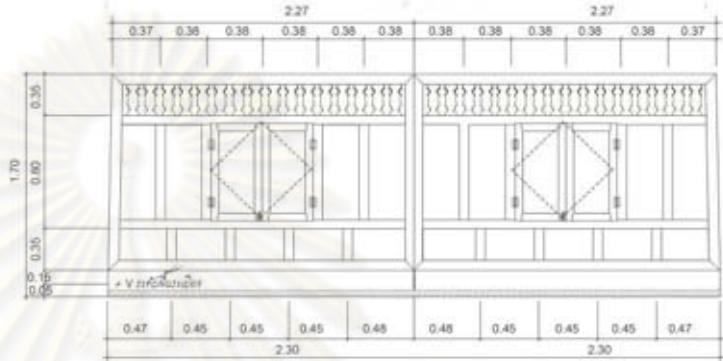
ภาพลายเส้นที่ 4.14 แสดงแผนผังฝาผนังภายนอก ของฝาผนังระเบียง ทั้ง 8 กระเบาะ



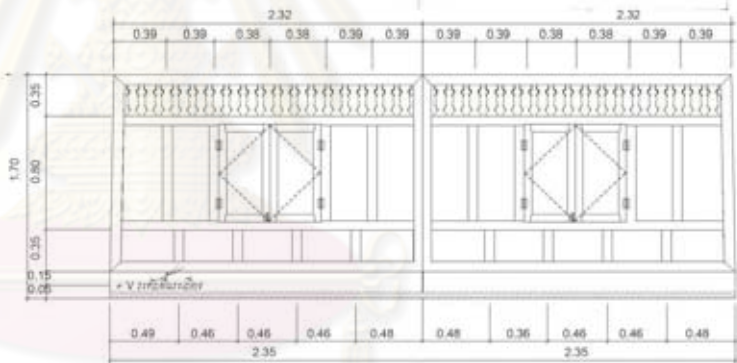
ฝัาฉนงระเป็ยง : ฝัาฉนงภายใน
0 0.2 0.4 0.6 0.8 1.0



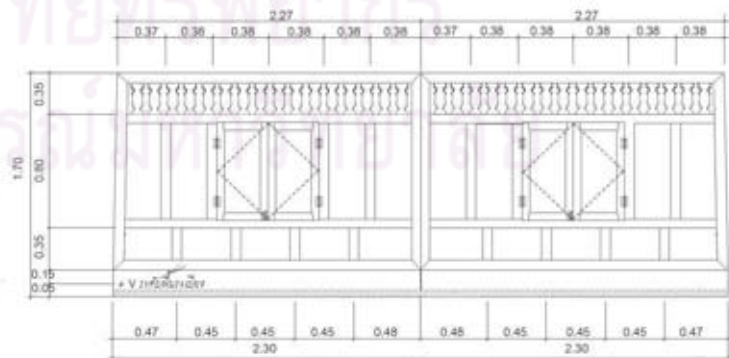
ฝัาฉนงทานที่ 1



ฝัาฉนงทานที่ 2



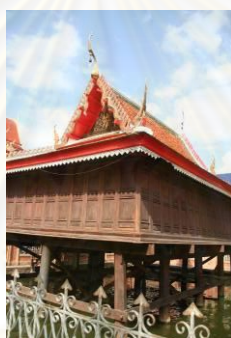
ฝัาฉนงทานที่ 3



ฝัาฉนงทานที่ 4

ภาพลายเส้นที่ 4.15 แสดงแผนผังฝัาฉนงภายใน ของฝัาฉนงระเป็ยง

เมื่อพิจารณาถึงรูปแบบของแผงฝาผนังแต่ละกระเบาะนั้น จะเห็นว่า ฝาผนังของหอพระไตรปิฎกหลังนี้ มีความกลมกลืนกันทั้งผนัง ดังจะเห็นว่าสัดส่วนของการแบ่งช่องลูกฟักเมื่อเทียบกับสัดส่วนของบานหน้าต่าง และบานประตูแล้ว ใกล้เคียงกัน เมื่อมองที่รูปด้านอาคารระยะไกลแทบจะไม่สังเกตเห็นถึงช่องเปิดหน้าต่างหรือประตู แต่มองเห็นเป็นระนาบของแผงฝา เนื่องจากองค์ประกอบของหน้าต่างหรือประตูเป็นแบบเดียวกันกับ องค์ประกอบของแผงฝาผนัง กล่าวคือ รูปแบบของหน้าต่างอาจมีการเปลี่ยนจากรูปแบบประเพณีที่ทำกัน คือไม่มีกรอบเขตหน้าต่างหรือช่องหน้าต่าง แต่ใช้เป็นบานกรอบและบานหน้าต่างหรือบานประตู ซึ่งดูกลืนเป็นรูปแบบเดียวกันกับไม้ลูกตั้ง ลูกนอนและลูกฟักไม้กระดานดูนั่นเอง อีกทั้งยังไม่มีการให้สีที่ฝาผนังกับหน้าต่างหรือประตูให้แบ่งแยกออกจากกัน ฝาผนังจึงยิ่งดูเป็นผืนเดียวกันทั้งอาคาร ซึ่งจากการสำรวจหอพระไตรปิฎกนั้น พบว่าหอพระไตรปิฎกที่มีการทำรูปแบบผนังลักษณะดังกล่าว เช่น หอพระไตรปิฎกวัดปราโมทย์ จ.สมุทรสงคราม วัดกลางบางแก้ว จ.นครปฐม วัดพร้าว จ.สุพรรณบุรี เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบรูปแบบของฝาผนังอีกรูปแบบหนึ่ง คือ เป็นฝาผนังแบบที่แสดงให้เห็นถึงช่องเปิดชัดเจน เช่น วัดช้างเผือก จ.สมุทรสงคราม วัดพุทธไสยาสน์จ.เพชรบุรี เป็นต้น



วัดปราโมทย์ จ.สมุทรสงคราม

วัดกลางบางแก้ว จ.นครปฐม

วัดพร้าว จ.สุพรรณบุรี

ภาพที่ 4.20 รูปแบบของฝาผนังและช่องเปิดแบบที่ 1 ของหอพระไตรปิฎกแบบมีระเบียงปิด



วัดช้างเผือก จ.สมุทรสงคราม

วัดพุทธไสยาสน์จ.เพชรบุรี

ภาพที่ 4.21 รูปแบบของฝาผนังและช่องเปิดแบบที่ 2 ของหอพระไตรปิฎกแบบมีระเบียงปิด

และเมื่อพิจารณารูปแบบของฝาผนังแบบที่ 1 เปรียบเทียบกับแบบที่ 2 พบว่ารูปแบบของฝาผนังแบบที่ 1 ดังเช่นวัดใต้ต้นลานนี้ มีความสัมพันธ์กับขนาดของอาคารที่ส่วนใหญ่เป็นหอพระไตรปิฎกมีขนาดเล็ก เทียบกับรูปแบบของฝาผนังแบบที่ 2 ส่งผลถึงขนาดของช่องเปิดมีขนาดเล็กเป็นสัดส่วนใกล้เคียงกับสัดส่วนของลูกฟัก ชายคาก็มีการยื่นยาวไม่มากเท่ากับการเจาะช่องเปิดในลักษณะเปิดกว้าง นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงความเรียบง่าย มีผนังเพื่อป้องกันแดด ฝน ให้กับห้องพระไตรปิฎกเป็นสำคัญ

ข. ฝาผนังห้องเก็บพระไตรปิฎก

คือ ฝาผนังของห้องเก็บพระไตรปิฎก เป็นฝาไม้กระดานตีตามนอน มีกรอบฝารอบ ฝาผนังด้านทางเข้าห้องเก็บพระไตรปิฎกเป็นประตูบานเปิดคู่ ฝาผนังที่เหลืออีก 3 ด้านไม่มีช่องเปิด ประตูหรือหน้าต่าง ฝาสอดเข้าตามเสาสอด ฝาผนังห้องเก็บพระไตรปิฎกภายนอก มีการประดับลายฉลุปิดทอลายงุ่มข้าวบิณฑ์ บน บนพื้นไม้ทาสีดำ ฝาผนังภายในห้องเก็บพระไตรปิฎกนั้นทาสีแดงชาด



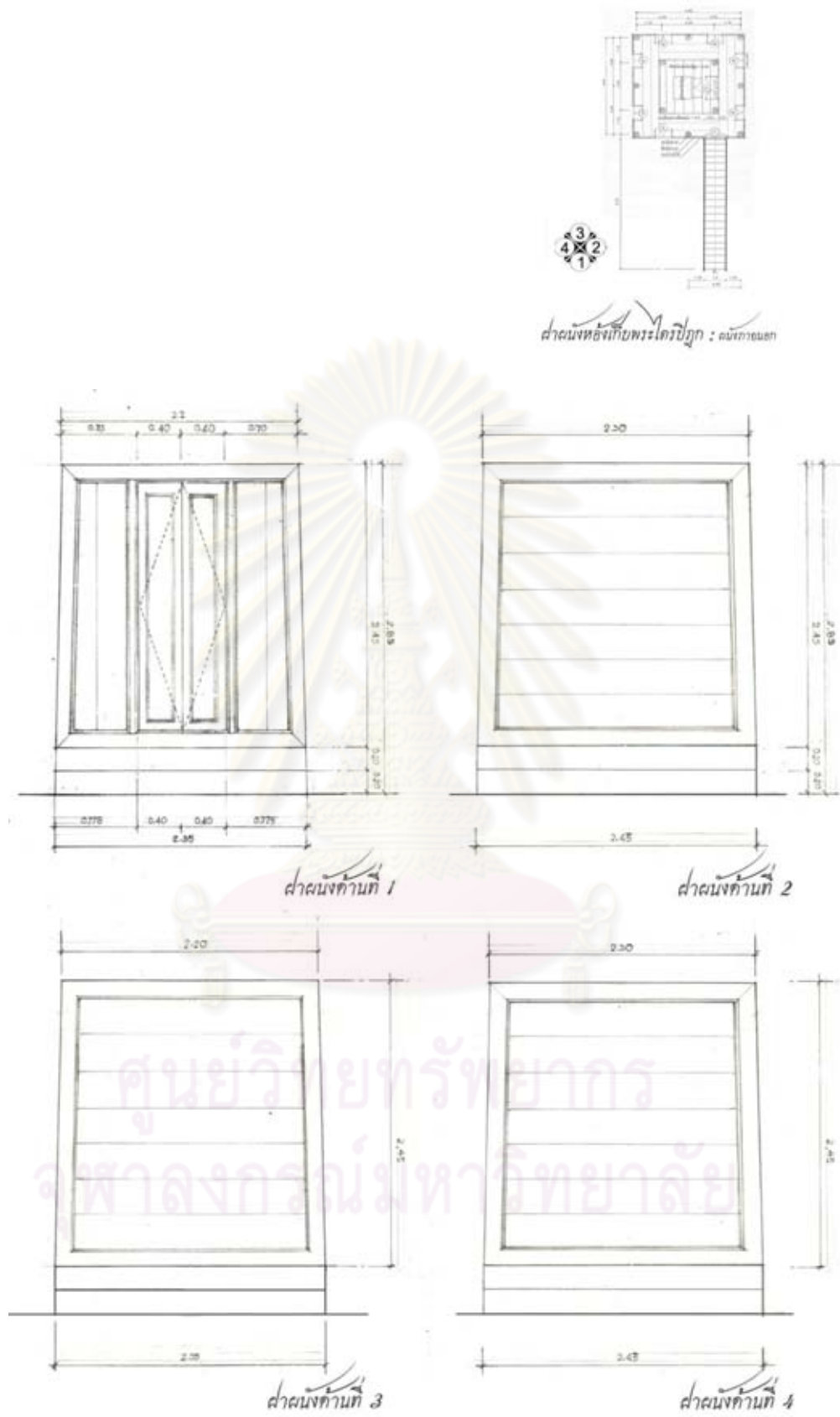
- (ซ้าย) ภาพที่ 4.22 ฝาผนังภายนอก ของฝาผนังห้องเก็บพระไตรปิฎก ตกแต่งด้วยลายฉลุปิดทอลายงุ่มข้าวบิณฑ์บนพื้นสีดำ
 (กลาง) ภาพที่ 4.23. ฝาผนังภายในของฝาผนังห้องเก็บพระไตรปิฎกทาสีแดงชาด
 (ขวา) ภาพที่ 4.24 ตอนล่างของฝาผนัง เห็นไม้กระดาน และพริ้งรับแผงฝาผนัง

ประตู

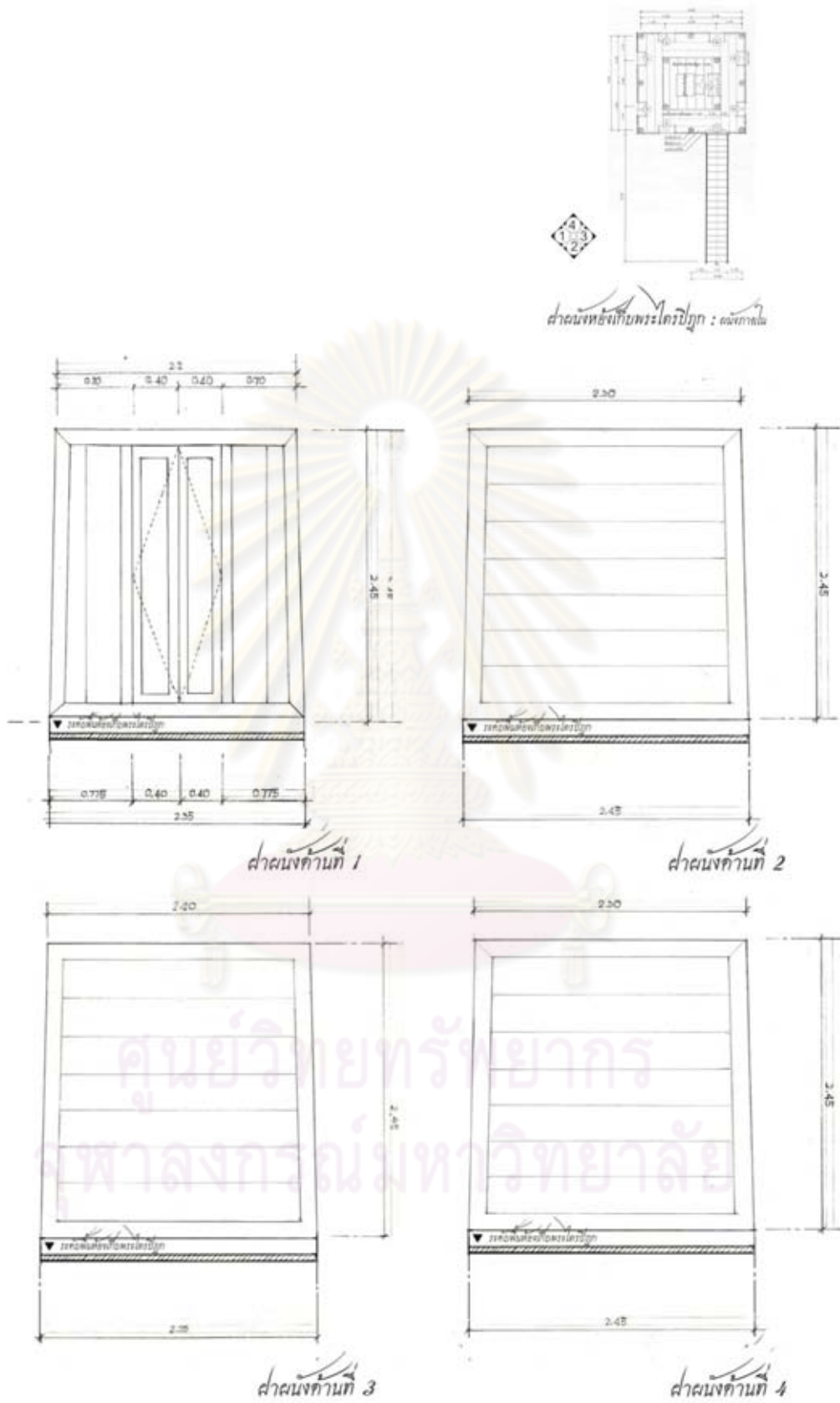
ประตูบานเปิดคู่ เปิดเข้าด้านใน ประกอบด้วยบานกรอบและลูกฟัก บานประตูขนาด 0.40x2.45 ม. ไม่มีธรณีบนและล่างเนื่องจากเปลี่ยนแปลงมาเป็รูปแบบปัจจุบันแล้ว บานกรอบประตูทาด้วยสีแดงชาด มีการประดับตกแต่งลูกฟักด้วยลายฉลุปิดทอลายงุ่มข้าวบิณฑ์บนพื้นไม้ทาสีดำ ส่วนที่ด้านในของบานประตูนั้นไม่มีลวดลายแต่ทาสีแดงชาดทั้งบาน



- (ซ้าย) ภาพที่ 4.25 ประตูบานเปิด บานกรอบทาสีแดงชาดลูกฟักตกแต่งลายฉลุปิดทอลายงุ่มข้าวบิณฑ์บนพื้นสีดำ
 (ขวา) ภาพที่ 4.26. ฝาผนังห้องเก็บพระไตรปิฎกและประตูทางเข้า



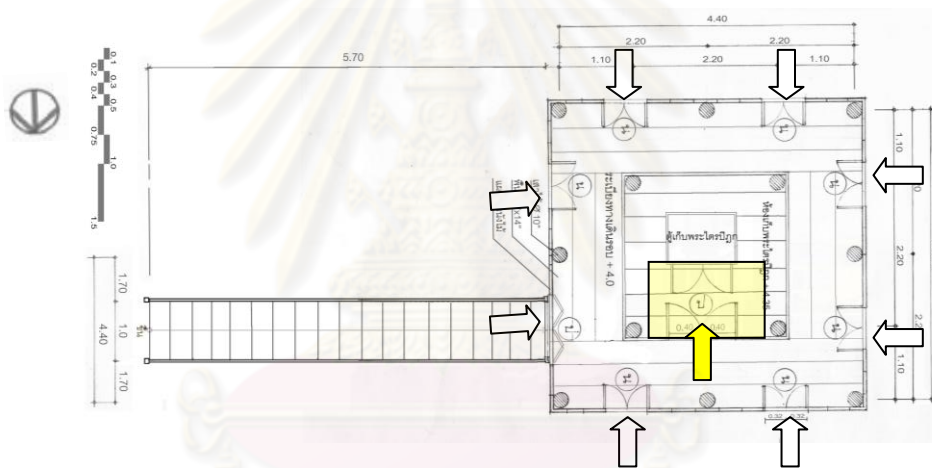
ภาพลายเส้นที่ 4.16 แสดงแผงฝ้าผนังภายนอก ของฝ้าผนังห้องเก็บพระไตรปิฎก



ภาพลายเส้นที่ 4.17 แสดงแผงฝาผนังภายใน ของฝาผนังห้องเก็บพระไตรปิฎก

จากภาพลายเส้นแสดงให้เห็นว่าอาคารหลังนี้ใช้ฝ้าผนังทั้งหมด 4 กระเบาะในการกั้นห้องเก็บพระไตรปิฎก รูปแบบของฝ้าผนังเหมือนกัน 3 กระเบาะ และมีที่แตกต่างอีก 1 กระเบาะคือด้านทางเข้าดังที่กล่าวมาแล้ว และหากพิจารณารูปแบบของฝ้าผนังจะเห็นได้ว่าห้องเก็บพระไตรปิฎกนี้มีฝ้าผนังที่มิดชิด มีเพียงประตูทางเข้าออกเพียงแห่งเดียว เนื่องจากผนังอีกสามด้านนั้นไม่มีช่องเปิด หากมีการใช้งานภายในห้องเก็บพระไตรปิฎก ประตูทางเข้านี้ก็จะเป็นช่องทางเดียวที่เป็นทางเข้าของแสง แต่อย่างไรก็ดี เนื่องจาก ห้องเก็บพระไตรปิฎกของวัดใต้ต้นลานนี้มีขนาดเล็ก มีระยะด้านสกัดเพียง 2.2 ม. การใช้งานในห้องเก็บพระไตรปิฎกในการค้นหา หรือจัดเก็บพระไตรปิฎกนั้นก็อาจจะทำได้ หรือในบางที่อาจมีการใช้อุปกรณ์เพื่อช่วยเพิ่มแสงสว่างให้กับห้องเก็บพระไตรปิฎก เช่น ตะเกียง ก็อาจเป็นได้

เมื่อกล่าวอีกนัยหนึ่ง เมื่อมีการทำฝ้าผนังเป็นฝ้าผนังทึบไปทั้งสามด้าน อาจจะแสดงให้เห็นถึงความไม่จำเป็นในการต้องทำช่องเปิดมากนัก เนื่องมาจากการใช้งานตู้พระไตรปิฎกภายในที่มีขนาดพื้นที่ใช้สอยพอดีกับห้องนั้น มีการใช้งานที่บริเวณด้านหน้าตู้เก็บพระไตรปิฎกซึ่งตรงกับทิศทางของประตูทางเข้าของห้องเก็บพระไตรปิฎกอยู่แล้ว



ภาพลายเส้นที่ 4.18 แสดงความสัมพันธ์ของบริเวณที่ใช้สอยตู้พระไตรปิฎก และช่องเปิดรับแสง

จากภาพลายเส้นที่ 4.18 แสดงให้เห็นถึงทิศทางของแสงที่สามารถเข้าสู่ตัวหอพระไตรปิฎก ดังจะเห็นได้ว่า ที่ฝ้าผนังระเบียงนั้นมีช่องเปิดรวมทั้งช่องลมที่คอสองด้านบนของฝ้าผนัง นำแสงสว่างเข้าสู่อาคารทั้งสี่ด้าน ดังลูกศรสีขาว และลูกศรสีเหลืองนั้นคือประตูทางเข้าสู่ห้องเก็บพระไตรปิฎก ซึ่งเมื่อสังเกตถึงทิศทางของแสง กับพื้นที่การใช้สอยภายในห้องเก็บพระไตรปิฎกจะเห็นได้ว่ามีความสัมพันธ์กัน ทิศทางการวางตู้เก็บพระไตรปิฎกที่หันหน้าออกมายังผนังที่มีประตูทางเข้า การใช้สอยพื้นที่ที่บริเวณหน้าประตูนั้นจึงอาศัยแสงที่เข้าทางประตูทางเข้าโดยตรง

เมื่อพิจารณารูปแบบสถาปัตยกรรมของหอพระไตรปิฎกวัดใต้ต้นลานหลังนี้ พบว่ามีรูปแบบที่มีลักษณะคล้ายเรือนไทยหลายประการ ได้แก่ รูปแบบหลังคาจั่วที่มีหลังคาปีกนก และรูปแบบของฝ้าผนัง ฝ้าสายบัว ทำเป็นกระเบาะสำหรับแต่ละห้องเสา หรือแม้กระทั่งการยกกระดานพื้นห้องขึ้นจากพื้นที่ระเบียง ซึ่งทั้งนี้อาจอธิบายได้ว่ารูปแบบวิธีการของอาคารที่มีขนาดเล็กโดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นอาคารไม้ทั้งหลังนั้น อาจจะมีวิธีการที่ไม่แตกต่างกันมากนักกับเรือนไทย ทั้งนี้ทั้งนั้น ก็มีส่วนเชื่อมโยงไปยังวิธีการก่อสร้างด้วย ดังเช่นหอพระไตรปิฎกนี้

ที่เป็นอาคารขนาดเล็ก ถึงแม้ว่ารูปแบบอาคารนี้อาจจะมีรูปแบบที่พิเศษแตกต่างจากเรือนไทย แต่อย่างไรก็ดีก็มีวิธีการก่อสร้างที่ส่งผลถึงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมอย่างเห็น

สัดส่วนของอาคาร

เมื่อพิจารณารูปด้านของหอพระไตรปิฎกหลังนี้ โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาเรื่องสัดส่วนเป็นสิ่งสำคัญ สิ่งที่สังเกตเห็นได้ชัดเจนคือเป็นอาคารที่มีเตี้ยล่ำที่สูงมาก มีบันไดหลายชั้นทอดขึ้นสู่หอพระไตรปิฎก โดยเมื่อพิจารณาสัดส่วนของอาคารภายในวัดนั้นกลับไม่มีอาคารใดที่มีสัดส่วนสูงลักษณะเดียวกับหอพระไตรปิฎกหลังนี้ นอกจากนี้เมื่อพิจารณาถึงความหนาแน่นของอาคารในผังบริเวณของวัดจะเห็นได้ว่าการจัดวางอาคารนั้นเป็นไปอย่างหลวมๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกนั้น มิได้มีอาคารอื่นใดอยู่ หอพระไตรปิฎกนี้ตั้งอยู่กลางสระน้ำขนาดค่อนข้างใหญ่อย่างเป็นเอกเทศ มีเพียงกุฏิพระภิกษุเท่านั้นที่เป็นอาคารที่อยู่ใกล้ที่สุด

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาในเรื่องของการให้ความสำคัญ ความสูงของอาคารหอพระไตรปิฎกอาจแสดงได้ถึงการให้ความสำคัญกับอาคาร หอพระไตรปิฎกอาจถือเป็นเอกลักษณ์ของวัดหรือเป็นสัญลักษณ์ของพื้นที่ที่เป็นวัดในชุมชนชนบทก็อาจเป็นได้ ซึ่งในวัดที่ห่างไกลนั้น อาจมีเพียงไม่กี่วัดที่มีหอพระไตรปิฎกเป็นสถาปัตยกรรมภายในวัด อย่างไรก็ตาม มีอีกข้อสันนิษฐานหนึ่งคือ จากการสำรวจพื้นที่ พบว่าพื้นที่ดินบริเวณวัดเป็นที่ราบต่ำ และมีน้ำท่วมเป็นประจำ ซึ่งจากการสำรวจเคยพบเห็นน้ำท่วมสูงล้นเกินจากระดับขอบสระน้ำ แต่อย่างไรก็ตาม หากการยกได้สูงขนาดนั้น มิใช่เพื่อต้องการป้องกันน้ำท่วมเพียงอย่างเดียว ก็อาจไม่จำเป็นต้องยกสูงเท่าที่เป็นอยู่ เนื่องจากกุฏิพระที่อยู่บริเวณใกล้กับหอพระไตรปิฎกก็มีการยกพื้นได้สูงสูง แต่ก็มีความสูงเพียง 1.5 เมตรจากพื้นดิน ต่างจากหอพระไตรปิฎกที่มีการยกพื้นขึ้นสูงจากระดับพื้นดินถึงประมาณ 4 เมตรด้วยกัน



ภาพที่ 4.27 หอพระไตรปิฎกตั้งอยู่อย่างเป็นเอกเทศ



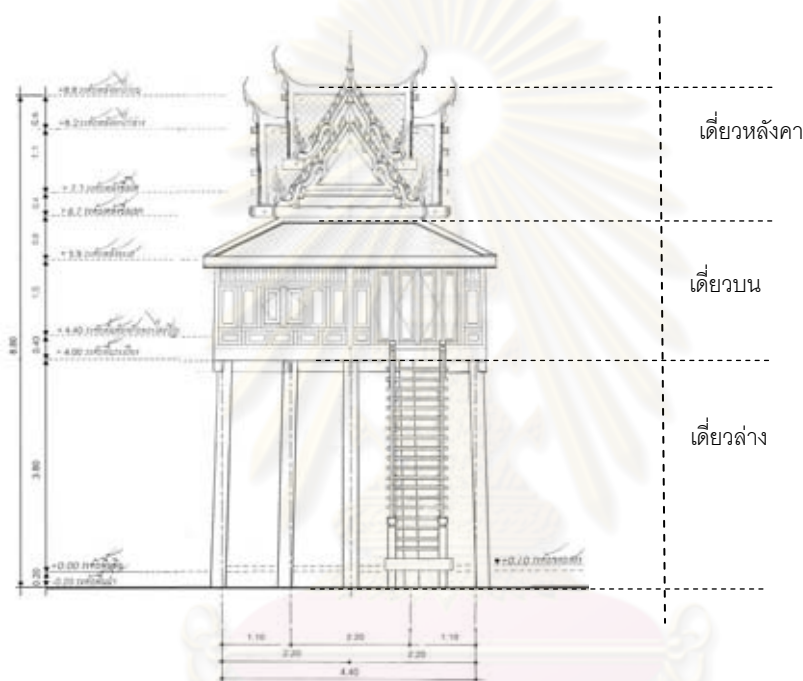
ภาพที่ 4.28 น้ำท่วมบริเวณพื้นที่รอบสระน้ำ



ภาพที่ 4.29 อาคารทางซ้ายในภาพ คือหอพระไตรปิฎก ตั้งอยู่ใกล้กับกุฏิสงฆ์



ภาพที่ 4.30 กุฏิสงฆ์ยกใต้ถุนสูง



ภาพลายเส้นที่ 4.19 แสดงสัดส่วนเดี่ยวบนและเดี่ยวล่างของอาคาร

วัสดุและการประดับตกแต่ง

หอพระไตรปิฎกหลังนี้ เมื่อมองเห็นในคราวแรก สิ่งแรกที่สังเกตเห็นได้คือ เป็นหอพระไตรปิฎกที่มีวัสดุและการประดับตกแต่งที่เรียบง่ายกล่าวคือ วัสดุเกือบทั้งหลังคือไม้และองค์ประกอบหลายส่วนของอาคารคงไว้ซึ่งสีไม้ธรรมชาติ หรือทาสีแดงชาดแบบเรียบง่าย วัสดุโครงสร้างของหอพระไตรปิฎกหลังนี้ ใช้ไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้เต็ง ซึ่งเป็นมีความแข็งแรงทนทาน และราคาไม่แพง

ในส่วนของหลังคา ใช้ของกระเบื้องหลังคาที่เป็นกระเบื้องว่าวซีเมนต์สมัยใหม่สีแดง หลังคาประดับด้วยข้อฟ้า รวยระกาแบบมีนาคสะดุ้ง ใบระกา และหางหงส์ซึ่งประดับกระจกลีทองเดินเส้นด้วยสีน้ำเงิน หน้าบันไม้สลักลานเทพนมและกนกเปลว ตัวลายลงรักปิดทอง พื้นหน้าบันเป็นพื้นไม้ทาสีแดงชาด องค์ประกอบของหน้า

บ้านที่พ้นจากแผนหน้าจั่ว คือ ออกไก่ แบลาน ฝาไชรา แปหั่วเสา ทาสีแดงชาด รวมทั้งเชิงกลอนด้วยที่หลังคากัน าสาดใช้วิธีการแสดงโครงสร้าง ไม่มีการปิดฝ้าหลังคาหลังคาจตุรมุขมีฝ้าเพดานสีไม้

ที่ตัวเรือนเสาของอาคารเป็นเสาไม้สีไม้ธรรมชาติ ยกเว้นเสาภายในห้องเก็บพระไตรปิฎกทาสีแดงชาด ฝ้าผนังกระเบื้องไม้สีไม้ธรรมชาติรวมทั้งประตูและหน้าต่าง มีการใช้ลูกฟักกระดานดุน ที่ฝ้าผนังภายนอกของฝา ผนังห้องเก็บพระไตรปิฎกตกแต่งด้วยลายฉลุปิดทองตัวลายพุ่มข้าวบิณฑ์บนพื้นสีดำ รวมทั้งบานประตูซึ่งบาน กรอบทาสีแดง ลูกฟักประตูมีตกแต่งด้วยลายฉลุปิดทองเช่นเดียวกับฝ้าผนัง ฝ้าผนังภายในทาสีครีมและไม่มีการ ประดับตกแต่งอื่นๆ พื้นและบันไดทางขึ้น ทำด้วยไม้ พริ้งรับพื้นใช้ไม้กระดานแบบเรียบไม่มีการไลบัว ส่วน ประกอบของบันได แม่บันได และราวจับใช้แบบเรียบง่ายใช้ไม้ทอเดยยาวตลอดแนวช่วงพาด ไม่มีการตกแต่งอื่นใด

จะเห็นได้ว่าหอพระไตรปิฎกหลังนี้ มีการประดับตกแต่งที่ค่อนข้างน้อย และเรียบง่าย การประดับ ตกแต่งที่แสดงให้เห็นจริงๆ ก็เห็นจะเป็นในส่วนของฝ้าผนังห้องเก็บพระไตรปิฎก ที่มีการตกแต่งที่ฝ้าผนังภายนอก ด้วยลายฉลุปิดทอง และใช้การทาสีครีมที่ฝ้าผนังภายในห้องเก็บพระไตรปิฎก ซึ่งถึงแม้ว่าการประดับตกแต่ง ดังกล่าวอาจจะไม่ได้มีความวิจิตรเทียบเท่ากับหอพระไตรปิฎกหลายหลังที่พบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อ เปรียบเทียบกับหอพระไตรปิฎกในกรุงเทพฯ แต่อย่างไรก็ตามก็ยังแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการประดับ ตกแต่งซึ่งแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับห้องพระไตรปิฎกนั่นเอง



จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(ซ้าย) ภาพที่ 4.31 วัสดุและการตกแต่งหอพระไตรปิฎกภายนอก

(กลาง) ภาพที่ 4.32. การตกแต่งฝ้าผนังภายนอกของห้องเก็บพระไตรปิฎก

(ขวา) ภาพที่ 4.33 ไม่มีการตกแต่งฝ้าผนังภายในของห้องเก็บพระไตรปิฎก

4.1.4. โครงสร้าง

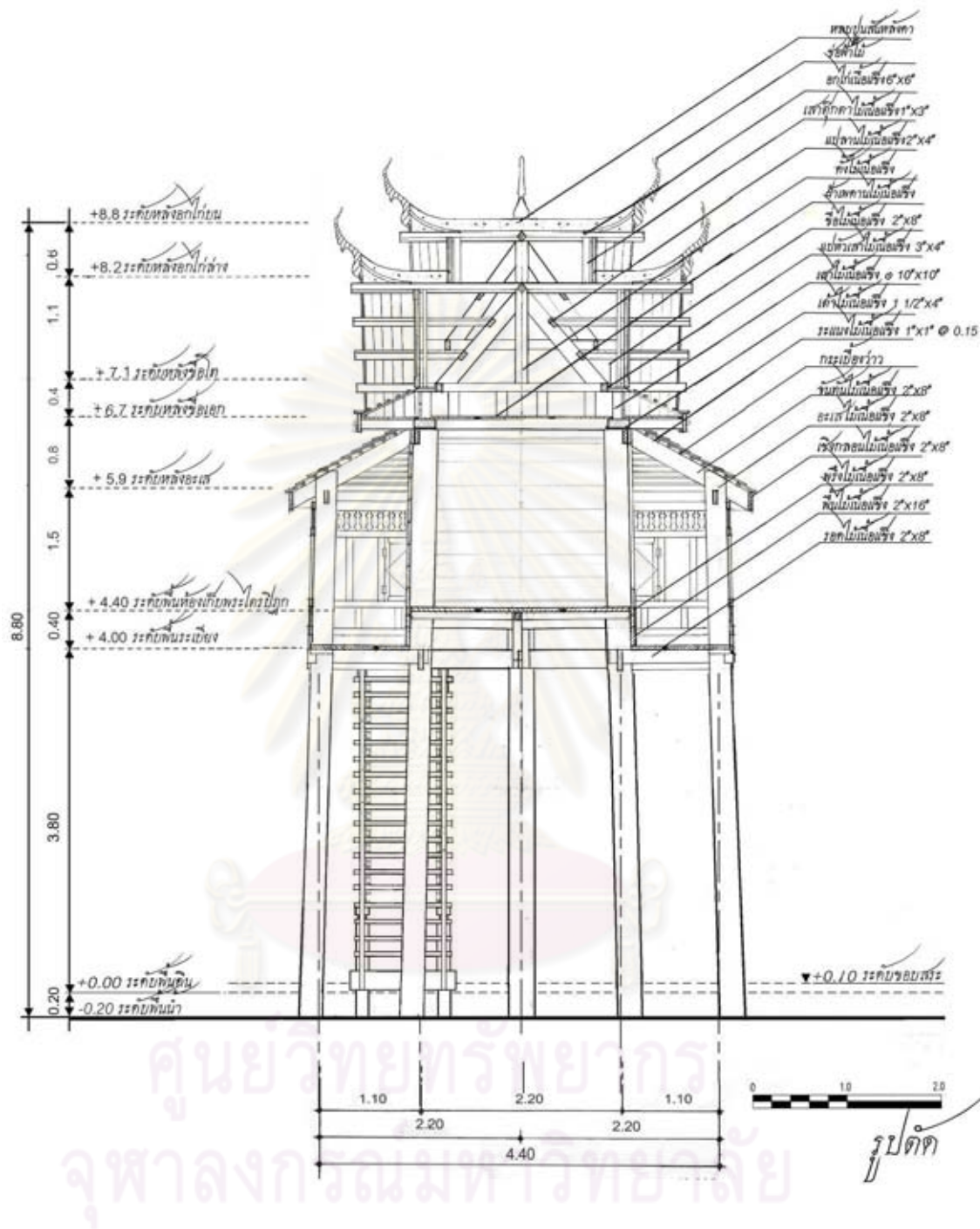
หอพระไตรปิฎกหลังนี้ มีโครงสร้างอาคารแบบระบบเสาและคาน ก่อสร้างด้วยไม้ทั้งหลัง โครงสร้างหลังคาจั่วจตุรมุขประกอบด้วย ฐาน อกไก่ จันทัน แปลาน แปหัวเสา กลอน ระแนง ฝ้า และใช้เสาตุ๊กตารับหลังคาจตุรมุขที่ซ้อนชั้น โครงสร้างหลังคากันสาดประกอบด้วย เสา จันทัน แปหัวเสา และระแนง โครงสร้างหลังคาจตุรมุขและหลังคากันสาดถ่ายน้ำหนักลงสู่เสา ฝ้าผนังประกอบกันขึ้นเป็นกระเบะ วางบนพริ้ง ซึ่งวางบนรอดอีกทีหนึ่ง แต่ฝ้าผนังมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการก่อสร้างด้วยการยึดติดกับเสาด้วยตะปูไปแล้วในปัจจุบัน โครงสร้างพื้นประกอบด้วยรอดและพื้น โครงสร้างบันไดทางขึ้น ประกอบด้วย แม่นันได ลูกนอน พุกไม้รับลูกนอน และเสาอาคารล้อมรอบเข้าหากัน ซึ่งส่งผลถึงความสวยงามของอาคาร และที่สำคัญเพื่อความมั่นคงในการรับแรงกระทำจากโครงหลังคา

การวิเคราะห์โครงสร้างแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

- ก. โครงสร้างส่วนหลังคา ได้แก่
 - หลังคาจั่ว (หลังคาจตุรมุข)
 - หลังคากันสาด
- ข. โครงสร้างส่วนตัวเรือน ได้แก่
 - ฝ้าผนังระเบียง
 - ฝ้าผนังห้องเก็บพระไตรปิฎก
- ค. โครงสร้างส่วนพื้น ได้แก่
 - พื้นระเบียง
 - พื้นห้องเก็บพระไตรปิฎก
 - บันได

โดยในการกล่าวถึงรายละเอียดของโครงสร้างในแต่ละส่วน ขออธิบายถึงรูปแบบโครงสร้างที่ได้ทำการสำรวจสภาพในปัจจุบัน โดยหากมีข้อสันนิษฐานว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปจากของเดิมก็จะขออธิบายควบคู่ไปด้วย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ภาพลายเส้นที่ 4.20 รูปตัดอาคารหอพระไตรปิฎก

ก. โครงสร้างหลังคา

โครงสร้างหลังคาจั่ว

โครงสร้างหลังคาของหอพระไตรปิฎกหลังนี้ เป็นโครงสร้างไม้ รูปแบบเป็นหลังคาจั่วและมีการซ้อนชั้นด้วยหลังคาจั่วอีกหนึ่งชั้น หลังคาจั่วของจตุรมุขซ้อนล่างมีหลังคาปีกนกหน้าจั่ว

โครงสร้างหลังคาจั่วทั้งหมดนี้ มีเสาร่วมใน 4 ต้นรับโครงสร้างของหลังคาคือ ช่อ ใบบัดและจันทันตามลำดับ ที่เสามีหัวเทียนสำหรับสวมเข้ากับช่อ ที่ปลายช่อทั้งสองด้านสับแปห้วเสาทีกึ่งกลางของช่อสวมใบบัดขึ้นเพื่อรับอกไก่ แฉงหน้าจั่ววางบนช่อและส่วนบนรับอกไก่เช่นกัน ส่วนบนของจันทันยึดติดกับใบบัดและที่ส่วนล่างยึดไว้กับช่อและแปห้วเสาทีจันทันบากรับแปลนข้างละสองตัว เหมือนกับแฉงหน้าจั่วที่การบากรับแปลนเช่นเดียวกัน กลอนส่วนบนยึดติดกับอกไก่ ปลายกลอนส่วนล่างวางทอดลงบนเด้าที่ยึดติดกับเสาและปลายเด้ายึดเข้ากับเชิงกลอน ส่วนที่ยื่นเลยแฉงหน้าจั่วออกมาคือ ฝ้าไชราใช้เป็นฝ้ากลอนชิด หลังคามุงด้วยกระเบื้องว่าว ในส่วนของหลังคาที่ซ้อนชั้นมีการตั้งบนเสาดูกตาตั้งบนอกไก่ รับอกไก่ของหลังคาบน และมีไม้ทำหน้าที่แทนช่อวางบากกับแปลน เพื่อรับหลังคาที่มีองค์ประกอบเหมือนกับหลังคาจั่วซ้อนล่าง



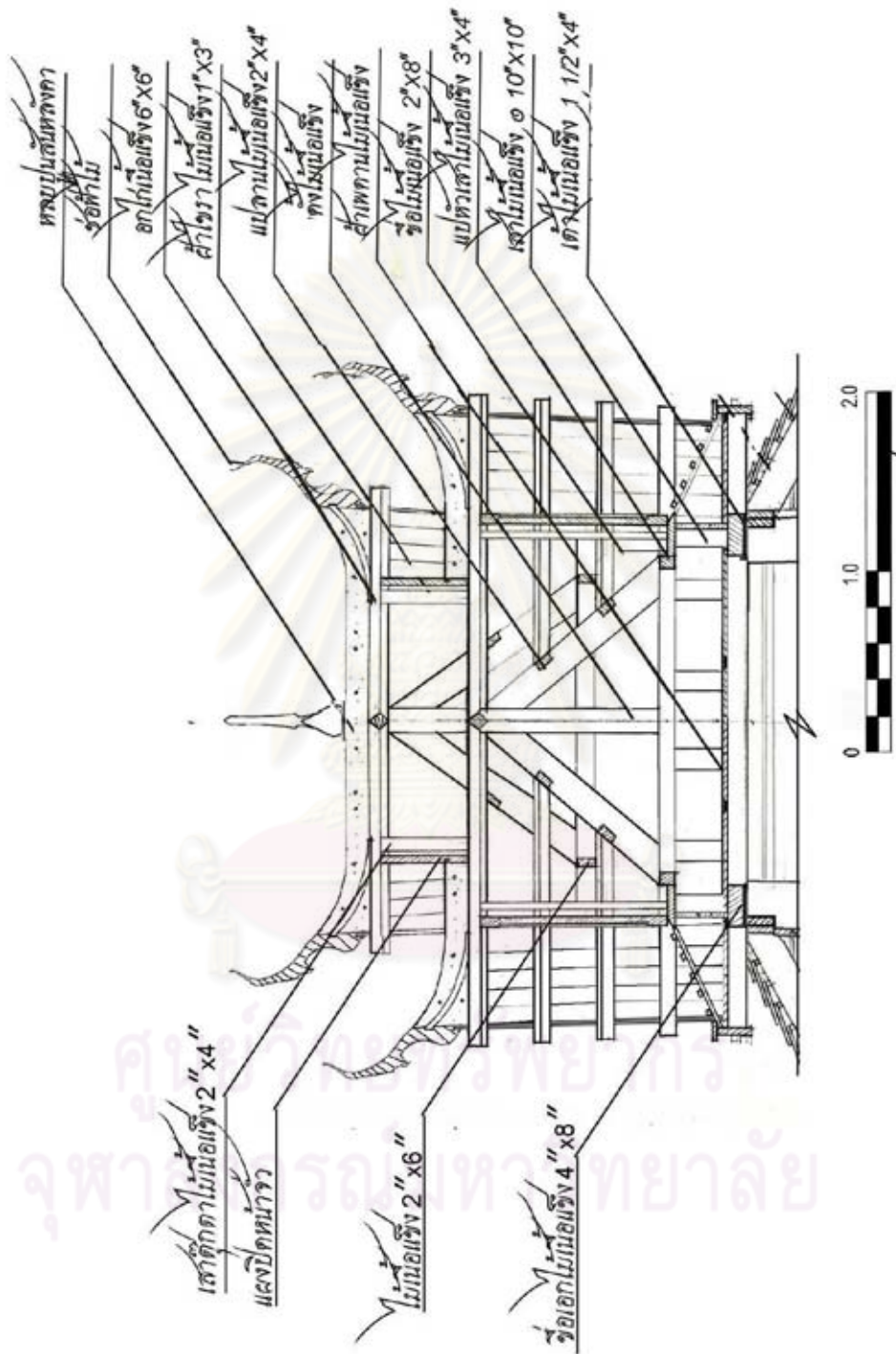
ภาพที่ 4.34 หลังคาหน้าจั่ว



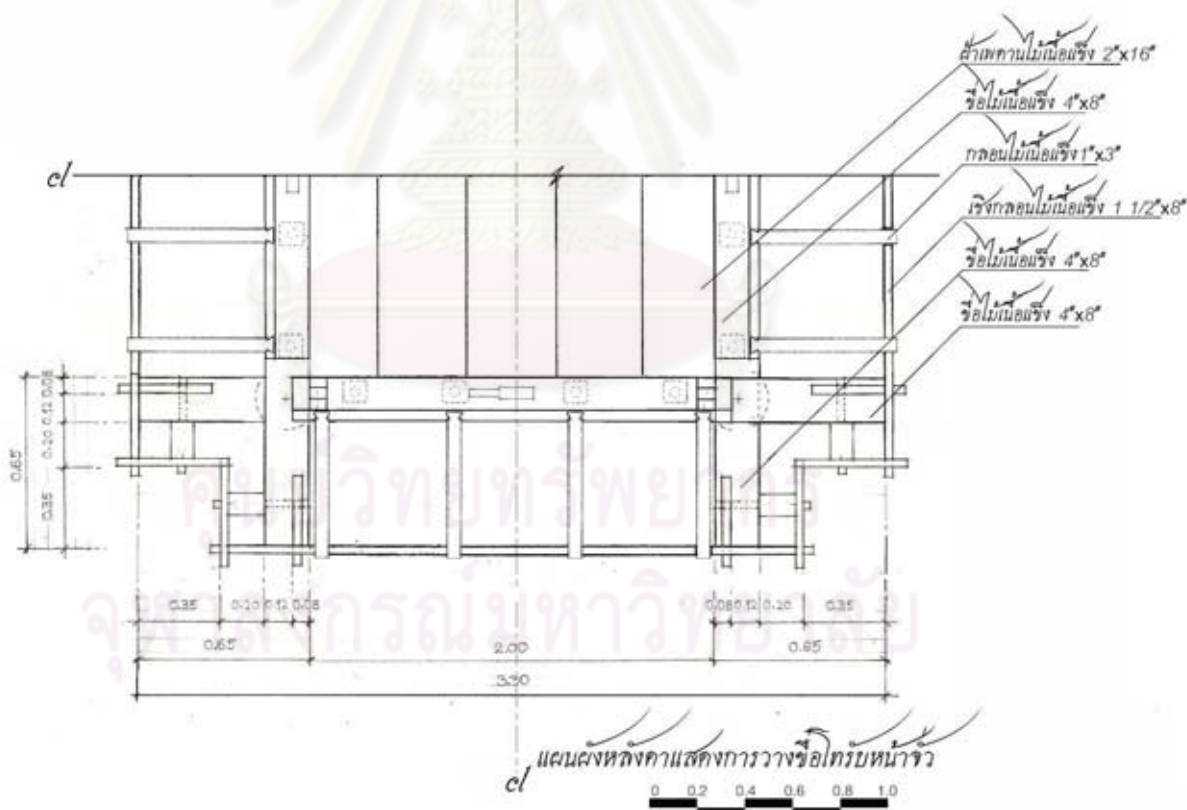
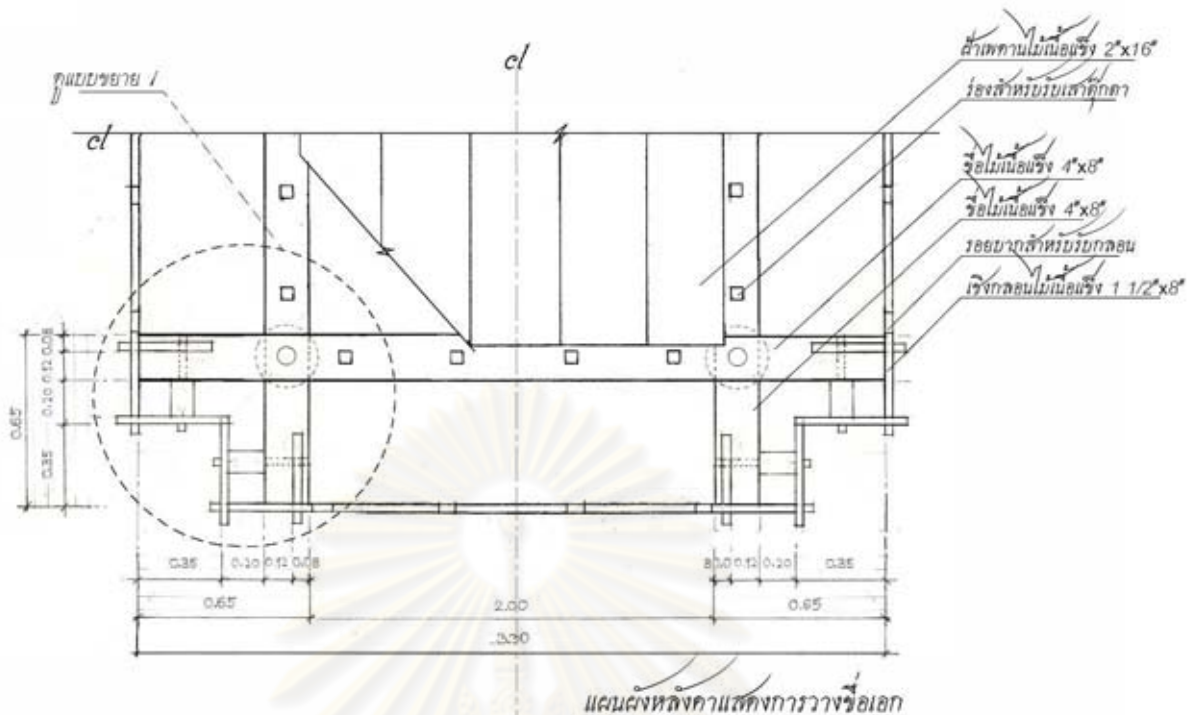
ภาพที่ 4.35 ช่อเอก

หลังคาจตุรมุขนี้ ใช้ช่อเอกแทนเด้ายื่นรับหลังคาปีกนกหน้าจั่ว ตั้งเสาดูกตาบนช่อเอก เพื่อรับช่อโท สำหรับวางจันทันหน้าจั่วของหลังคาจตุรมุข การวางช่อเอกบากอกกันครั้งหนึ่ง ที่ช่อเอกนี้สับแปห้วเสา ซึ่งแปห้วเสานี้บากอกกันถัดจากช่อเข้าไปข้างใน เพื่อทำหน้าที่รับกับแฉงหน้าจั่ว และจันทัน ที่ช่อเอกนั้นรับแฉงหน้าจั่วรวมทั้งดั่งและจันทัน

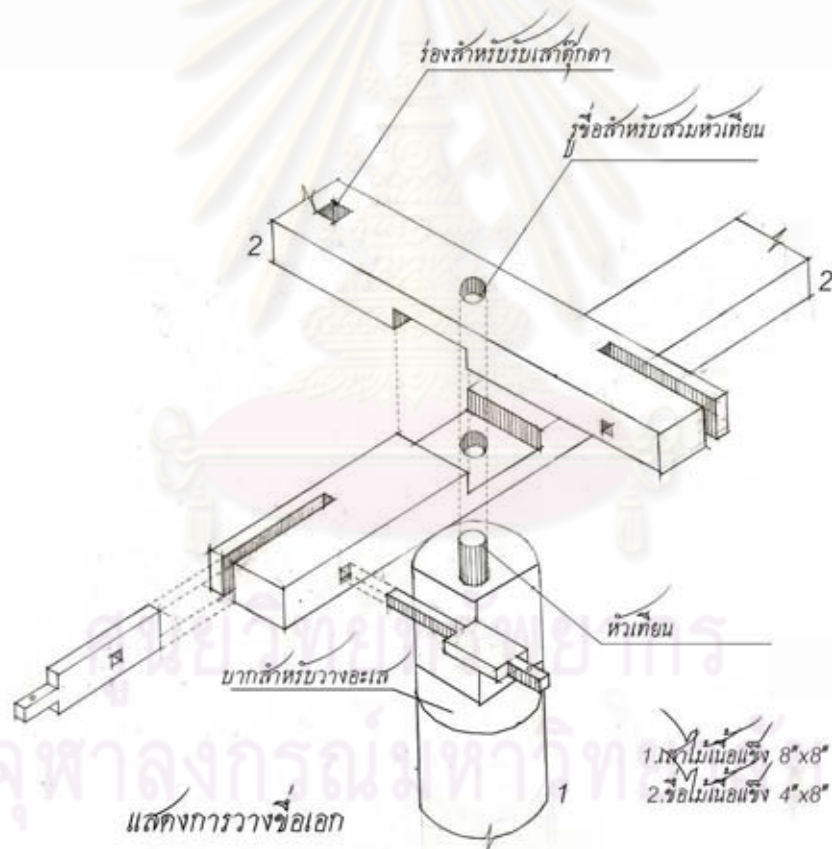
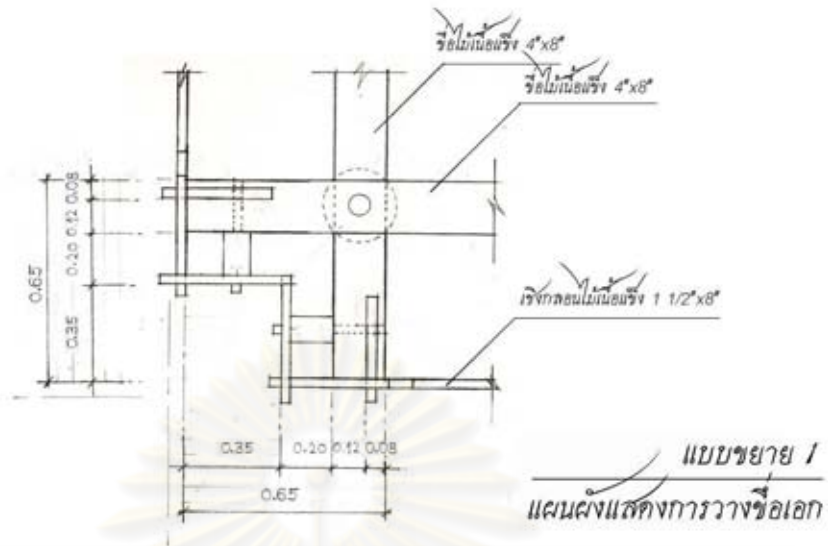
ที่ช่อเอกมีส่วนที่ยื่นรับเชิงกลอนมีลักษณะพิเศษ คือมีไม้เสียบที่ปลายของช่อ ทำหน้าที่คล้ายเด้าที่ยื่นปลายช่อเพื่อยึดกับเชิงกลอน (ภาพหลายเส้นที่ 4.24) ทั้งนี้สันนิษฐานว่าปลายช่ออาจมีการผูก เนื่องจากเป็นส่วนที่ยื่นโดนแดดฝน และไม่ต้องการเปลี่ยนไม้ช่อใหม่ทั้งหมดจึงใช้ไม้ทำหน้าที่แทนเด้าที่ปลายช่อแทน



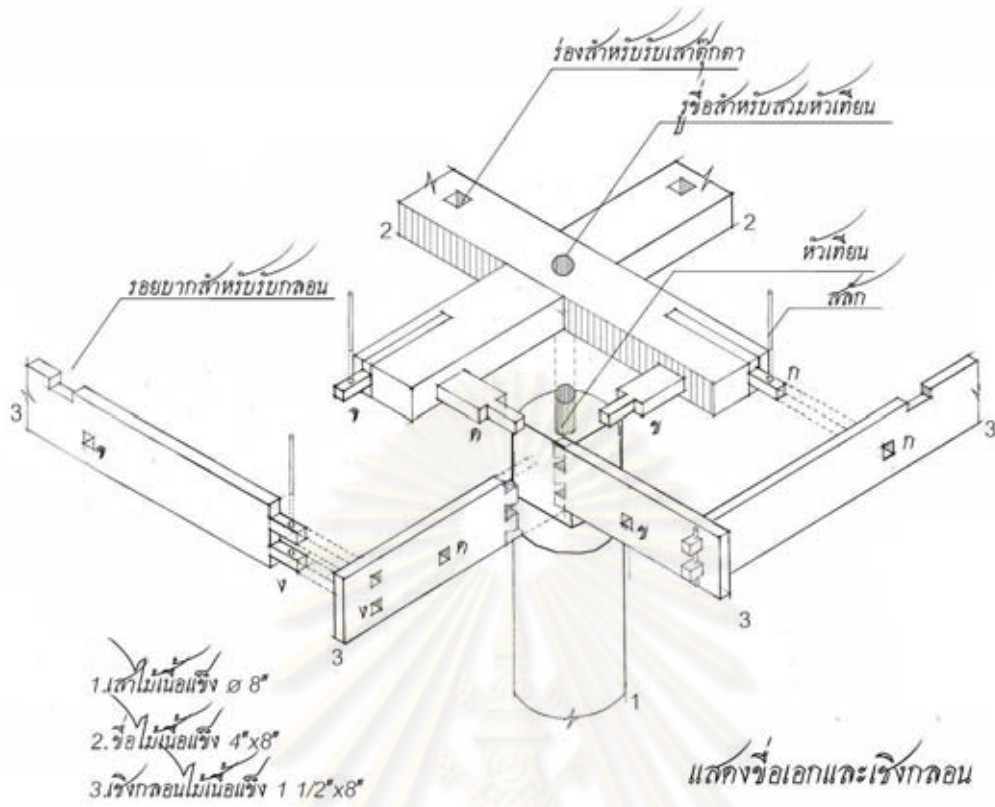
ภาพฉายเส้นที่ 4.21 รูปตัดหลังคา



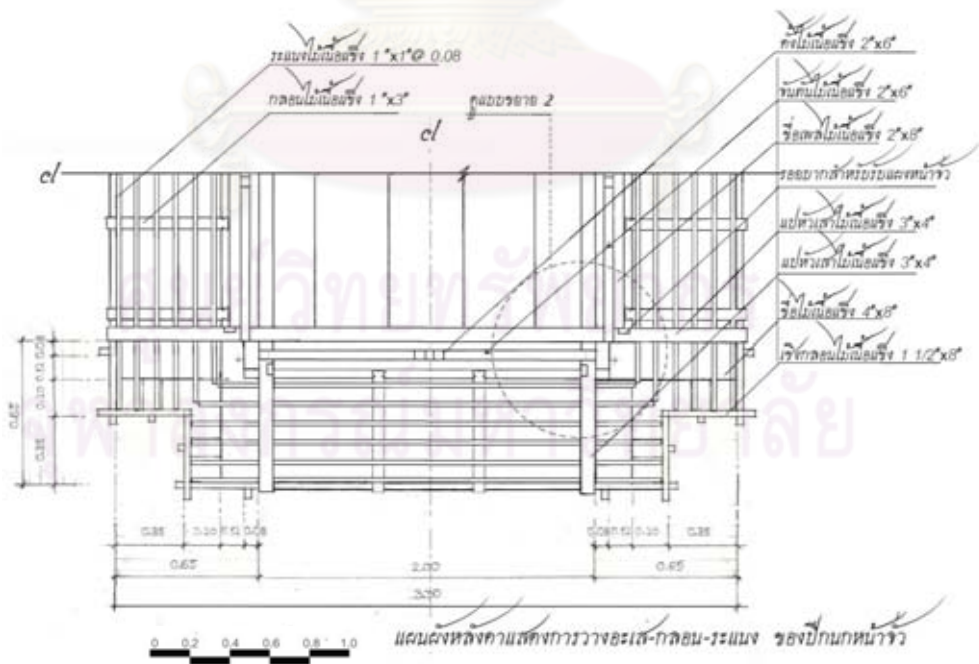
ภาพลายเส้นที่ 4.22 แผนผังหลังคาปีกนกหน้าจั่ว



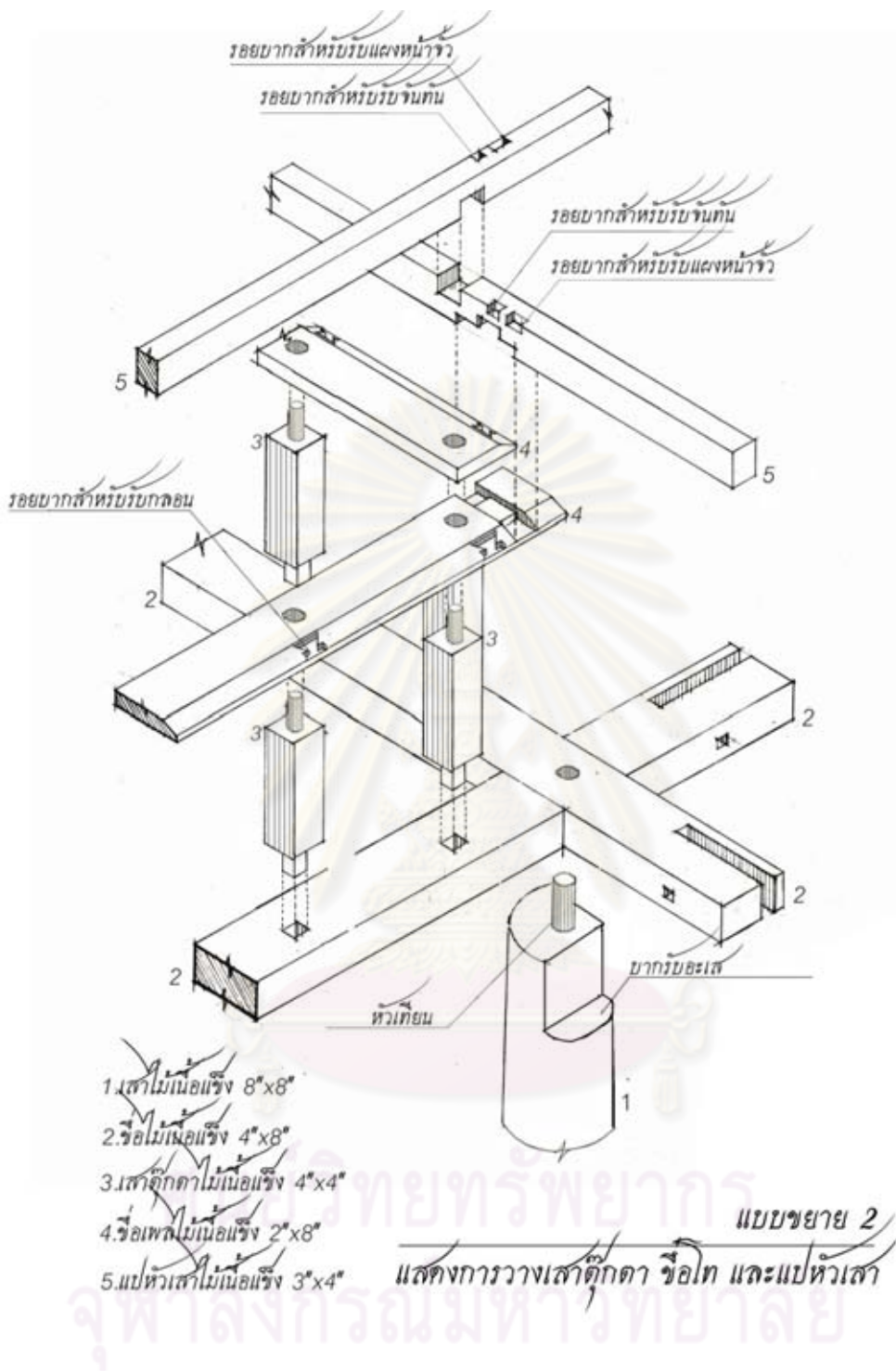
ภาพฉายเส้นที่ 4.23 แสดงการวางข้อเอก



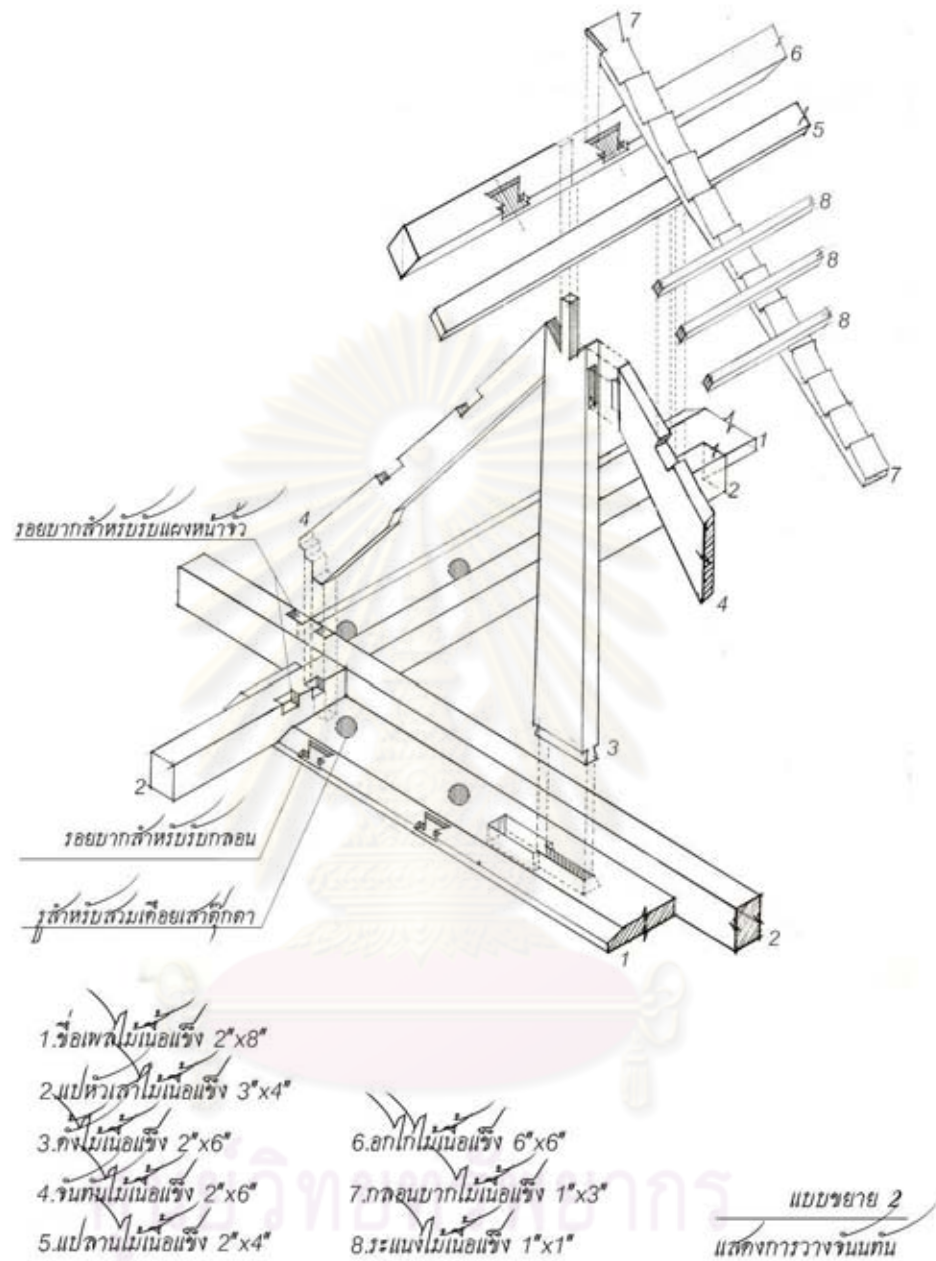
ภาพลายเส้นที่ 4.24 แสดงการวางข้อเอกและเชิงกลอน



ภาพลายเส้นที่ 4.25 แผนผังหลังคาปีกนกหน้าจั่ว แสดงการวางแปหัวเสา

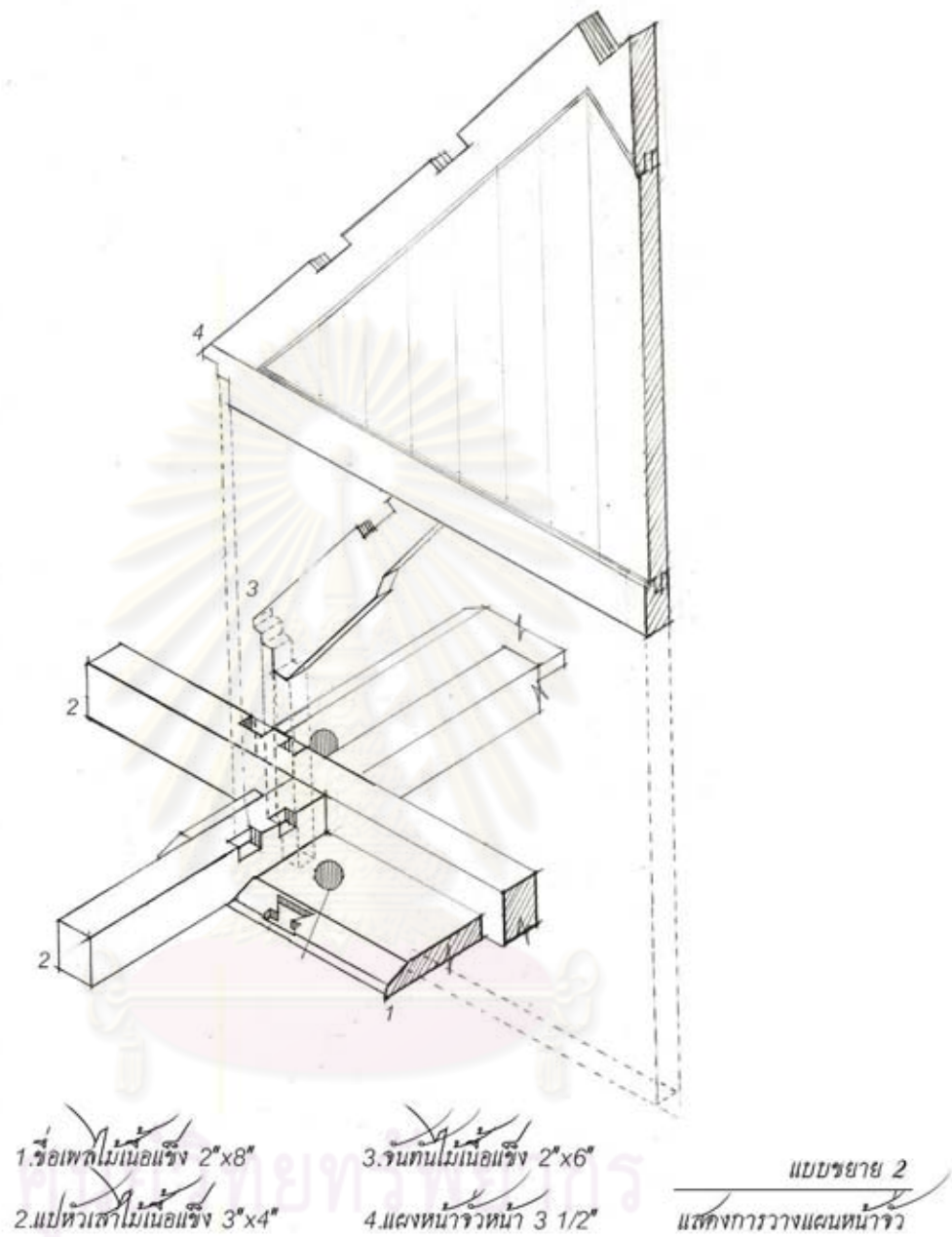


ภาพลายเส้นที่ 4.26 แสดงการวางเสาตึกตา ข้อโท และแปหัวเสา



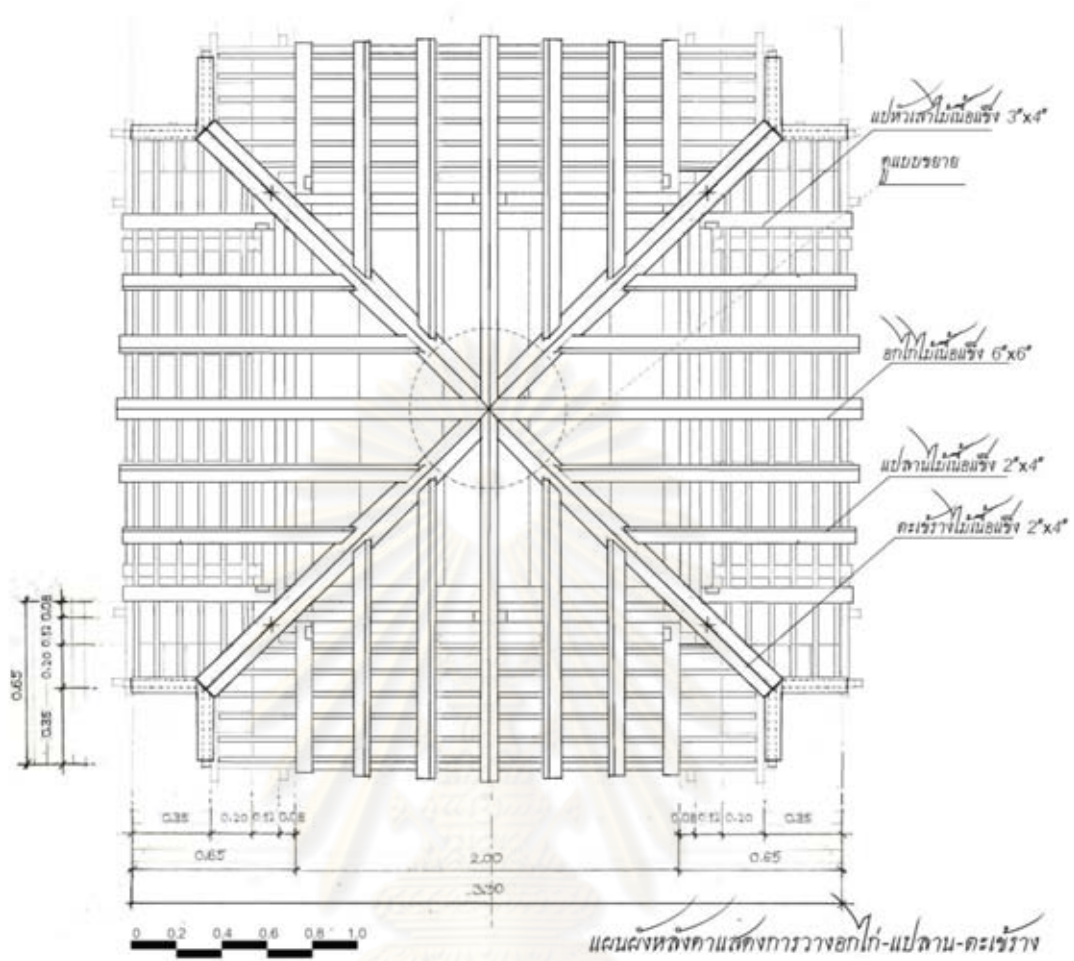
ภาพลายเส้นที่ 4.27 แสดงการวางตั้งและจันทันที่ชื่อเอก

จากภาพจะเห็นว่า ที่ชื่อโทนั้นเป็นระนาบที่ยึดตั้งและจันทันไว้ ขณะเดียวกันกับที่แปหั่วเสาดักดาเสียบกันถัดเข้าไปด้านในชื่ออีกทีหนึ่ง แต่อย่างไรก็ดี ตีนของจันทันและแผงหน้าจั่วก็ยังยึดกับแปหั่วเสาดักดา



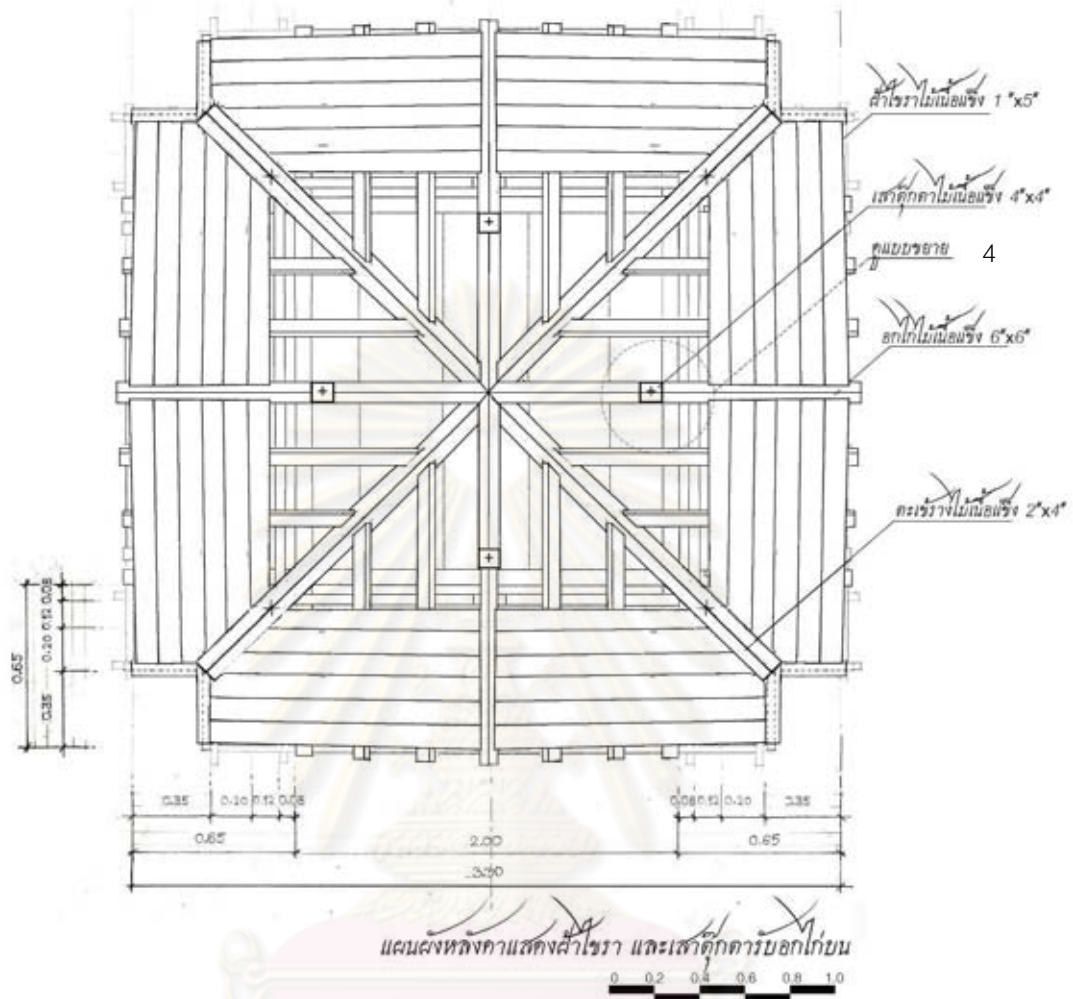
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพลายเส้นที่ 4.28 แสดงการวางจันทันและแผงหน้าจั่ว



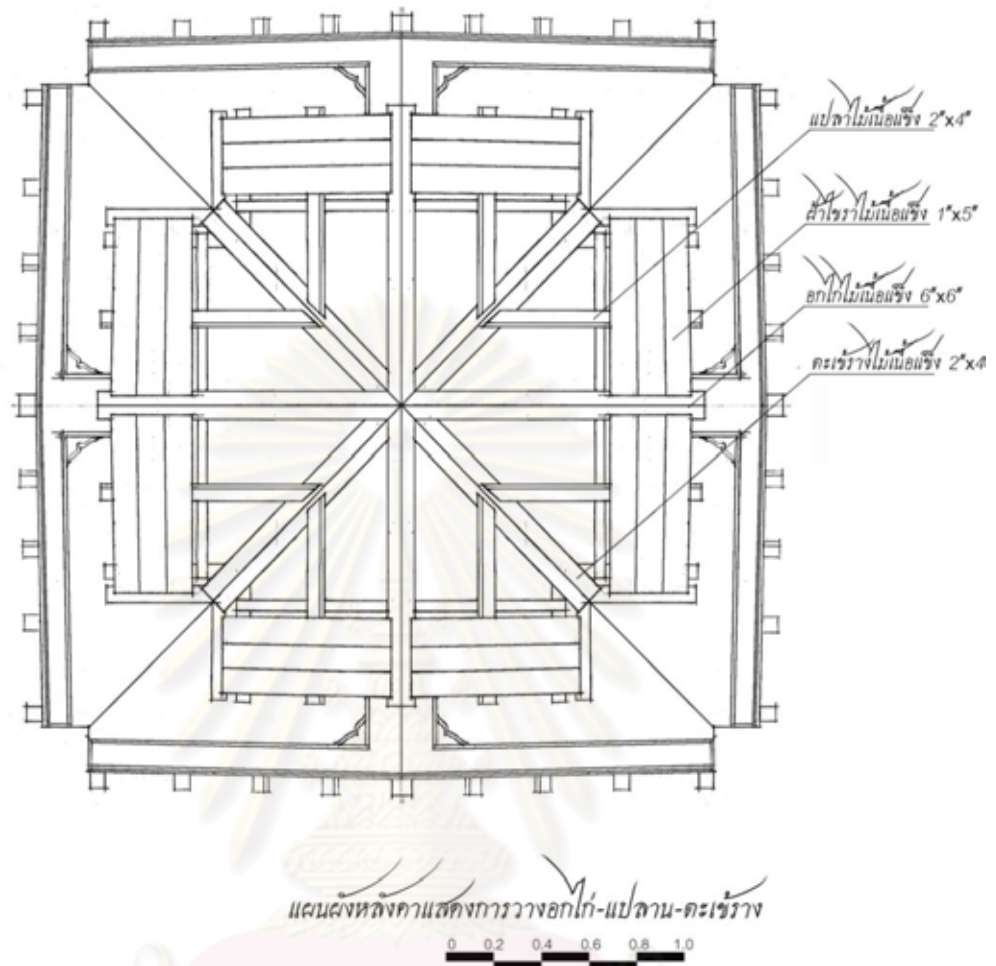
ภาพลายเส้นที่ 4.29 แผนผังหลังคา แสดงการวางตะเข้ง

การวางอกไก่ของหลังคาจตุรมุข นี้ มีอกไก่ตัวหนึ่งพาดจากดั่งข้างหนึ่งถึงอีกข้างหนึ่ง และมีอกไก่ตัวสั้นเข้าสวมกับอกไก่ตัวยาวด้วยเดือย ทั้งนี้ เป็นการสันนิษฐานการวางอกไก่รูปแบบหนึ่งเท่านั้น วิธีอีกหนึ่งที่สามารถทำได้คือการพาดอกไก่ยาวสองตัวบากอมนกันครึ่งหนึ่ง แต่มีข้อเสียทางด้านกรรับแรงของไม้ ทำให้ขาดความแข็งแรงไป เนื่องจากอาคารหลังนี้มีขนาดเล็ก มีข้อสันนิษฐานการวางอกไก่นี้ที่กล่าวมา



ภาพฉายเส้นที่ 4.30 แผนผังหลังคา แสดงการวางเสาดูกตาปรับอกไก่ของหลังคาบน

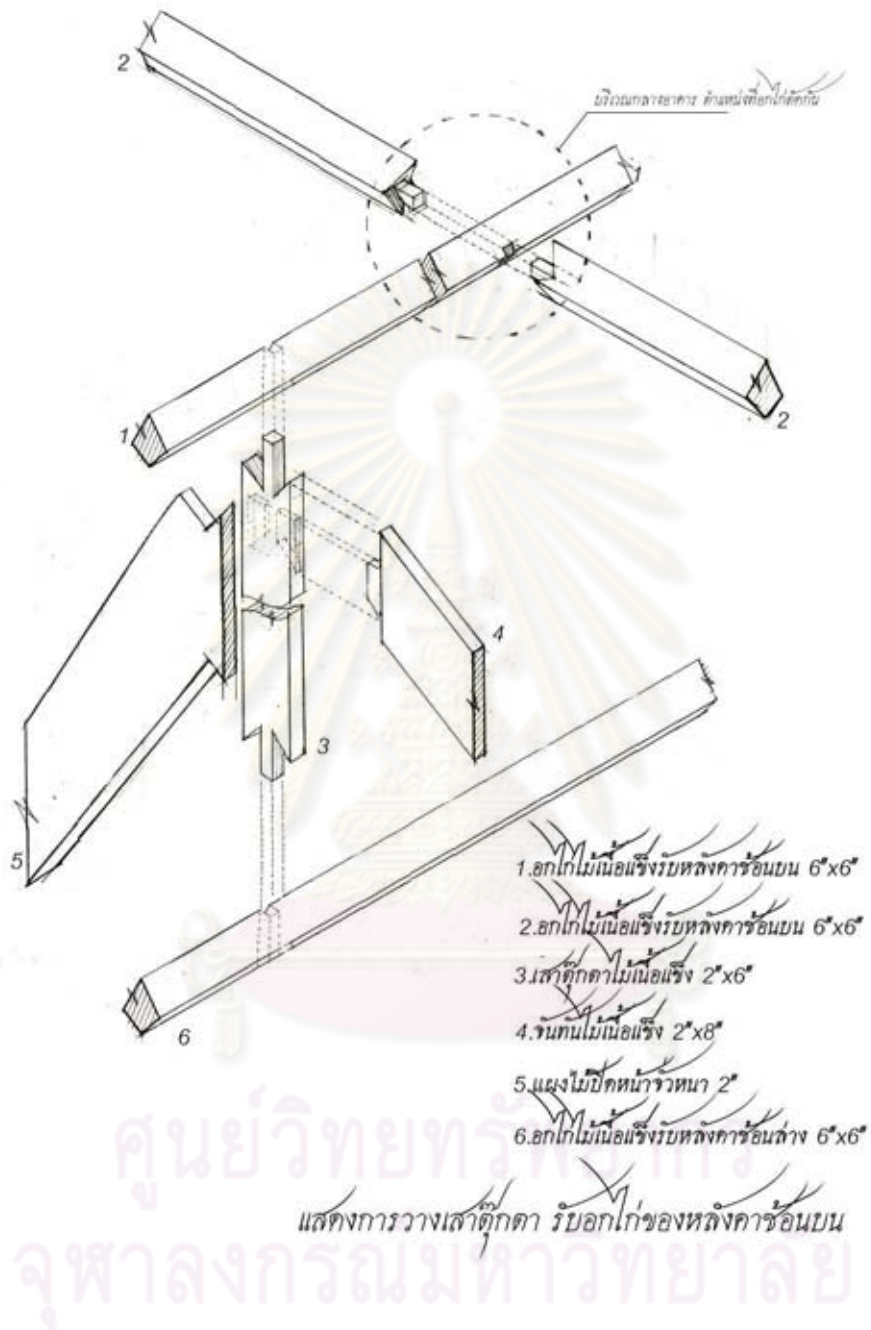
การซ้อนชั้นของหลังคาจตุรมุขซ้อนบนนั้น โครงสร้างของหลังคาซ้อนบน คือ อกไก่ สวมเข้ากับเสาดูกตาซึ่งตั้งอยู่บนอกไก่อีกทีหนึ่ง ทั้งนี้ เนื่องด้วยระยะที่ยังไม่มากนัก การฝากน้ำหนักของโครงสร้างจึงสามารถทำได้ โดยเสาดูกตามีเดือยสำหรับเสียบยึดกับอกไก่ตัวบนและล่าง (ดังภาพฉายเส้นที่ 4.30)



ภาพฉายเส้นที่ 4.31 แผนผังหลังคา แสดงโครงสร้างของหลังคาจตุรมุขชั้นบน

โครงสร้างหลังคาของจตุรมุขชั้นชั้นนั้น มีองค์ประกอบเหมือนกับโครงสร้างหลังคาจตุรมุขชั้นล่าง เพียงแต่ไม่มีตั้งที่
 สวมอยู่กับซื่อเนื่องจากใช้เสาดูกตาที่ทำหน้าที่เหมือนดั่งชั้นรับอกไก่และจันทันของโครงหลังคา

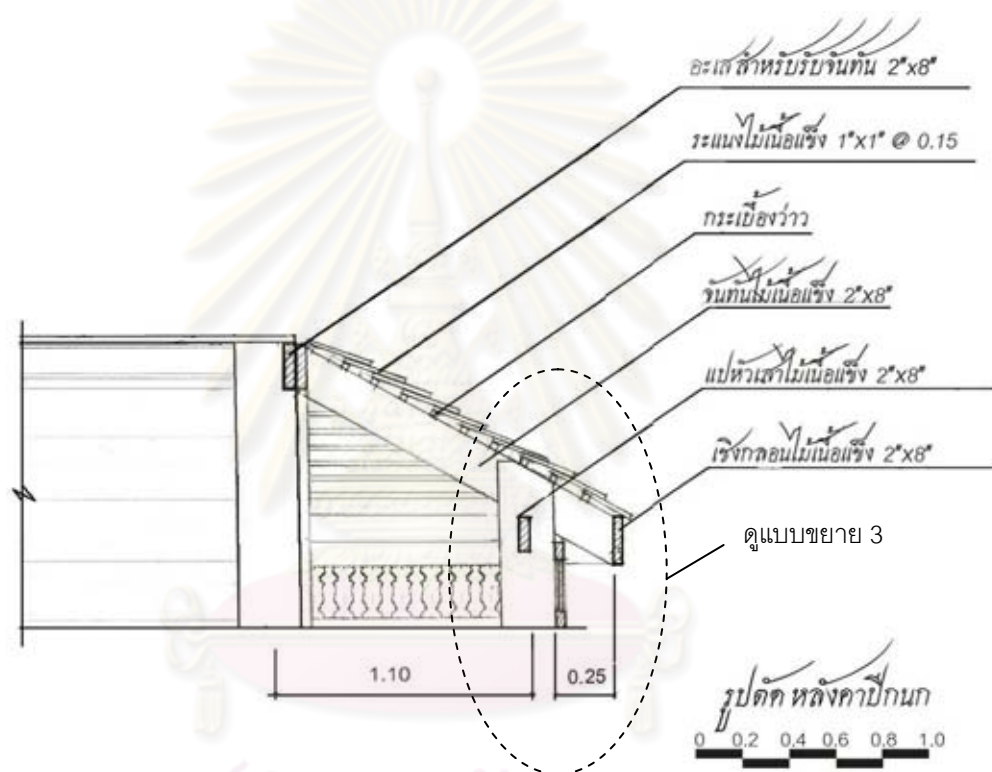
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ภาพลายเส้นที่ 4.32 แสดงการวางเสาดูกดา รับอกไม้ของหลังคาจั่วชั้นบน

โครงสร้างหลังคาบ้าน

หอพระไตรปิฎกนี้มีหลังคาบ้าน จากผังโครงสร้างของหลังคาบ้าน จะเห็นว่าอาคารหลังนี้ มีการวางตำแหน่งเสาที่เอียงกันอยู่ระหว่างเสาประธาน(เสาร่วมในที่รับหลังคาจตุรมุข)และเสาระเบียง(เสาดักริมที่รับหลังคาบ้าน) ที่เสาประธานจึงมีการบากวางอะเสรอบหัวเสาทั้งสี่ทิศ เพื่อสำหรับรับจันทันส่วนบน และปลายจันทันส่วนล่างวางบนเสาระเบียงที่บากไว้รับจันทัน เสากระเบื้องที่มุมอาคารบากรับตะเข้สัน สำหรับจันทันยื่นเลยเสาออกมาเพื่อยึดกับชิงกลอน จากการสำรวจมีการวางแปบนจันทันเพื่อรับกระเบื้องเลย ผิดจากรูปแบบปกติที่จันทันต้องบากรับแปลนและมีกลอนและระแนงรับกระเบื้อง ซึ่งรูปแบบในปัจจุบันคงเป็นรูปแบบที่มีการเปลี่ยนแปลงมาแล้ว รูปแบบกระเบื้องที่ใช้ก็เป็นกระเบื้องสมัยใหม่ซึ่งได้เปลี่ยนแปลงมาจากเดิมเช่นกัน



ภาพลายเส้นที่ 4.33 แสดงโครงสร้างหลังคาบ้าน ในสภาพปัจจุบัน



ภาพที่ 4.36 โครงสร้างหลังคาบ้าน



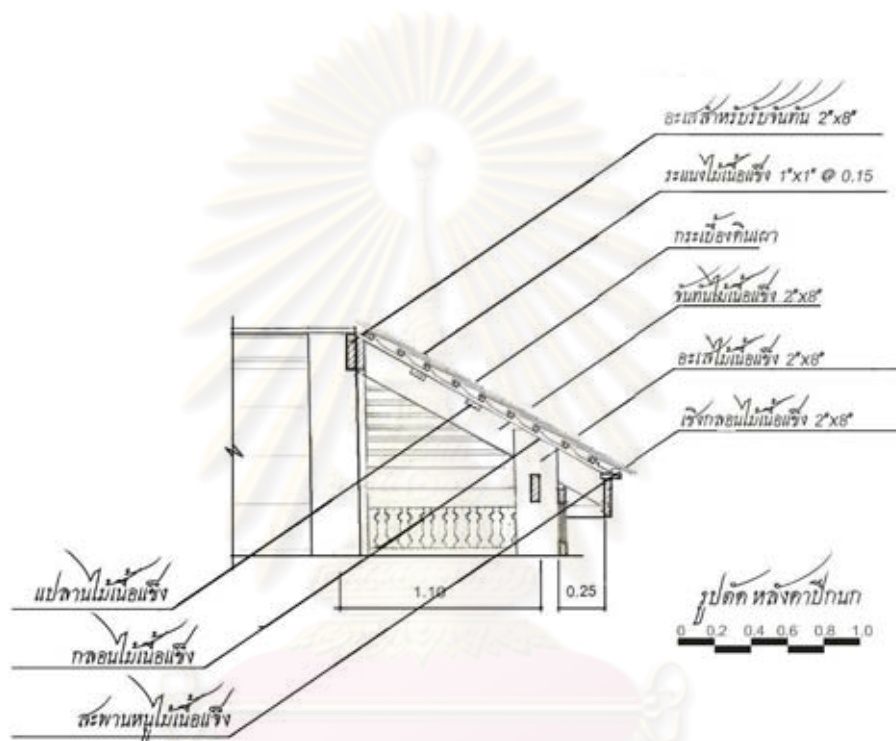
ภาพที่ 4.37 โครงสร้างบริเวณมุมหลังคาบ้าน



ภาพถ่ายเส้นที่ 4.38 การยึดเชิงกลอนด้วยเดือยหางเหยี่ยว



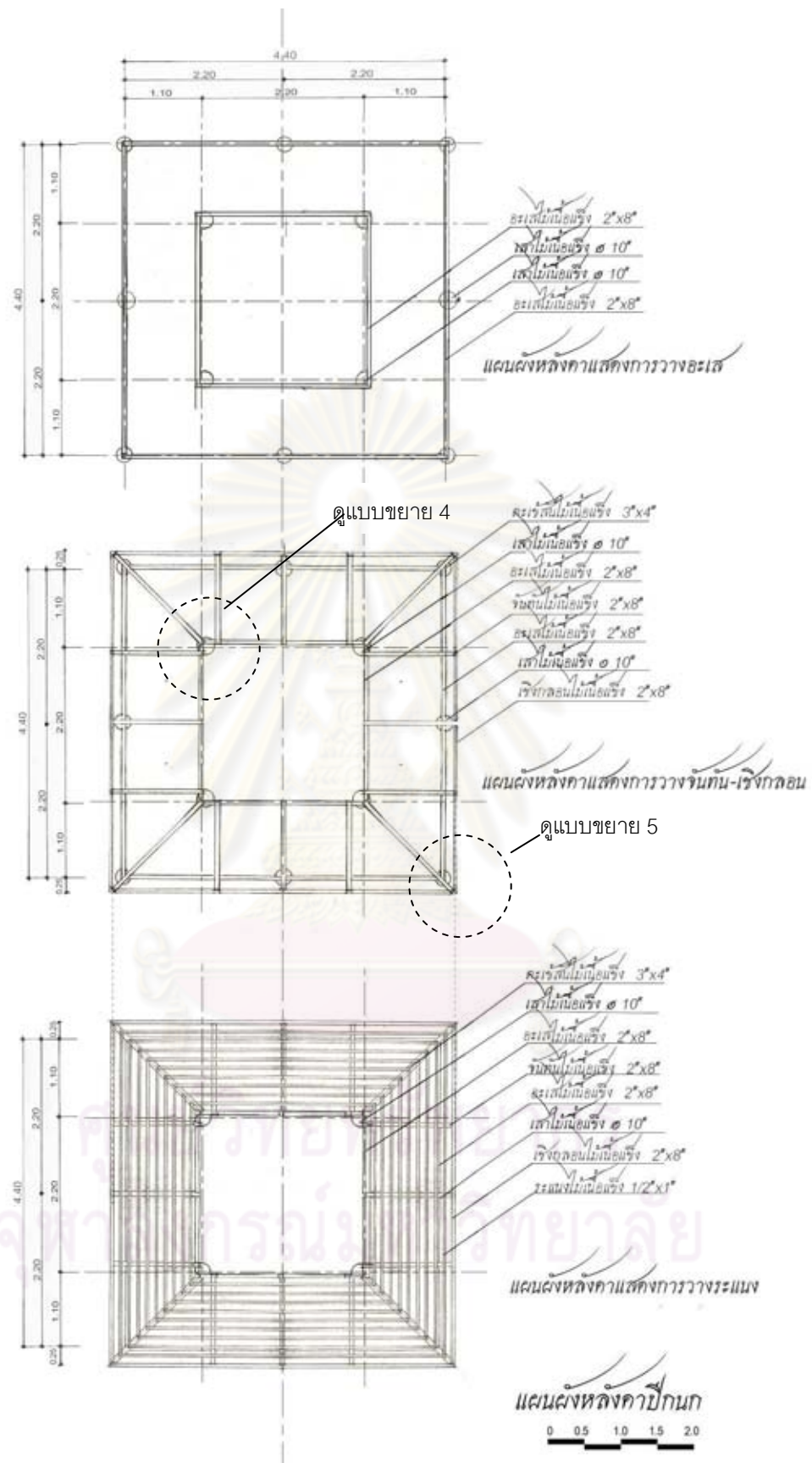
ภาพ 4.39 การบากเสารับตะเข้สัน



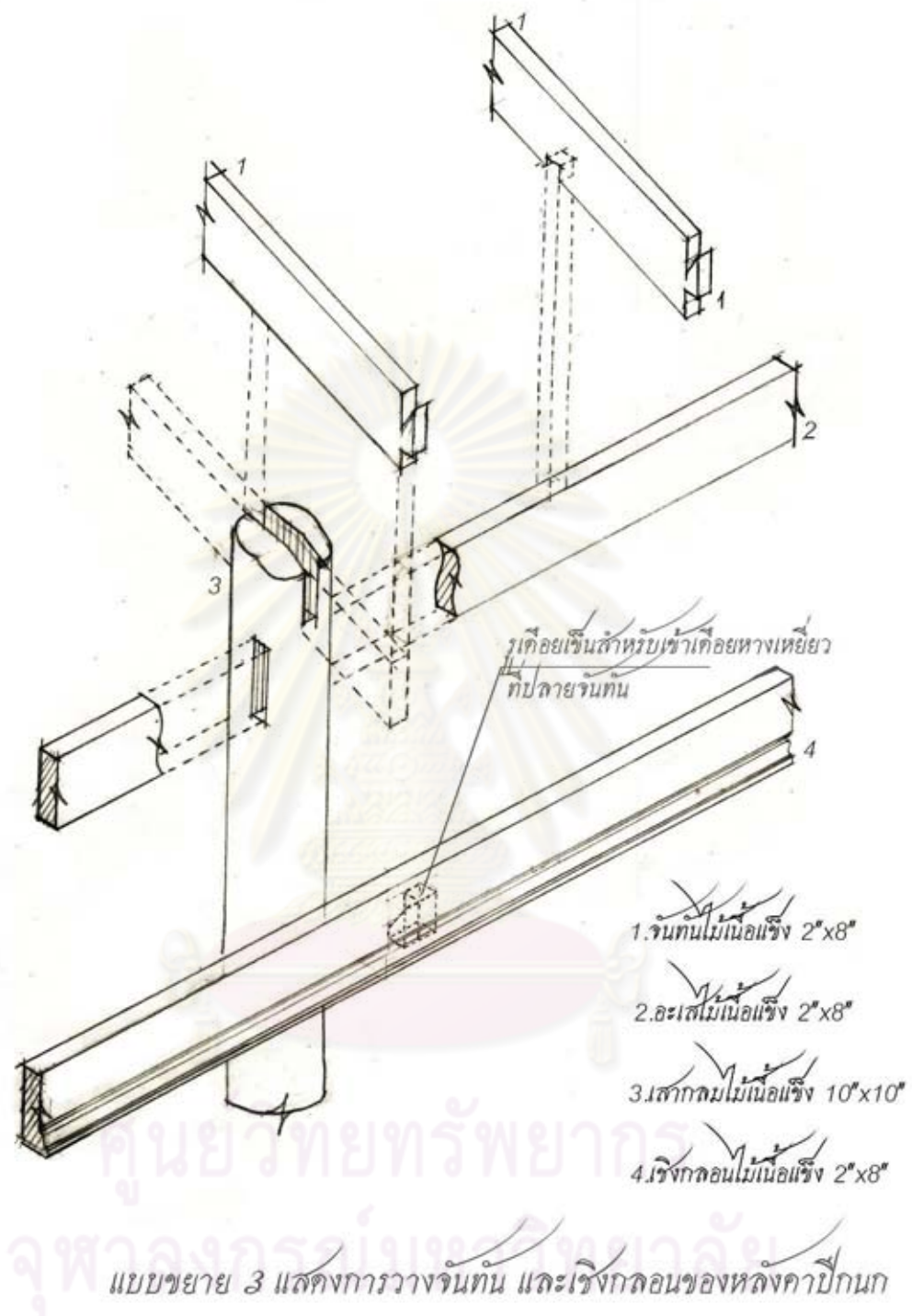
ภาพถ่ายเส้นที่ 4.34 โครงสร้างหลังคาแบบที่มีการเพิ่มแปลน กลอนและระแนงเพื่อรับกระเบื้อง

จากการสำรวจมีข้อสันนิษฐานว่า รูปแบบของโครงสร้างหลังคากันสาดได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ทั้งนี้รูปแบบดั้งเดิมที่ควรเป็นนั้นได้ถูกลดทอนองค์ประกอบออกไปเนื่องมาจากกระเบื้องที่ใช้ในปัจจุบันมีขนาดแผ่นที่ใหญ่ขึ้น อีกทั้งการติดตั้งจันทันและแปลนก็ทำได้ด้วยตะปู และระยะห่างของแปหรือระแนงก็สามารถวางกระเบื้องได้เลย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

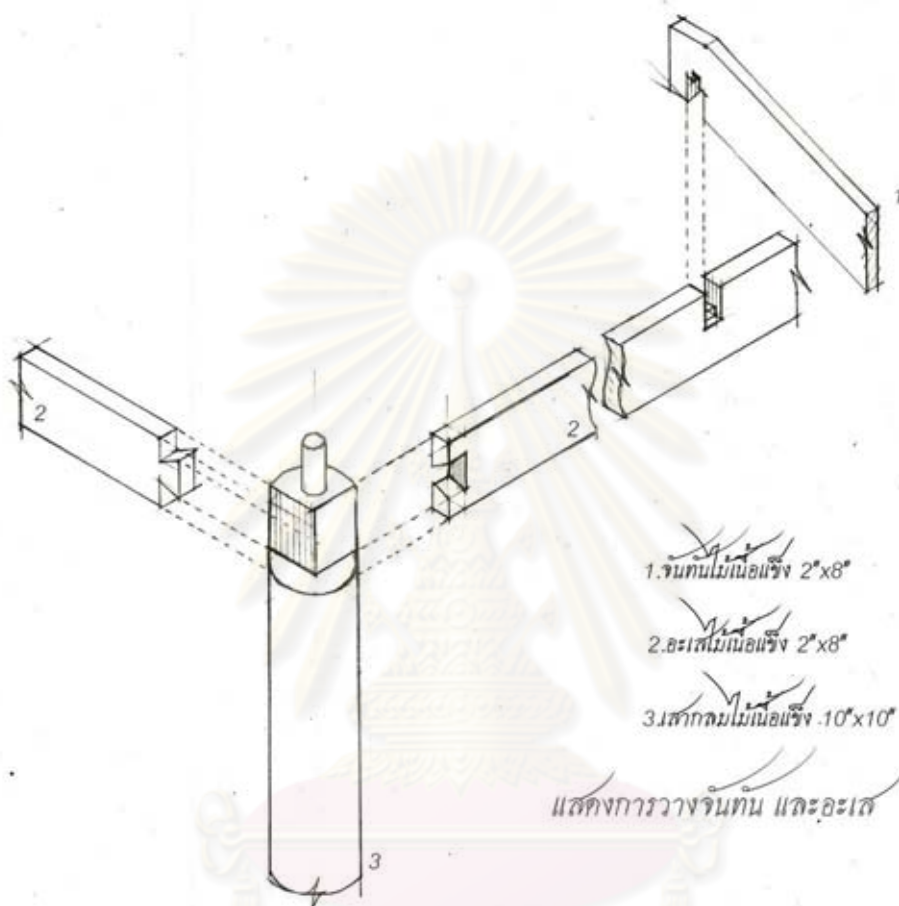


ภาพลายเส้นที่ 4.35 แผนผังแสดงโครงสร้างหลังคา กันสาด



ภาพลายเส้นที่ 4.36 แสดงการวางจันทันและเรีงกลอนกลอน

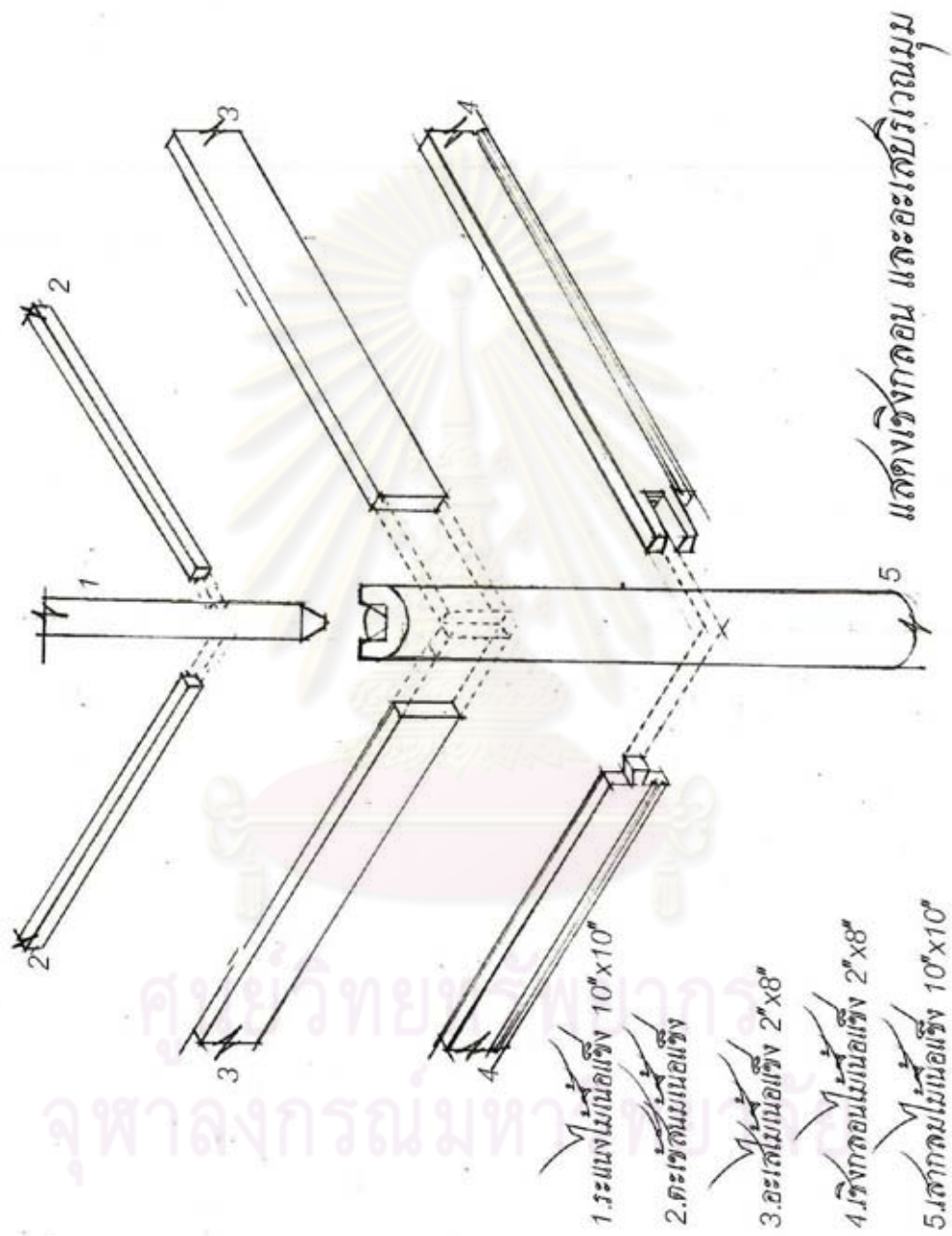
ในส่วนของเสานั้นมีการบากร่องในตำแหน่งที่รับจันทัน และเจาะทะลุถึงกลางเสาสำหรับสอดอดะ ในตำแหน่งของจันทันที่ต้องพาดกับอดะนั้น ที่ต้องรับจันทันนั้น



แบบขยาย 4

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพถ่ายเส้นที่ 4.37 แสดงการวางอะเสและจันทน์



แบบขยาย 5

ภาพถ่ายเส้นที่ 4.38 แผนผังแสดงโครงสร้างหลังคาบ้านสาด

โครงสร้างตัวเรือน

ที่ตัวเรือน มีองค์ประกอบที่จะกล่าวถึงคือ ส่วนของฝาผนังที่ทำเป็นกระบะ ฝาผนังวางต่อกันบนพริ้งซึ่งรักรอบเสา โดยผนังวางล้อมรอบตามแนวของเสาที่ล้อมรอบ ฝาผนังที่จะกล่าวถึงมีสองส่วนคือ ฝาผนังระเบียงและฝาผนังห้องเก็บพระไตรปิฎก

ฝาผนังระเบียง

แผงฝาผนังวางอยู่บนพริ้ง ซึ่งคือแผ่นไม้กระดาน ขนาด 2"x8" รักรอบเสา โดยนั่งบนหัวรอดและยึดติดกับเสาด้วยตะปู แต่หากเป็นรูปแบบแต่ดั้งเดิมที่นิยมทำกัน พริ้งวางบนหัวรอดและมีการยึดกันเองที่มุมด้วยเดือยหางเหยี่ยวอีกทีหนึ่ง

ฝาผนัง 1 กระบะมีลักษณะเป็นแผงรูปสี่เหลี่ยมสอบขึ้นด้านบน ทำด้วยไม้หลายชิ้นประกบกันตอนบนที่เป็นช่องลมนั้น ทำจากไม้แกะวางเรียง โดยแต่ละชิ้นเว้นช่องว่างห่าง 0.15 ม. จำนวน 17 ชิ้น ยึดไว้ด้วยไม้ลูกนอนและกรอบบนของแผงฝาผนัง มีไม้กระดานคาน รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากึ่งในแนวตั้งระหว่างโครงฝาซึ่งประกอบด้วยไม้ลูกตั้ง ตั้งเป็นแถวและตัวไม้ลูกนอนที่วางขวาง กึ่งกลางของแผงฝาผนังใส่บานหน้าต่างสองบานตอนล่างของแผงฝาผนังที่เรียกว่าร่องตีนช้าง ก็มีไม้ประกบกันในลักษณะเดียวกัน ประกอบขึ้นด้วย ไม้กระดานคานรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากึ่งในแนววางนอนระหว่างโครงฝาซึ่งประกอบด้วยตัว ไม้ลูกตั้งและลูกนอน องค์ประกอบทั้งหมดมีกรอบของแผงฝาผนังล้อมทั้งสี่ด้าน เพื่อยึดองค์ประกอบต่างๆไว้และกำหนดขอบเขตของแผงฝาผนัง

บานหน้าต่าง ประกอบด้วยบานกรอบและลูกพักไม้กระดานคาน รูปแบบคล้ายกับฝาผนัง จำนวน 2 บาน ติดตั้งด้วยบานพับตำแหน่งกึ่งกลางของแผงฝาผนัง ระหว่างร่องตีนช้างและคอสอง

ในส่วนของบานประตู ที่ประกอบด้วยบานกรอบและลูกพักไม้กระดานคาน จำนวน 4 บาน ติดตั้งด้วยบานพับ ที่ตำแหน่งกึ่งกลางของแผงฝาผนัง ความสูงของประตูเท่ากับความสูงของแผงฝาผนัง



ภาพที่ 4.40 สภาพในปัจจุบัน การยึดแผงฝาผนังและพริ้งด้วยตะปู

โครงสร้างฝ้าผนังห้องเก็บพระไตรปิฎก

ในลักษณะเดียวกันกับฝ้าผนังระเบียง ฝ้าฝ้าผนังวางอยู่บนพริ้ง ซึ่งคือแผ่นไม้กระดาน ขนาด 2"x8" รัตรอบเสา โดยนั่งบนหัวรอดและยึดติดกับเสาด้วยตะปู จากระดับพื้นห้องเก็บพระไตรปิฎกที่ยกสูงกว่าพื้นระเบียง ทำให้เกิดช่องว่างจากการยกระดับพื้นที่ต่างกัน จึงมีไม้กระดาน 1 แผ่นปิดช่องดังกล่าวที่ส่วนล่างสุดถัดลงจากไม้พริ้งอีกทีหนึ่ง

ฝ้าผนัง 1 กระเบาะมีลักษณะเป็นแผงรูปสี่เหลี่ยมสอบขึ้นด้านบน ทำด้วยไม้หลายชิ้นประกบกัน ตัวฝ้าผนังใช้ไม้กระดานเพาะไม้เข้าด้วยกัน วางแนวตั้ง ยึดกับกรอบของแผงฝ้าและไม้ลูกตั้ง กึ่งกลางของแผงฝ้าผนังคือบานประตูสองบาน องค์ประกอบทั้งหมดมีกรอบของแผงฝ้าผนังล้อมทั้งสี่ด้าน เพื่อยึดองค์ประกอบต่างๆไว้และกำหนดขอบเขตของแผงฝ้าผนัง

ฝ้าผนังห้องเก็บพระไตรปิฎกนี้มีด้วยกัน 2 แบบคือ แบบที่ช่องเปิดตรงกลางคือประตู และแบบที่เป็นฝ้าผนังไม้กระดานที่บไม่มีการเจาะช่องเปิด ซึ่งรูปแบบของฝ้าผนังทั้งสองนี้มีลักษณะคล้ายกัน คือ ในส่วนที่เป็นฝ้าผนังไม้กระดานนั้น ใช้การเพาะไม้เข้าด้วยกันและยึดแผงไม้กระดานด้วยกรอบของแผงฝ้าผนัง ต่างกันเพียงแต่ไม่มีการเว้นพื้นที่สำหรับใส่บานประตูเท่านั้นเอง

ค. โครงสร้างพื้น

หอพระไตรปิฎกหลังนี้ มีการเปลี่ยนระดับพื้น คือ มีการยกระดับพื้นห้องเก็บพระไตรปิฎกยกสูงขึ้นจากระดับพื้นระเบียง โดยขอกกล่าวถึงโครงสร้างพื้นแยกเป็นสองส่วนคือ โครงสร้างพื้นระเบียง และโครงสร้างพื้นห้องเก็บพระไตรปิฎก

สำหรับโครงสร้างพื้นของอาคารหลังนี้ จะเห็นว่าเนื่องจากการวางตำแหน่งเสาที่เอียงกันอยู่ระหว่างเสา รวมในและระหว่างที่รับหลังคาชั้นสาด ทำให้การวางตำแหน่งของรอดและแนวการวางของพื้นแตกต่างจากการวางโครงสร้างพื้นโดยปกติ ดังจะขอกกล่าวต่อไป

โครงสร้างพื้นระเบียง

โครงสร้างพื้นระเบียงนั้น มีส่วนประกอบสองส่วนคือ ส่วนโครงสร้างไม้ที่ทำหน้าที่รับพื้น และส่วนของพื้นไม้ ในส่วนของไม้ที่ทำหน้าที่รับพื้นนั้น ประกอบด้วยรอดไม้เนื้อแข็งขนาด 2"x8" ริงทะลุกึ่งกลางระหว่างเสา ปรธานทั้งสองคู่และเสาระเบียงต้นกลางอีกคู่หนึ่ง และมีรอดวงในแนวทะแยง ซึ่งวิ่งระหว่างเสาปรธานและเสาระเบียง และมีรอดซึ่งปลายข้างหนึ่งทะลุเสาระเบียงและปลายข้างหนึ่งฝากไว้กับรอด ที่ตำแหน่งตรงกลางของรอดตัวกลางที่วิ่งทะลุระหว่างเสาระเบียงสองต้นกลางนั้น เป็นตำแหน่งสำหรับนั่งเสาดูกตาที่ทำหน้าที่รับไม้คร่าวพื้นห้องเก็บพระไตรปิฎก นอกจากนี้ ยังมีรอดวงระหว่างเสาระเบียงสองตัวในตำแหน่งบันไดทางขึ้น เพื่อรับแม่บันไดด้วย

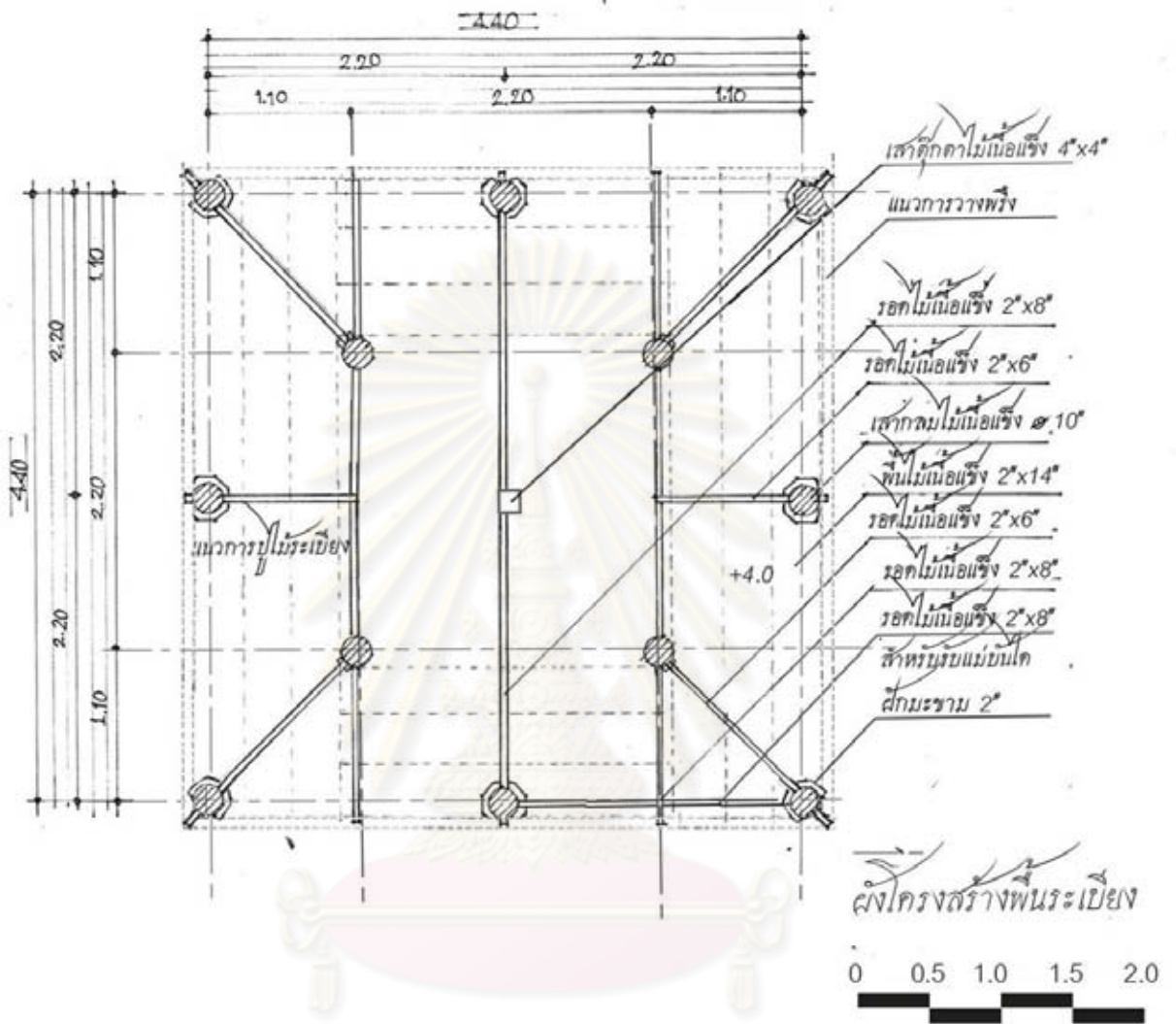
ระดับของหลังรอดนี้อยู่ในระดับเสมอกัน เพื่อรับพื้นไม้ขนาด 2"x14" ในส่วนของรอดรับพื้นไม้ซึ่งวางตามขวาง และในส่วนของรอดที่วิ่งทแยงและตั้งฉากกับรอดนั้น รับพื้นซึ่งวางตามแนวอาคาร ซึ่งจากโครงสร้างจะเห็นว่าพื้นไม้ไม่มีความหนา และมีขนาดแผ่นค่อนข้างใหญ่ สามารถวางลงบนโครงสร้างที่ทำหน้าที่เปรียบเหมือนคานรองรับได้โดยตรง โดยไม่ต้องมีตงช่วยถ่ายน้ำหนักอีก ทั้งนี้อาคารนี้มีขนาดเล็ก ระยะช่วงพาดจึงไม่มากนักจึงสามารถวางแผ่นไม้ได้เลย



ภาพที่ 4.41 การฝากรอด

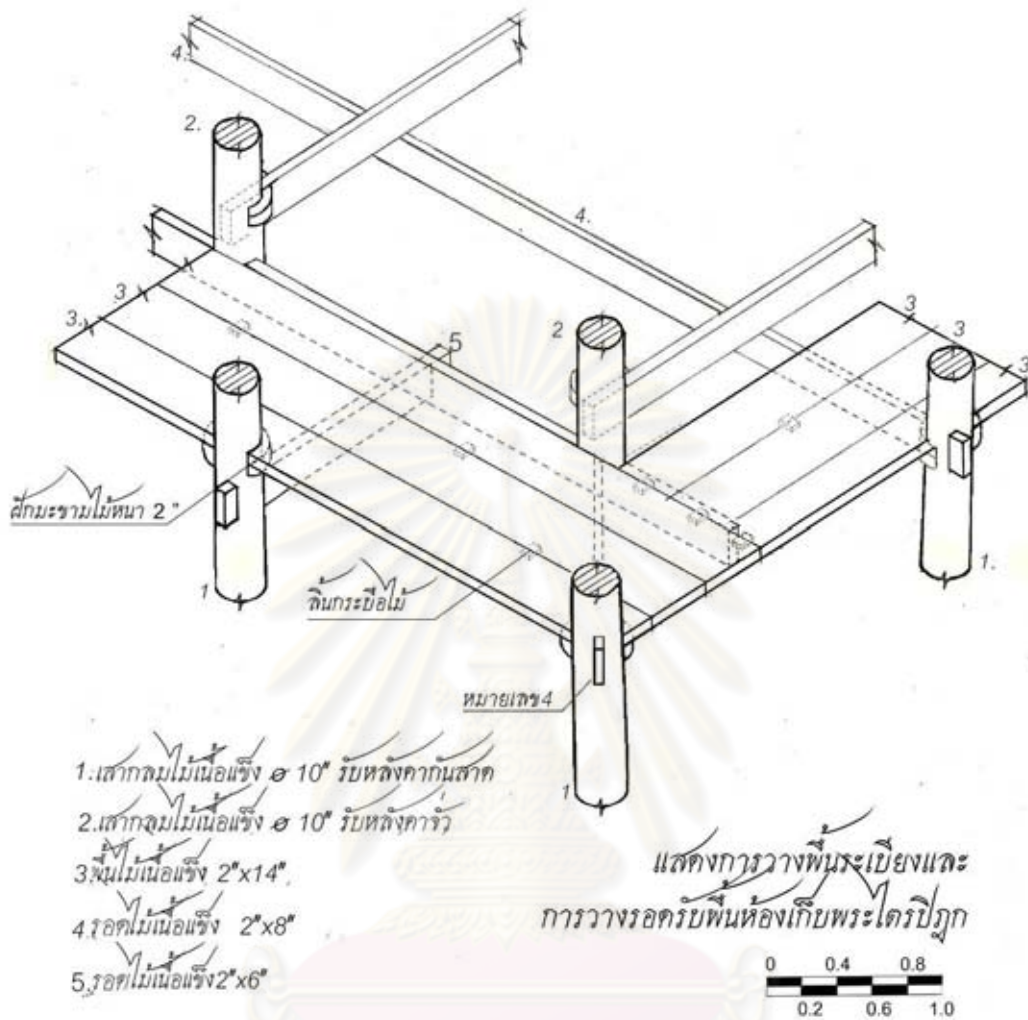


ภาพที่ 4.42 รอดรับพื้นระเบียง



ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

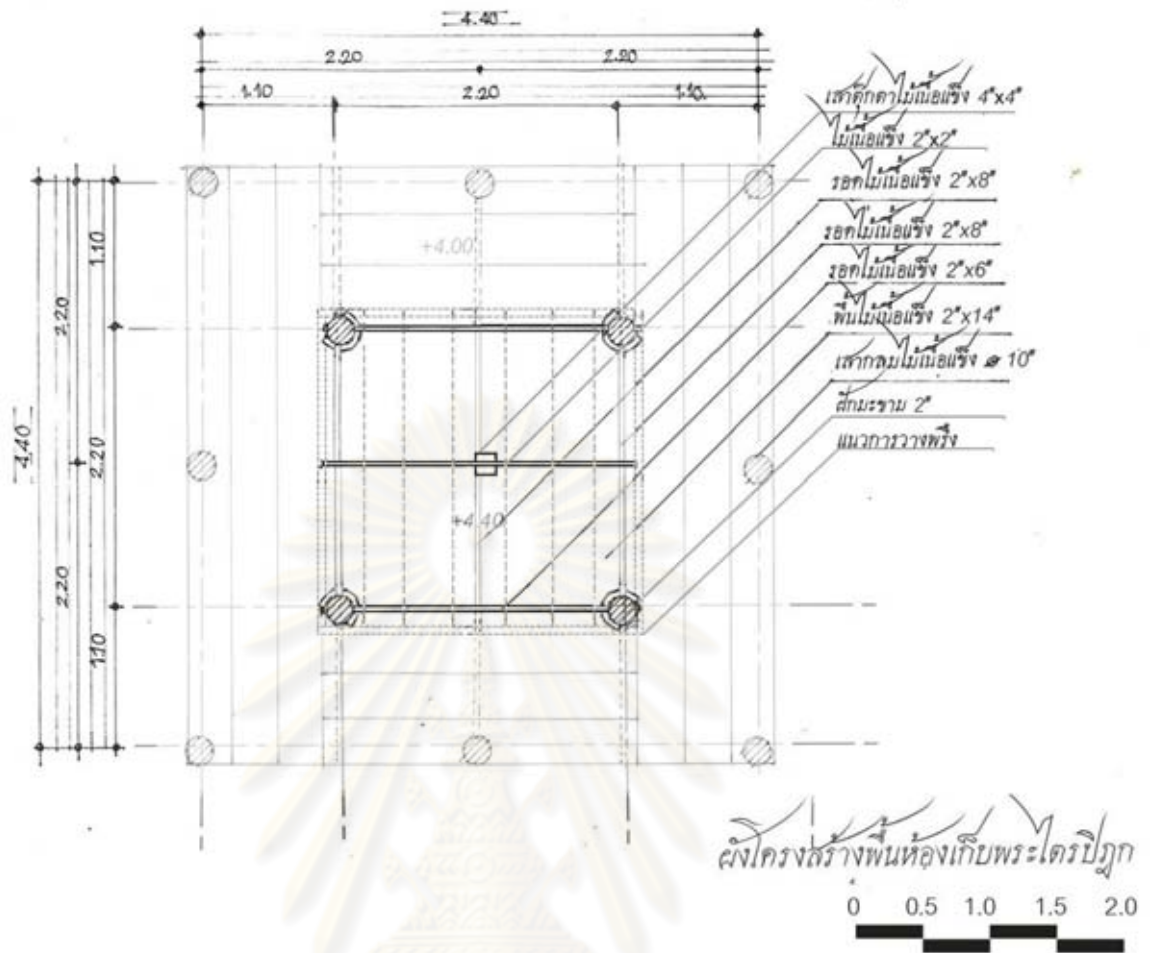
ภาพลายเส้นที่ 4.39 ผังแสดงโครงสร้างรับพื้นระเบียง



ภาพลายเส้นที่ 4.40 การวางพื้นระเบียง

โครงสร้างพื้นห้องเก็บพระไตรปิฎก

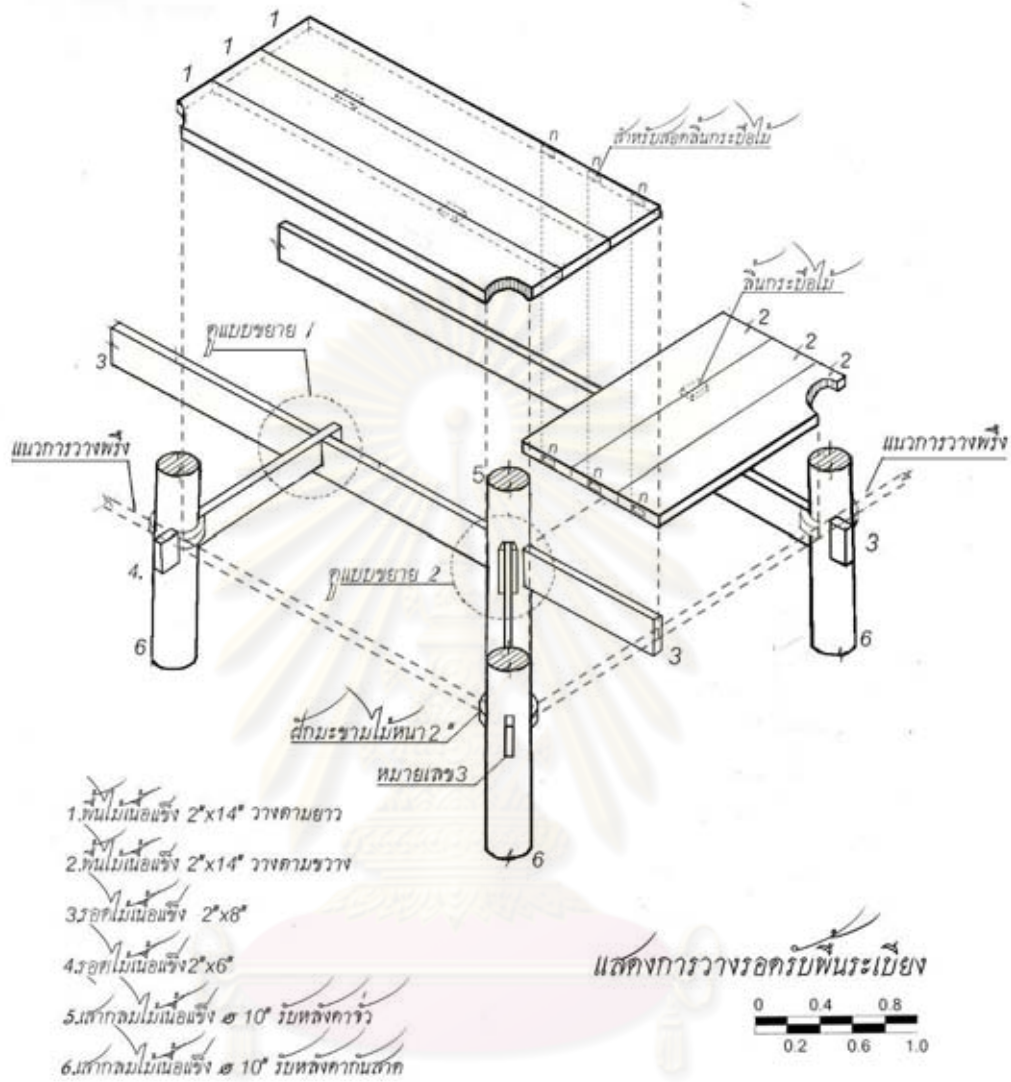
โครงสร้างพื้นระเบียงนั้น มีส่วนประกอบสองส่วนเช่นเดียวกันคือ ส่วนโครงสร้างไม้ที่ทำหน้าที่รับพื้น และส่วนของพื้นไม้ ในส่วนของไม้ที่ทำหน้าที่รับพื้นนั้น ประกอบด้วยรอยดิ่งทะลุกลางเสา ดังที่กล่าวไว้ในส่วนของโครงสร้างพื้นระเบียง และยังมีส่วนของเสาดูกตานั้นบนรอยดิ่งเพื่อรับกับคร่าวผ้า ทำหน้าที่ช่วยถ่ายน้ำหนักที่กึ่งกลางของพื้น ซึ่งตำแหน่งดังกล่าวตรงกับตำแหน่งที่ตั้งตู้พระไตรปิฎก การวางพื้นไม้ขนาด 2"x14" นั้นวางพาดบนรอยดิ่งโดยตรง โดยมีการยึดแผ่นไม้ด้วยลิ้นกระบือเพื่อความแข็งแรงและช่วยไม่ให้พื้นแอ่นตัว



ภาพลายเส้นที่ 4.41 ฝงโครงสร้างพื้นห้องเก็บพระไตรปิฎก

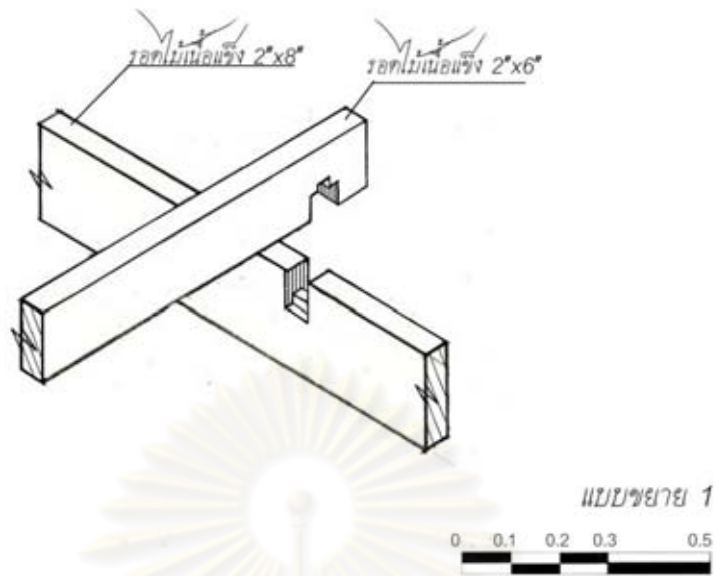


ภาพที่ 4.43 แสดงรอดและเสาตุ๊กตา

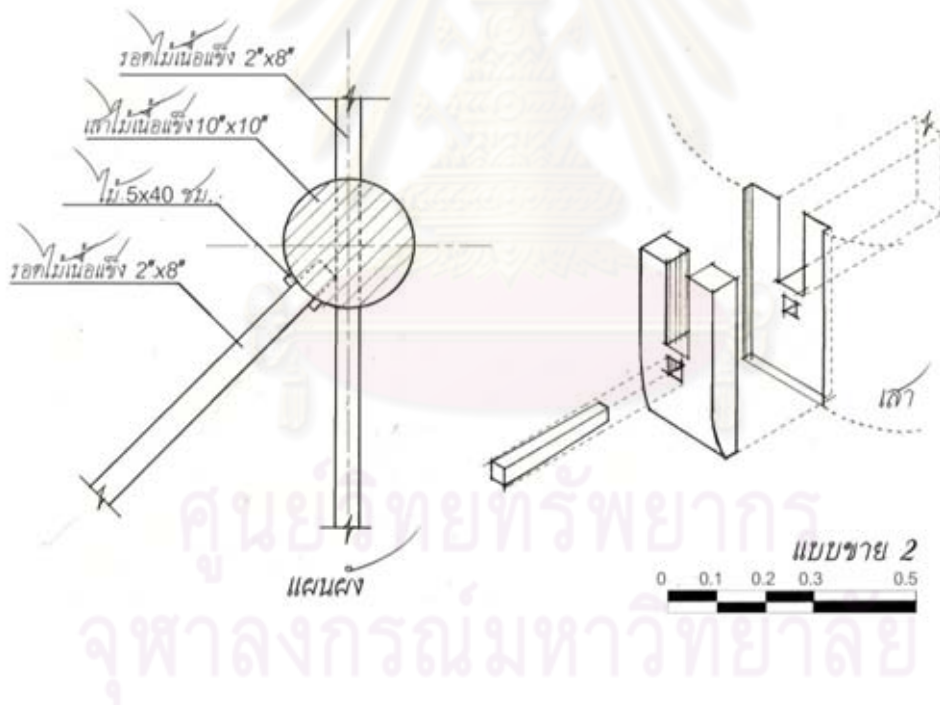


ภาพลายเส้นที่ 4.42 การวางพื้นห้องเก็บพระไตรปิฎก

รอดตัวที่วิ่งทะแยงจากเสานั้นมีป่าสำหรับรับรอดอีกทีหนึ่ง ทั้งนี้ เนื่องจากเสาดันที่รอดวิ่งไปจนนั้นมีรอดอีกตัวหนึ่งวิ่งทะลุกลางเสา ดังนั้นรอดตัวที่แยงจึงมีพื้นที่เสาน้อยสำหรับสอด จึงป่าสำหรับรองรับรอดซึ่งทำหน้าที่รับพื้นไปในตัวด้วย นอกจากนี้ป่าสำหรับรับรอดนั้นถูกยึดติดกับเสาดังด้วยเดือย จึงไม่ใช่โครงสร้างที่รับน้ำหนักของรอดโดยตรงเพียงแต่มีส่วนช่วยพยุงรอดเท่านั้น



ภาพลายเส้นที่ 4.43 การประกอบ

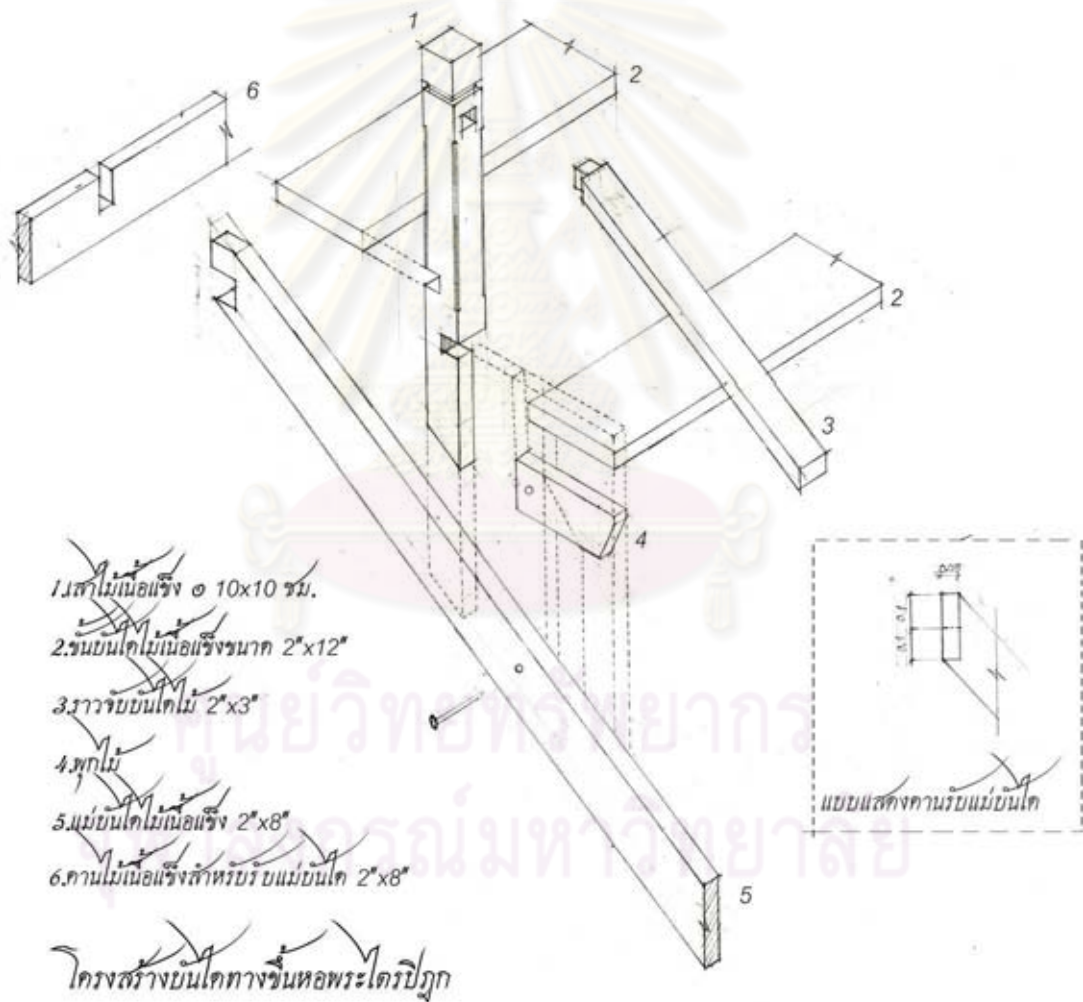


ภาพลายเส้นที่ 4.43 บำรุงรอด



ภาพที่ 4.44 ภาพด้านหน้าบันไดทางขึ้น

ภาพถ่ายเส้นที่ 4.45 บันไดทางขึ้นหอพระไตรปิฎก



ภาพถ่ายเส้นที่ 4.47 แสดงโครงสร้างบันได

4.2. หอพระไตรปิฎกวัดสิงห์

ชื่อ วัดสิงห์ ฐานะ วัดราษฎร์

ที่ตั้ง 102 บ้านคลองคูเวียง หมู่ 7 ต.บางคูเวียง อ.บางกรวย จ.นนทบุรี

ประวัติความเป็นมา

วัดสิงห์สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2320 ในสมัยกรุงธนบุรี ไม่ทราบนามและประวัติผู้สร้างถ้าพิจารณาตามนามวัดน่าจะมีส่วนบ่งบอกถึงผู้สร้างได้บ้าง โดยมีข้อสันนิษฐานว่าเจ้าพระยาชื่อสิงห์เป็นผู้สร้างขึ้นได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ.2513 เขตวิสุงคามสีมาได้ผูกพัทธสีมาเมื่อ วันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2515 และได้ขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 110 ตอนที่ 217 เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม 2536

-ถาวรสถานในวัด ที่เป็นอาคารเก่ามีมาแต่เดิม สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในมาพร้อมกับวัดในช่วงสมัยธนบุรี ได้แก่

1.วิหาร (อุโบสถเก่า) ได้รับอิทธิพลรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบอยุธยาตอนปลาย สิ่งที่น่าสนใจคือลายปูนปั้นที่กรอบหน้าต่างรูปแบบฝรั่ง เหมือนกับพระราชวังที่พระนารายณ์ราชินีเวศน์ จ.ลพบุรี มีพระประธานปูนปั้นแบบอยุธยา คือพระมงคลบพิตรน้อย วิหารนี้ได้รับการบูรณะครั้งล่าสุดจากกรมศิลปากร เมื่อ พ.ศ. 2545

2.ศาลาการเปรียญไม้ ปัจจุบันไม่ได้มีการใช้งานเนื่องจากสภาพทรุดโทรมมาก

3.หอรระฆังไม้หลังคาทรงจตุรมุข ได้รับอิทธิพลรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบอยุธยาตอนปลาย

สันนิษฐาน

ว่าสร้างขึ้นสมัยธนบุรี

4.หอพระไตรปิฎกไม้กลางน้ำ ได้รับอิทธิพลรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบอยุธยาตอนปลาย สันนิษฐาน

ว่าสร้างขึ้นสมัยธนบุรี

5.ศาลาท่าน้ำไม้ จำนวน 5 หลัง ยังคงสภาพสวยงามและใช้สอยอยู่ในปัจจุบัน

6.กุฏิสงฆ์ จำนวน 8 หลัง เป็นอาคารไม้ 7หลัง หลังครึ่งตึกครึ่งไม้ 1 หลัง

โดยปัจจุบัน กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในวัดสิงห์ ได้แก่ วิหาร หอรระฆัง และหอ

พระไตรปิฎก สิงห์ เมื่อ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2536



วิหาร



ศาลาท่าน้ำ



หอรระฆัง



หอพระไตรปิฎก

ภาพที่ 4.46อาคารภายในวัดที่ได้รับการขึ้นทะเบียนโบราณสถาน



บริเวณกุฏิพระ

ศาลาการเปรียญ

ภาพที่ 4.47 อาคารภายในวัด

ถาวรสถานในวัด ที่สร้างเพิ่มขึ้นในภายหลังเนื่องด้วยความต้องการใช้สอยที่เพิ่มขึ้นจึงต้องมีการสร้างหลังใหม่ทดแทนหลังเก่าที่อาจทรุดโทรมลง ซึ่งสามารถสังเกตเห็นได้ง่ายถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมที่แตกต่างจากสถาปัตยกรรมที่มีมาแต่เดิมอย่างสิ้นเชิง ได้แก่

1. พระอุโบสถ
2. ฉาปนสถาน สำหรับงานพิธีศพ
3. ศาลาอเนกประสงค์ เพื่อรองรับงานศพและงานพิธีทำบุญต่างๆ
4. ศาลาการเปรียญหลังใหม่ สร้างขึ้นข้างๆศาลาการเปรียญหลังเก่าที่ชำรุดลงและไม่ได้รับการซ่อมแซม
5. หอระฆัง เนื่องจากหอระฆังหลังเดิมมีสภาพทรุดโทรม ไม่สะดวกต่อการใช้งาน



พระอุโบสถ

เมรุและศาลาอเนกประสงค์

ศาลาการเปรียญ

หอระฆัง

ภาพที่ 4.48 อาคารภายในวัดที่มีการสร้างขึ้นใหม่ในสมัยหลัง

ความเป็นมาของหอพระไตรปิฎก

สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นพร้อมกับการสร้างวัด เมื่อ พ.ศ. 2320 ในสมัยธนบุรี ปัจจุบันยังคงเป็นหอพระไตรปิฎกของพระอาราม และยังเก็บรักษาพระไตรปิฎกโบราณอยู่ โดยเจ้าอาวาสวัดได้กล่าวว่า เดิมมีตู้พระไตรปิฎกด้วยกัน 2 ตู้ แต่ได้ถูกขโมยไปปัจจุบันทางกรมศิลปากรได้ทำการจัดหมวดหมู่และจัดเก็บหีบห่อพระไตรปิฎกใหม่และใช้วิธีวางบนโต๊ะอย่างเป็นระเบียบ ได้รับการบูรณะซ่อมแซมจากสำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี ระหว่างการสำรวจเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2551 โดยได้รับการขึ้นทะเบียนโบราณสถานหอพระไตรปิฎกวัดสิงห์ เมื่อ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2536 โดยกรมศิลปากร



ภาพที่ 4.49 ภาพหอพระไตรปิฎกก่อนและหลังบูรณะ

4.2.1. ที่ตั้งและผังบริเวณของหอพระไตรปิฎก

จากการสำรวจวัดสิงห์มีอาณาบริเวณ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดคลองบางคูเวียง

ทิศใต้และทิศตะวันออก ติดบ้านเรือนพักอาศัย

ทิศตะวันออก ติดบ้านเรือนพักอาศัย

ทิศตะวันตก ติดสวนเอกชน



ภาพที่ 4.48 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณวัดสิงห์

ผังบริเวณของวัดสิงห์มีพื้นฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้างประมาณ 105 ม. ยาว 180 ม. ปัจจุบันมีทางเข้าทางด้านตะวันตกซึ่งมีถนนผ่ากลางระหว่างเขตพุทธาวาสและเขตสังฆาวาส โดยเขตพุทธาวาสประกอบด้วย พระอุโบสถ วิหาร ซึ่งหันหน้าเข้าสู่ทิศเหนือ หรือหันหน้าเข้าหาคลองบางคูเวียงทั้งสิ้น เมรุ และอาคารประกอบอื่นๆ เช่น ศาลาอเนกประสงค์ อย่งในทิศตะวันออกของพื้นที่ผังบริเวณ ในส่วนของเขตสังฆาวาสนั้นประกอบด้วย หมู่เรือนเดี่ยวกุฏิสงฆ์ ศาลาการเปรียญ หอระฆังไม้ และหอพระไตรปิฎกไม้กลางน้ำ ซึ่งหันหน้าไปทางทิศเหนือหรือทางคลองบางคูเวียงเช่นเดียวกับพระอุโบสถและวิหาร การกั้นอาณาเขตสังฆาวาสด้วยกำแพงความสูงประมาณ 1 เมตรอย่างเป็นสัดส่วนออกจากพื้นที่ผังบริเวณ โดยส่วนนี้ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของพื้นที่ผังบริเวณ นอกจากนี้ยังมีศาลาท่าน้ำ 5 หลังตั้งกระจายอยู่ที่บริเวณริมคลองบางคูเวียง โดยสันนิษฐานได้ว่าเส้นทางสัญจรเดิมแต่ก่อนนั้นมาจากทางน้ำเป็นหลัก

ในส่วนของพื้นที่พุทธาวาสนั้น อาคารที่มีความสำคัญคือพระอุโบสถและวิหาร ซึ่งอาคารสองหลังนี้ตั้งอยู่เคียงกันในพื้นที่ที่เป็น พระประธานหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ในส่วนของเขตสังฆาวาสนั้นมีกำแพงล้อมรอบ มีประตูทางเข้าสองทางคือ ด้านที่เข้าทางเขตพุทธาวาสอยู่ทางทิศตะวันออกของเขตสังฆาวาส และด้านทิศเหนือที่สันนิษฐานว่าเป็นทางเข้าที่มีความสัมพันธ์กับทิศทางสัญจรของคลอง ซึ่งใช้ในสมัยก่อนจนกระทั่งปัจจุบันก็ยังมีการสัญจรทางคลองอยู่บ้าง

หอพระไตรปิฎกตั้งอยู่ในเขตสังฆาวาสมีหมู่กุฏิโอบล้อม ทางทิศเหนือเป็นลานที่เปิดกว้างสำหรับทางเข้าออก ทางทิศเหนือเฉียงไปทางทิศตะวันออกมีหอรบขังตั้งไม่อยู่ ทางทิศใต้เป็นสนามหญ้าขนาดย่อม ปัจจุบันเป็นที่วางของวัสดุก่อสร้างเก่าที่รื้อลงมา ทางทิศรอบตะวันออกติดกับศาลาการเปรียญหลังเก่า ทางทิศตะวันออกติดกับหมู่กุฏิและหอฉัน



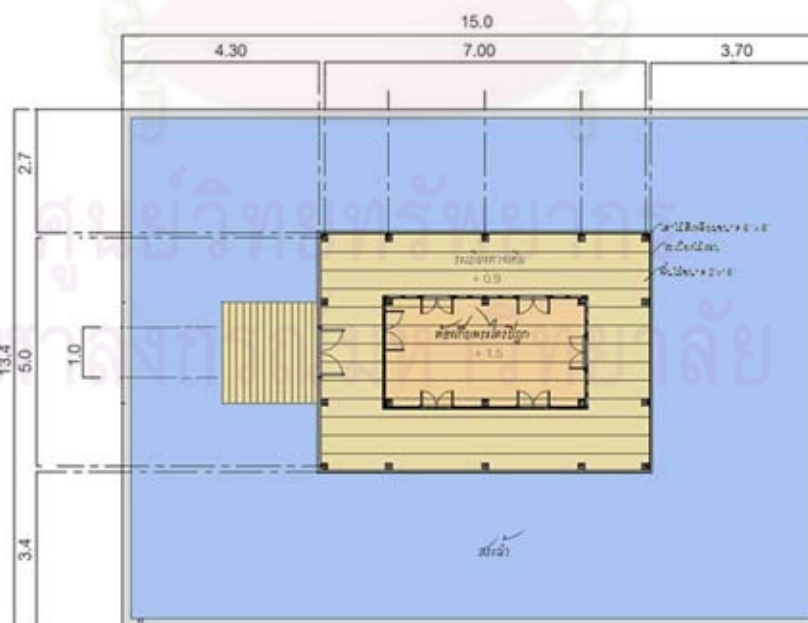
ภาพถ่ายเส้นที่ 4.49 ผังบริเวณวัดสิงห์



ภาพถ่ายเส้นที่ 4.50 แสดงแผนผังเส้นทางสัญจรภายใน จากภาพแสดงให้เห็นว่าเส้นทางหลักในปัจจุบัน คือเส้นทางที่อยู่บริเวณกลางผังบริเวณ ซึ่งสามารถแยกเข้าถึงพื้นที่ทุกส่วนได้โดยสะดวก และนอกจากนี้ยังมีอีกหนึ่งเส้นทางการเข้าถึงคือจากทางคลอง

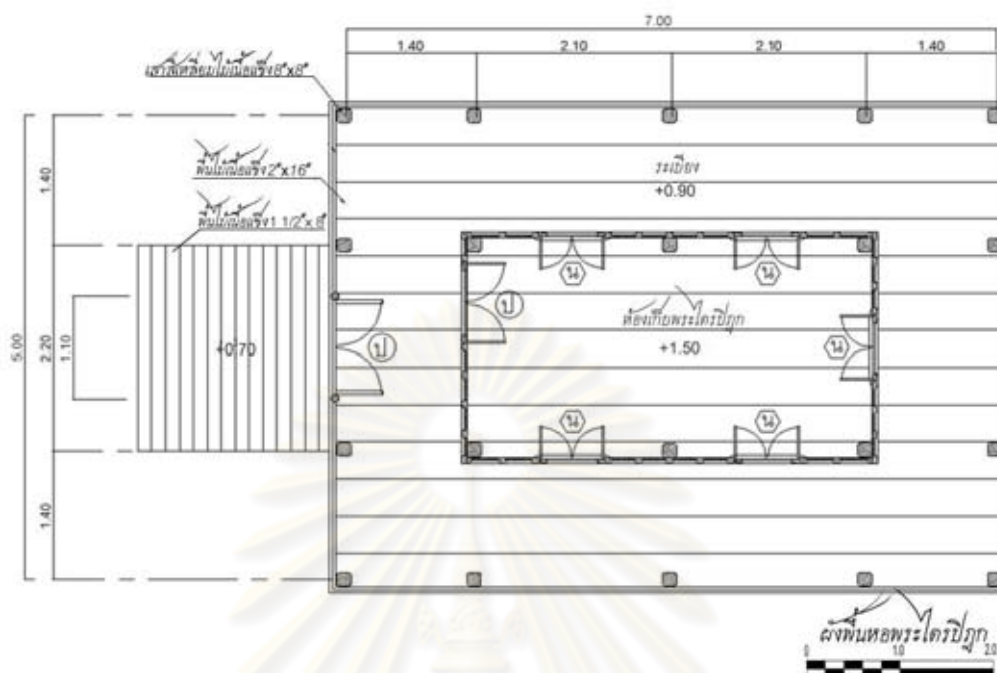
หอพระไตรปิฎกนั้นมีความสัมพันธ์อย่างชัดเจนกับหมู่ของกุฏิสงฆ์ โดยที่พิจารณาจากที่ตั้งที่อยู่ในบริเวณของเขตสังฆาวาส และยิ่งไปกว่านั้นยังถือได้ว่าหอพระไตรปิฎกตั้งอยู่ในตำแหน่งที่สำคัญคือ เรียกได้ว่าอยู่ในบริเวณศูนย์กลางของเขตสังฆาวาส และตั้งอยู่ในแกนเดียวกับบริเวณทางเข้าออกทางทิศที่เข้าจากคลอง ซึ่งในปัจจุบันบริเวณนั้นเป็นที่ตั้งของกุฏิเจ้าอาวาส นอกจากนี้ ยังเรียกได้ว่า หอพระไตรปิฎกอยู่ในตำแหน่งที่สามารถเข้าถึงจากเขตพุทธาวาสได้สะดวก คืออยู่ในตำแหน่งที่ไม่ไกลจากประตูทางเข้าจากเขตพุทธาวาส ซึ่งหากพิจารณาถึงการใช้สอยพระไตรปิฎกแล้วนั้น พบว่าในบางกรณีมีการใช้สอยพระไตรปิฎกสำหรับการเทศนาธรรม โดยพระภิกษุจะใช้พระไตรปิฎกในการเทศน์ให้ประชาชนชนทั่วไปฟัง ซึ่งหากหอพระไตรปิฎกจะตั้งอยู่ในตำแหน่งที่สามารถดูแลรักษาได้ และสะดวกแก่การใช้สอยโดยพระสงฆ์ และยังเอื้อต่อการใช้สอยในเขตพุทธาวาสด้วยแล้วนั้นก็อาจจะไม่ผิดนักที่ตำแหน่งของหอพระไตรปิฎกจะอยู่ในจุดที่สะดวกแก่การเข้าถึงจากทั้งสองเขต นอกจากนี้ จากตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกในเขตสังฆาวาส ที่ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่เกือบจะเป็นจุดศูนย์กลางของพื้นที่มีลานโล่งเปิดด้านหน้าและด้านหลัง ตั้งอยู่ในมุมมองที่สวยงาม และในแนวแกนที่ค่อนข้างสำคัญ ซึ่งสิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับอาคารได้เป็นอย่างดี

หอพระไตรปิฎกหลังนี้ตั้งอยู่กึ่งกลางสระน้ำรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด 11.70ม. x 15.60ม. ซึ่งเป็นสระขุดขึ้น ขอบบ่อเป็นคอนกรีตสูง 40 ซม. ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการกันตัก ที่มุมทางทิศตะวันตกเฉียงใต้มีประตูน้ำที่สร้างขึ้นในปัจจุบัน มีเป็นทางน้ำที่เชื่อมกับน้ำในคลองบางคูเวียง หอพระไตรปิฎก ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่ค่อนข้างกึ่งกลางของสระน้ำ การเข้าถึงหอพระไตรปิฎกจากพื้นดินทำได้โดยใช้ไม้กระดานพาดข้ามไป ซึ่งวิธีนี้ยังใช้อยู่ในปัจจุบัน และจากไม้กระดานก่อนเข้าถึงหอพระไตรปิฎก จะมีชานพักข้างหน้าหอพระไตรปิฎก



ภาพลายเส้นที่ 4.51 บ่อน้ำที่ตั้งหอพระไตรปิฎก วัดสิงห์

4.2.2. ผังพื้น



ภาพลายเส้นที่ 4.52 ผังพื้นหอพระไตรปิฎก วัดสิงห์

หอพระไตรปิฎกหลังนี้มีผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ไม่มีบันไดทางขึ้น มีชานพักอยู่ที่บริเวณด้านหน้า มีช่วงเสาด้านสกัดขนาด 1.10 ม. และช่วงเสาด้านยาวขนาด 2.1 ม. มีขนาดห้องเก็บพระไตรปิฎกจำนวน 2 ห้อง เสาด้านหน้ากว้าง 1.4 ม. โดยรอบ พื้นที่ระเบียงยกสูงจากพื้นดิน 60 ซม. และพื้นที่ห้องของพระไตรปิฎกสูงจากพื้นที่ระเบียง 60 ซม. การเข้าถึงอาคารมีประตูทางเข้าทางเดียวที่บริเวณเชื่อมกับชานพักและตัวห้องเก็บพระไตรปิฎกมีประตูเข้าออกฝั่งเดียวกันคือทางทิศตะวันตกทางเดียว ที่ระเบียงทางเดินรอบมีพนักระเบียงโดยรอบและมีประตูบานเปิดสองบานที่ทางเข้า ส่วนห้องเก็บพระไตรปิฎกขนาดสองห้องนั้นมีฝักันห้อง โดยมีหน้าต่างบานเปิดทุกห้องรวมทั้งสกัดด้วย และมีประตูทางเข้าที่ด้านหน้าสกัดเช่นเดียวกับประตูทางเข้าที่พนักระเบียง

ผนัง

จากผังพื้นจะเห็นว่าหอพระไตรปิฎกหลังนี้มีมีฝ้าผนังที่ห้องสำหรับสร้างพื้นที่ห้องเก็บพระไตรปิฎก โดยมีหน้าต่างบานเปิดที่กึ่งกลางของแผงฝ้าผนังทุกแผง มีแต่เพียงประตูทางเข้าทางเดียว ภายในไม่มีมีตู้พระไตรปิฎกเนื่องจากได้ถูกขโมยไป

ช่องเปิด: ประตูและหน้าต่าง

ในส่วนช่องเปิด จะเห็นว่าประตูทางเข้าออกที่ห้องเก็บพระไตรปิฎกเพียงทางเดียวตรงกับทางขึ้นซึ่งตอบสนองกับการใช้สอยของอาคารขนาดเล็กไม่จำเป็นต้องทางเข้าออกหลายทาง ประกอบกับเป็นอาคารที่มีหน้าที่สำหรับเก็บรักษาพระไตรปิฎกด้วยแล้วการทำทางเข้าออกทางเดียวถือเป็นการดี

หอพระไตรปิฎกหลังนี้ มีช่องเปิดที่เป็น หน้าต่างบานเปิดคู่ ซึ่งหน้าต่างที่อยู่ระเบียงรอบนี้เป็นประโยชน์ในการให้แสงสว่างกับห้องเก็บพระไตรปิฎก

ผนังกระเบื้อง

มีผนังกระเบื้องโดยรอบที่พื้นที่กระเบื้องสำหรับกันตก

หอพระไตรปิฎกหลังนี้มีผนังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีการใช้ไม้กระดานทอดข้ามจากฝั่งเชื่อมชานพักเข้าสู่ส่วนสำคัญคือห้องเก็บพระไตรปิฎก ซึ่งจะเห็นว่าขนาดของกระเบื้องที่ยื่นออกไปนั้น มีขนาดสัดส่วนของความกว้างที่สอดคล้องกัน ซึ่งอาจเชื่อมโยงได้ถึงพื้นที่ที่เป็นหลังคากันสาด ที่ใช้กันแดดกันฝน_ นอกจากนี้จากการสำรวจและได้สอบถามเกี่ยวกับตู้พระไตรปิฎกของเดิม ทราบว่าแต่เดิมที่ตู้พระไตรปิฎกจำนวน 2 ตู้ด้วยกัน ซึ่งสันนิษฐานว่าคงจะวางเรียงไว้ที่ตำแหน่ง ซิดผาผนังด้านใน

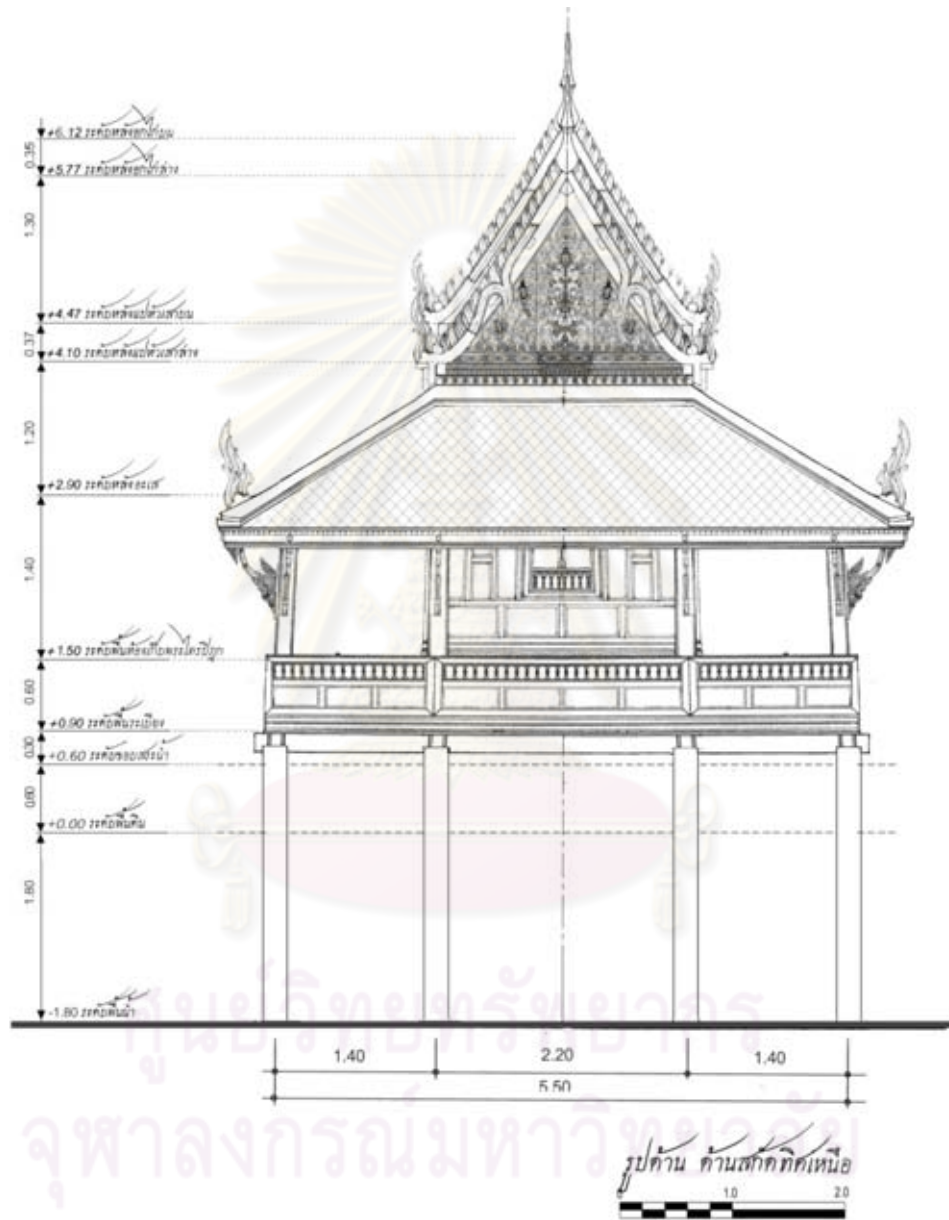
นอกจากนี้ ห้องเก็บพระไตรปิฎกยังยกพื้นสูงขึ้นกว่าพื้นที่กระเบื้องโดยรอบ 60 ซม. ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการกันน้ำฝนที่สาดเข้าสู่ภายในอาคารซึ่งอาจทำความเสียหายแก่พระไตรปิฎกได้ถ้าไม่ยกพื้นสูงกว่าพื้นที่กระเบื้อง หรืออาจเป็นนัยแสดงถึงการให้ความสำคัญหรือเป็นการยกย่องแก่พระไตรปิฎกให้สูงกว่าพื้นที่กระเบื้องโดยรอบ

เมื่อพิจารณาในเรื่องของสัดส่วนของผนัง หอพระไตรปิฎกหลังนี้ พบว่ามีระยะของความกว้างช่วงเสาความสัมพันธ์เป็นสัดส่วนกัน โดยหากพิจารณาช่วงพาดที่มีความยาวเบาะความกว้างในแต่ละด้าน กล่าวคือพิจารณาระยะความกว้างของช่วงเสาด้านยาว จะเห็นว่ามีระยะของช่วงเสาอยู่ 2 ระยะด้วยกัน คือ 2.1ม. และ 1.4 ม. และหากพิจารณาที่ระยะความกว้างของช่วงเสาที่ด้านสกัด จะเห็นว่ามีระยะของช่วงเสาอยู่ด้วยกัน 2 ระยะ คือ 2.2ม. และ 1.4ม. ซึ่งเป็นระยะที่มีความใกล้เคียงกัน ทั้งนี้ ในการขึ้นรูปด้านทางสถาปัตยกรรมไทยนั้น ระยะดังกล่าวก็อาจจำเป็นต้องมีความใกล้เคียงกัน เพื่อสัดส่วนที่สวยงามของคามกว้างหน้าจั่วและระยะทึงของหลังคากันสาด

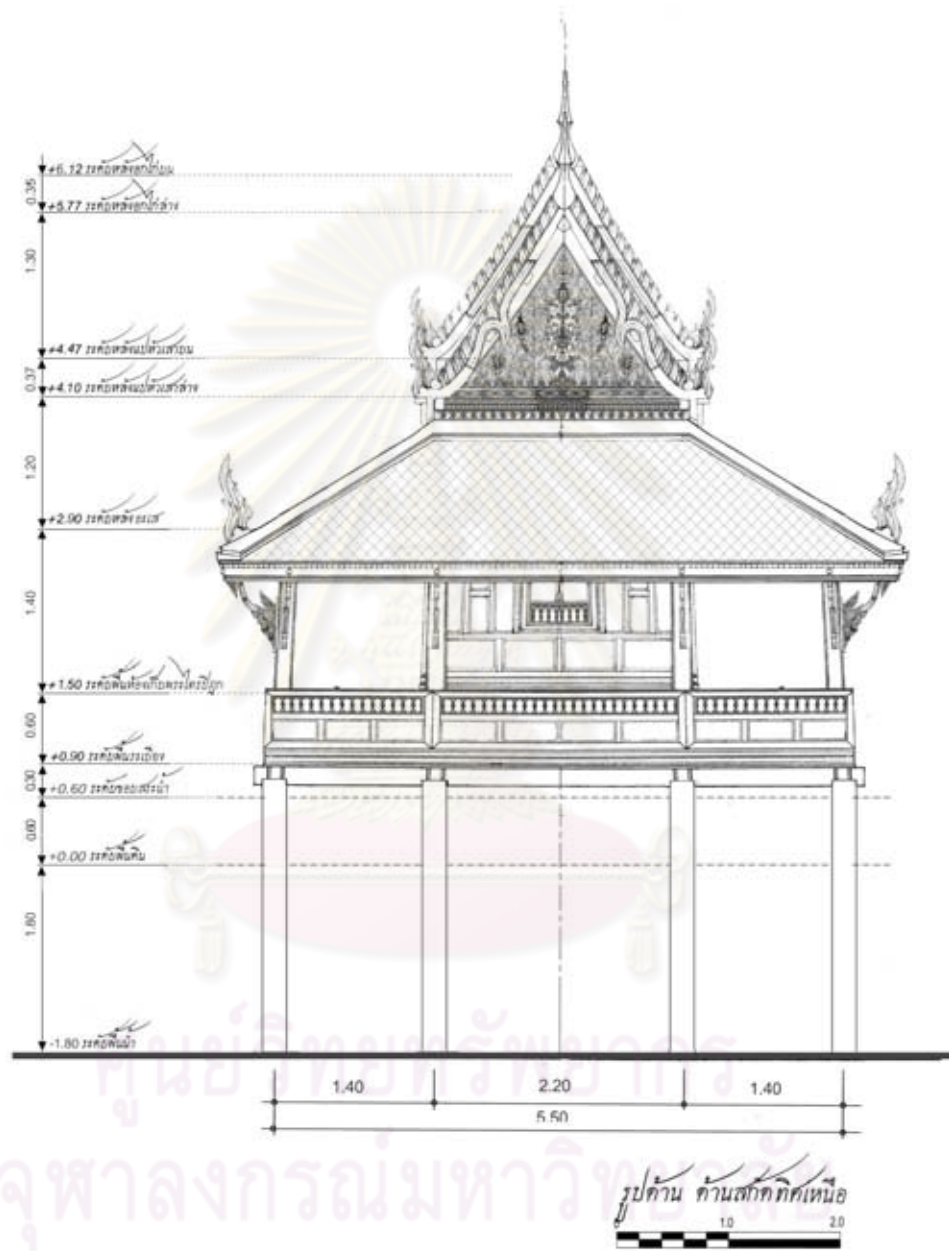
4.2.3.รูปแบบสถาปัตยกรรม

หอพระไตรปิฎกหลังนี้มีลักษณะเป็นอาคารที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณี สร้างขึ้นด้วยไม้ทั้งหลัง อาคารตั้งอยู่กลางน้ำ มีผนังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ลักษณะคล้ายเรือนไทยทรงเครื่องลำยอง มีหลังคาจั่วซ้อนสองชั้น และมีหลังคากันสาดโดยรอบ หอพระไตรปิฎกหลังนี้มีกระเบื้องแบบเปิด

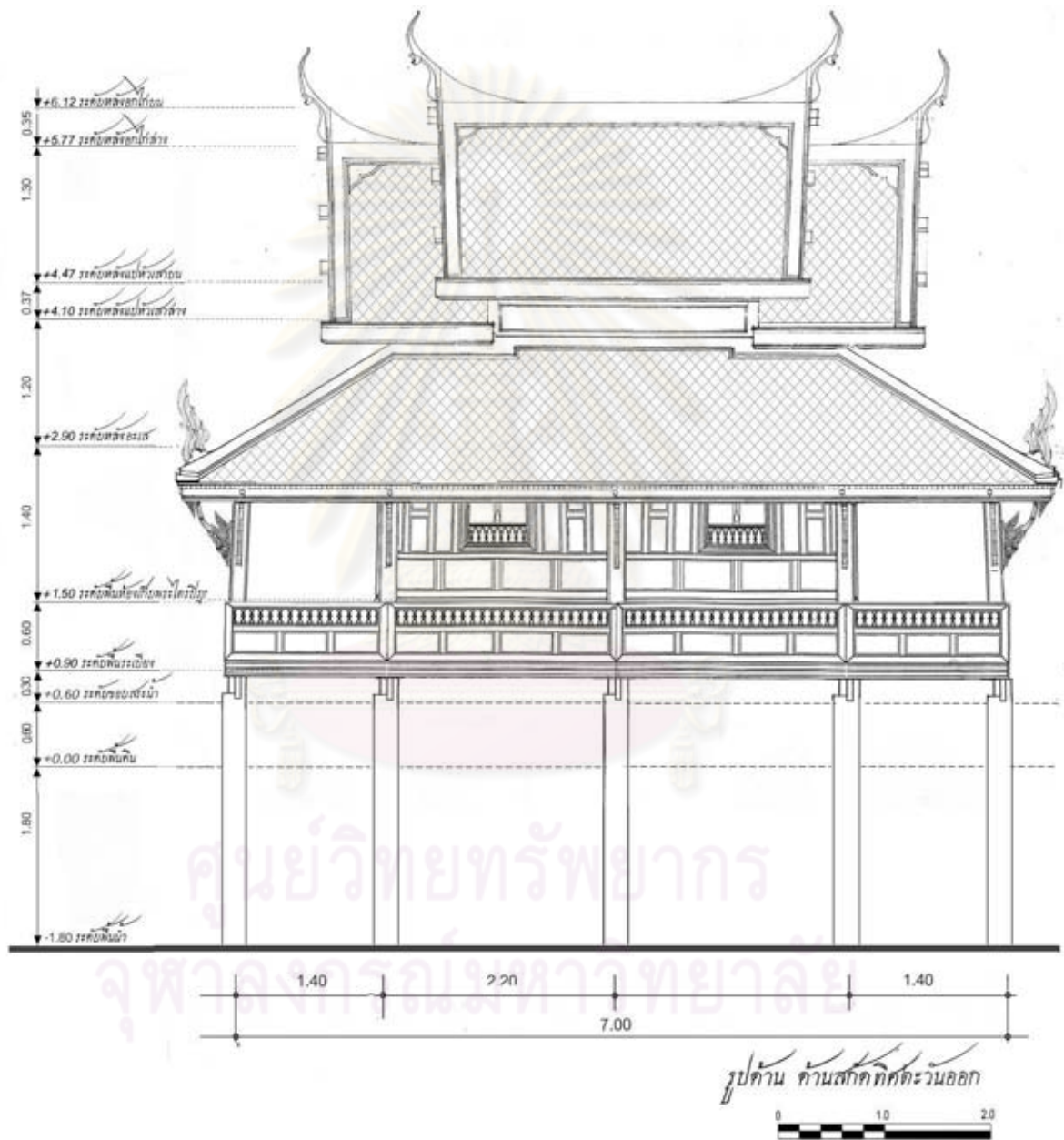
ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ภาพลายเส้นที่ 4.53 รูปด้านทิศเหนือ

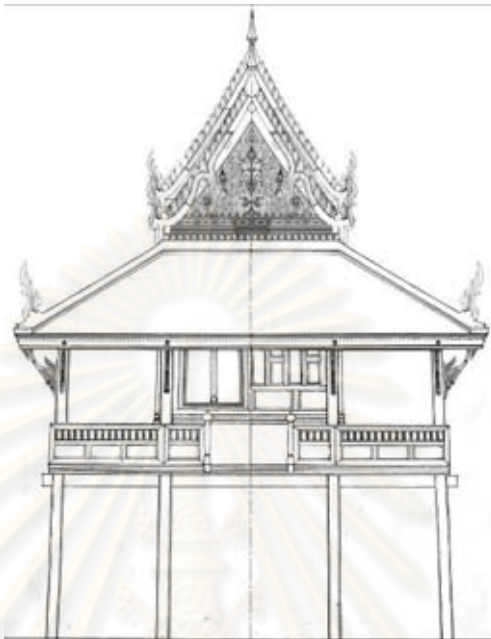


ภาพลายเส้นที่ 4.54 รูปด้านทิศเหนือ

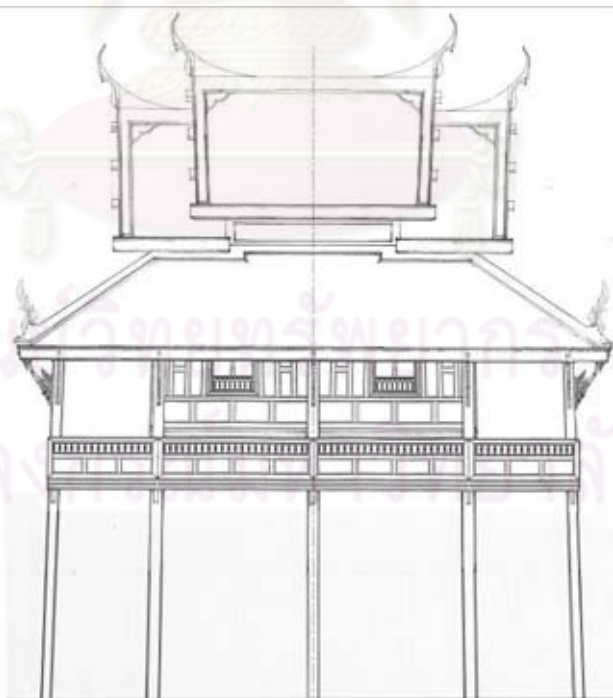


ภาพลายเส้นที่ 4.55 รูปด้านทิศตะวันออก

รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของหอพระไตรปิฎกในส่วนของเสาศาคร จากการศึกษาในปัจจุบัน พบว่ามีการเปลี่ยนเสาศาครตั้งแต่พื้นลงไปจากเสาไม้เป็นเสาคอนกรีตเสริมเหล็ก ทั้งนี้เพื่อความคงทนของวัสดุที่ไม่ผุพังง่ายเหมือนไม้ ซึ่งหากอาคารดังกล่าวมีเสาทั้งหมดเป็นไม้ เสาของอาคารก็จะสอบขึ้นไม่ตั้งตรงเหมือนเสาคอนกรีตเสริมเหล็ก อย่างในปัจจุบัน ดังภาพ



ภาพลายเส้นที่ 4.56 รูปด้านสกัด



ภาพลายเส้นที่ 4.57 รูปด้านตามยาว

ส่วนหลังคา

หอพระไตรปิฎกนี้มีหลังคาทรงโรงซ้อนชั้นโดยซ้อนชั้นที่หลังคาเอกและมีหลังคากันสาดโดยรอบ ในส่วนของหลังคาที่ยกซ้อนติดด้วยแผงคอสองระดับกระจกสีน้ำเงิน หน้าจั่วประดับเครื่องลายองแบบมีนาคสะดุ้ง ตัวมีช่อฟ้าใบระกาหางหงส์ประดับด้วยกระจกสีเหลืองทองเดินเส้นสีขาว หน้าบันหอไตรด้านหน้าทางเข้าเป็นไม้จำหลักประดับกระจกรูปนารายณ์ทรงสุบรรณ อีกด้านเป็นรูปนารายณ์ทรงกระบี่ ในส่วนของหลังคากันสาดนั้นมีชั้นเดียวรอบอาคาร ประดับด้วยหางหงส์ที่มุมทั้งสี่ของหลังคา หลังคามุงด้วยกระเบื้องหางเหยี่ยว



ภาพที่ 4.50 การซ้อนชั้นหลังคา



ภาพที่ 4.51 หลังคากันสาดรอบ



ภาพที่ 4.52 หน้าบันไม้สลักรูปนารายณ์ทรงครุฑ

ส่วนตัวเรือน

หอพระพระไตรปิฎกนี้ขนาด 2 ห้องเสากันห้องด้วยผนังฝาปะกน มีหน้าต่างอยู่หนึ่งบานในแต่ละห้องเสาก และมีประตูทางเข้าเดียว

เสา เสาร่วมในไม้สีเหลืองจัตุรัสขนาด 6 นิ้วยอมุม เสานี้ขึ้นรับหลังคาจั่ว ส่วนของเสาที่นระเบียงขึ้นรับหลังคากันสาดนั้นเป็นเสาไม้สีเหลืองจัตุรัสขนาด 6 นิ้วยอมุมเช่นกัน ที่เสาไม่ทาสีและไม่ได้เขียนลวดลาย แต่ที่เสาระเบียงนั้นมีคันทวยไม้สลักปิดทองประดับกระจก โดยมีสองแบบคือแบบที่เป็นของเดิมกับแบบที่ได้รับการบูรณะ โดยต่างกันที่สัดส่วนของลาย โดยส่วนตัวลายด้านบนนั้นเป็นลายกนกเหมือนกันแต่ตัวก้ามมีการบายที่ต่างกัน ในส่วนของลวดลายดอกไม้และหัวนาคต่างกันชัดเจน โดยคันทวยแบบเดิมนั้นมีลายดอกไม้หลายดอกและหัวนาคมีปากแบบปากนก ส่วนบนคันทวยหลังการบูรณะนั้นมียอดดอกไม้หนึ่งดอกคล้ายประจำยามครึ่งซีก และหัวนาคนั้นเป็นแบบปากปลา



ภาพที่ 4.53 คันทวย
(ซ้าย)คันทวยแบบเก่า
(ขวา)คันทวยแบบใหม่

ฝาผนัง ฝาผนังไม้ฝาปะกนตีรอบเสาไม้แดงฝาขอบเข้า ฝาผนังประกอบด้วยลูกตั้ง ลูกนอนและลูกพักทั้งแผงฝาผนัง มีแผงคอสองที่ด้านบนของแผงฝาผนัง และมีร่องตีขึ้นข้างที่ด้านล่างของฝาผนัง ฝาผนังนี้ได้รับการซ่อมแซมตามแบบเดิมโดยการทาสีใหม่ ด้านนอกทาสีแดงชาด ลูกตั้งลูกนอนทาสีเหลืองทอง ส่วนด้านในไม่ได้ทาสีเป็นสีเนื้อไม้ ในส่วนของช่องว่างที่เกิดจากการยกพื้นของพื้นห้องเก็บพระไตรปิฎกกับพื้นระเบียงนั้นปิดด้วยแผงความสูง 60 ซม. ลักษณะเหมือนร่องตีขึ้นข้าง เป็นลูกพักไม้เรียบทาสีแดงชาดเช่นกัน

(ภาพซ้าย) ผนังด้านนอก
(ภาพขวา) ผนังด้านใน



ภาพที่ 4.54 ผนังห้องเก็บพระไตรปิฎก

หน้าต่าง ติดตั้งที่กึ่งกลางของแผงฝาแต่ละแผง(ด้านที่2-3-4)ยกเว้นแผงด้านหน้าที่เป็นประตูทางเข้า(ด้านที่1) ส่วนของหน้าต่างประกอบด้วย บานหน้าต่าง ธรณีบนและธรณีสล่าง กรอบเซ็ดหน้าแกะบัว ตัวย่องหน้าต่างเป็นลูกมะหวด ตัวบานหน้าต่างสอดเข้าด้านบนขนาดบานละ 0.35 x1.36 ม.เปิดเข้าด้านใน ภายนอกบานหน้าต่างลงรักปิดทองลวดลายพุ่มข้าวพืดหน้าสิงห์ส่วนตัวบานด้านในเป็นภาพเขียนสีทวารบาลซึ่งปัจจุบันได้ลบเลือนไปเกือบทั้งหมด

ประตู ติดตั้งที่แผงฝาด้านทางเข้า(ด้านที่ 1) ซึ่งตำแหน่งของประตูไม่ได้อยู่ที่กึ่งกลางแผงฝาผนังแต่เยื้องไปทางซ้ายมือของฝาผนังเมื่อหันหน้าเข้าอาคาร ส่วนของประตูประกอบด้วยบานกรอบ บานประตู ธรณีบนและธรณีสล่าง บานกรอบเป็นแกะบัวลงรักปิดทอง ตัวบานประตูสอดเข้าด้านบน ขนาดบานละ 0.43x1.9 ม. เปิดเข้าด้านใน ภายนอกบานประตูลงรักปิดทองลวดลายพุ่มข้าวพืดหน้าสิงห์ลวดลายเดียวกับหน้าต่าง ส่วนตัวบานด้านในเป็นภาพเขียนสีทวารบาลซึ่งปัจจุบันได้ลบเลือนไปเกือบทั้งหมดเช่นเดียวกับหน้าต่าง



ภาพที่ 4.55 บานหน้าต่าง



ภาพที่ 4.56 บานประตู

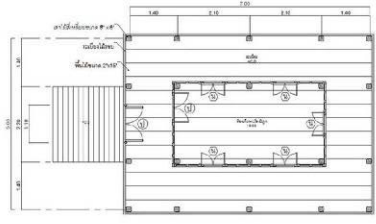


ภาพที่ 4.57 ฝาผนังก่อนการบูรณะ

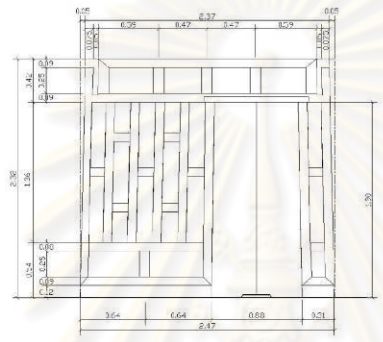


ภาพที่ 4.58 ฝาผนังหลังการบูรณะ

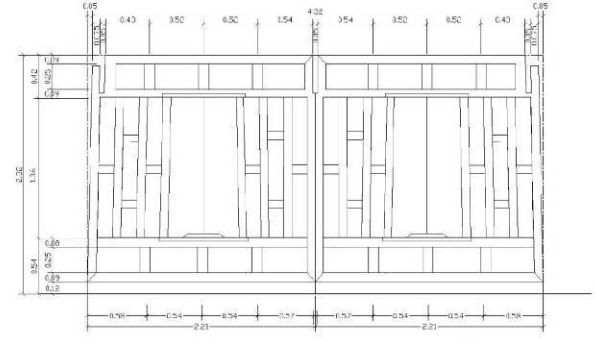
ภาพถ่ายเส้นที่ 4.59 ผ่านภายในของห้องเก็บพระไตรปิฎก



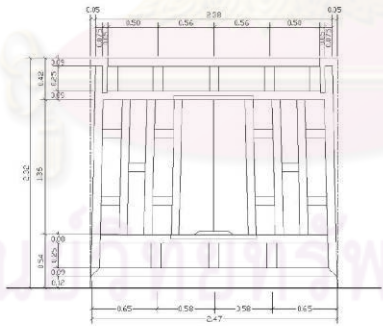
ผ่านที่ 4 คำน



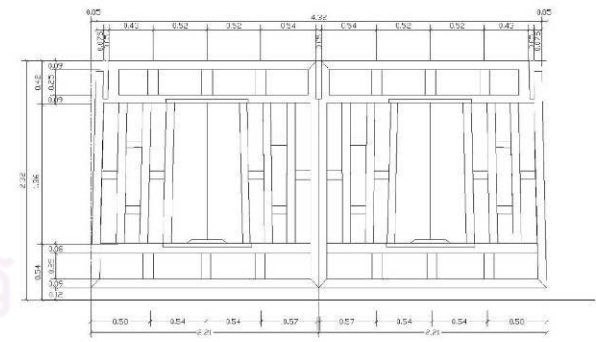
ผ่านที่ 1



ผ่านที่ 2



ผ่านที่ 3



ผ่านที่ 4

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รูปแบบของประตูและหน้าต่างถึงจะเป็นรูปแบบแบบไทยประเพณีแบบดั้งเดิม แต่ก็ยังมีองค์ประกอบหลายอย่างที่ขาดไป เช่น สลักदान เป็นต้น

พนักระเบียง พนักระเบียงไม่มีรูปแบบเป็นไม้ฝาปะกนตีรอบเสาไม้ด้านนอก พนักระเบียงสูง 60 ซม. พนักระเบียงด้านที่ไม่ใช่ประตูทางเข้า (ด้านที่ 2-3-4) จะมีลักษณะเหมือนกัน คือระเบียงตอนล่างเป็นลูกฟัก ประกอบด้วยลูกตั้งลูกนอนและลูกฟักเช่นเดียวกับแผงฝาผนังยาวตลอดแผงของพนักระเบียง ตอนบนเป็นลูกมะหวดไม้ ได้รับการซ่อมแซมโดยการทาสีใหม่ทั้งด้านนอกและด้านในด้วยสีแดงชาดทั้งหมด ในส่วนของพนักระเบียงที่ด้านทางเข้า (ด้านที่1) มีลักษณะเป็นแผงลูกฟักและลูกมะหวดเช่นเดียวกันกับด้านอื่นเพียงแต่มีเสาหัวเม็ดกึ่งและประตูทางเข้าด้วย



ภาพที่ 4.59 พนักระเบียงด้านใน



ภาพที่ 4.60 พนักระเบียงด้านนอก



ภาพที่ 4.61 เสาหัวเม็ด

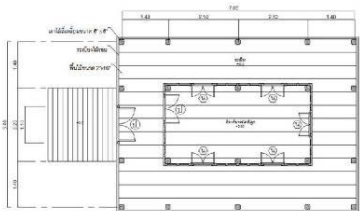
ส่วนพื้นและเสาด้านล่าง

พื้นของอาคารเป็นพื้นไม้วางตามแนวยาวของอาคาร มีพริ้งซึ่งเป็นตัวปิดหัวไม้กึ่งเป็นบัวรัดเสารอบอาคาร ส่วนเสาของอาคารที่ต่ำกว่าพื้นลงมาได้เปลี่ยนจากเสาไม้เป็นเสาคอนกรีตรับตั้งแต่ฐานรากขึ้นมา ซึ่งลักษณะเสาคอนกรีตนี้ได้ถูกเปลี่ยนมาตั้งต่อก่อนที่จะทำการบูรณะครั้งล่าสุดแล้ว

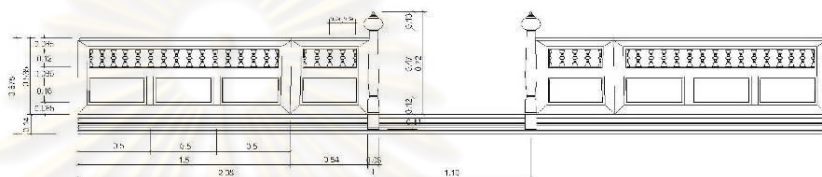


ภาพที่ 4.62 ฐานอาคาร ยกได้สูง

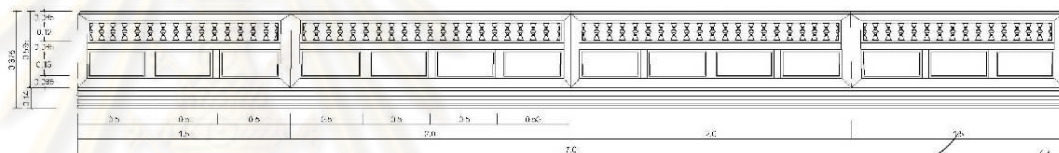
ภาพถ่ายเส้นที่ 4.60 พนักกระเบื้อง : แบบแสดงรูปร่างภายนอกของพนักกระเบื้อง



พนักกระเบื้อง 4 ด้าน



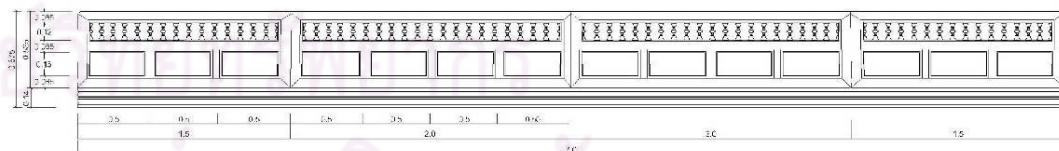
พนักกระเบื้องด้านที่ 1



พนักกระเบื้องด้านที่ 2



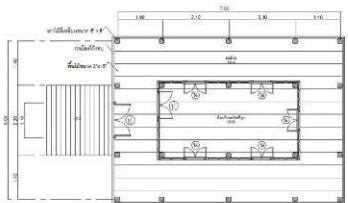
พนักกระเบื้องด้านที่ 3



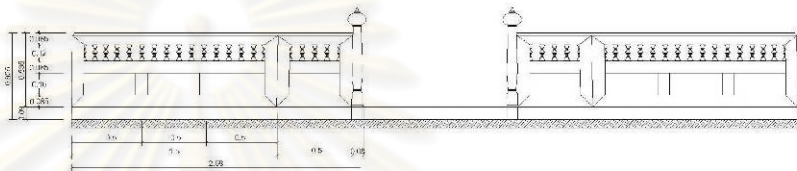
พนักกระเบื้องด้านที่ 4

ศูนย์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

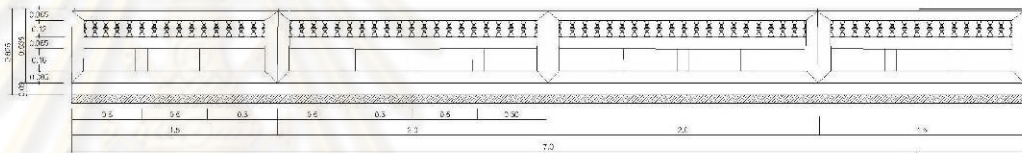
ภาพลายเส้นที่ 4.61 รูปแบบพระระเบียง : แบบแสดงจุดด้านภายนอกของพระระเบียง



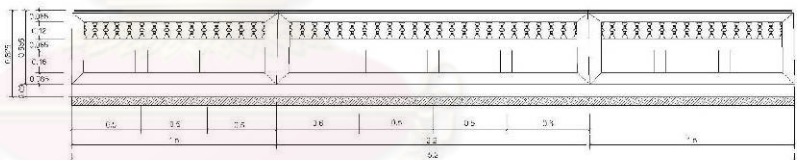
พระระเบียง 4 ด้าน



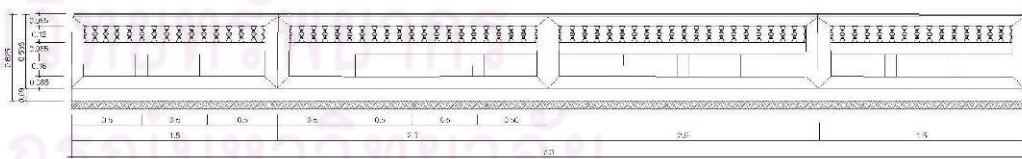
พระระเบียงด้านที่ 1



พระระเบียงด้านที่ 2



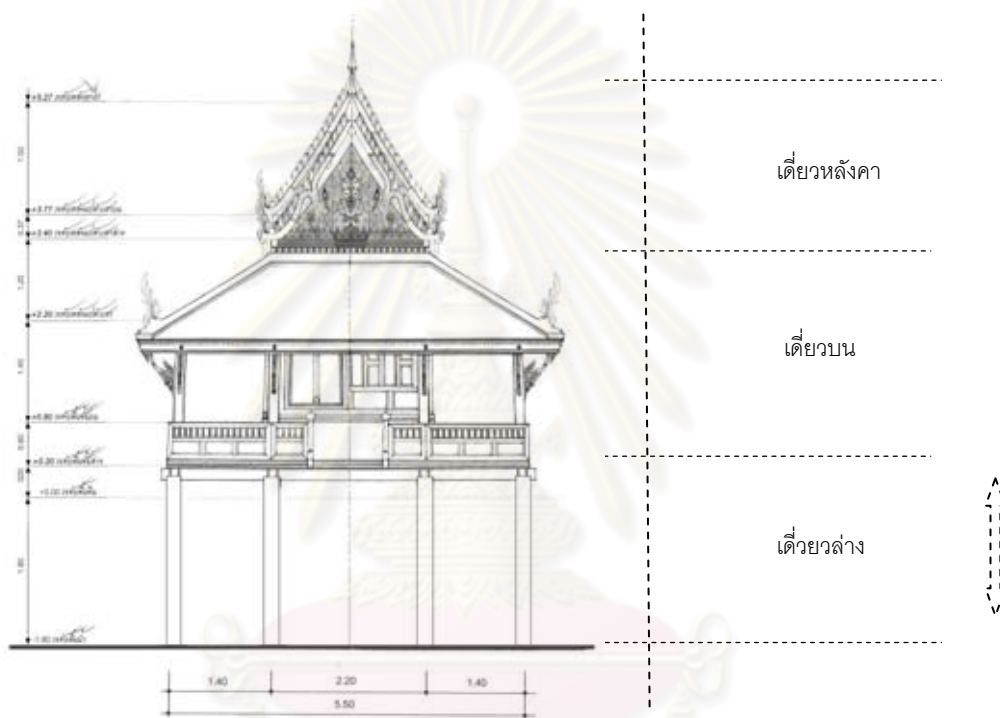
พระระเบียงด้านที่ 3



พระระเบียงด้านที่ 4

เมื่อพิจารณารูปแบบสถาปัตยกรรมของหอพระไตรปิฎกวัดสิงห์หลังนี้ พบว่ามีรูปแบบที่มีลักษณะคล้ายเรือนไทยโดยเฉพาะส่วนของฝาผนัง แต่หากเป็นเรือนไทยที่มีรูปแบบการประดับตกแต่งที่วิจิตรสวยงามกว่า **สัดส่วนของอาคาร**

เมื่อพิจารณารูปด้านของหอพระไตรปิฎกหลังนี้ โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาเรื่องสัดส่วนเป็นสำคัญ จะเห็นว่าอาคารหลังนี้มีสัดส่วนของเดีวบน เดียวล่างและเดีวหลังคาขนาดพอกัน โดยสัดส่วนของเดีวบนค่อนข้างมากกว่าเล็กน้อยทั้งนี้ในส่วนของเดีวล่างก็ขึ้นอยู่กับระดับการขึ้นลงของน้ำ แต่อย่างไรก็ดี มุมของการมองอาคารหลังนี้ หากต้องการเห็นสัดส่วนของอาคารทั้งหลังนั้น อาจต้องเข้าไปใกล้อาคารสักหน่อย เนื่องจากในระยะของการมองในระยะไกลนั้น อาจมองเห็นสัดส่วนอาคารที่มีเดีวล่างน้อยมาก



ภาพลายเส้นที่ 4.62 สัดส่วนของเดีวอาคาร



ภาพลายเส้นที่ 4.63 สัดส่วนของอาคารเมื่อมองจากระยะไกล



ภาพที่ 4.64 มุมมองหอพระไตรปิฎกจากทางเข้า

วัสดุและการประดับตกแต่ง

หอพระไตรปิฎกหลังนี้ ใช้วัสดุก่อสร้างเป็นไม้ทั้งหลัง รูปแบบคล้ายเรือนไทย แต่มีการทรงเครื่องล้าของ และมีการประดับตกแต่งที่เพิ่มขึ้นจากเรือนไทยปกติหลายอย่างด้วยกัน องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของหอพระไตรปิฎกหลังนี้ มีการทาสีเพื่อเพิ่มความสวยงามและยังเป็นการรักษาเนื้อไม้ไปในตัวด้วย

ในส่วนของหลังคา ใช้ของกระเบื้องหลังคาที่เป็นกระเบื้องหางเหยี่ยวซีเมนต์สมัยใหม่สีแดง หลังคาประดับเครื่องล้าของแบบมีนาคสะดุ้ง ประกอบด้วยช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์ซึ่งประดับกระจกลีทองเดินเส้นด้วยสีขาว หน้าบันไม้สลักของเดิมไม่มีการปิดทองที่ตัวลายเพ็ชหลังการบูรณะ หน้าบันประดับกระจกลีขาว องค์ประกอบของหน้าบันที่พ้นจากแผงหน้าจั่ว คือ ออกไก่ แปลาน ฟ้าไชรา แปหัวเสา ทาสีแดงชาด รวมทั้งเชิงกลอนด้วยที่หลังคากันสาด สะพานหนูแกะบัวหยดน้ำ เพื่อประโยชน์ในเวลาฝนตก แล้วยังเพิ่มความสวยงามขึ้นอีกด้วย

ที่ตัวเรือนเสาของอาคารเป็นเสาไม้ทาสีแดงชาด ยกเว้นเสาภายในห้องเก็บพระไตรปิฎกทาสีแดงชาด ฝาผนังและระเบียง ทาสีแดงและปิดทองที่ลูกตั้งลูกนอน บานประตูและหน้าต่าง ตกแต่งด้วยลายด้วยการลงรักปิดทอง แต่ที่ผนังด้านในของห้องเก็บพระไตรปิฎกไม่มีการทาสี จะเห็นได้ว่าหอพระไตรปิฎกหลังนี้ มีการพยายามทำการประดับตกแต่งให้อาคารมีความวิจิตรสวยงาม แสดงถึงการให้ความสำคัญกับอาคาร ซึ่งเป็นที่เก็บพระไตรปิฎก และเรียบง่าย การประดับตกแต่งที่แสดงให้เห็นจริงๆ ก็เห็นจะเป็นในส่วนของฝาผนังห้องเก็บพระไตรปิฎก แต่อย่างไรก็ตามการประดับตกแต่งที่เต็มที่ก็ยังคงไว้ในส่วนขององค์ประกอบด้านนอกของห้องพระไตรปิฎก แต่ภายในห้องพระไตรปิฎกเองนั้น กลับไม่มีการประดับตกแต่งหรืออย่างน้อย ในอาคารหลังนี้ ก็น่าจะทาสีแดงเหมือนกันองค์ประกอบส่วนอื่นๆ ซึ่งอาจแสดงให้เห็นถึงความเรียบง่ายและไม่ต้องการสิ่งปรุงแต่งใดๆ มากนัก ในห้องเก็บพระไตรปิฎก



ภาพที่ 4.63 ภายนอกห้องเก็บพระไตรปิฎก



ภาพที่ 4.64 ภายในห้องเก็บพระไตรปิฎก

4.2.4. โครงสร้างหอพระไตรปิฎก

หอพระไตรปิฎกหลังนี้เป็นอาคารที่ก่อสร้างด้วยไม้ทั้งหลัง มีแต่เพียงเสาส่วนกลางที่ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นเสาคอนกรีตแล้วเนื่องเหตุผลด้านความคงทนกว่าเสาไม้ที่ต้องอยู่กลางน้ำและผูกพันได้ง่ายกว่า อาคารก่อสร้างด้วยระบบเสาและคาน โครงสร้างส่วนหลังคาเอกประกอบด้วยช่อ ตั่ง ออกไก่ จันทัน แปลาน กลอน ระแนง ส่วนหลังคาเอกที่ซ้อนชั้นรับด้วยเสาดูกักตา หลังคากันสาดประกอบด้วย จันทัน แปลาน กลอน ระแนง เต้า และคันทวย ซึ่งหลังคาทั้งหมดรับด้วยเสาที่ส่วนกลางเปลี่ยนเป็นเสาคอนกรีตและส่วนบนเป็นเสาไม้สูงขึ้นไปรับ ในส่วนของผนังและพนักระเบียงนั้นมีลักษณะเป็นแผงฝาความยาวแต่ช่วงเสา โดยส่วนของผนังที่มีช่องเปิดเป็นหน้าต่างหรือประตูก็จะประกอบเป็นแผงสำเร็จในตัวเอง ส่วนโครงสร้างพื้นนั้นประกอบด้วยรูดและพื้นที่วางอยู่บนรูดโดยไม่มีตงรองรับ ซึ่งรูดนี้รูดที่วางที่หัวเสาและวางอยู่บนเสาคอนกรีต โดยการวางตำแหน่งของรูดที่รองรับพื้นที่เป็นส่วนระเบียงนั้น ก็จะวางในตำแหน่งหลังรูดให้ลดระดับต่ำลงมากกว่าหลังรูดที่รับพื้นที่ของห้องกับพระไตรปิฎกที่พื้นจะยกสูงขึ้นเพื่อวางพื้นได้ความสูงตามระดับที่ต้องการ



ภาพที่ 4.65 โครงสร้างหลังคาจั่ว



ภาพที่ 4.66 โครงสร้างหลังคากันสาด

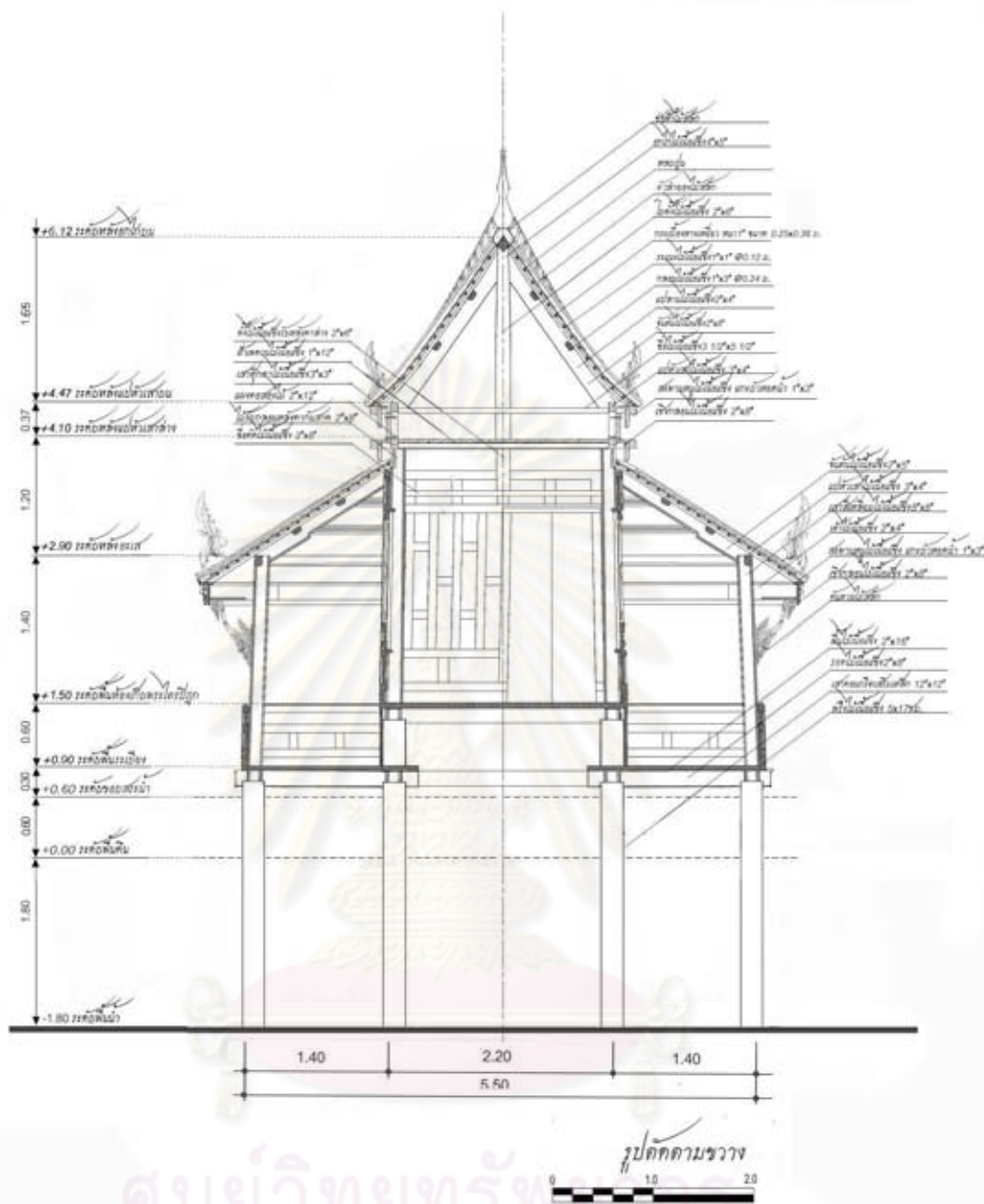


ภาพที่ 4.67 โครงสร้างพื้น

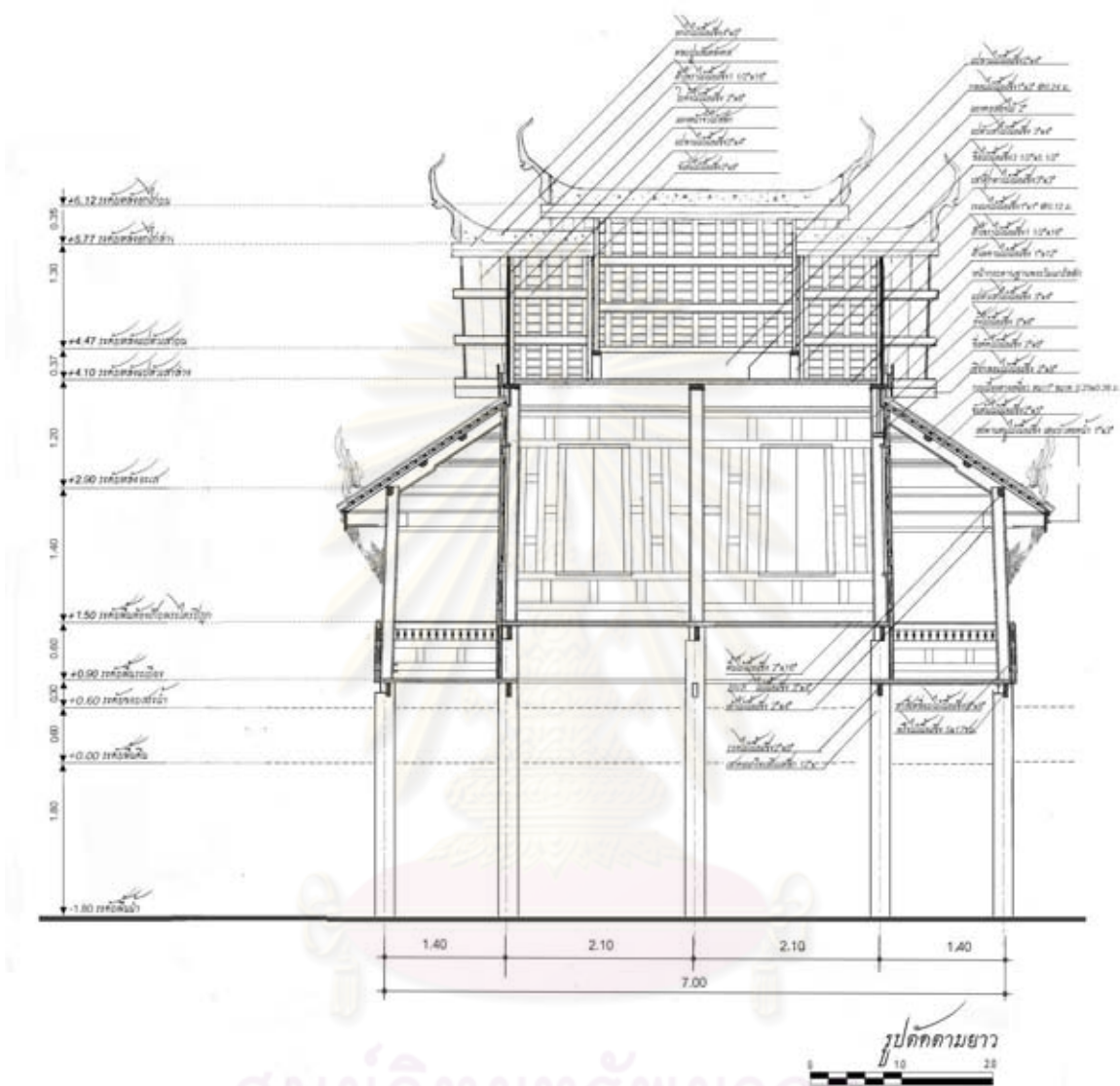
การวิเคราะห์โครงสร้างแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

- ก. โครงสร้างส่วนหลังคา ได้แก่
 - หลังคาจั่ว
 - หลังคากันสาด
- ข. โครงสร้างส่วนตัวเรือน ได้แก่
 - ฝาผนังห้องเก็บพระไตรปิฎก
 - แผงพนักระเบียง
- ค. โครงสร้างส่วนพื้น ได้แก่
 - พื้นระเบียง
 - พื้นห้องเก็บพระไตรปิฎก

โดยในการกล่าวถึงรายละเอียดของโครงสร้างในแต่ละส่วน ขออธิบายถึงรูปแบบโครงสร้างที่ได้ทำการสำรวจสภาพในปัจจุบัน โดยหากมีข้อสันนิษฐานว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปจากของเดิมก็จะขออธิบายควบคู่ไปด้วย



ศูนย์วิทยพัชรกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ภาพลายเส้นที่ 4.64 รูปตัดตามขวางของหอพระไตรปิฎกวัดสิงห์



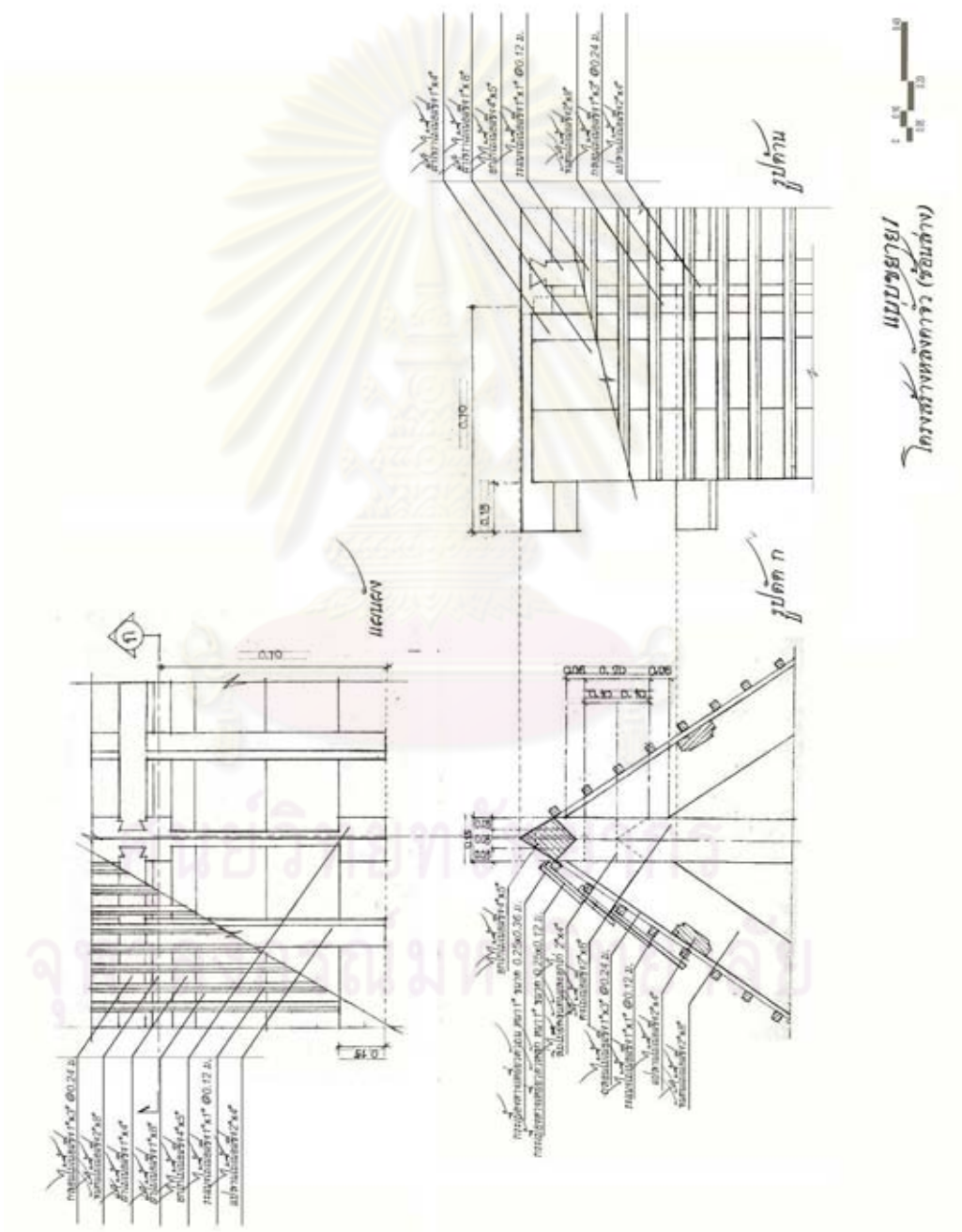
ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพลายเส้นที่ 4.65 รูปตัดตามยาวของหอพระไตรปิฎกวัดสิงห์

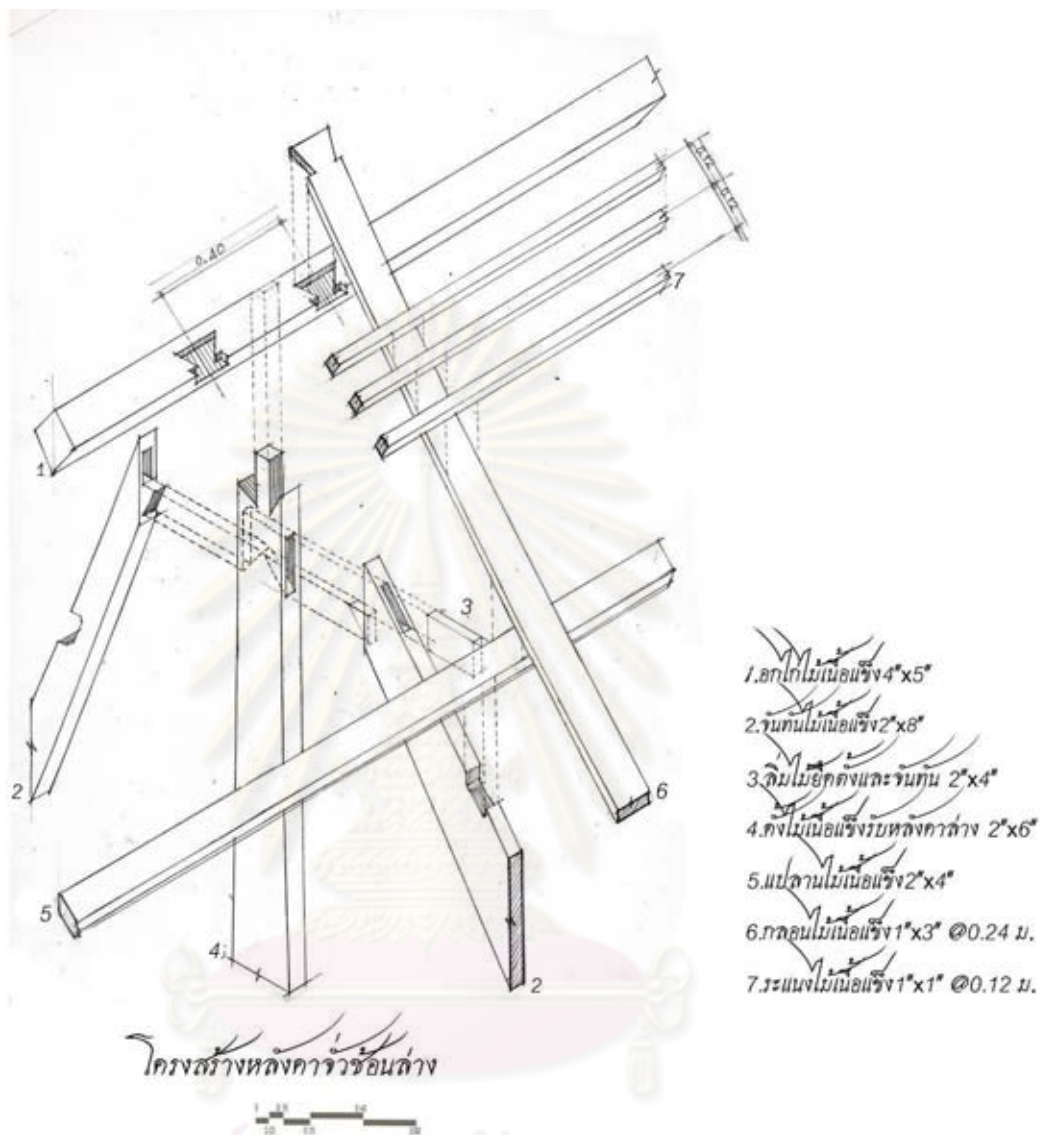
ก. โครงสร้างส่วนหลังคา

โครงสร้างหลังคาจั่ว

ในส่วนโครงสร้างหลังคาจั่วนั้น มีการซ้อนชั้นหลังคา โดยโครงสร้างหลังคาบนที่ยกซ้อนชั้นนั้นนั่งอยู่บนเสาตึกตา โครงสร้างหลังคาเป็นระบบจันทันและซื่อ องค์ประกอบโครงสร้างของหลังคาสองซ้อนนั้นเหมือนกันคือ ประกอบไปด้วย ซื่อ ไม้คั้ง ออกไก่ จันทัน แพลาน กลอน ระแนง เป็นโครงสร้างหลัก



ภาพลายเส้นที่ 4.66 การวางโครงสร้างของหลังคา



ภาพลายเส้นที่ 4.67 การวางโครงสร้างของหลังคา

จากภาพแสดงโครงสร้างบริเวณนอกไถ่และใบตั้งโดยที่ใบตั้งมีเดือยสำหรับบอไถ่สวมเข้าและจันทันยึดติดกับใบตั้งที่ปลายบน ด้วยการบากใบตั้งและทำเดือยรูปสามเหลี่ยมที่จันทัน และลิ่มไม้ ตอนกลางของจันทัน บากรับแปลนสองตัว ปลายของกลอนส่วนบน ยึดติดกับบอไถ่ด้วยเดือยหางเหยี่ยว ระแนงยึดติดกับกลอนด้วยตะปู ซึ่งรูปแบบของกลอนที่นิยมทำกันในสมัยโบราณนั้น คือกลอนขอหรือกลอนบาก ซึ่งจากการสำรวจได้เปลี่ยนไปเป็นการใช้ตะปูอีกแทน ใช้ฝาไซราแผ่นไม้ขนาดใหญ่ บากเข้ากับบอไถ่ทั้งแผ่นไม้



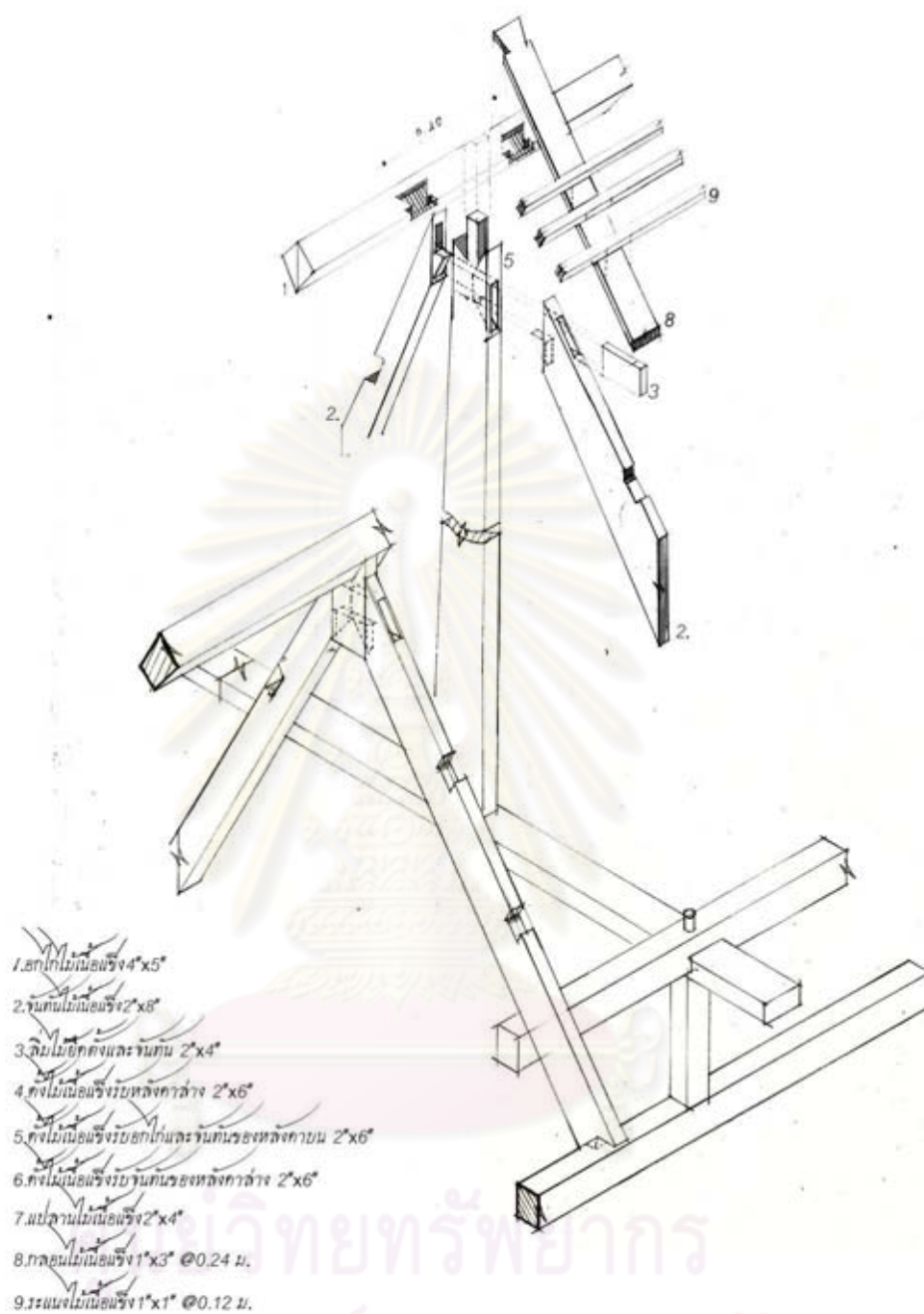
ภาพที่ 4.68 ภาพโครงสร้างอกไก่ กลอน และใบดั่ง

สำหรับบริเวณที่ซ้อนชั้นหลังคาในส่วนของปลายโครงสร้างหลังคาจั่วซ้อนล่างนั้นต้องมีจันทัน และตั้งสำหรับรับโครงสร้างอีกชุดหนึ่ง ซึ่งมีไม้สำหรับรับจันทันต่างหาก โดยไม่ทำเต็มความสูงเหมือนใบดั่งที่ หน้าจั่ว และในส่วนของอกไก่มีใบดั่งที่ตั้งบนช่อของหลังคาจั่วซ้อนบนเป็นตัวรับ และมีไม้สำหรับรับอกไก่ของ หลังคาจั่วบนนั่งบนอกไก่ของหลังคาจั่วล่างอีกทีหนึ่ง ซึ่งไม้ตัวนี้ ทำหน้าที่รับจันทันด้วย



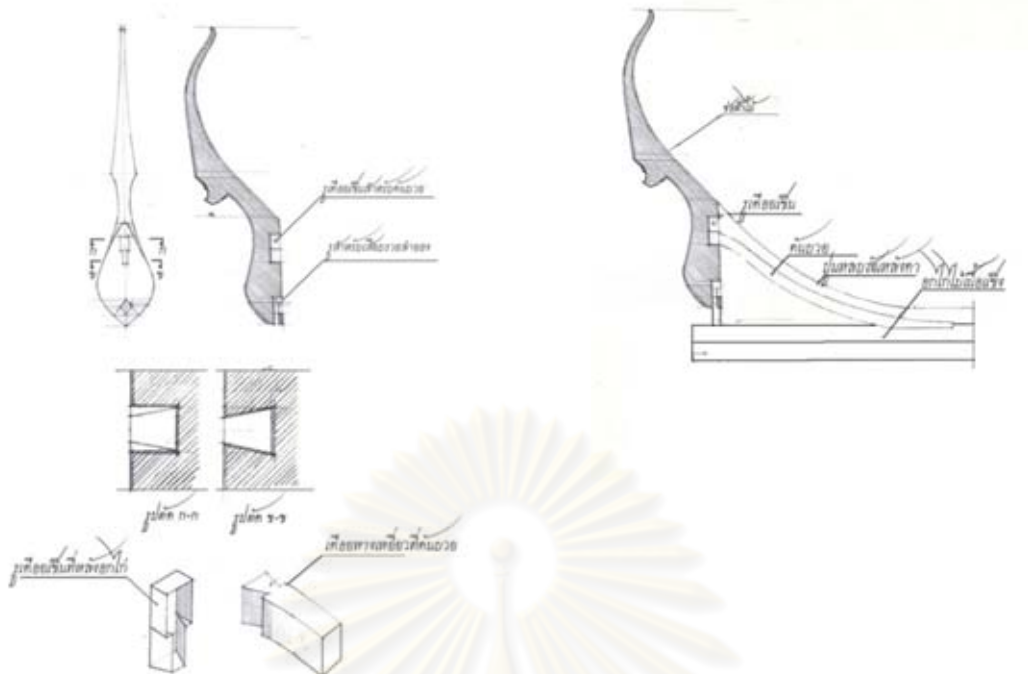
ภาพที่ 4.69 ภาพโครงสร้างอกไก่ กลอน จันทัน และใบดั่งของหลังคาชั้นซ้อน

หลังคาของหอพระไตรปิฎกหลังนี้ มุมด้วยกระเบื้องซีเมนต์หางเหยี่ยว ซึ่งสันนิษฐานว่าในสมัยโบราณ อาจจะมีมุมกระเบื้องว่าวก็อาจเป็นได้ สำหรับส่วนของหลังคาและหลังคาข้างนั้น หลังจากมุม กระเบื้องแล้ว มีการปูแผ่นสังกะสีและมีเหล็กเสริมก่อนหล่อปูนให้ได้รูป ช่อฟ้านั้นปรับเปลี่ยนจากเดิมที่ไซ คันบวย คือ ใช้คอนกรีตและยึดด้วยเหล็ก โดยส่วนของช่อฟ้า ที่บริเวณกึ่งกลางตัวมีช่องสำหรับใช้คันบวยยึด ซึ่ง จากการสำรวจไม่ได้ใช้แล้ว และบริเวณส่วนล่างของช่อฟ้าปากช่องไว้สำหรับรับกับเครื่องถ่ายของ



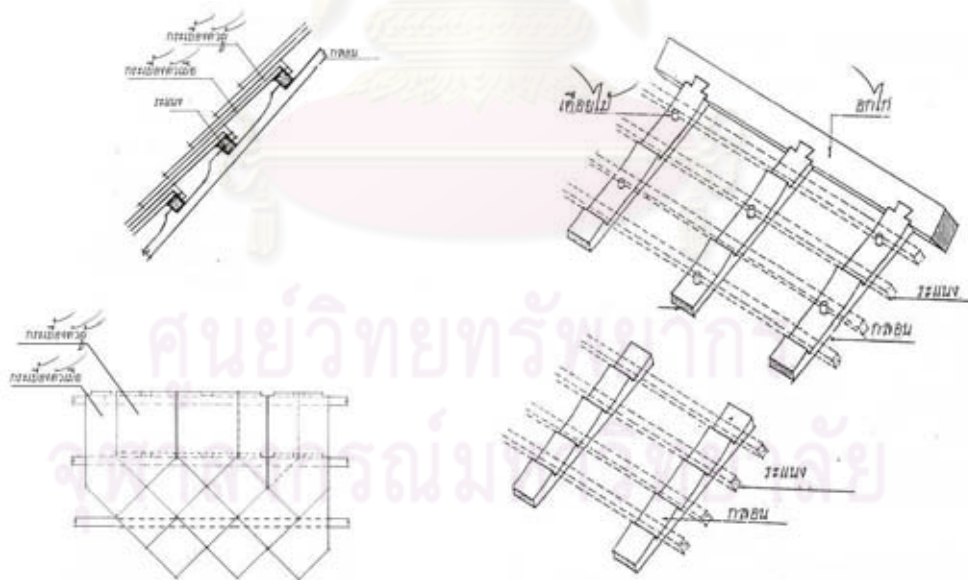
มหาวิทยาลัยแพทย์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพลายเส้นที่ 4.69 การวางโครงสร้างของหลังค้ำหน้าชั้น



ภาพลายเส้นที่ 4.71 กสารถัดข้อฟ้าและหลังสันหลังคาด้วยคันทวย ตามแบบแผนเดิม

อกไก่ยึดด้วยคันทวย โดยปลายคันทวยทำเป็นเดือยหางเหยี่ยว ยึดเข้ากับหลังอกไก่บริเวณส่วนล่างของอกไก่มีรูสำหรับเสียบรอยระกา



ภาพลายเส้นที่ 4.72 รูปแบบกลอนและการมุงกระเบื้องที่ถูกตัดตามแบบแผนเดิม

จากการสำรวจ พบว่าอาคารหลังนี้มีกลอนที่เปลี่ยนรูปแบบไป รวมถึงกระเบื้องด้วย เนื่องจากกระเบื้องในยุคปัจจุบัน มีขนาดแผ่นใหญ่ ระยะของระแนงจึงมีระยะที่กว้าง และกลอนไม่จำเป็นต้องใช้กลอนมากอย่างโบราณ เนื่องจากใช้ตะปูยึดระแนงกับกลอนจะเป็นการสะดวกกว่า



ภาพที่4.70 การติดตั้งหน้ากระดานฐานพระ



ภาพที่4.71 โครงสร้างบริเวณผนังหน้าจั่ว

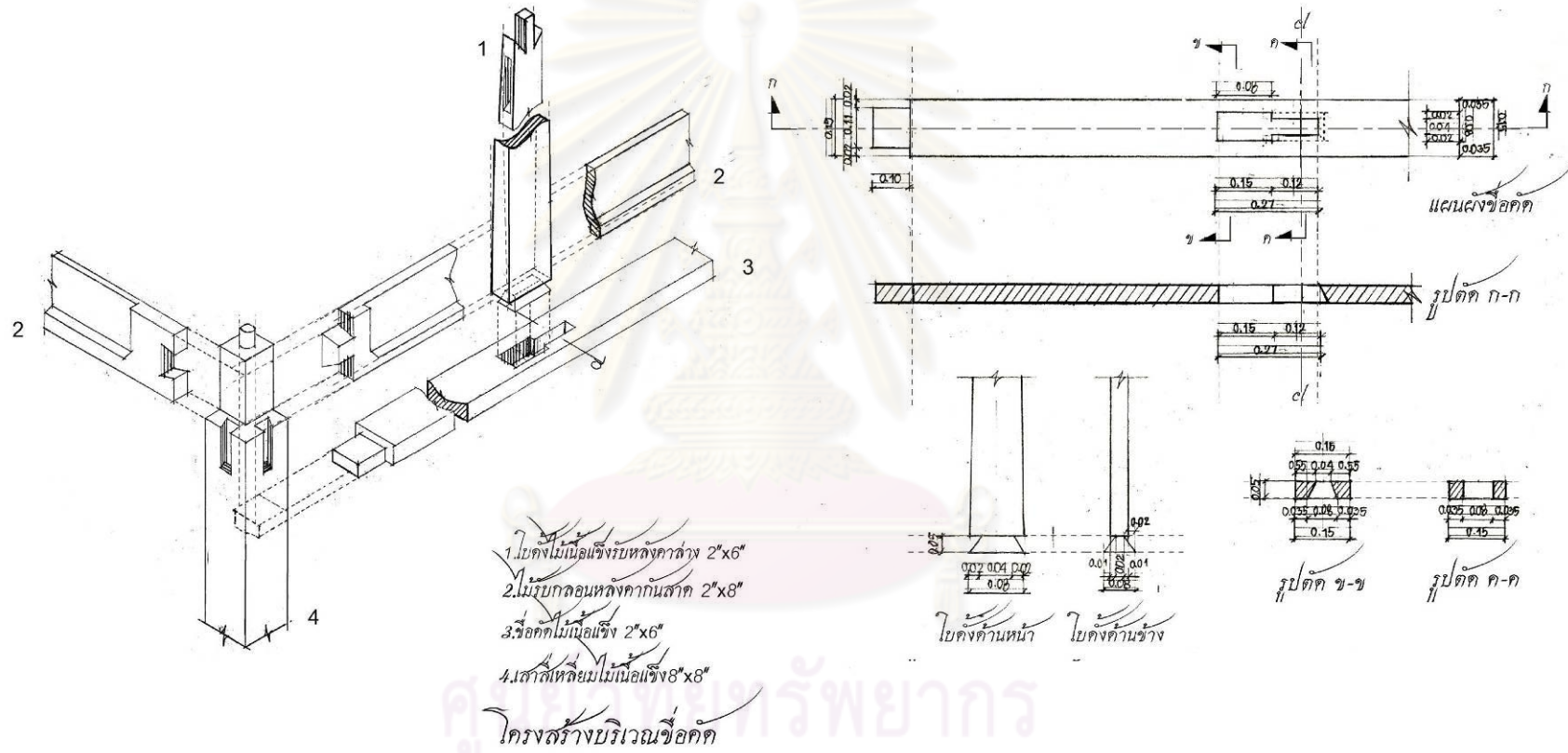


ภาพที่4.72 แผงหน้าจั่ว เข้าประกบกับแปหัวเสา

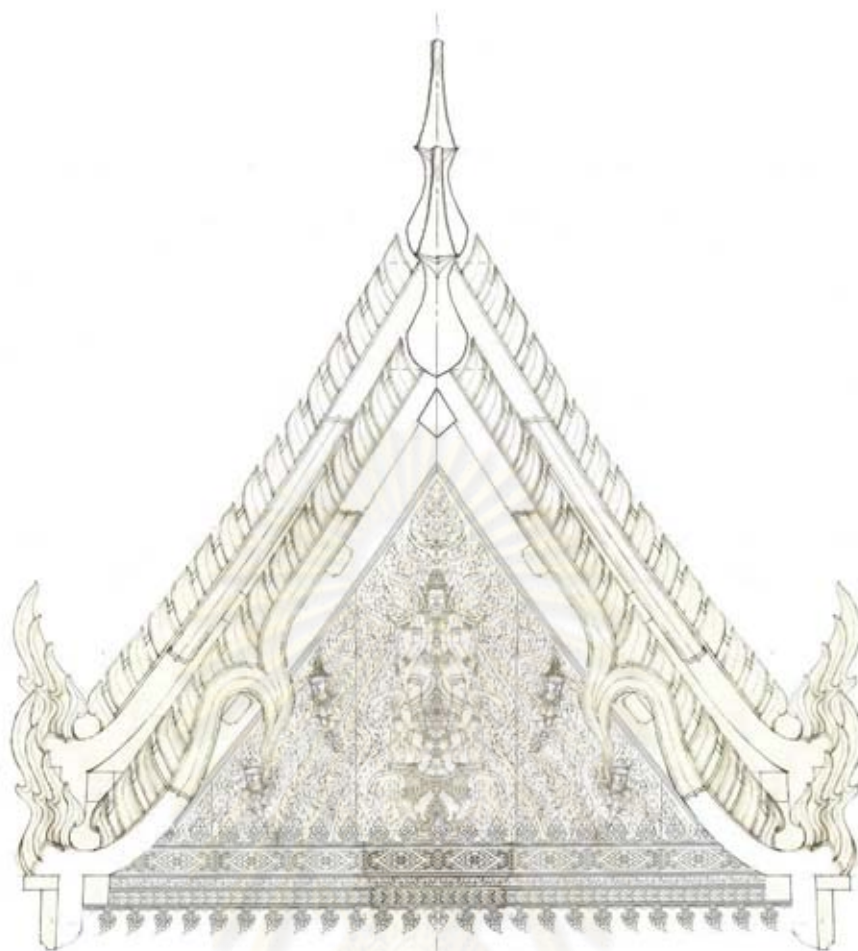


ภาพที่ 4.73 การติดตั้งหน้าบัน

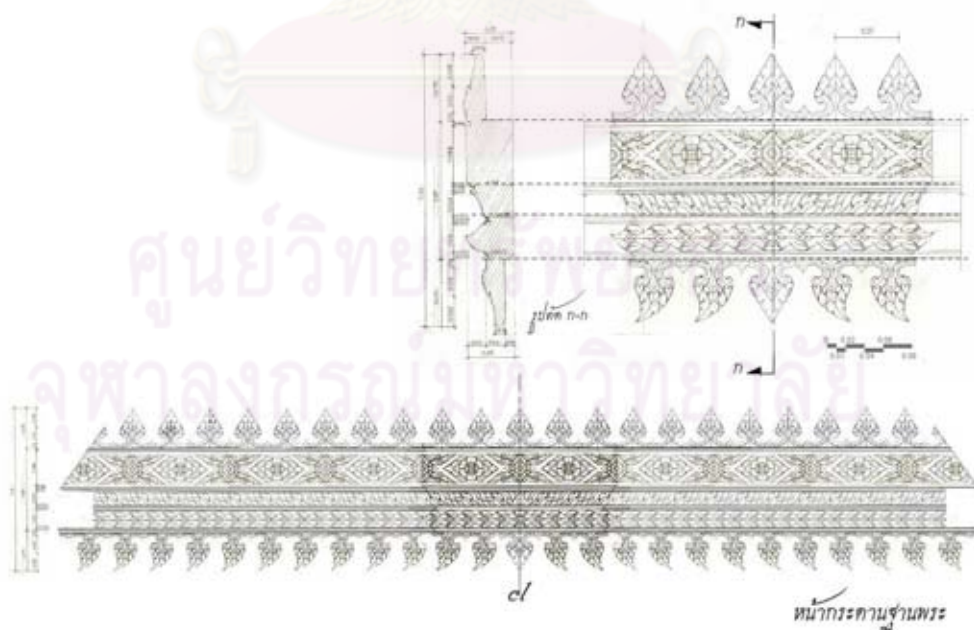
ภาพลายเส้นที่ 4.75 โครงสร้างบริเวณข้อตัด แสดงแนวคอดองและตั้ง



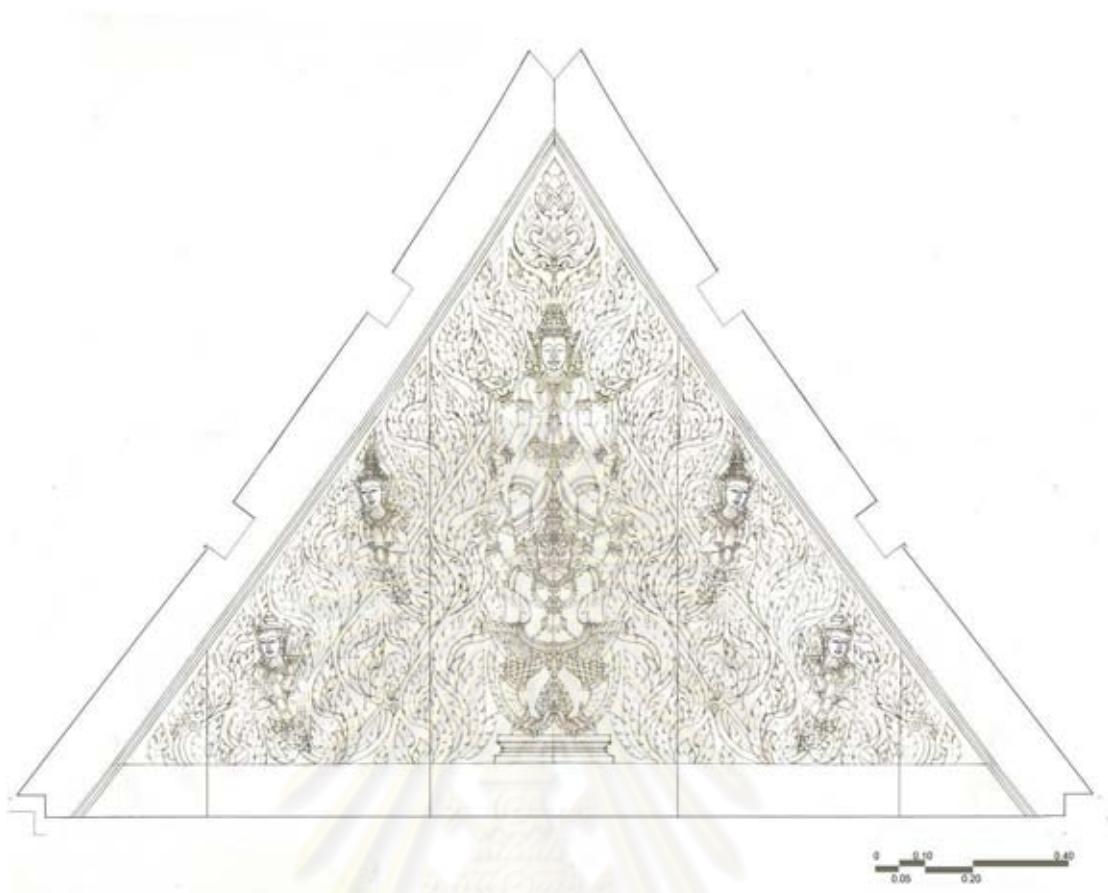
ศูนย์สัตยาทรพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ภาพลายเส้นที่ 4.76 หน้าจั่ว



ภาพลายเส้นที่ 4.77 หน้ากระดานฐานพระ บริเวณปลายทั้งสองข้างสวมเข้ากับแปหัวเสา
และตัดเฉียงตามองศาของจันทันและฝ้าไซรา



ภาพลายเส้นที่ 4.78 แผงหน้าบัน ประกอบด้วยไม้หลายชั้น เพาะไม้เข้าด้วยกัน ยึดด้วยกรอบสามเหลี่ยมอีกที



ภาพที่ 4.74 เดือบระหว่งหางหงส์และรอยระกา



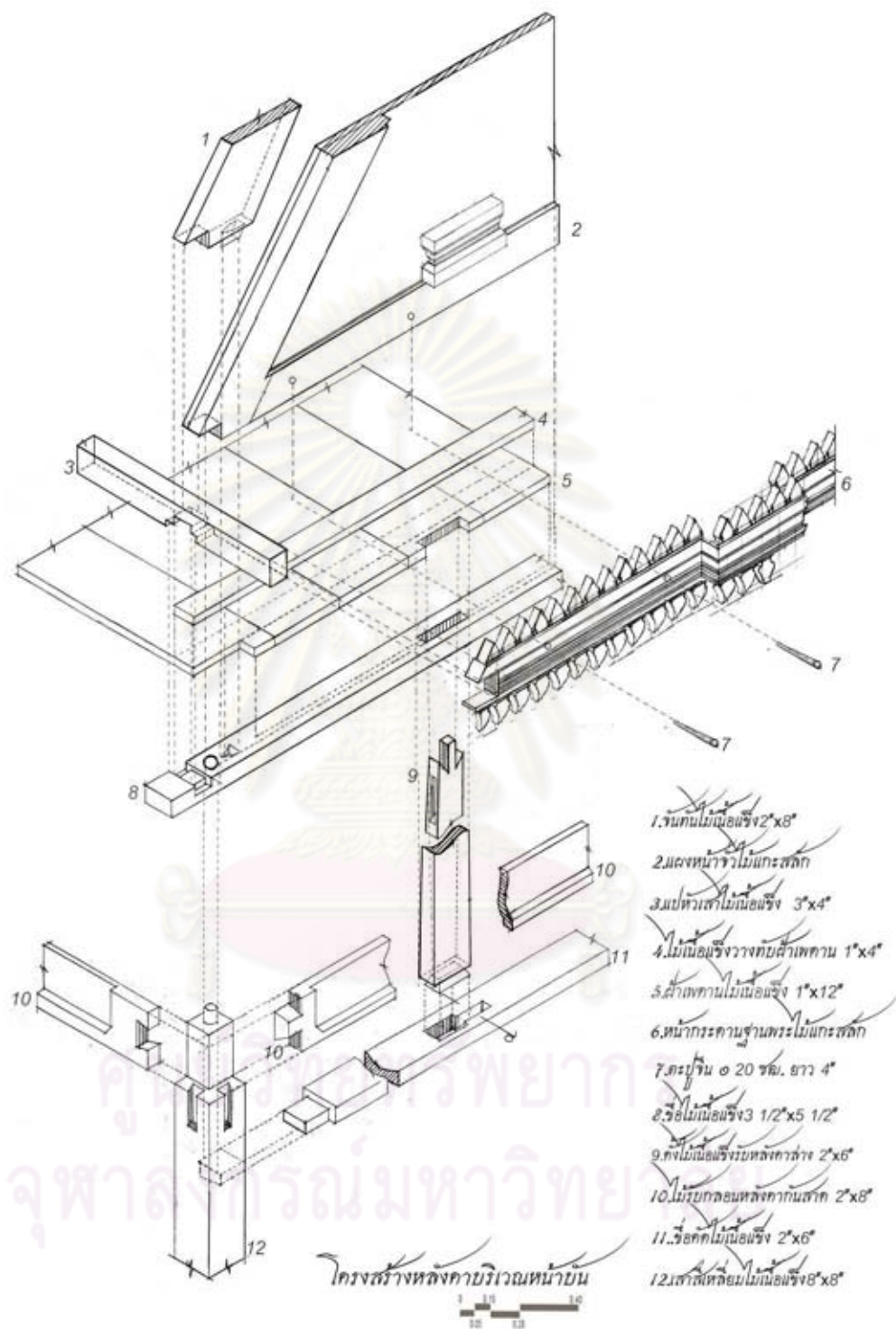
ภาพที่ 4.75 รอยระกา



ภาพที่ 4.76 หน้าบันและหน้ากระดานฐานพระ



ภาพที่ 4.77 ส่วนปลายของหน้ากระดานฐานพระ



ภาพลายเส้นที่ 4.80 โครงสร้างบริเวณหน้าจั่ว

จากส่วนบนของโครงหลังคาลงมาพิจารณาที่ส่วนปลายของโครงสร้างบริเวณหัวซ้อ ใต้นี้ ปลายจันทันยึดไว้กับซ้อด้วยเดือรูปสามเหลี่ยม และบารับกับแปหัวเสา ส่วนแปหัวเสาสับกับซ้อ โดยซื่อนี้สวมอยู่กับหัวเทียนของเสาอีกที ในส่วนของหัวซ้อที่ยื่นออกไปทำหน้าที่รับกับเชิงกลอนและเข้ากันด้วยเดือเช่น มีสะพานหวางบนหัวซ้อโดยสะพานหนูนี้อัดน้ำเพื่อช่วยในการกระจายหยดน้ำฝนไม่ให้ไหลย้อนเข้าสู่โครงสร้างหลัก ส่วนบริเวณคอสองที่มีการยกระดับหลังคานั้น มีเสาดูกตานั้นอยู่บนแปหัวเสา

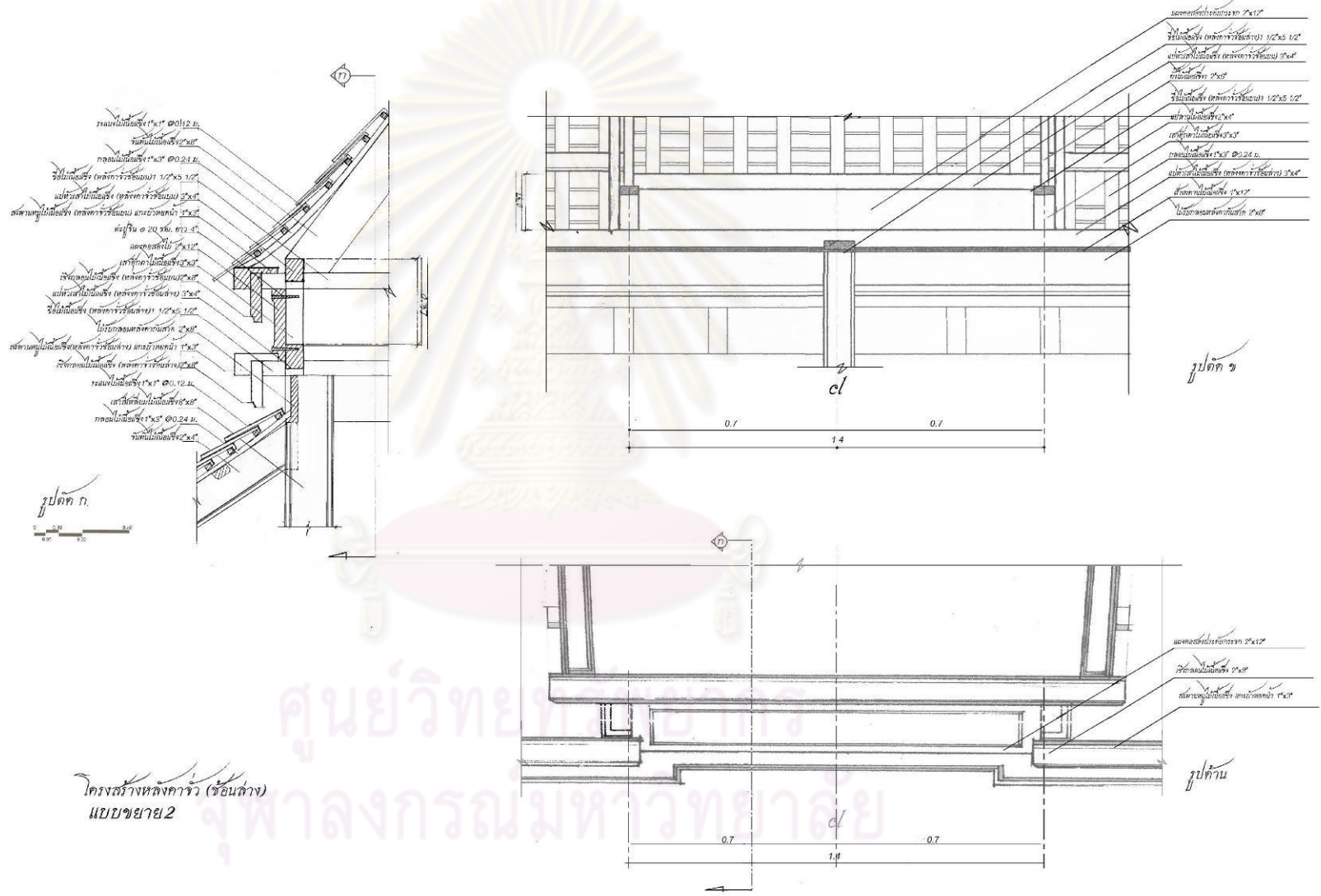
ในส่วนของหลังคาที่ซ้อนชั้นนั้น โครงสร้างหลังคาซ้อนบนรับด้วยเสาดูกตานั้นอยู่บนแปหัวเสาและยึดกันไว้ด้วยเดือเช่น โดยมีการเข้าไม้โครงสร้างเหมือนกับโครงสร้างหลังคาชั้นล่างทุกอย่าง ยกเว้นหัวเทียนที่ต้องสวมเข้ากับบริเวณกึ่งกลางของรอยบากของซ้อการซ้อนนี้ หลังคามีช่องว่างที่เกิดจากการยกชั้นหลังคา เรียกว่าคอสอง ซึ่งใช้ไม้แผ่นปิดช่องว่างยึดเข้ากับเสาดูกตาด้านด้วยตะปูจีน



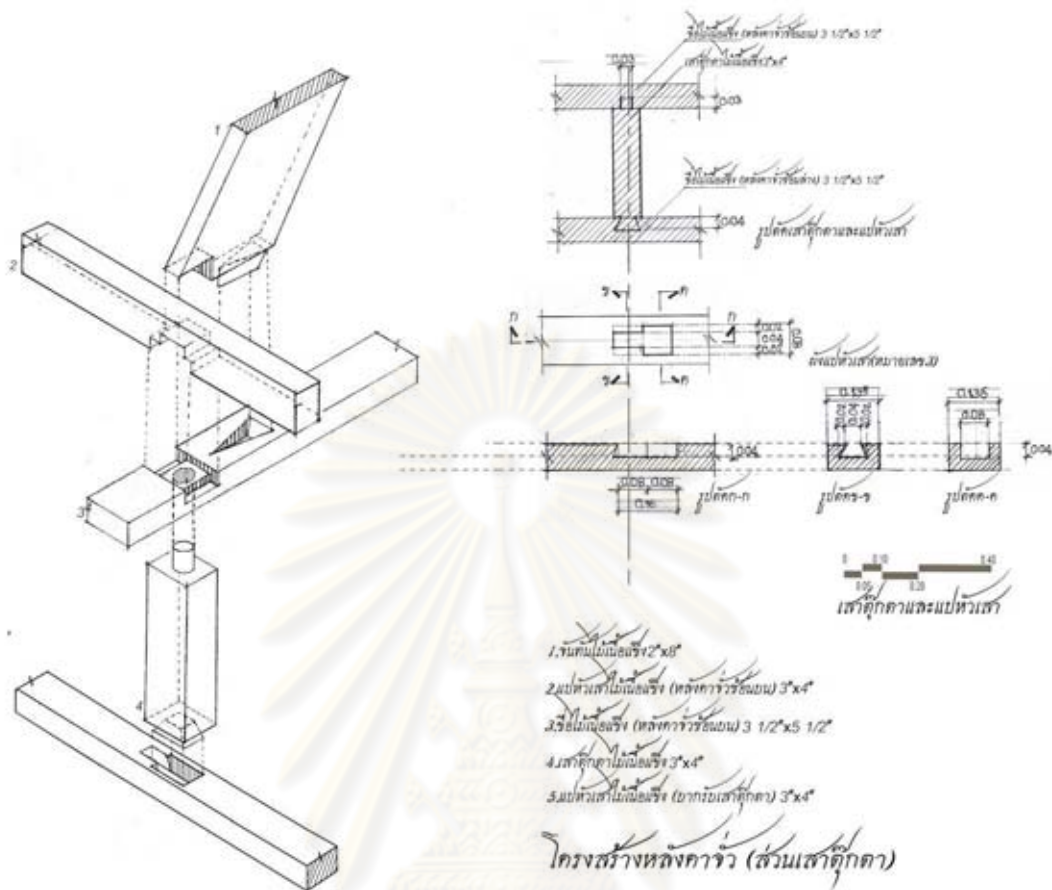
ภาพที่ 4.76 โครงสร้างคอสอง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

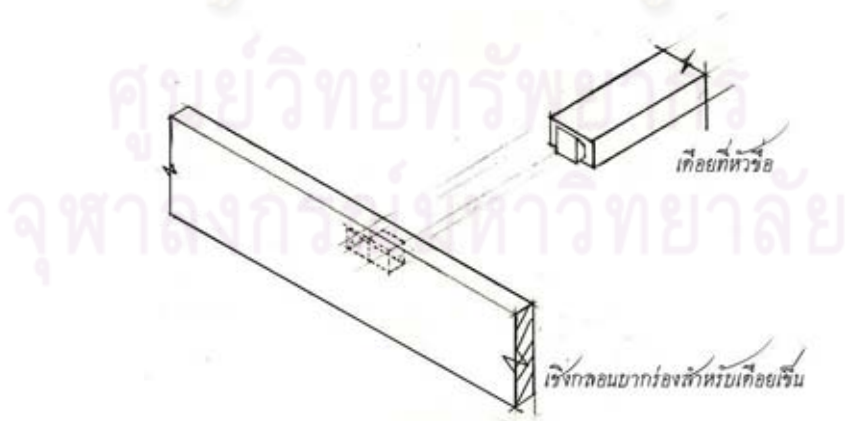
ภาพถ่ายเส้นที่ 4.81 โครงสร้างบริเวณคดของ



โครงสร้างหลังคาแก้ว (ชั้นล่าง)
แบบขยาย 2

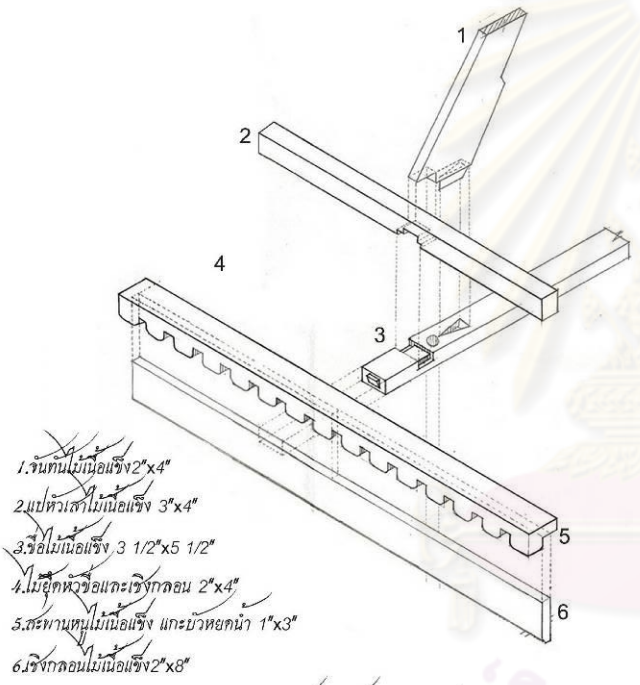


ภาพลายเส้นที่ 4.82 การเข้าไม้โครงสร้างบริเวณเสาดูกตาม

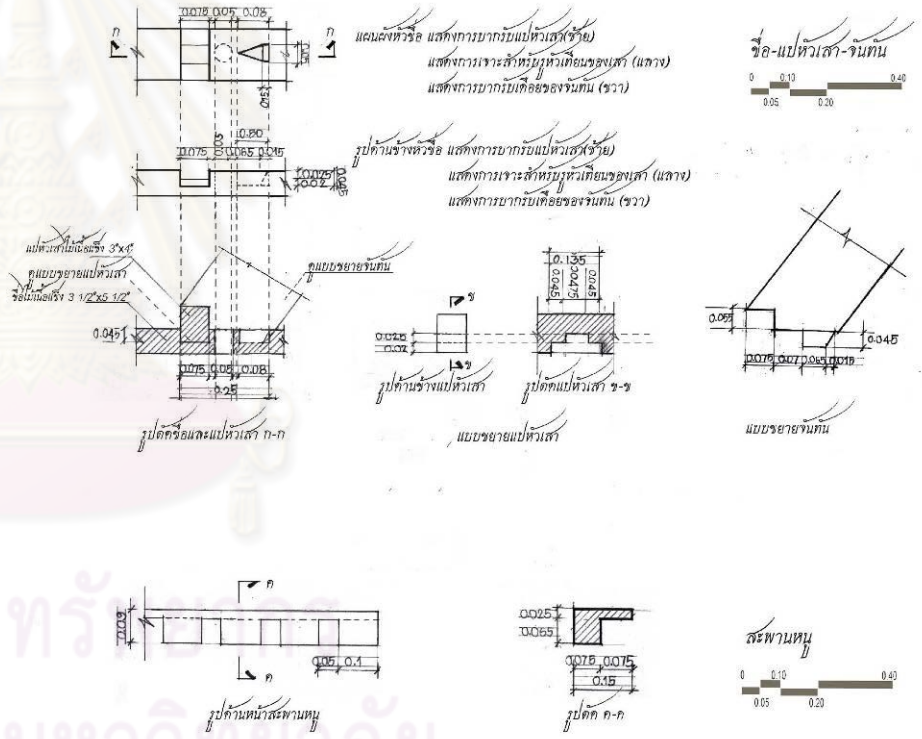


ภาพลายเส้นที่ 4.83 เคียวท้าวที่หัวเรือ

ภาพลายเส้นที่ 4.84 การวางซื่อ ประตูเตาและจันทัน

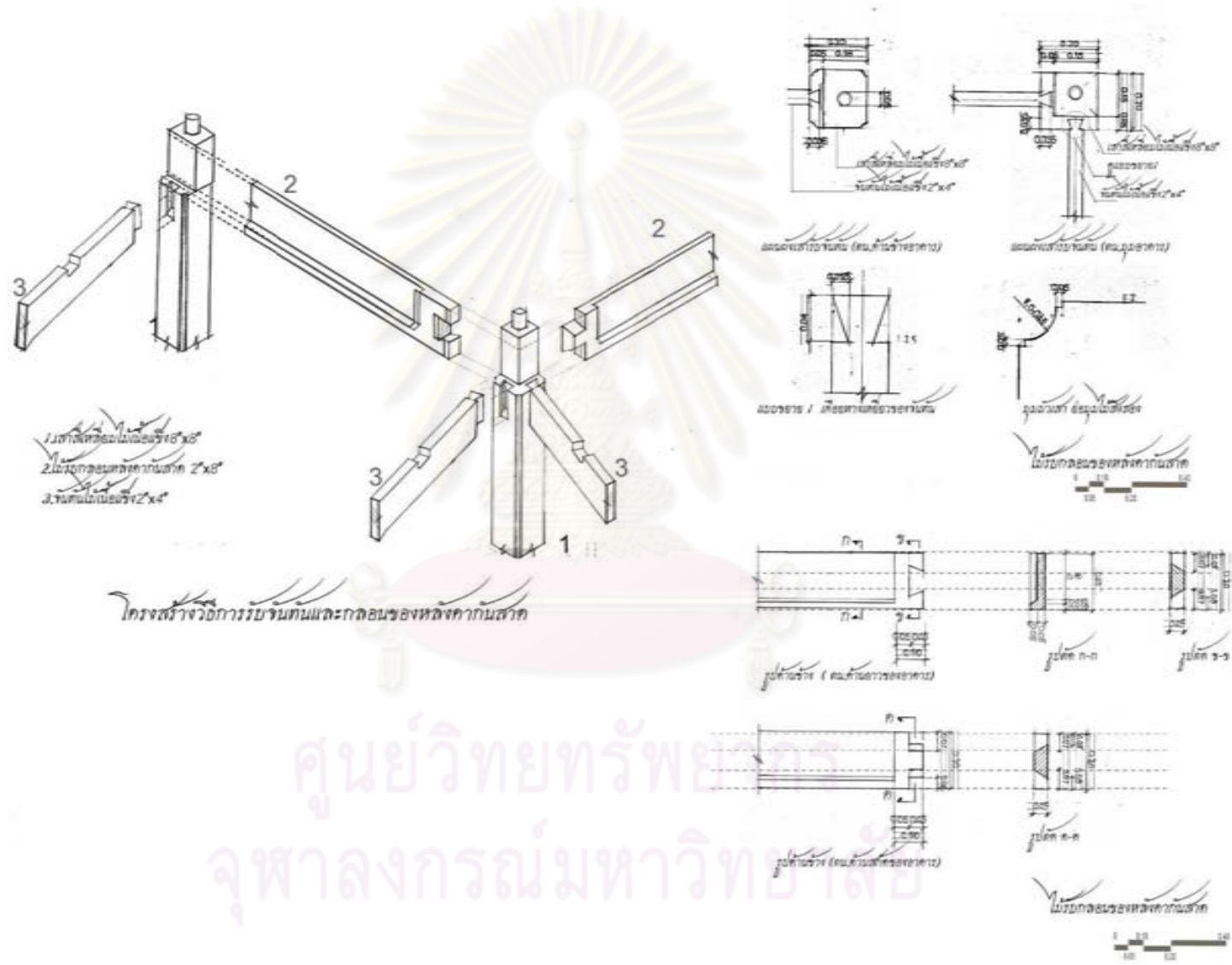


โครงสร้างหลังคาจั่ว (ส่วนเสาคู่ค้ำ)



ศูนย์วิทยพั
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพลายเส้นที่ 4.85 โครงสร้าง บริเวณที่นั่งเสา สำหรับรับหลังคาปั้นสาด



ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ภาพที่ 4.77 อะเสรับหลังคากันสาด



ภาพที่ 4.78 แปหัวเสาและซื่อ

สำหรับอาคารขนาดเล็ก นิยมตั้งโอบตั้งบนซื่อคัด ซึ่งในอาคารหลังนี้ก็เช่นเดียวกัน โดยโอบตั้งตั้งบนซื่อคัดด้วยเดือยเข็น และสอดทะลุที่กึ่งกลางซื่อขึ้นไปรับออกไถ่ โดยเสาประธานบากรับซื่อคัด แผงหน้าจั่วนั่งบนซื่อคัดจากแนวของโอบตั้งและจันทันออกมาโดยนั่งอยู่บนซื่อคัดหนึ่งและเลยออกมาอีกครึ่งหนึ่ง น้ำจิ้งไม่รั่วและไหลย้อนเข้าสู่ภายใน ปลายทั้งสองของหน้ากระดานฐานพระวางบนแปหัวเสาติดไว้ด้วยตะปูจิ้งกับแผงหน้าจั่วอีกทีหนึ่ง

ที่เสาประธานหรือเสาร่วมในสองต้นที่รับซื่อนั้น บริเวณหัวเสามีการบากเสาบริเวณริมนอกเพื่อวางอะเสรัดรอบเสา ทำหน้าที่เป็นตัวรับกลอนของหลังคากันสาด โดยอะเสวางบนเสาและยึดกันด้วยเดือยหางเหยี่ยว โดยเดือยหางเหยี่ยวตัวผู้ อยู่ที่อะเสที่วิ่งตามแนวยาวของอาคาร และที่เสานี้เองบากเพื่อรับเดือยหางเหยี่ยวของจันทันชั้นหลังคากันสาด โดยระดับหลังของจันทันนั้นเสมอกับท้องอะเส

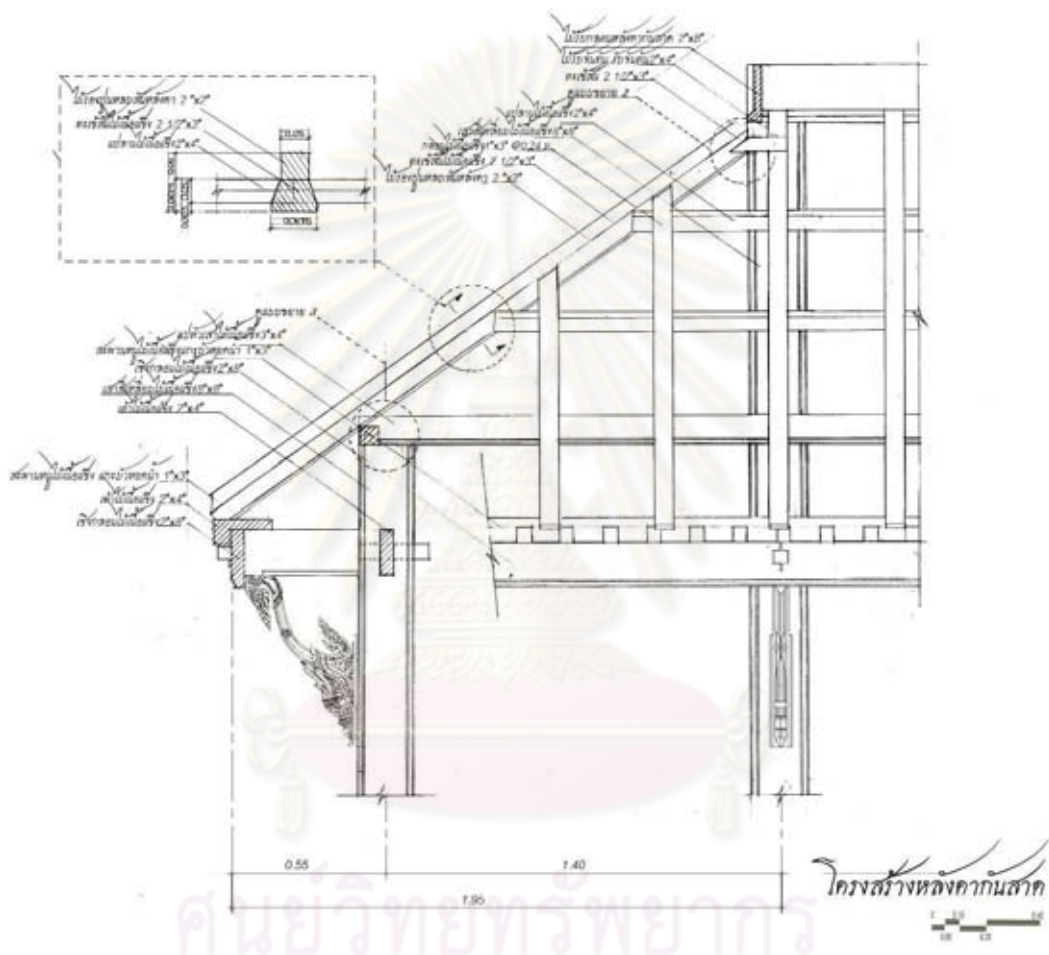
โครงสร้างหลังคากันสาด

อาคารหลังนี้มีหลังคากันสาดรอบอาคารไม่มีการซ้อนหลังคา โครงสร้างของหลังคากันสาดพาดช่วงระหว่างเสาประธานและเสาระเบียง โดยมีจันทัน พาดอยู่ระหว่างเสาถึงเสา หัวจันทันเข้าเดือยหางเหยี่ยวกับเสาประธาน ปลายจันทันจบที่เสาระเบียง โอบวางบนเสาที่บากรับอยู่ ตัวจันทันบากรับมีแปลาน กลอนพาดระหว่างเสา โดยหัวกลอนกลอนพาดอยู่ที่อะเสที่รัดรอบหัวเสา ปลายกลอนพาดเลยเสาระเบียงลงสู่ใต้ ที่ยึดติดกับเชิงกลอนและสะพานหนู ชั้นสุดท้ายก่อนรับกระเบื้องคือระแนงรับกระเบื้องหลังคา



ภาพที่ 4.79 โครงสร้างหลังคากันสาด

โครงสร้างบริเวณมุมของอาคารพาดตะเข้สันโดยส่วนบนของตะเข้สันพาดระหว่างไม้ซึ่งฝากไว้กับจันทัน ส่วนล่างพาดเลยเสากระเบียดออกมาที่เจ้า ปลายเต้ายึดกับเชิงกลอน พาดสะพานหนู ส่วนเต้านี้รับด้วยคันทวยซึ่งเข้าเดือยที่ปลายเต้าแต่ไม่มีเดือยเข้าที่เสา ซึ่งในสมัยก่อนใช้เดือยเข็นระหว่างคันทวยเข้ากับเสา จากตะเข้สันมีไม้วางพาดอีกหนึ่งตัวตลอดแนวสันหลังคา สำหรับปรับระดับ เพื่อรองรับปูนหลังคาสันหลังคา เมื่อมุงกระเบื้องที่บริเวณสันหลังคานี้ ปูแผ่นสังกะสีทับและเสริมเหล็กเสริม ก่อนที่จะหล่อหลบบนสันหลังคา



ภาพลายเส้นที่ 4.87 โครงสร้างหลังคาแกนสาด

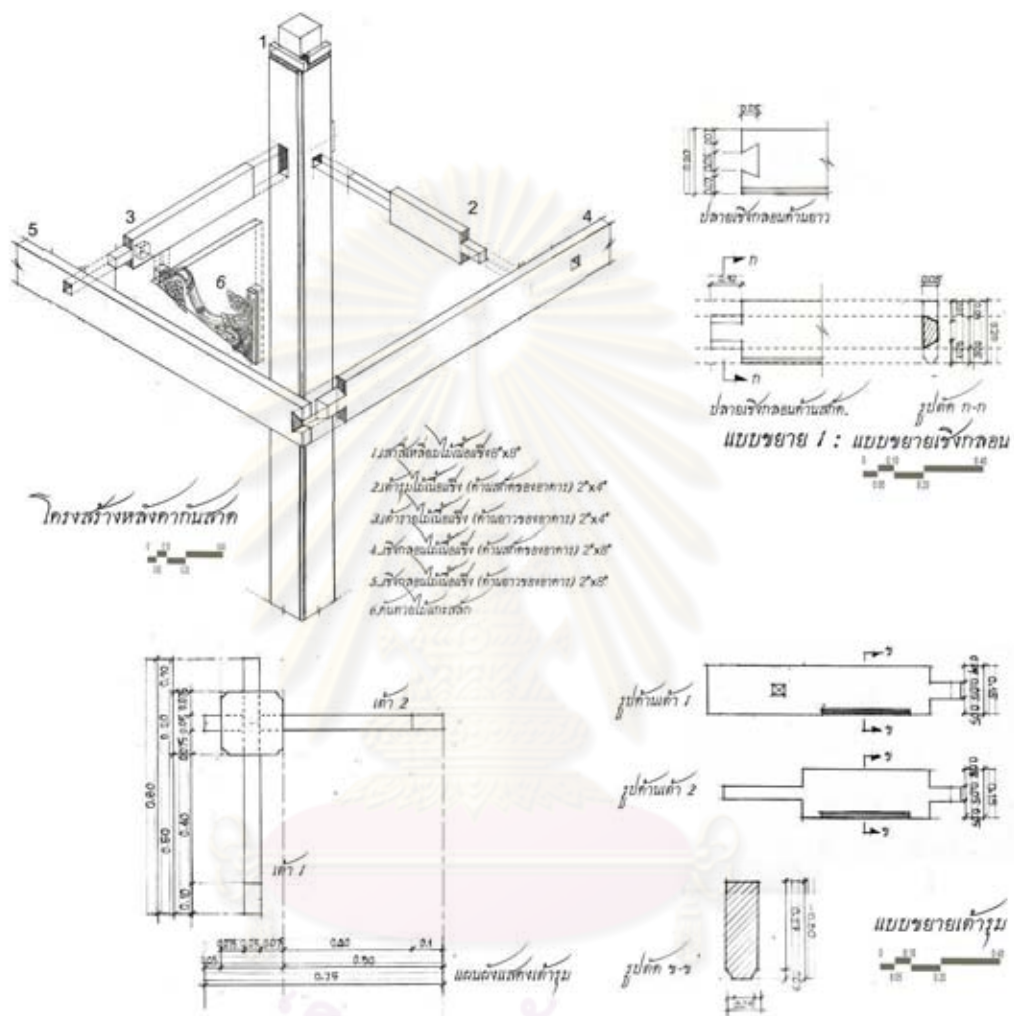


ภาพที่ 4.80 โครงสร้างหลังคาแกนสาดบริเวณตะเข้สัน



ภาพที่ 4.81 จันทันบริเวณมุมอาคาร

ที่บริเวณหัวเสาของเสากระเบียง มีการบากหัวเสาที่ริมนอกสำหรับวางอะเสวิ่งตลอดแนวความยาวอาคาร ทั้งสี่ด้าน เชิงกลอนยึดไว้กับเต้า และเข้าเดือยทางเหยี่ยวที่มุม เต้ายึดกับเสา คันทวยในปัจจุบันไม่มีการเข้าเดือยเช่นที่เสา เพียงแต่มีเดือยยึดกับเต้าและใช้นอตตอกยึด

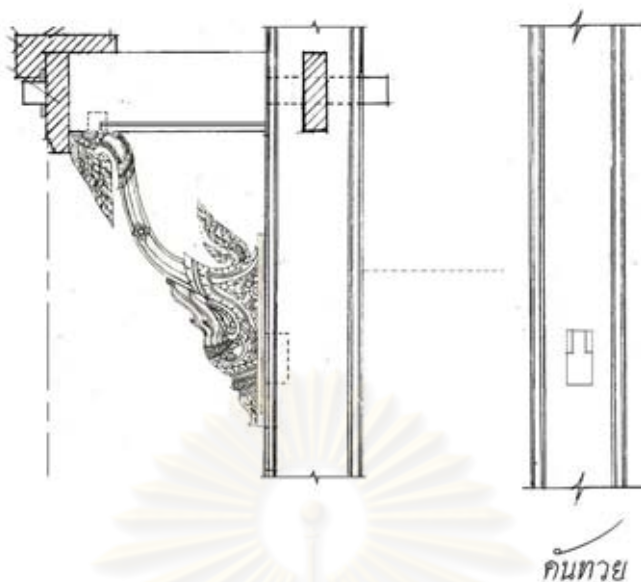


ภาพลายเส้นที่ 4.89 โครงสร้างบริเวณอะเสและเต้ารวม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

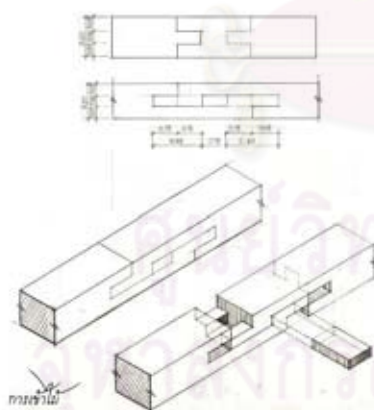


ภาพลายเส้นที่ 4.82 โครงสร้างหลังคากันสาดบริเวณมุมอาคาร



ภาพลายเส้นที่ 4.90 การยึดคันทวยกับเสาตามวิธีโบราณ

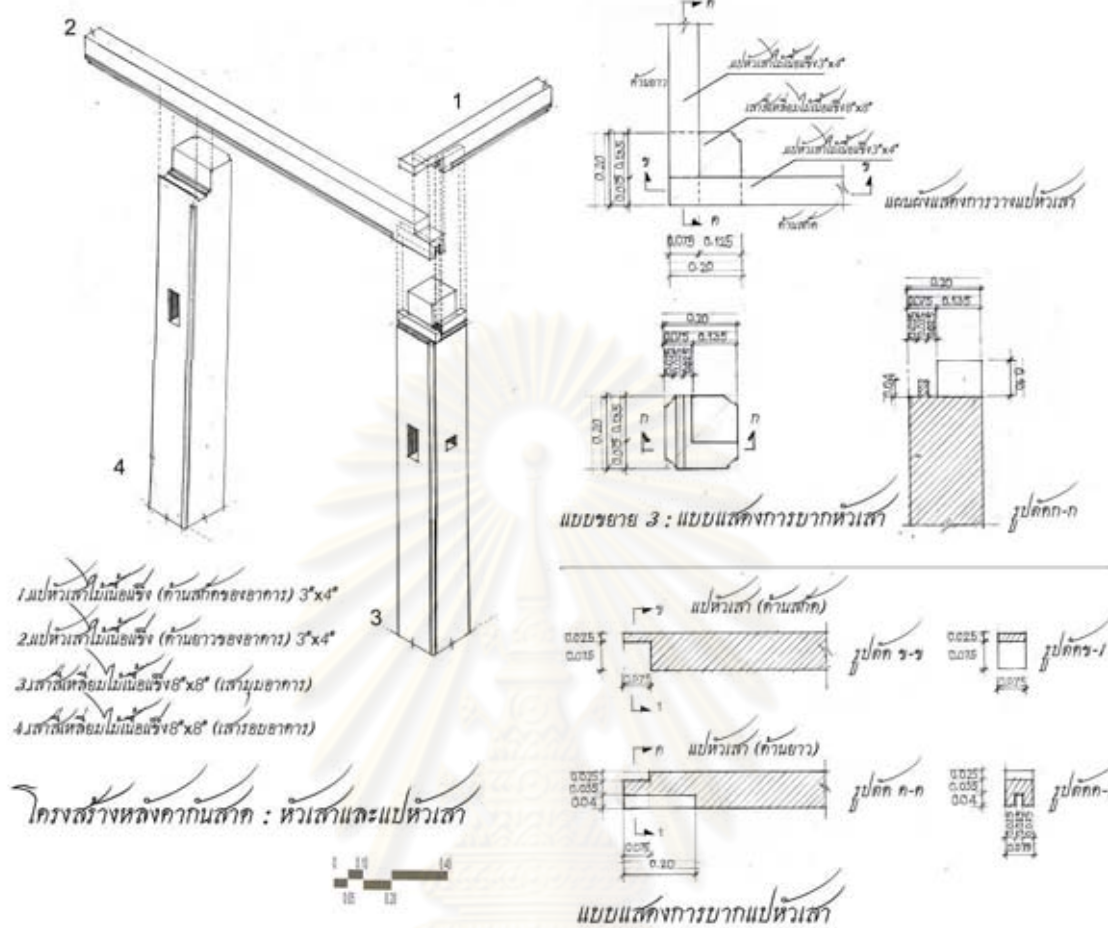
การยึดคันทวยกับเสาด้วยวิธีโบราณ หากต้องการก่อสร้างอาคาร ก่อขึ้นส่วนหลังคาจำเป็นต้องติดตั้งคันทวยก่อนเนื่องจาก จะไม่สามารถมาทำทีหลังได้ วิธียึดคันทวยกับเสาด้วยวิธีโบราณ ที่คันทวยมีเดือเสียบเข้าที่เดือหนึ่งจุด และมีเดือยเข็นขึ้นข้างบน เข้าที่เสาอีกหนึ่งจุด เมื่อติดตั้งคันทวยแล้วเอาเดือข่มจึงสามารถวางโครงสร้างหลังคาได้ต่อไป



ภาพลายเส้นที่ 4.91 ตัวอย่างการต่อไม้



ภาพที่ 4.83 การต่อไม้ตะเข้สัน



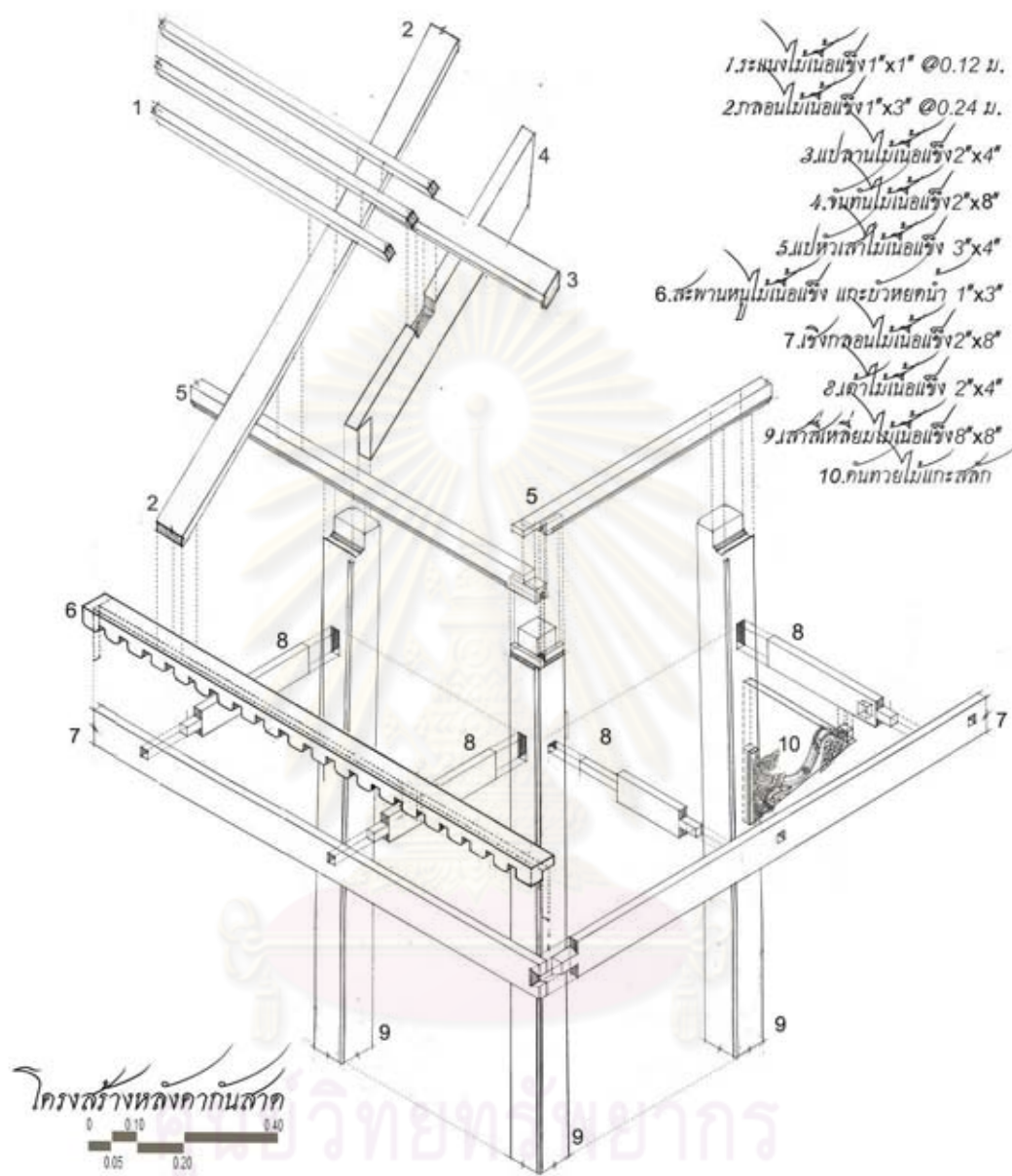
ภาพลายเส้นที่ 4.92 การวางอะเสบนหัวเส้า



ภาพที่ 4.84 อะเสและจันทันบริเวณหัวเส้า



ภาพที่ 4.85 คันทวยขณะกำลังถอดออก



ภาพลายเส้นที่ 4.93 โครงสร้างหลังคาถ้ำนก

ข. โครงสร้างส่วนตัวเรือน

ฝาผนัง

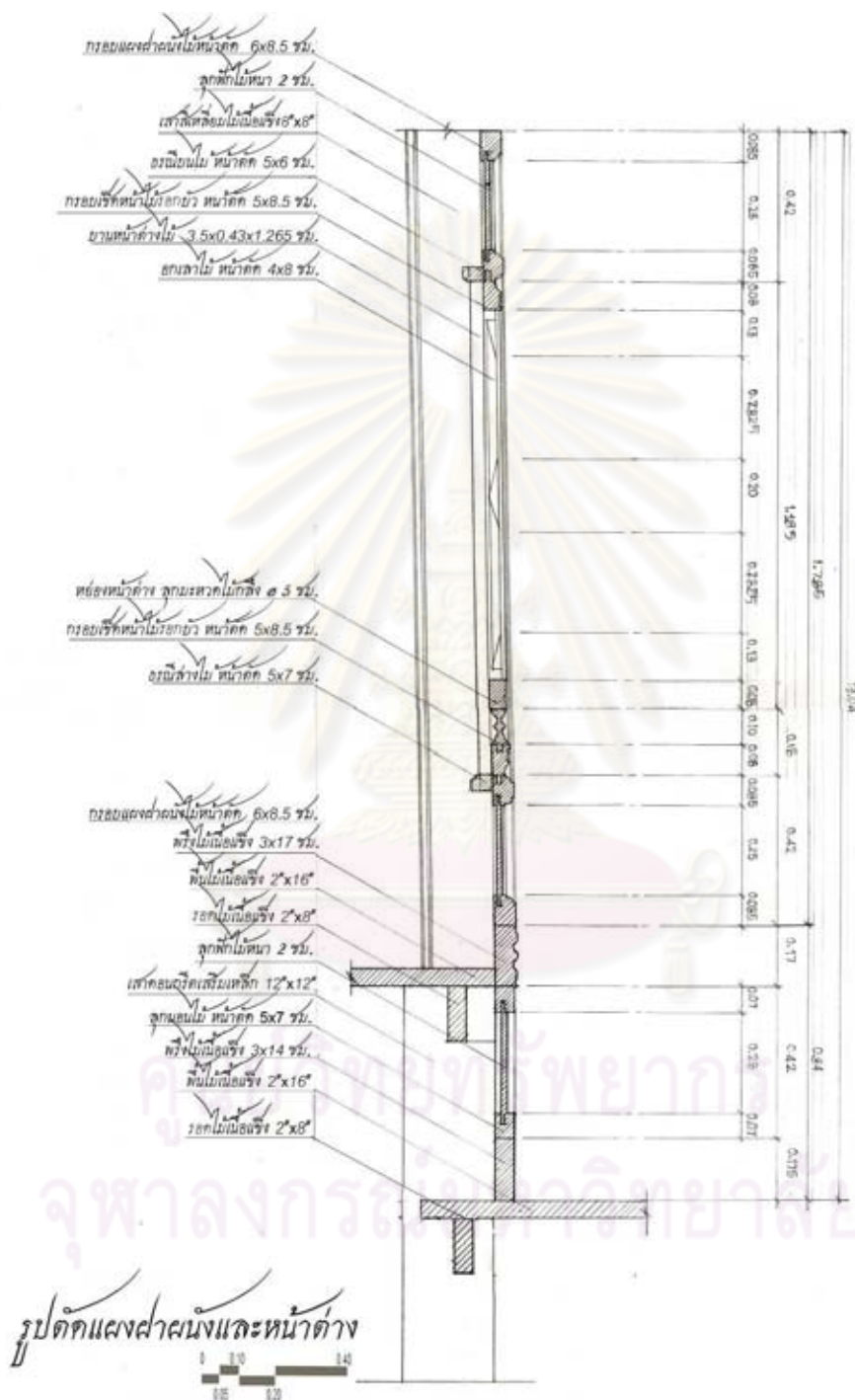
แผงฝาผนังวางบนพริ้ง ซึ่งรัดรอบเสาอยู่โดยการยกพื้นห้องเก็บพระไตรปิฎกสูงขึ้นจากพื้นระเบียงนั้นทำให้เกิดช่องว่างระหว่างพริ้งกับพื้นระเบียง ในที่นี้ใช้ลูกฟักไม้กระดานปิดช่องดังกล่าว

ฝาผนัง 1 กระเบาะมีลักษณะเป็นแผงรูปสี่เหลี่ยมสอบขึ้นด้านบนหากเป็นแผงที่อยู่ปิดหัวท้ายด้านสกัด หากเป็นแผงที่อยู่ด้านยาวของอาคาร ซ้ำหนึ่งสอบตามแนวเสา ส่วนอีกซ้ำหนึ่งตั้งฉากเพื่อชนกับแผงฝาผนังอีกแผงหนึ่ง แผงฝาผนังทำด้วยไม้หลายชิ้นประกอบกัน มีไม้กระดานรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากรุในแนวตั้งระหว่างโครงฝาซึ่งประกอบด้วยไม้ลูกตั้ง ตั้งเป็นแถวและตัวไม้ลูกนอนที่วางขวาง กึ่งกลางของแผงฝาผนังใส่บานหน้าต่างสองบานตอนบนและตอนล่างของแผงฝาผนังที่เรียกว่าคอสองและร่องตื้นข้างตามลำดับ ก็มีไม้ประกอบกันในลักษณะเดียวกัน ประกอบขึ้นด้วย ไม้กระดานรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากรุในแนวขวางนอนระหว่างโครงฝาซึ่งประกอบด้วยตัว ไม้ลูกตั้งและลูกนอน องค์ประกอบทั้งหมดมีกรอบของแผงฝาผนังล้อมทั้งสิ้นด้าน เพื่อยึดองค์ประกอบต่างๆไว้และกำหนดขอบเขตของแผงฝาผนัง

ฝาผนังระเบียงนี้มีด้วยกัน 2 แบบคือ แบบที่ช่องเปิดตรงกลางคือหน้าต่าง และแบบที่ช่องเปิดคือ ประตู ซึ่งการแบ่งสัดส่วนของแผงฝาผนังมีลักษณะคล้ายกัน แต่มีจำนวนชิ้นขององค์ประกอบที่แตกต่างกันดังนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ส่วนของประตู มีกรอบยึดไว้กับแผงฝ้าลักษณะเดียวกันกับไม้ลูกตั้งและลูกนอน บานประตูมีสลักเดือยยึดไว้กับธรณีประตูบนและล่าง โดยธรณีนี้ยึดติดกับฝ้าประกนด้วยตะปู ในสมัยก่อนสันนิษฐานว่าอาจมีการเข้าไม้กับไม้ลูกนอน และหรืออาจการใช้ตะปูลินยึดไม้

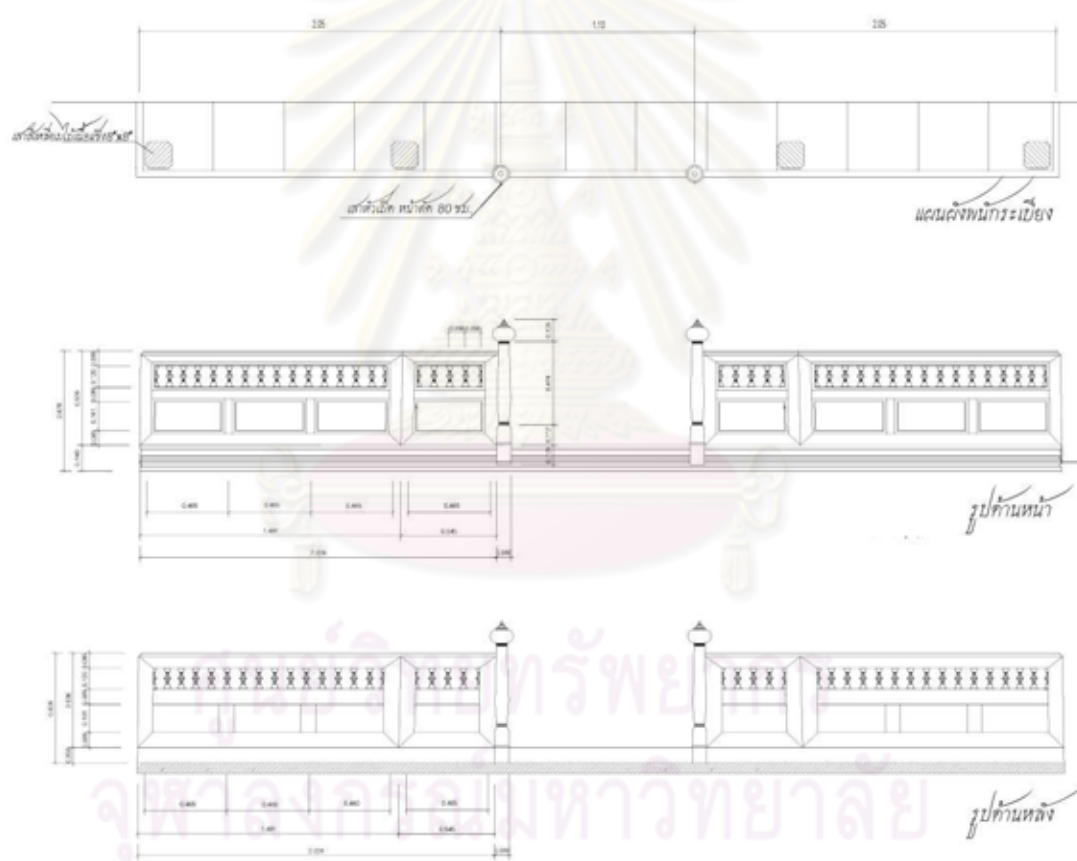


ภาพลายเส้นที่ 4.95 รูปตัดแสงฝ้าผนังและหน้าต่าง

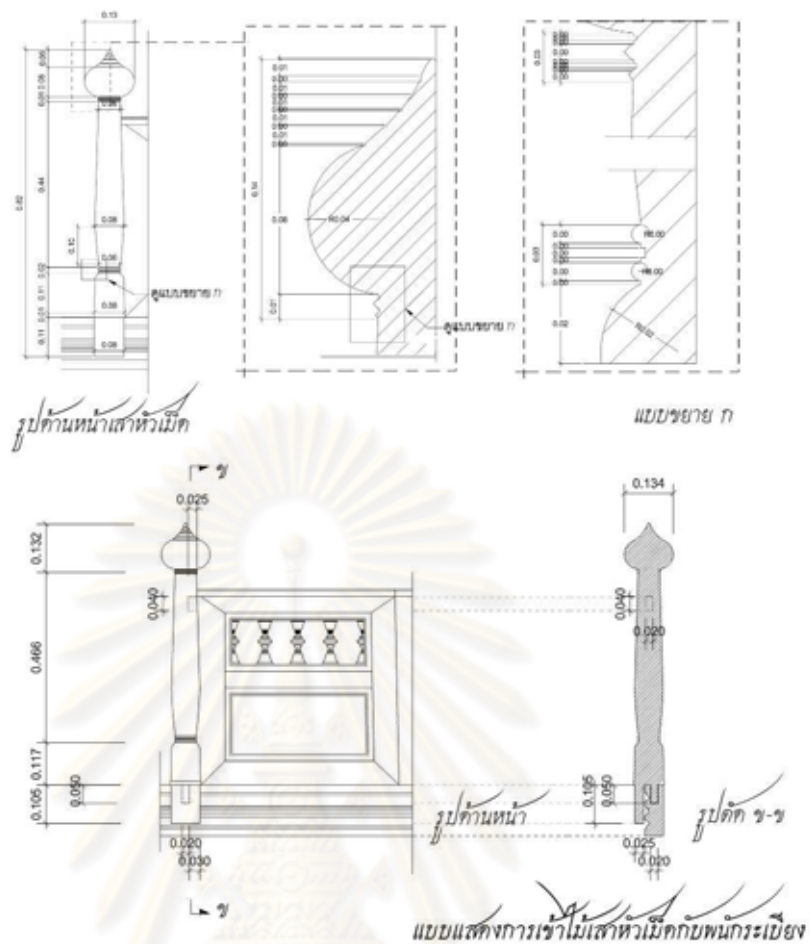
ส่วนของหน้าต่าง มีบานกรอบยึดไว้กับแผงฝ้าลักษณะเดียวกันกับไม้ลูกตั้งและลูกนอน มีหย่องหน้าต่างลูกมะหวดไม้กลึงยึดติดกับบานกรอบไว้ ที่บานหน้าต่างมีสลักเดือยยึดไว้กับธรณีหน้าต่างบนและล่าง โดยธรณีนี้ยึดติดกับฝาประกนด้วยตะปู ในสมัยก่อนสันนิษฐานว่าอาจมีการเข้าไม้กับไม้ลูกนอน และอาจการใช้ตะปูจันยึดไม้

ระเบียง

แผงผนังระเบียงของหอพระไตรปิฎกหลังนี้ วางอยู่บนพรีงที่รัดรอบเสาเช่นกัน โดยแผงของผนังระเบียงยึดติดกับเสาด้วยตะปู องค์ประกอบของผนังระเบียงนี้ คล้ายกับองค์ประกอบของฝ้าผนังประกน คือ ตอนล่างของผนังระเบียง บรรจจุลูปักวางแนวนอนในโครงลูกตั้งและลูกนอน ตอนบนของผนังระเบียง มีลูกมะหวดวางเรียงต่อกันตลอดช่วง โดบยึดติดกับลูกนอนไม้ด้วยเดือย ผนังระเบียงมีกรอบของแผงเช่นเดียวกับฝ้าผนังช่วยยึดขึ้นส่วนและกำหนดขอบเขตของแผงผนังระเบียง



ภาพลายเส้นที่ 4.96 ตัวอย่างผนังระเบียง



ภาพลายเส้นที่ 4.97 แบบขยายบริเวณเสาหัวเม็ด



ภาพที่ 4.86 เสาหัวเม็ดยึดติดกับพื้ง

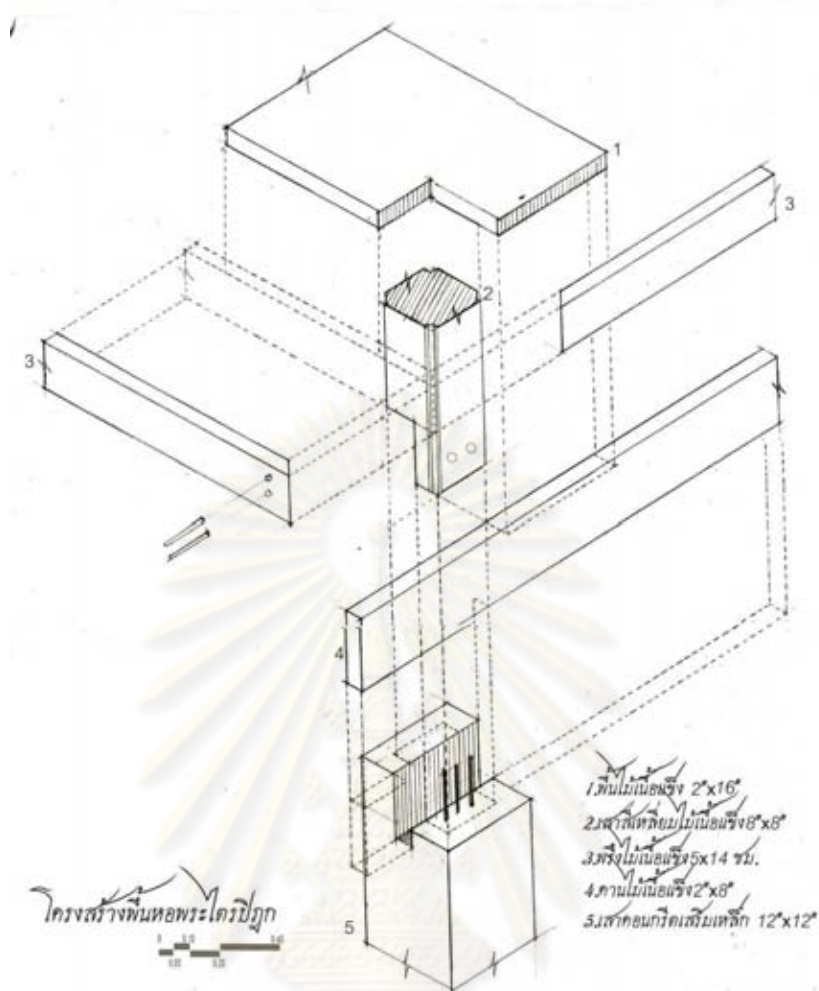


ภาพที่ 4.87 เสาหัวเม็ด

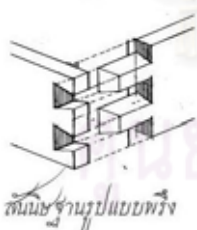


ภาพที่ 4.88 องค์ประกอบของพนักระเบียง

ภาพลายเส้นที่ 4.98 โครงสร้างแผงพนักระเบียง



ภาพลายเส้นที่ 4.100 โครงสร้างพื้นระเบียง

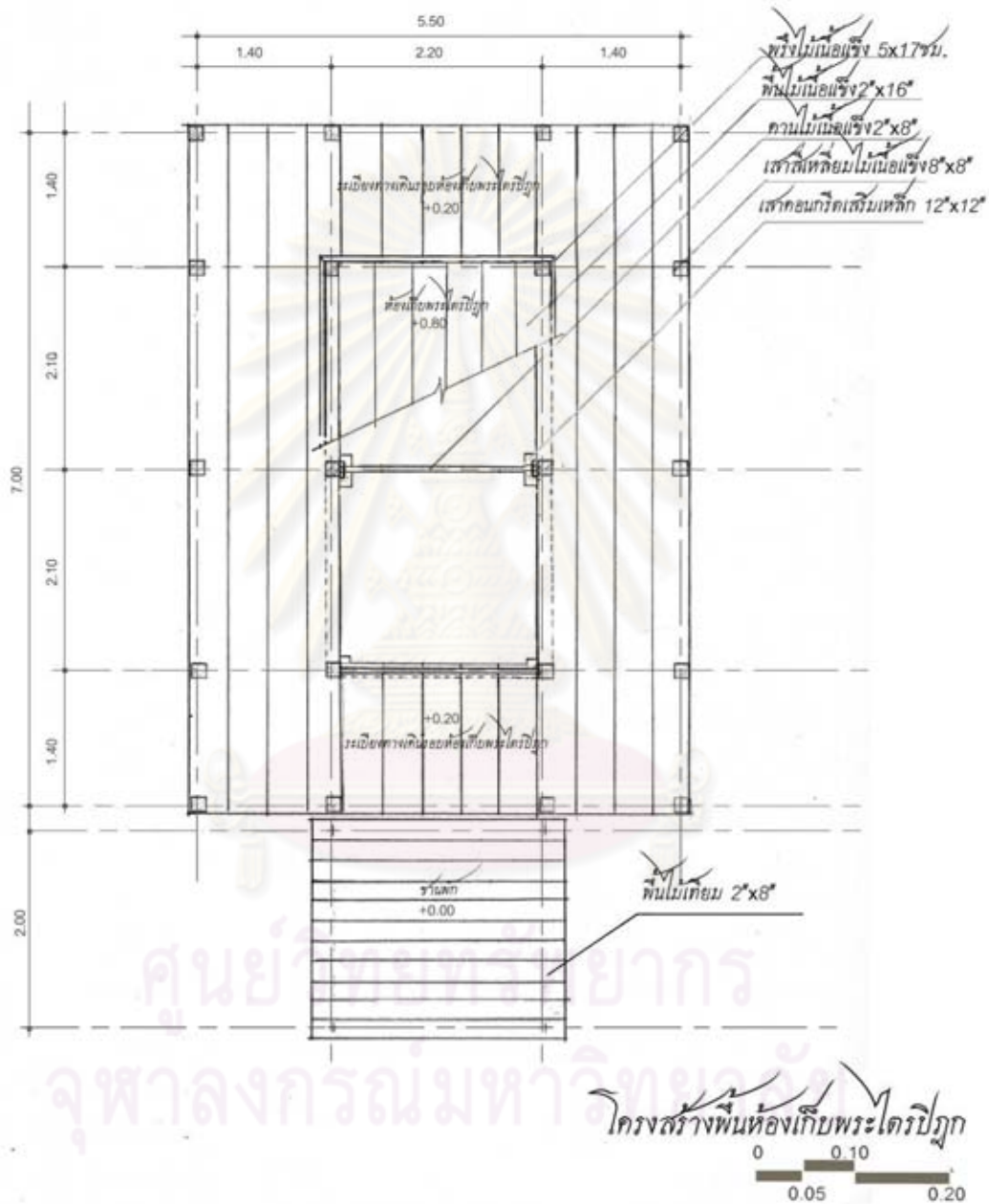


รูปแบบพริ้งที่พบเห็นในปัจจุบัน คือรูปแบบที่เปลี่ยนไป โดยใช้ตะปูตียึดติดกับเสา
สันนิษฐานว่าแต่เดิม น่าจะเคยใช้เป็นการเข้าเดือยหางเหยี่ยวที่มุม

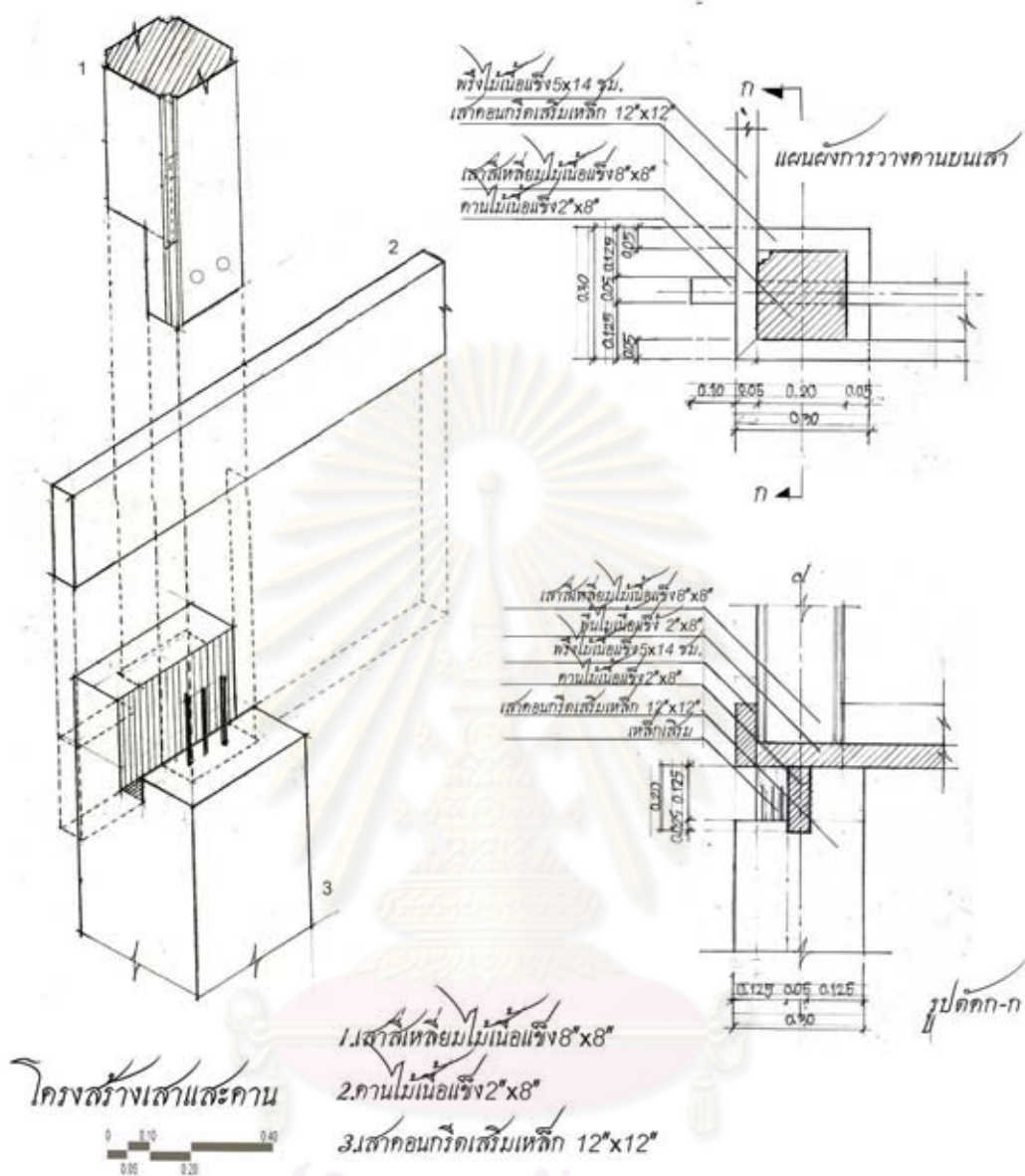


ภาพที่ 4.89 รอดและเสา

โครงสร้างรับพื้นของอาคารหลังนี้ ใช้รองรับพื้นโดยตรง เนื่องจากพื้นมีขนาดใหญ่ ในส่วนของเสานั้นมีการต่อเสาไม้ด้วยเสาคสล. โดยโครงสร้างพื้นห้องเก็บพระไตรปิฎกนั้น วางบนรอยตอมซึ่งวางระหว่างเสาไม้และเสาคสล. ที่บากต่อกัน โดยบริเวณเสาคสล. มีขนาดใหญ่กว่าเสาไม้ ซึ่งเป็นบารับพื้นบริเวณรอบเสา



ภาพลายเส้นที่ 4.101 ผังโครงสร้างพื้นห้องเก็บพระไตรปิฎก



ศูนย์วิทยทรัพยากร
มหาวิทยาลัย

ภาพลายเส้นที่ 4.102 การต่อเสาอาคารระหว่างเสาไม้และเสาคอนกรีตเสริมเหล็ก



ภาพที่ 4.90 โครงสร้างพื้นและเสา

บทที่ 5

สรุป

จากอาคารกรณีศึกษา 2 ตัวอย่าง คือ หอพระไตรปิฎกที่มีผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ได้แก่ หอพระไตรปิฎกวัดใต้ต้นลาน จ.ชลบุรี และหอพระไตรปิฎกที่มีผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ได้แก่ หอพระไตรปิฎกวัดสิงห์ จ.นนทบุรี สามารถสรุปประเด็นจากการวิเคราะห์เปรียบเทียบดังต่อไปนี้

- 5.1. ที่ตั้งและผังบริเวณ
- 5.2. ผังพื้น
- 5.3. รูปแบบสถาปัตยกรรม
- 5.4. โครงสร้าง

5.1. ที่ตั้งและผังบริเวณ

วัดใต้ต้นลาน



ภาพถ่ายเส้นที่ 5.1 ผังบริเวณวัดใต้ต้นลาน

- หอพระไตรปิฎกตั้งอยู่ในเขตสังฆาวาส -
- หอพระไตรปิฎกตั้งอยู่อย่างเป็นเอกเทศ -
- หอพระไตรปิฎกหันหน้าไปทางทิศเหนือ -
- ไม่มีการกำหนดขอบเขตสังฆาวาสที่ชัดเจน -
- ทิศทางการวางตัวของหอพระไตรปิฎกสัมพันธ์ -
- สะดวกในการเข้าถึงลานทางด้านหน้าวัด

วัดสิงห์



ภาพถ่ายเส้นที่ 5.2 ผังบริเวณวัดสิงห์

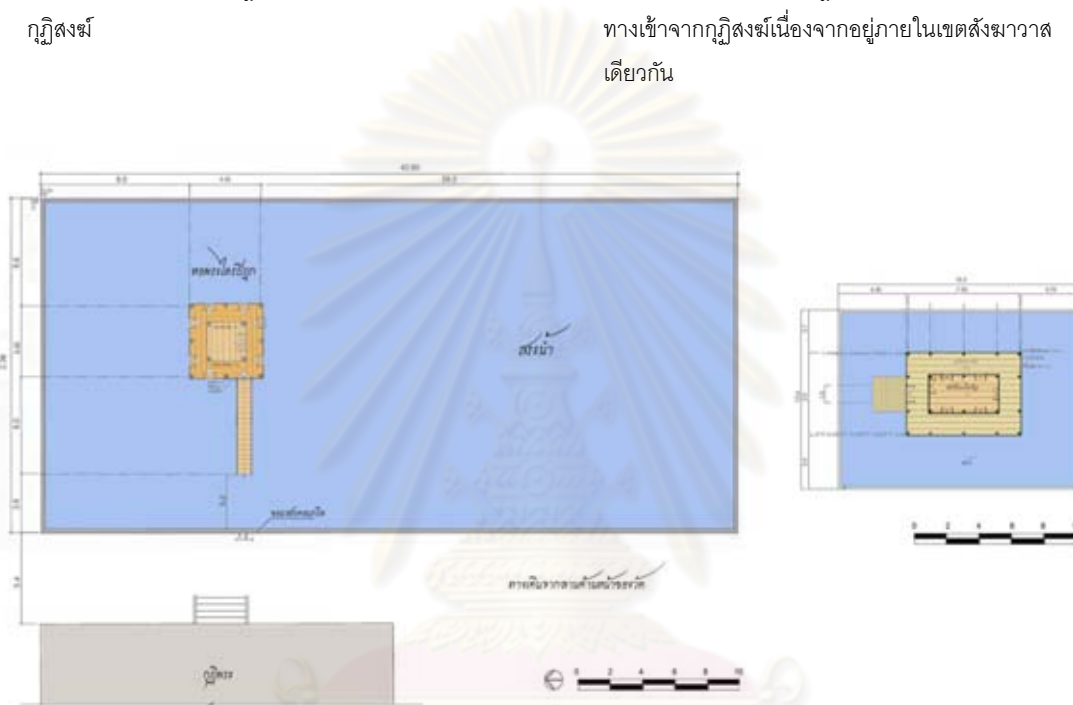
- หอพระไตรปิฎกตั้งอยู่ในเขตสังฆาวาส
- หอพระไตรปิฎกตั้งอยู่อย่างเป็นเอกเทศ
- หอพระไตรปิฎกหันหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ
- มีการกำหนดขอบเขตสังฆาวาสที่ชัดเจน การเข้าถึงสามารถเข้าได้จากประตู 2 จุด ที่กำแพงเขตสังฆาวาส
- ทิศทางการวางตัวของหอพระไตรปิฎกสัมพันธ์กับกับควมทางสัญจรทางน้ำ ซึ่งในปัจจุบัน ยังมีการเดินทางทางน้ำอยู่

วัดใต้ตันลาน

วัดสิงห์

-
- ตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกไม่อยู่ในแนวแกนใดๆ -
- เนื่องจากวัดใต้ตันลานเป็นวัดขนาดเล็กการวางผังที่ไม่เป็นระเบียบแบบแผนมากนัก
- ทางเข้าของหอพระไตรปิฎกหันหน้าสัมพันธ์กับทางเข้า -
- กุฏิสงฆ์

- ทิศทางการวางตัวของหอพระไตรปิฎกสัมพันธ์กับ
- ทางเข้าออกของเขตสังฆาวาส
- ตำแหน่งที่ตั้งของหอพระไตรปิฎก เรียกว่าอยู่ใน
- แนวแกนกลาง การวางผังนี้แสดงถึงการให้ความสำคัญกับอาคาร
- ทางเข้าของหอพระไตรปิฎกสามารถเข้าถึงได้ง่ายด้านข้างของ
- ทางเข้าจากกุฏิสงฆ์เนื่องจากอยู่ภายในเขตสังฆาวาส
- เดียวกัน



ภาพลายเส้นที่ 5.3 สระน้ำที่ตั้งหอพระไตรปิฎก

ภาพลายเส้นที่ 5.3 สระน้ำที่ตั้งหอพระไตรปิฎก

- หอพระไตรปิฎกตั้งอยู่กลางน้ำ ไม่มีส่วนเชื่อมต่อกับ -
- พื้นดิน ต้องใช้ไม้กระดานพาดข้ามไปเพื่อประโยชน์ใน
- การเก็บรักษาพระไตรปิฎก
- การพาดไม้กระดาน พาดระหว่างขอบสระและบันได -
- หอพระไตรปิฎกตั้งอยู่ค่อนไปทางทิศเหนือของสระน้ำ -
- สัมพันธ์กับหมู่กุฏิ
- สระน้ำ คสล.รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด 20x24ม. -
- ไม่มีประตูระบายน้ำ

- หอพระไตรปิฎกตั้งอยู่กลางน้ำ ไม่มีส่วนเชื่อมต่อกับ
- พื้นดิน ต้องใช้ไม้กระดานพาดข้ามไปเพื่อประโยชน์ใน
- การเก็บรักษาพระไตรปิฎก
- การพาดไม้กระดาน พาดระหว่างขอบสระและซำพัก
- หอพระไตรปิฎกตั้งอยู่เกือบกึ่งกลางสระน้ำ
- สระน้ำคสล. รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด 11.7x15.60 ม.
- ทางทิศใต้ของสระน้ำ มีประตูน้ำควบคุมระดับน้ำที่
- เชื่อมกับคลอง เพื่อไม่ให้น้ำมีการถ่ายเทไม่หยุดนิ่ง

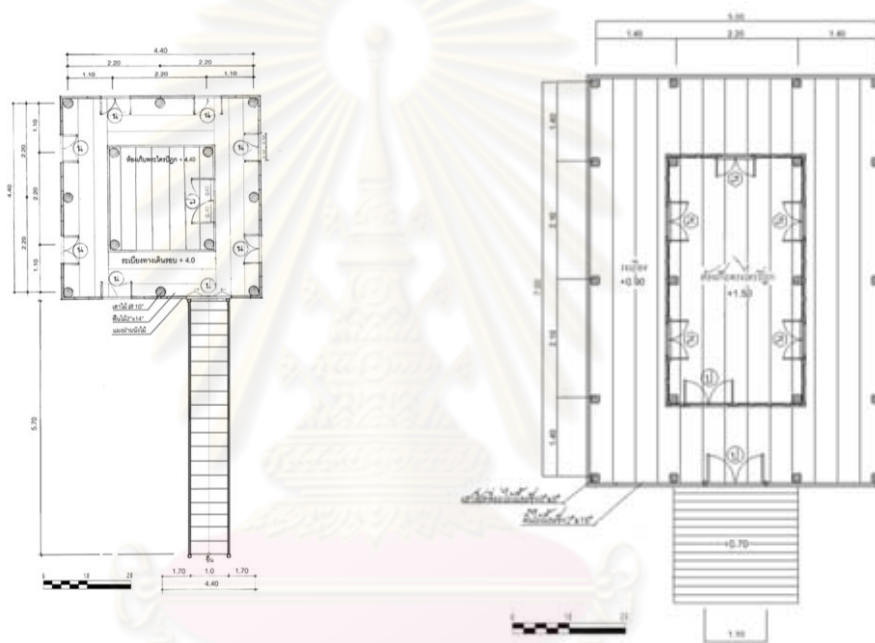
วัดใต้ต้นลาน

-สระน้ำขนาดใหญ่ สัมพันธ์กับที่ตั้งของวัดที่เป็น
และมีขนาดเล็ก สถาปัตยกรรมในวัดมี
จึงมีขนาดใหญ่ได้

วัดสิงห์

-สระน้ำขนาดกลาง เนื่องจากที่ตั้งของวัดในชนบท
วัดเป็นวัดที่ค่อนข้างใกล้เมือง ไม่หนาแน่น สระน้ำ
สถาปัตยกรรมในวัดค่อนข้างหนาแน่น สระน้ำจึงมี
ขนาดกลางๆ พอที่จะเป็นที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกได้
อย่างสวยงาม

5.2 ผังพื้น



ภาพลายเส้นที่ 5.5 ผังพื้นหอพระไตรปิฎกวัดใต้ต้นลาน

ภาพลายเส้นที่ 5.6 ผังพื้นหอพระไตรปิฎกวัดสิงห์

- มีผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า
- มีผังพื้นแบบระเบียงผิวด
- พื้นที่ห้องเก็บพระไตรปิฎก ยกสูงจาก
พื้นระเบียง 40 ซม.
- หอพระไตรปิฎกมีขนาด $4.4 \times 4.4 = 19.36$ ตร.ม. -
- ห้องเก็บพระไตรปิฎกมีขนาด 1 ห้องเสา -
ขนาด $2.2 \times 2.2 = 4.84$ ตร.ม.
- ทางเดินรอบ กว้าง 1.1 ม. -
- มีเสากลมขนาด 25 : ซม. และตักหลังเสารับหลังคา
กันสาดไม่ตรงกับตำแหน่งเสาไว้ใน

- มีผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส
- ผังพื้นแบบระเบียงเปิด
- พื้นที่ห้องเก็บพระไตรปิฎก ยกสูงจาก
พื้นระเบียง 60 ซม.
- หอพระไตรปิฎกมีขนาด $5 \times 7 = 35$ ตร.ม.
- ห้องเก็บพระไตรปิฎกมีขนาด 2 ห้องเสา
ขนาด $2.2 \times 4.2 = 9.24$ ตร.ม.
- ทางเดินรอบกว้าง 1.4 ม.
- เสาสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาด 20 ซม.

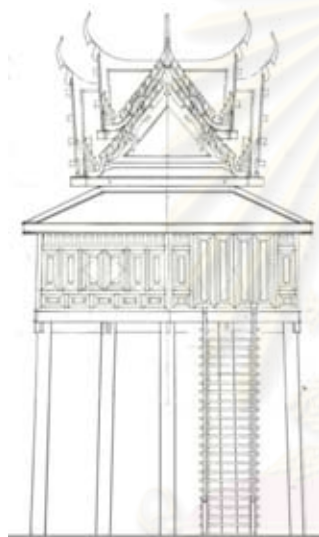
วัดใต้ต้นลาน

- มีประตูบานเพี้ยมเข้าสู่หอพระไตรปิฎก 1 ประตู - ประตูบานเปิดเข้าสู่ห้องเก็บพระไตรปิฎก 1 ประตู
- ผนังกระเบื้องมีหน้าต่างบานเปิดที่กึ่งกลางของทุกช่วงเสา เว้นด้านหน้าที่เป็นประตูทางเข้า
- ห้องเก็บพระไตรปิฎกไม่มีหน้าต่าง -

วัดสิงห์

- มีประตูบานเปิด หือประตูหุซ้างเข้าสู่หอพระไตรปิฎก 1 ประตู และมีประตูบานเปิด ข้าสู่ห้องเก็บมีพระไตรปิฎก 1
- ผนังกระเบื้องมีหน้าต่างบานเปิดที่กึ่งกลางของทุกช่วง ยกเว้นด้านที่มีประตูทางเข้า
- ห้องเก็บพระไตรปิฎกมีหน้าต่างที่กึ่งกลางของทุกห้อง เสา ยกเว้นด้านสกัดที่เป็นประตูทางเข้า

5.3 รูปแบบสถาปัตยกรรม



ภาพลายเส้นที่ 5.7 รูปด้านหอพระไตรปิฎก

- เป็นอาคารเดี่ยว ทรงเครื่องล่ำของแบบประเพณี
- สร้างด้วยไม้ ยกใต้ถุนสูง
- ความสูงจากระดับผิวน้ำถึงอะเส 1.90 ม. -
- ความสูงจากผิวถึงพื้นอาคาร 4 ม. -
- ความสูงของอาคารจากระดับผิวน้ำถึงอกไก่ 8.8 ม. -



ภาพลายเส้นที่ 5.8 รูปด้านหอพระไตรปิฎก

- เป็นอาคารเดี่ยว ทรงเครื่องล่ำของแบบประเพณี
- สร้างด้วยไม้ ยกใต้ถุนสูง
- ความสูงจากพื้นระเบียงถึงอะเส 2 ม.
- ความสูงจากระดับผิวน้ำ 0.8 ม.
- ความสูงของอาคารจากระดับผิวน้ำหรืออะไเก 6.2 ม.

5.3.1.รูปแบบสถาปัตยกรรมส่วนหลังคา



ภาพลายเส้นที่ 5.5 รูปด้านหน้าหอพระไตรปิฎกวัดใต้ต้นลาน



ภาพลายเส้นที่ 5.6 รูปด้านหน้าหอพระไตรปิฎกวัดสิงห์

วัดใต้ต้นลาน

- หลังคาเอก เป็นหลังคาจั่วชั้นตอนล่างของ หน้าจั่วมีหลังคาปีกนกหน้าจั่ว
- มีหลังคากันสาดโดยรอบ โดยมีระยะยื่น 0.55 ซม. มีคันทวยรับชายคายื่นยาวเนื่องจากต้องกันแดดฝนให้ แก่ห้องเก็บพระไตรปิฎก
- หลังคาจั่วมุขประดับด้วยซ้อฟ้าแบบปากปลา - ไบระกา รวระกาแบบมีนาคสะดุ้ง และหางหงส์ ซึ่งปิดทองประดับกระจก
- หลังคากันสาดประดับด้วยนาคปัก



ภาพที่ 5.3 หน้าบันลายเทพพนม

- หน้าบันไม้แกะสลัก ปิดทองลอยเทพพนม และพื้นลายเป็นกนก พื้นหลังเป็นไม้ทาสีแดง

- ไม่มีหน้ากระดานฐานพระ
- วัสดุमुखคือกระเบื้องว่าวสีแดง -

5.3.2.รูปแบบสถาปัตยกรรมส่วนตัวเรือน



ภาพที่ 5.5 ผาผนังห้องเก็บพระไตรปิฎก

วัดสิงห์

- หลังคาเอกเป็นหลังคาจั่วชั้นตอนล่าง
- มีหลังคากันสาดโดยรอบ โดยชายคายื่น 0.30 ชายคา กว้างเนื่องจากมีระเบียบแบบปิด การยื่นชายคาเพื่อกัน แดดฝน จึงไม่จำเป็นมากนัก
- หลังคาจั่วมุข ประดับด้วยซ้อฟ้าแบบปากนก ไบระกา รวระกาแบบมีนาคสะดุ้ง และหางหงส์
- หลังคากันสาดไม่มีนาคปัก



ภาพ 5.4 หน้าบันลายพระนารายณ์ทรงครุฑ

- หน้าบันเป็นไม้แกะสลัก ลายพระนารายณ์ทรงครุฑ พื้นลายเป็นกนกเปลวออกซ้อพนม พื้นหลังประดับ กระจกสีขาว สันนิษฐานว่าวัดสิงห์นี้อาจเคยเป็นวัด หลวงมาก่อน หรือหอพระไตรปิฎกหลังนี้อาจสร้างโดย ผู้ที่มีฐานานุกัติสูง

- มีหน้ากระดานฐานพระ
- วัสดุमुखคือ กระเบื้องหางเหยี่ยวสีแดง



ภาพที่ 5.6 ผาผนังห้องเก็บพระไตรปิฎก

วัดใต้ต้นลาน



ภาพที่ 5.7 ฝาผนังระเบียง

- มีระเบียงแบบปิด ดังนั้นมีผนัง 2 ชั้น คือ ผนังระเบียงและผนังห้องเก็บพระไตรปิฎก
- ฝาผนังเป็นแผงฝาสำเร็จ ขนาดเท่า 1 ช่วงเสา ประกอบประกอบด้วยประตูและหน้าต่างที่กึ่งกลางของแผงฝา
- ฝาผนังระเบียงเป็นฝาสาวยบัว ลูกฟักกระดานดุน -
- ฝาผนังห้องเก็บพระไตรปิฎก ไม้กระดานลงลายฉลุ ปิดทองบนพื้นดำ



ภาพที่ 5.9 หน้าต่าง



ภาพที่ 5.10 ประตูห้องเก็บพระไตรปิฎก



ภาพที่ 5.11 ประตูห้องเก็บพระไตรปิฎก

วัดสิงห์

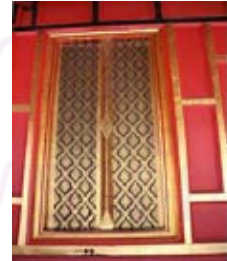


ภาพที่ 5.6 พนักระเบียง

- มีระเบียงแบบเปิด ดังนั้นมีผนังชั้นเดียว ผนังห้องเก็บพระไตรปิฎก
- ฝาผนังเป็นแผงฝาสำเร็จ ขนาดเท่า 1 ช่วงเสา ประกอบด้วยประตูยื่นไปทางขวาและหน้าต่างที่กึ่งกลางของแผงฝา
- พนักระเบียงเป็นแผงสำเร็จตอนล่างทำลูกฟักคล้ายร่องตีข้าง ตอนบนคือลูกมะหวด
- ฝาผนังห้องเก็บพระไตรปิฎก เป็นฝาปะกน



ภาพที่ 5.12 หน้าต่างห้องเก็บพระไตรปิฎก



ภาพที่ 5.13 ประตูห้องเก็บพระไตรปิฎก

วัดใต้ต้นลาน

- หน้าต่างระเบียง บานเปิดคู่ ไม่ตกแต่ง -
- ประตูระเบียง บานเพี้ยม ไม่ตกแต่ง -
- ประตูห้องเก็บพระไตรปิฎก ตกแต่งลายฉลุปิดทอง
- ผนังภายใน ห้องเก็บพระไตรปิฎก ทาสีแดงชาด -



ภาพที่ 5.12 ฝาผนังห้องเก็บพระไตรปิฎก

วัดสิงห์

- หน้าต่างห้องเก็บพระไตรปิฎก บานเปิดคู่ ลายรดน้ำ-
- ประตูระเบียง เตี้ยๆ เป็นเอกลักษณ์ของจ .นนทบุรี---
- ประตูห้องเก็บพระไตรปิฎก ตกแต่งลายรดน้ำ
- ผนังภายใน ห้องเก็บพระไตรปิฎกไม่มีการไม่ตกแต่ง



ภาพที่ 5.13 ฝาผนังห้องเก็บพระไตรปิฎก

5.3.3.รูปแบบสถาปัตยกรรมส่วนตัวฐาน



ภาพที่ 5.14 ฐานอาคารยกใต้ถุนสูง

- ยกใต้ถุนสูง 4 ม. -
- ส่วนฐานเป็นเสาไม้กลม ขนาด 25 ซม.



ภาพที่ 5.15 ฐานอาคาร

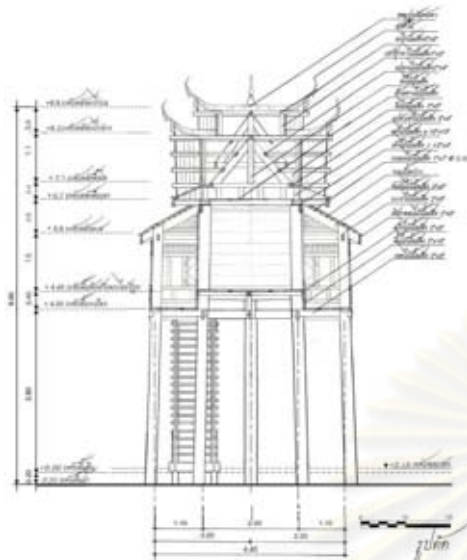
- ยกใต้ถุนสูง 80 ซม.
- ส่วนฐานเป็นเสาคสล. ขนาด 25 ซม. ซึ่งเดิมเคยเป็นไม้มาก่อน เปลี่ยนเนื่องจาก เป็นวัสดุที่คงทนกว่าไม้

5.4 โครงสร้าง

- โครงสร้างหอพระไตรปิฎกเป็นโครงสร้างไม้ -
- โครงสร้างอาคารเป็นระบบเสาและคาน -
- โครงสร้างไม้ ถ้าย่น้ำหนักจากโครงสร้างหลังคา -
- ลงสู่เสาอาคาร

- โครงสร้างหอพระไตรปิฎกเป็นโครงสร้างไม้ มีส่วน
- ฐานอาคารเปลี่ยนเป็นเสา คสล.
- โครงสร้างอาคารเป็นระบบเสาและคาน
- โครงสร้างไม้ถ้าย่น้ำหนักจากโครงสร้างหลังคา
- ลงสู่เสาอาคาร

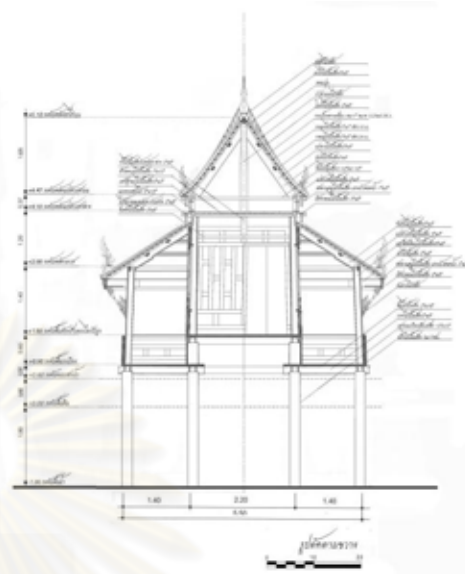
วัดใต้ต้นลาน



ภาพลายเส้นที่ 5.9 รูปตัดหอพระไตรปิฎก

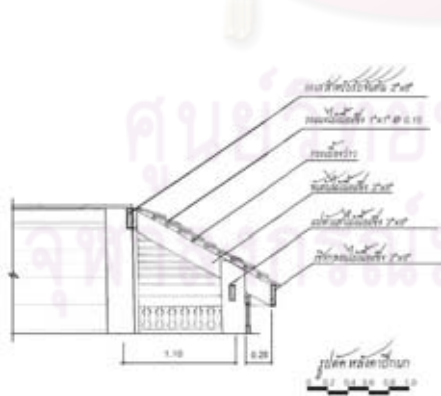
- โครงสร้างหลังคาจตุรมุข ระบบช่อและจันทัน องค์ประกอบหลัก คือ ออกไก่ จันทัน ตะเข้ราง ช่อโท (รับจันทันและแผงหน้าจั่ว) ช่อเอก (ช่อแทนตัวรับหลังคาปีกนก) ด้้ง แแปลน กลอน และระแนง
- โครงสร้างหลังคาจตุรมุขชั้นซ้อน ใช้เสาตึกคาน้ำงบนนอกไก่เพื่อรับโครงสร้างหลังคาอีกทีหนึ่ง

วัดสิงห์



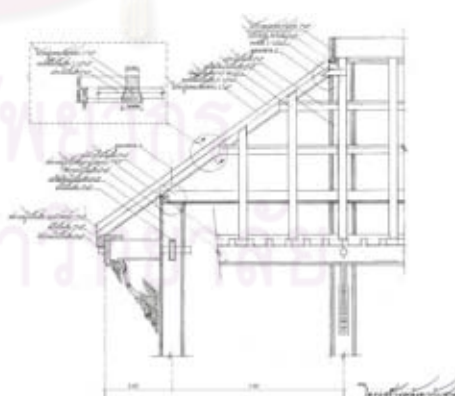
ภาพลายเส้นที่ 5.10 รูปตัดหอพระไตรปิฎก

- โครงสร้างหลังคาจั่ว ระบบช่อและจันทัน องค์ประกอบหลัก คือ ออกไก่ จันทัน ตะเข้ราง ช่อโท ด้้ง แแปลน กลอน และระแนง
- โครงสร้างหลังคาจั่วชั้นซ้อน ใช้เสาตึกคาน้ำงบนแปหัวเสา เป็นโครงสร้างรับหลังคาชั้นบน ซึ่งมีองค์ประกอบเหมือนหลังคาชั้นล่าง



ภาพลายเส้นที่ 5.11 โครงสร้างหลังคากันสาด

- โครงสร้างหลังคากันสาด มีองค์ประกอบหลัก คือ อะเส - จันทัน ระแนง ตะเข้สัน ซึ่งโครงสร้างดังกล่าวได้ถูกลดทอนองค์ประกอบลงแล้ว



ภาพลายเส้นที่ 5.12 โครงสร้างหลังคากันสาด

- โครงสร้างหลังคากันสาด มีองค์ประกอบหลัก คืออะเส จันทัน แแปลน กลอน ระแนง ตะเข้สัน รวมทั้งคันทวยด้วย

วัดใต้ต้นลาน

- โครงสร้างฝาผนัง เป็นฝาสำเร็จวางตั้งบนพริ้ง
แผงฝายึดติดกับเสาด้วยตะปู ตามวิธีในปัจจุบัน
- โครงสร้างพื้น ใช้พื้นแผ่นใหญ่ ยึดกันด้วยลิ่มกระปือ -
ซึ่งวังทะเลสา มีฝักมะขามรับพื้นบริเวณเสา
โดยวิธีวางรอดของอาคารหลังนี้แปลกออกไป
เนื่องจากมีตำแหน่งเสาที่ไม่ตรงกัน
- โครงสร้างที่มีการเปลี่ยนแปลงวิธีก่อสร้าง
จากเดิมเข้าไม่เป็นการใช้วิธีในปัจจุบัน คือ
 - พริ้งต้องยึดด้วยเดือยหางเหยี่ยวที่มุม
 - บานประตูและหน้าต่างต้องมีเดือยยึด
กับธรณีบนและล่าง

วัดสิงห์

- โครงสร้างฝาผนัง เป็นฝาสำเร็จวางตั้งบนพริ้ง
ซึ่งวางบนรอดแผงฝาล้มสบด้านบนของแผงสอด
เข้ากับจันทัน
- โครงสร้างพื้น ใช้พื้นแผ่นใหญ่ ยึดกันด้วยวางบนรอด
ลิ่มกระปือ วางบนรอด ซึ่งวังทะเลสา มีฝัก
มะขามรับพื้นบริเวณเสา เสาอาคารตั้งแต่
พื้นลงไป ได้เปลี่ยนเป็นเสา คสล.แล้ว
- โครงสร้างที่มีการเปลี่ยนแปลงวิธีก่อสร้าง
จากเดิมเข้าไม่ เป็นการใช้วิธีในปัจจุบัน คือ
 - พริ้งต้องยึดด้วยเดือยหางเหยี่ยวที่มุม
 - คันทวย ต้องใช้เดือยหางเหยี่ยวยึดกับเสา
และเต้า
 - คันทวยต้องใช้เดือยหางเหยี่ยวยึดกับหลัง
อกไก่

หอพระไตรปิฎกทั้งสองหลังนี้ตั้งอยู่ในเขตสังฆาวาส เพื่อความสะดวกในการใช้งาน มีที่ตั้งกลางน้ำเพื่อ
ป้องกันมด ปลวก แมลง ขนาดของสระรวมทั้งความสูงของหอพระไตรปิฎกวัดใต้ต้นลานนั้น มีความสัมพันธ์กับ
ที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่นอกเมือง ทั้งนี้ เนื่องจากพื้นที่ของวัดเอื้อต่อการสร้างสระน้ำใหญ่ อีก
ทั้งยังเป็นการเน้นให้ความสำคัญกับอาคารที่อาจเป็นสัญลักษณ์ของพื้นที่ก็เป็นได้

หอพระไตรปิฎก วัดใต้ต้นลานมีการตกแต่งที่เรียบง่ายกว่าวัดสิงห์ ทั้งนี้ เนื่องจากเป็นวัดในชนบท
รูปแบบสถาปัตยกรรมจึงเป็นลักษณะงานแบบชาวบ้านและเรียบง่าย นอกจากนี้ ยังสันนิษฐานว่าวัดสิงห์อาจเคย
เป็นดหลวงมาก่อน สังเกตได้จากหน้าบันรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ ซึ่งบ่งบอกถึงผู้สร้างหรือวัดจะต้องมี
ฐานานุกิตติ์สูง

หอพระไตรปิฎกทั้งสองหลังนี้ มีความสูงของพื้นที่ระเบียงถึงอะเสไกล้เคียงกัน จะเห็นได้ว่าสัดส่วนเดียว
บนและเดียวหลังคาก็ไกล้เคียงกัน ต่างกันที่เดียวล่าง คือความสูงตั้งแต่ระดับผิวน้ำถึงพื้นอาคาร ทั้งนี้การใช้
สอยพื้นที่ภายใน มีระยะที่เป็นมาตรฐานอยู่ ระยะยื่นของชายคากันสาด คำนึงถึงการกีดแดดกันฝนให้กับห้อง
เก็บพระไตรปิฎก โดยชายคานั้น พบที่วัดใต้ต้นลานที่มีผังพื้นมีระเบียงแบบปิด และชายคาที่ยื่นยาวกว่าพบที่
วัดสิงห์ที่มีระเบียงแบบเปิด นอกจากนี้ ยังสังเกตว่า ที่ผนังภายนอกของหอพระไตรปิฎกนั้นมีการตกแต่งที่งดงาม
ตามแต่สภาพ แต่ผนังภายในของห้องเก็บพระไตรปิฎก กลับไม่มีการตกแต่งหรือมีก็น้อยมาก

โครงสร้างของหอพระไตรปิฎก ทั้งสองหลังมีองค์ประกอบทางโครงสร้างหลักๆคล้ายกัน ไม่ว่าจะเป็นโรงหลังคา ผ่างผาผนัง รอดพื้น เป็นต้น แต่ทั้งนี้ก็แตกต่างกันในรายละเอียด เนื่องจากหอพระไตรปิฎกเป็นอาคารขนาดเล็ก แต่ขณะเดียวกันก็มีรูปแบบหลังคาที่หลากหลาย ดังเช่นหลังคาจตุรมุขซ้อนชั้นและหลังคาจั่วซ้อนชั้น ดังนั้น รูปแบบโครงสร้างที่ใช้มักมีการปรับเปลี่ยนไปตามแต่ละแห่ง ซึ่งมักพบเห็นการฝากกันของโครงสร้างได้บ่อยไป ซึ่งเป็นเรื่องไม่ลำบากในการก่อสร้างเนื่องจากอาคารมีขนาดเล็ก นอกจากนี้การเข้าไม้ของอาคารที่หลงเหลือไว้มากที่สุดเห็นจะเป็นโครงสร้างหลังคาเอก โดยในส่วอื่น ๆ ก็มีการปรับเปลี่ยนวิธีการก่อสร้างให้เข้ากับปัจจุบันมากขึ้น เช่น พริ้ง ซึ่งจะเห็นว่าอาคารทั้งสองหลังนี้ ใช้การยึดพริ้งรับเสาด้วยตะปูทั้งสิ้น

จากการสำรวจหอพระไตรปิฎกประเภทเครื่องไม้ไม้พบว่า ซึ่งจากที่สังเกตส่วนมากพบว่าเป็นหอพระไตรปิฎกที่ได้รับการขึ้นทะเบียนโบราณสถานไว้ทั้งสิ้น ทั้งนี้จึงมีหน่วยงานเข้ามาดูแลอีกทั้งยังทำให้ทางวัดเห็นความสำคัญของอาคารและพระไตรปิฎกมากขึ้น แต่บางแห่งก็ละเลยและไม่ให้ความสำคัญกับพระไตรปิฎกแต่อย่างใด บางแห่งไม่ได้การุ้สอยอาคารมาเป็นเวลานานหลายสิบปี

อย่างไรก็ดี หอพระไตรปิฎกไม่ว่าที่วัดใดก็ตาม ถึงแม้ว่าปัจจุบันจะไม่ได้ทำหน้าที่สำหรับเก็บรักษาพระไตรปิฎกหรือไม่ได้ทำหน้าที่เป็นห้องสมุดของวัดอีกต่อไปแล้ว แต่คนทั่วไปก็ยังคงรู้จักอาคารนี้ในฐานะของหอพระไตรปิฎก หากวัดนั้นมีหอพระไตรปิฎกที่เก่าแก่และยังคงรูปแบบดั้งเดิมไว้ ก็จะได้รับการยกย่องและได้รับความสนใจในเชิงของการอนุรักษ์รวมทั้งการท่องเที่ยวด้วย แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นหอพระไตรปิฎกที่ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นหอพระไตรปิฎกอีกต่อไปแล้วในปัจจุบัน ก็ยังเป็นคงเป็นอาคารที่มีความสำคัญและเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความศรัทธาอย่างแรงกล้าในพระพุทธศาสนาอย่างที่ครั้งหนึ่งหอพระไตรปิฎกเคยเป็นอาคารที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าสถาปัตยกรรมอื่นในวัดเลย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

ก่องแก้ว วีระประจักษ์ และ นิยะดา ทาสุนทร, เรียบเรียง. หอพระมณฑิยธรรม. กรุงเทพฯ :

สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย, 2525.

คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ 2507, ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 4. จารึกวัดช้าง
ล้อม. กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี, 2507.

โชติ กัลยาณมิตร. สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม. กรุงเทพฯ : สมาคมสถาปนิกสยาม, 2539.

ชุตินา สัจจานนท์. หอไตร ห้องสมุดเริ่มแรกของไทย. รวมบทความทางวิชาการ สุขุขทัยศึกษา.

ชัยพิชิต เทิดวัฒนศักดิ์ และคนอื่น ๆ. รายงานเรื่อง หอไตรในวัดมอญ. กรุงเทพฯ : สาขาวิชา

สถาปัตยกรรมไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2520.

ชลธีร์ ธรรมวรางกูร และทรงวิทย์ แก้วศรี (บรรณารักษ์). ประมวลเอกสารสำคัญเนื่องในการ

สถาปนาวัดเบญจมปิตรดลิตานาราม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2535.

จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์ และ ยุวนาฏ วรมิศรี. หอไตรวัดพระสิงห์ : ประวัติ
ลักษณะศิลปกรรมและแนวทางการอนุรักษ์. พิมพ์ครั้งที่ 1. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539.

จิราภรณ์ เจริญเดช, บรรณารักษ์. วัดไทย. กรุงเทพฯ : โอเอส พริ้นติ้งเฮาส์. 2545.

ทรงวิทย์ แก้วศรี. ความเป็นมาแห่งพระไตรปิฎกไทย.

นิยะดา เหล่าสุนทร. หอไตรกรมสมเด็จพระปรมาธิบดีในราช . แหล่งเรียนรู้

พระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาไทยในวัดโพธิ์. กรุงเทพฯ : วัดพระเชตุพนฯ, 2548.

พิฑูร มลิวัลย์ และนายไสว มาลาทอง, เรียบเรียง. ความรู้เรื่องพระไตรปิฎก. กรุงเทพฯ

: โรงพิมพ์การศาสนา, 2535.

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 5 นาทีกับศิลป์ไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : นานมีบุคคัลบัลลิเคชั่นส์, 2549.

พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ
วิทยาลัย, 2539

วิทยาลัยครูอุบลราชธานี, ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม. สถาปัตยกรรมสำคัญเมืองอุบลฯ. ศูนย์วัฒนธรรม
จังหวัดอุบลราชธานี : ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูอุบลราชธานี, 2531.

ศิลปากร, กรม. จดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ

กรมศิลปากร, 2525.

ศิลปากร,กรม.ทะเบียนโบราณสถานทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๓ พ.ศ. 2534-2539. สำนักงาน

โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร .กรุงเทพฯ :

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2540.

ศิลปากร,กรม. ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 (จารึกสุโขทัย) .พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2515

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระราชประสิทธิคุณ ณ สุสานวัดราชธานี จ.สุโขทัย 8

เมษายน, 2515.

ศิลปากร,กรม. วิวัฒนาการพุทธสถานไทย : หอไตร -ประวัติ.กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร ,2533

ศรีทอง สีหาพงศ์. ห้องสมุดหอไตร. วารสารห้องสมุด 4 ,5,6(กรกฎาคม-กันยายน 2507)

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. สิ่งแรกในพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : เกษมอนันต์ ปรินต์ติ้ง

2548 หน้า..

สิริวัฒน์ คำวันสา. ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย.กรุงเทพฯ : บริษัทสหธรรมิก จำกัด

2541.หน้า 58

สมคิด จิรทัศน์กุล. วัด : พุทธศาสนสถาปัตยกรรมไทย .กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร

2543.

สมใจ นิมเล็ก. เครื่องประดับและกระเป๋องกาบ.กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2536.

สุนนท์ ปาละวงศ์ ณ อยุธยา.. มองอดีต ผ่านเวลา ศรัทธาสถาปัตยกรรมไทย : การตรวจ

สภาพอาคารหอไตรวัดอัมพวัน อ. บางใหญ่ จ. นนทบุรี.ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย, 2546.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน. ตอนว่าด้วยพระสูตร . กรุงเทพฯ :

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2548

บทความในหนังสือ

จันทร์ศรี นิตยฤกษ์ . หอไตรวัดสระเกศราชวรมหาวิหาร และองค์ประกอบทางด้าน

สถาปัตยกรรม สารเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการและงานวิจัย.ปีที่ 9 .กรุงเทพฯ : สำนักวิจัย
และบริการวิชาการ สถาบันราชภัฏธนบุรี, 2543.

สุวิทย์ ไพทยวัฒน์,บรรณารักษาร. สุโขทัยศึกษา : รวมบทความทางวิชาการ : หอพระไตรปิฎก.

โครงการศูนย์สุโขทัยศึกษา สาขาศิลปศาสตร์.มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช,2538

วิทยานิพนธ์

ปิยนุช สุวรรณศิริ. โครงการหอพระไตรปิฎกและหอสมุดมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราช

วิทยาลัย.วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย, 2545

ศักดิ์ดา บุญยี่ต.การศึกษาคิดเห็นเกี่ยวกับคุณค่าศิลปะแกะสลักไม้ในหอไตรภาคีสถาน
 ตอนล่างของผู้เชี่ยวชาญ อาจารย์ และนักศึกษาระดับปริญญาตรี โปรรแกรมวิชา
 ศิลปศึกษาและโปรรแกรมวิชาศิลปกรรม. วิทยานิพนธ์ระดับปริญญามหาบัณฑิต สถาบัน
 ราชภัฏ อุบลราชธานี, 2546

บุปผา เจริญทรัพย์.หอไตร.สารนิพนธ์ปริญญาตรี.คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
 ศิลปากร.2516

สถาพร อรุณวิลาศ.การศึกษาคติความเชื่อและรูปแบบหอไตรในภาคเหนือตอนบนของ
 ประเทศไทย ,วิทยานิพนธ์ระดับปริญญามหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศิลปากร .2534.

อดุลย์ เป็งกาสิทธิ์.การศึกษารูปแบบหอไตรในวัฒนธรรมล้านนา. วิทยานิพนธ์ระดับปริญญา
 มหาบัณฑิต.มหาวิทยาลัยศิลปากร.2542.



ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวภักติมา วรศิริ วันเกิด 16 มิถุนายน 2526 ที่ จ.ชลบุรี ศาสนาพุทธ เชื้อชาติไทย สัญชาติไทย

การศึกษา

ระดับปริญญาบัณฑิต หลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต ภาควิชาสถาปัตยกรรม สาขาสถาปัตยกรรมไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีพ.ศ. 2549

ระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนชลกันยานุกูล จ.ชลบุรี ในปี พ.ศ.2545

ระดับชั้นประถมศึกษา โรงเรียนดาราสมุทร จ.ชลบุรี ในปีพ.ศ.2539



ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย